

41391

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINA
ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR**

41391

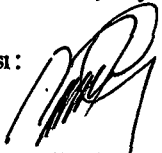
Hazırlayan : Metin MERİÇ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fevzi DEVRİM

**Y.G. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İZMİR 1995

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU	
YAZARIN Soyadı : MERİÇ Adı : Metin	Merkezimizce Doldurulacaktır Kayıt No: 41391
TEZİN ADI Türkçe : Türkiye' de Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanına Alternatif Yaklaşımlar Yabancı Dil : The Alternative Approaches to the Financing of Higher Education Services in Turkey	
TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans Doktora Doçentlik Tıpta Uzmanlık Sanatta Yeterlik ☐ ☒ ☐ ☐ ☐	
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ Üniversite : Fakülte : Enstitü : Diğer Kuruluşlar : Tarih :	
TEZ YAYINLANMIŞSA Yayınlayan : Basım Yeri : Basım Tarihi : ISBN :	
TEZ YÖNETİCİSİNİN Soyadı : DEVRİM Adı : Fevzi Ünvanı : Prof. Dr.	

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe	TEZİN SAYFA SAYISI: 271
TEZİN KONUSU(KONULARI) :	
1 - Yükseköğretim Hizmetlerinin Yapısı, Özellikleri ve Finansmanı 2 - Türkiye' de Yükseköğretim Hizmetleri ve Finansmanındaki Gelişmeler 3 - Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanında Alternatif Yöntemlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :	
1 - Yükseköğretimin Maliyeti 2 - Yükseköğretimin Finansmanı 3 - Dünya' da Yükseköğretimin Finansmanı 4 - Türkiye' de Yükseköğretimin Finansmanı 5 - Yükseköğretimde Alternatif Finansman Yöntemleri <u>Baska vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.</u>	
İNGLİZCE ANAHTAR KELİMELER :	
(Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'ları kullanınız.) 1 - The Cost of Higher Education 2 - The Financing of Higher Education 3 - The Alternative Methods for Financing Higher Education 4 - The Financing Higher Education in World 5 - The Financing Higher Education in Turkey <u>Baska vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.</u>	
1 - Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum.	☒
2 - Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3 - Kaynak gösterilmek şartıyla tezinin tamamının fotokopisi alınabilir	☐
Yazarın İmzası : 	Tarih : 28.3.1995

ÖZ

Son on yıl içerisinde kamu hizmetlerinin finansmanı, kamu ekonomisi alanında üzerinde en çok durulan ve tartışılan konuların başında yer almaktadır. Söz konusu finansman meselesi hükümetlerin eğitimle ilgili kamu hizmetlerine yönelik ödenekleri azaltmalarına ve genel bütçe üzerindeki yükü azaltacak alternatif finansman yöntemlerini kullanmaya başlamalarına sebep olmuştur.

Eğitim hizmetlerinin dışsallık nedeniyle kamu hizmeti olarak ele alınması karşısında, özellikle yükseköğretim hizmetinin yukarıda bahsedilen gelişmelerin en canlı örneklerinden birisini teşkil etmesine yol açmıştır. Çünkü bir taraftan yükseköğretime artan eğitim talebi yanında birim başına yüksek maliyetleri içermesi nedeniyle kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı, diğer taraftan yükseköğretimin diğer eğitim derecelerine göre piyasa mekanizmasına uygun düştüğü şeklindeki tartışmaların oldukça taraftar bulması, günümüzde yükseköğretimin finansman yönünün toplumun önemli bir kesimi tarafından sürekli dile getirilen bir konu haline gelmesine neden olmuştur.

Bu yaklaşım içerisinde ele alınan çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm uygun bir finansman metodunun esaslarını tesbite yöneliktir. Bu çerçevede kamusal mal olarak yükseköğretimin nasıl bir mal tanımına uygun düştüğü değerlendirilerek, yatırım yaklaşımı içerisinde incelenmektedir. Bu inceleme ile yükseköğretimin kişisel ve toplumsal faydalarının tanımlanması yanında, özel ve sosyal hasıla karşılaştırmaları da yapılarak alternatif finansman yöntemlerinden, kamu kaynaklarıyla finansman ile özel kaynaklardan finansman yöntemleri incelenmiştir. Ayrıca, bu kaynakların adalet ve etkinlik amacına ne ölçüde hizmet ettiği teorik bazda ve dünyada ki gelişmelerde dikkate alınmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye' de yükseköğretim hizmetlerinin gelişmesi ele alınarak, ağırlıklı olarak mevcut finansman yöntemi olan kamu kaynaklarından finansman yöntemi üzerinde durulmuş ve devletin yükseköğretime sağladığı finansman kaynakları incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye' de yükseköğretim hizmetlerinin hem kişi hem de toplumsal maliyeti tesbit edilmeye çalışılarak, bu maliyetin kimin tarafından karşılanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye' de yükseköğretimdeki kamu finansman yetersizliği ortaya konularak, bu yetersizliğin mevcut finansman yöntemleri ile nasıl giderilebileceği konusunda belirli tesbitler yapılmaktadır. Diğer taraftan, kamu finansmanında yetersizliği ortadan kaldırabilmek için, "faydalanan öder" ilkesi ön plâna çıkarılarak, öğrenci katkısının cari maliyetler düzeyinde karşılanmasının önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca, yüksek öğretim kurumlarının döner sermaye sistemleri, üniversite-sanayi işbirliği, bu kurumların özertleştirilmesi ve bilahare özelleştirilmesi gereği, yanında özel yükseköğretim kurumlarının hem vakıf hem de kâr amaçlı kurumlar olarak kurulmaları konuları gibi, mevcut finansman yöntemlerine alternatif olabilecek finansman yöntemleri sunulmaktadır.

ABSTRACT

To finance the public services has been one of the mostly discussed and examined topics of the public economy during the last decade. This finance matter caused the governments to reduce subsidies given to public services for education and to vary alternative finance techniques which would decrease the burden on the central government budget.

Education services are accepted as a public service because of their external effects. So, the government intervenes the higher education services and the process mentioned above occurs. In the one hand the increasing demand to higher education besides the high cost per unit and in the other hand the supports for higher education for its easily harmonized structure to market process, give preference to financial problems in higher education services.

This research is covered three sections. The tendency of the first section is to find out the fundamentals of an appropriate financial method. The definition of higher education as a public good is tried to be determined under the investment approach. Besides defining the personal and social utility of higher education, by comparing the private and social profits, it is examined alternative finance techniques of both public and private sector.

In the second section, by taking the development of the higher education services in Turkey into consideration, graduate financing through public resources technique which is the currently used finance technique, was discussed and the financial resources provided by the government were examined. The personal and social cost of higher education in Turkey, the ones responsible for the finance of these costs are discussed.

In the third section, the insufficiency of financing the higher education by government in Turkey is brought up and the ways to cover this insufficiency through finance methods in hand are discussed. On the other hand, to cover up this insufficiency, with the through, "the one who benefits, pays", the idea of student contribution being at the same level with current costs is explained. Besides finance methods there are presented as alternatives to the currently used ones.

Doktora tezi olarak sunduğum "Türkiye' de Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanına Alternatif Yaklaşımlar " adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28.3.1995

Metin MERİÇ

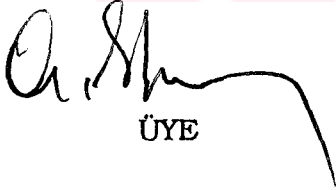

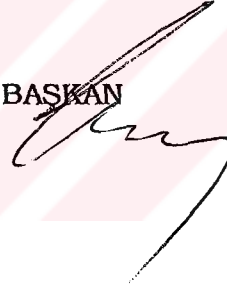
TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 03./04/1995 tarih ve 27... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre Maliye Anabilim Dalı doktora öğrencisi Metin MERİÇ'in "Türkiye'de Yükseköğretim Finansmanına Alternatif Yaklaşımlar" konulu tezi incelenmiş ve aday 17/04/1995 tarihinde saat 16... da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 75 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı..... olduğuna oybirliğiyle karar verildi.

BASKAN

ÜYE

ÜYE

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	XVII
KISALTMALAR	XX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE FİNANSMANI

I - EĞİTİM HİZMETLERİ İÇİNDE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ	7
II- İKTİSADİ BİR MAL OLARAK YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİ	12
III - KAMUSAL MAL OLARAK YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİ.....	13
IV - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FAYDALARI	16
A - DOLAYSIZ FAYDALAR	16
B - DOLAYLI FAYDALARI	17
V - EĞİTİMDE MALİYET KAVRAMI.....	18
VI - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN MALİYETİ.....	19
A - YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖZEL MALİYET.....	20
B - YÜKSEKÖĞRETİMDE SOSYAL MALİYET.....	20
VII - YÜKSEKÖĞRETİMİN KİŞİSEL VE SOSYAL GETİRİ ORANLARI.....	21
VIII - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNDE FİNANSMAN SORUNU.....	24
A - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	26
1- Sosyal Tercihler	26
2- Milli Gelir Seviyesi	27
3- Yükseköğretimin Nisbi Maliyeti	27
B - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	28
1 - Yükseköğretim Hizmetinin Kamu Kaynaklarından Finansmanı ...	29
a - Yükseköğretim Hizmetlerinin Kamu Kaynaklarından Finansmanının Nedenleri	32

aa - Yükseköğretim Hizmetinin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi	32
ab - Yükseköğretim Hizmetinin Kültürün Korunması ve Geliştirilmesi Üzerindeki Etkisi	35
ac - Yükseköğretim Hizmetinin Sosyal Gelişme Üzerindeki Etkisi	36
ad - Yükseköğretim Hizmetinin Demokratik Gelişme Üzerindeki Etkisi	36
ae - Yükseköğretim Hizmetinin Suçun Azaltılması Üzerindeki Etkisi	37
b - Yükseköğretim Hizmetinin Kamu Kaynaklı Finansman Türleri	38
2 - Yükseköğretim Hizmetinin Özel Kesim Kaynaklarından Finansmanı	39
a - Özel Yükseköğretimde Finansman Yöntemleri	40
aa - Yükseköğretimin Özel Sektör Ağırlıklı Olarak Sunulması	40
ab - Yükseköğretimin Kamu ve Özel Kesimce Birlikte Sunulması	41
ac - Kamu Ağırlıklı Özel Yükseköğretim uygulaması	41
ad - Özel Yükseköğretimde ABD Uygulaması	42
b - Özel Yükseköğretim Kurumlarının Finansman Kaynakları	43
3 - Yükseköğretim Hizmetinin Diğer Finansman Yöntemleri	47
a - Yükseköğretimin Finansmanında Kupon Yöntemi	47
b - Yükseköğretimin Finansmanında Borçlanma Yöntemi	49
aa - Borçlanma Yönteminin Nedenleri	50
ab - Borçlanma Yönteminde Devletin Rolü	51
C - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMANINDA ADALET VE ETKİNLİK	54
1 - Yükseköğretim Hizmetinin Kamu Kaynaklarından Finansmanında Adalet ve Etkinlik	55

2 - Yükseköğretim Hizmetinin Özel Kesim Kaynaklarından Finansmanında Adalet ve Etkinlik	59
3 - Yükseköğretim Hizmetinin Borçlanma Yöntemi ile Finansmanında Adalet ve Etkinlik	61

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİ VE FİNANSMANINDAKİ GELİŞMELER

I - TÜRKİYE' DE EĞİTİM HİZMETLERİ İÇİNDE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ	65
A - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNDE GELİŞMELER	68
1 - Yükseköğretim Hizmetinde Cumhuriyet Öncesi Durum.....	69
2 - Yükseköğretim Hizmetinde Cumhuriyet Dönemi	72
a - Yükseköğretimde 1933 Reformu	73
b - Yükseköğretimde 1946 Reformu	74
c - Yükseköğretimde 1973 Reformu	75
d - Yükseköğretimde 1981 Reformu	76
e - Yükseköğretimde 1981 Reformundan Sonraki Dönem	77
B - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM OKULLAŞMA ORANI	79
C - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİME TALEP VE ARZ	83
1 - Yükseköğretimde Talep	85
2 - Yükseköğretimde Arz	90
II - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN MALİYETİ	97
A - YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖZEL MALİYET	98
1 - Yükseköğretim Karşılığı Ödenen Bedel	100
2 - Yükseköğretimde Vazgeçme Maliyeti	104
3 - Yükseköğretimde Toplam Özel Maliyet	104
B - YÜKSEKÖĞRETİMDE SOSYAL MALİYET.....	105
C - YÜKSEKÖĞRETİMDE BİRİM MALİYET	106
1 - Kamu Kesimi Yükseköğretim Kurumlarında Birim Maliyet.....	107

a - Üniversite Bazında Birim Maliyet	107
b - Fakülte Bazında Birim Maliyet	110
2 - Özel Yükseköğretim Kurumlarında Maliyet	112
III - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMAN SORUNU	113
IV - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA UYGULANAN YÖNTEMLER	119
A - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA BÜTÇE	121
1 - Yükseköğretim Kurumlarına Verilen Harcama Ödenekleri	124
2 - Yükseköğretim Ödeneklerinin Harcama Programına Göre Dağılımı	128
B - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA ARAŞTIRMA FONU	131
C - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA KREDİ VE YURTLAR KURUMU	134
D - YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA TÜBİTAK	139

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA ALTERNATİF YÖNTEMLERİN

TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMAN DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	143
II - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMAN YETERSİZLİĞİ	147
A - YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ GEÇMİŞ DÖNEMLERDEKİ YATIRIM VE FİNANSMAN AÇIKLARI	147
B - YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ TOPLAM YATIRIM İHTİYACI..	151
C - YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA CARİ MALİYETLER SEVİYESİNDE GELECEĞE YÖNELİK FİNANSMAN İHTİYACI.....	152

D - YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ GELECEKTE ORTAYA ÇIKACAK ÖĞRENCİ KONTENJAN ARTIŞLARI	153
III - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN BÜTÇE İLE FİNANSMANINDA ALTERNATİF YÖNTEMLER	155
A - YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA BÜTÇELERİN GİRDİLERE GÖRE HAZIRLANMASI YÖNTEMİ	158
B - YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇIKTILARA GÖRE BÜTÇE HAZIRLAMA YÖNTEMİ	160
C - YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÖĞRENCİ TERCİHLERİNE GÖRE KAYNAK TAHSİSİ YÖNTEMİ İLE BÜTÇE HAZIRLAMA YÖNTEMİ	160
IV - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN KAMU KESİMİNCE SUNUMUNDA ALTERNATİF FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	162
A - YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİ	162
B - YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA PARALI ÖĞRETİM	166
1 - Paralı Öğretimde Harç Uygulaması	167
2 - Paralı Öğretimde İkinci Öğretim Uygulaması.....	173
3 - Paralı Öğretimde Borçlanma Uygulaması	174
a - Borçlanmanın Yönetimi	176
b - Borçlanmanın Finansmanı	177
c - Borçlanmanın Geri Ödeme Süresi	178
d - Borçlanmanın Faydaları	179
e - Borçlanmaya Yapılan Eleştiriler	180
C - YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA ÜNİVERSİTE VAKIFLARI	181
V - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNDE KAMU FİNANSMANINA ALTERNATİF ÖZEL KESİM FİNANSMANI.....	183
A - YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA KÂR AMAÇLI ÖZEL YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI.....	184

B - YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA ÖZEL VAKIF	
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI	194
1 - Özel Vakıf Yükseköğretim kurumlarının Hukuki Altyapısı	195
2 - Özel Vakıf Yükseköğretim Kurumlarının Gelişimi	196
3 - Özel Vakıf Yükseköğretim Uygulamasında	
Bilkent Vakıf Üniversitesi	197
4 - Özel Vakıf Yükseköğretim Uygulamasında Bilkent Vakıf	
Üniversitesinin Finansmanı	198
VI - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA	
ÖZERKLEŞTİRME	201
VII - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA	
ÖZELLEŞTİRME	206
VIII - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA	
ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ	210
A - DÜNYA' DA ÜNİVERSİTE- SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN	
YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDAKİ ETKİSİ	212
B - TÜRKİYE' DE ÜNİVERSİTE- SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN	
YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDAKİ ETKİSİ	215
IX - TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMANINDA	
ADALET VE ETKİNLİK	219
A - YÜKSEKÖĞRETİMİN KAMU KESİMİNCE FİNANSMANINDA	
ADALET VE ETKİNLİK	219
B - YÜKSEKÖĞRETİMİN ÖZEL KESİMİNCE FİNANSMANINDA	
ADALET VE ETKİNLİK	221
SONUÇ	223
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	239
EK I- Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi' nde	
Yükseköğretim Öğrencilerinin Bir Yıllık Özel Öğretim Maliyetlerini	
Belirleme Anket Formu	260

EK II - Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi' nde Yükseköğretim Öğrencilerinin Bir Yıllık Özel Öğretim Maliyetlerini Belirleme Anket Çalışması Sonuçları	262
EK III - Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanında Borçlanma Yöntemi Uygulamasında Bankaların Rolünü Belirleme Anket Formu	269
EK IV - Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanında Borçlanma Yöntemi Uygulamasında Bankaların Rolünü Belirleme Anket Çalışması Sonuçları	271

TABLolar LİSTESİ

Tablo No:	1	YüksekÖğretimin Kişisel ve Sosyal Getiri Oranları (%)	23
Tablo No:	2	Eğitimde Sosyal Getiri Oranları (%)	23
Tablo No:	3	YüksekÖğretimde Kayıtlı Öğrenci Rasyosu (%)	24
Tablo No:	4	Kamu Eğitim Harcamalarının Eğitim Derecelerine Göre Dağılımı (%)	31
Tablo No:	5	Toplam Yüksek Öğretim Harcamalarının Kamu ve Özel Kesimce Dağılımı	43
Tablo No:	6	ABD' de Özel ve Kamu YüksekÖğretim Kurumlarının Gelir Kaynakları (%)	46
Tablo No:	7	ABD' de Yükseköğretim Kurumlarının Bir Yıllık Masrafları (1978-1979) \$	46
Tablo No:	8	Gelişmekte olan Ülkelerde Farklı Gelir Gruplarının YüksekÖğretime Tahsis Edilen Kamu Finansmanından Aldığı paylar (%)	56
Tablo No:	9	Türkiye'nin Eğitim Nüfusu(1923-1992)	67
Tablo No:	10	Türkiye' de Eğitilmiş Nüfusun Artış Yüzdeleri (1923-1992)	68
Tablo No:	11	1981 Reformundan Önce Yükseköğretim Kurumları	76
Tablo No:	12	Türkiye' de Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler	78
Tablo No:	13	Çeşitli Ülkelerde Yükseköğretimdeki Okullaşma Oranları (1989)	80
Tablo No:	14	Türkiye' de Yükseköğretimdeki Okullaşma Oranı	81
Tablo No:	15	Yükseköğretim Giriş Sınavlarına Başvuran ve Yerleşen Aday Sayıları ve Yüzdeleri.....	86
Tablo No:	16	Lise ve Dengi Okul Mezun Sayıları ile Yükseköğretim Kontenjanları	88
Tablo No:	17	1984-1990 Döneminde Yükseköğretim Öğrencilerinden Alınan Harç Miktarları(TL).....	101

Tablo No:	18	Yükseköğretim Öğrenci Katkı Payları (Bin TL)	102
Tablo No:	19	İkinci Öğretim Öğrenci Katkı Payları (TL)	103
Tablo No:	20	Üniversitelerde Birim Maliyet (Bin TL)	108
Tablo No:	21	Fakülteler Öğrenci Cari Maliyetleri (Bin TL)	111
Tablo No:	22	Bilkent Üniversitesi' nde Birim Maliyet (Milyon TL)	112
Tablo No:	23	Çeşitli Ülkelerde Açıköğretim/Örgünöğretim Oranı (1992-1993)	115
Tablo No:	24	Yükseköğretim Ödeneklerinin Konsolide Bütçe ve GSMH İçindeki Payı (%)	116
Tablo No:	25	Öğrenci Başına Ödenek Tutarları (1979-1993)	117
Tablo No:	26	Yükseköğretimin Finansman Yapısı(1930-1980)	120
Tablo No:	27	Yükseköğretimin Kurumlarının Gelir Gerçekleşmeleri (1983-1992)	120
Tablo No:	28	Yükseköğretim Ödeneklerinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı (%)	124
Tablo No:	29	Çeşitli Ülkelerde Kamu Kesiminin Yükseköğretim Cari Ödenekleri ve Bu Ödeneklerin Eğitim Sektöründeki Toplam Kamu Cari Ödenekler İçindeki Payı	127
Tablo No:	30	Çeşitli Ülkelerde Yükseköğretimde Öğrenci Başına Cari Harcamalar (Kamu Kesimince Finanse Edilen)	128
Tablo No:	31	OECD Ülkelerinde 1990 Yılı Kişi Başına AR+GE Değerleri(\$)....	129
Tablo No:	32	Yükseköğretim Kurumları Araştırma Fon Gelirlerinin Gelişimi (Bin TL)	133
Tablo No:	33	Kredi ve Yurtlar Kurumu Öğrenim Kredilerinin Gelişimi	137
Tablo No:	34	Kredi ve Yurtlar kurumu Öğrenci Katkı Kredilerinin Gelişimi	138
Tablo No:	35	MGB' dan Yurtkur Genel Müdürlüğüne Yapılan Transferler	139

Tablo No:	36	Yurtkur Bütçesi ve Yatırım Ödeneklerinin Yıllara Göre Dağılımı ve Artışı	139
Tablo No:	37	Tübitak Proje Destekleme Kaynaklarından Yükseköğretim Kurumlarına Verilen Mali Destek (Milyon TL)	140
Tablo No:	38	Kamu Kaynaklarından Yükseköğretime Ayrılan Fonlar	142
Tablo No:	39	Yükseköğretim Yatırımlarının Dağılımı (Milyar TL)	149
Tablo No:	40	Yatırımlar ile Yeni Öğrenci Kayıtlarının Karşılaştırılması	150
Tablo No:	41	VI Beş Yıllık Plân Döneminde Yükseköğretim Kurumlarının Toplam Yatırım İhtiyacı (1988 Fiyatları ile)	151
Tablo No:	42	VI. Beş Yıllık Plân Dönemi için Yükseköğretim Kurumları Tarafından Hazırlanan Toplam Yatırım Ödeneği Teklifi (Milyar TL)	152
Tablo No:	43	Yükseköğretim Cari Harcamalarının Projeksiyonu	153
Tablo No:	44	Yükseköğretim Kurumlarının 1988-1993 Yılı Döner Sermaye Gelirleri (Milyon TL)	165
Tablo No:	45	Harçların Kullanım Alanları (%)	170
Tablo No:	46	Toplam Katkı Payının Öğrenci Başına Düşen Payı (BinTL)	170
Tablo No:	47	Yükseköğretim Kurumlarının Programlarına Göre Öğrenci Başına Ortalama Cari Maliyetler ve Öğrencilerce Ödenecek Katkı Payları (1993-1994)	171
Tablo No:	48	Bazı Latin Amerika Ülkelerinde Borç Verilen Öğrenci Sayıları	175
Tablo No:	49	Üniversite Vakıf Gelirleri 1992 (Milyar TL)	182
Tablo No:	50	1960-1970 Dönemi Yükseköğretim Çağ Nüfusunun Devlet ve Özel Yükseköğretim Kurumlarındaki Öğrenci Sayısı	186
Tablo No:	51	1969-1970 Öğretim Yılında Özel Yükseköğretim Öğrencilerinden Öğrenim Ücreti Olarak Alınan Toplam Gelir kaynakları	188
Tablo No:	52	Sanayi Kesiminin Üniversiteler İçindeki Payı	212
Tablo No:	53	ODTÜ Tarafından 1973-1987 Yılları Arasında Yürütülen Sözleşmeli Araştırma Çalışmaları	217

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.g.r.	:	Adı geçen rapor
a.g.t.	:	Adı geçen tebliğ
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
APK	:	Araştırma Plânlama ve koordinasyon
AR+GE	:	Araştırma ve Geliştirme
AÜ.	:	Ankara Üniversitesi
Bkz.	:	Bakınız
BMKGM	:	Bütçe ve Mali Kontrol Genel müdürlüğü
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DEÜ.	:	Dokuz Eylül Üniversitesi
DEVAK	:	Dokuz Eylül Üniversitesi Vakfı
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Plânlama Teşkilatı
Ed.	:	Editör
EFAM	:	AÜ Eğitim Fakültesi Araştırma Merkezi
İ.T.O.	:	İzmir Ticaret Odası
İİBF.	:	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İSO	:	İstanbul Sanayi Odası
İTİA	:	İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İTO	:	İstanbul Ticaret Odası
İTÜ	:	İstanbul Teknik Üniversitesi
İÜ	:	İstanbul Üniversitesi
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Birliği
M.Ö.	:	Milattan önce

MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MGB	:	Maliye ve Gümrük Bakanlığı
MMOB	:	Mimar ve Mühendis Odaları Birliği
ODTÜ	:	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	:	Organizational Economic Country Development
ÖSS	:	Öğrenci Seçme Sınavı
ÖSYM	:	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ÖSYS	:	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı
ÖYS	:	Öğrenci Yerleştirme Sınavı
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
SBF	:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SPD	:	Sosyal Plânlama Dairesi
ss.	:	Sayfalar
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAE	:	Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TTB	:	Türk Tabipler Birliği
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Merkezi
TÜSİAD	:	Türkiye Sanayicive İşadamları Derneği
UÜ	:	Uludağ Üniversitesi
ÜÖÜD.	:	Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği
y.y.	:	Yüzyıl
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurulu
YURT-KUR	:	Kredi ve Yurtlar Kurumu

GİRİŞ

İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmada eğitimin rolü her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü insan, kalkınmanın temel taşı ve itici gücü olmak gibi yeri doldurulamayan bir role sahiptir. İnsanın bu rolünü en iyi bir şekilde yerine getirmesi, onun eğitimine gereken önemin verilmesiyle mümkündür. Kalkınmada temel amaç, bir ülkenin tabii ve ekonomik kaynaklarının geliştirilerek insanın hizmetine sunulması olduğuna göre, bunun gereği gibi ve rasyonel bir biçimde yapılabilmesi için, insan gücünün en iyi şekilde eğitilmesi ve en etkin şekilde katkı sağlayabilecek seviyeye ulaştırılması gerekmektedir. Bir bakıma insanın refahı ve mutluluğu onun eğitimi ile mümkün olabilmektedir.

Eğitimin böylesine hayati bir öneme sahip olması, eğitim konusunun herkesi yakından ilgilendirmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle toplumların eğitime verdiği önem, özellikle günümüzde eğitim alanına giderek artan kaynak transfer edilmesine yol açmaktadır. Eğitim için ayrılan kaynakların büyüklüğü ve bu kaynaklardan elde edilecek bilgi üretiminde etkinlik sağlamak amacı, genel ekonomik prensiplerin ötesinde, eğitim için özel prensiplerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan "eğitim ekonomisi"ni fert veya toplumun para kullanarak veya kullanmadan, hüner, zeka, karakter ve bilginin öğretim ve gelişimini sağlamak; bunları fert veya gruplar arasında yaymak için kısıtlı kaynakların nasıl kullanılacağını inceleyen, ekonomi disiplini olarak tarif etmek mümkündür.

Bir ekonomik mal olarak da kabul edilen eğitimin diğer mallara oranla farklı özelliklerinin bulunması, kamu ekonomisi literatürüne yarı kamusal veya karma mal kavramlarının girmesine neden olmuştur. Gerçekten de fertler tarafından satın alınabilecek bir ticari mal gibi değerlendirilebilen eğitim, bölünebilirlik ve pazarlanabilirlik nitelikleri ile de bir özel mal görünümünde iken, öte yandanda dışsallık niteliği ile de bir kamu malı görünümündedir. İşte eğitim malının bölünebilirlik ve pazarlanabilirlik yanında bu son derece önemli dışsallık niteliği, onun bir karma mal olmasına neden olmuştur.

Bilindiği gibi bölünememezlik ve pazarlanamamazlık özelliğine sahip tam kamusal malların piyasa ekonomisinde üretilmesine imkan yoktur. Bu malların tipik örnekleri de savunma ve diplomasi malıdır. Oysa karma malların bölünebilirlik ve pazarlanabilirlik özellikleri bu malların fiyatlandırılmasına imkan vermektedir. Bu nedenle bu tür malları kamu kesimi yanında piyasa ekonomisi üretici birimleri de arz edebilmektedir. Fakat eğitim karma malının pozitif dışsal ekonomilere sebep olması, bu malın çoğunlukla kamu ekonomisi üretici birimleri eli ile gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk eğitim karma malının finansman yönünden tam kamusal mal şekline dönüşmesine yol açmıştır. Daha açık bir deyişle eğitimin özel fayda ve maliyet yanında varolan sosyal fayda ve maliyeti, bu alana devletin müdahalesini kaçınılmaz kılmakta ve devlet bu malların finansmanını tam kamusal mallarda olduğu gibi vergilerle karşılama yolunu seçmektedir.

Son on yıl içerisinde kamu hizmetlerinin finansmanı, kamu ekonomisi alanında üzerinde en çok durulan ve tartışılan konuların başında yer almaktadır. Özellikle özelleştirme şeklinde uygulamaya yansıyan ve ekonomiyi kamu müdahalesinden kurtarıp, serbest piyasa şartlarına uydurmayı esas alan düşünce, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde farklı nedenlerle meydana gelen kaynak sıkıntısını gidermede yeni bir finansman şekli olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu kaynak meselesi hükümetleri, eğitimle ilgili kamu hizmetlerine yönelik tahsisatlarını kısmalarına ve genel bütçe üzerindeki yükü azaltacak alternatif finansman yöntemlerini kullanmalarına neden olmaktadır.

Eğitim hizmetinin, dışsallık nedeniyle kamu hizmeti olarak ele alınması karşısında, özellikle yükseköğretim hizmetinin yukarıda bahsedilen gelişmelerin en canlı örneklerinden birisini teşkil etmesine yol açmıştır. Çünkü bir taraftan, yükseköğretime artan eğitim talebi yanında, birim başına yüksek maliyetleri içermesi nedeniyle kaynaklar üzerinde oluşturduğu baskı diğer taraftan, yükseköğretimin diğer eğitim derecelerine göre piyasa mekanizmasına uygun düştüğu şeklindeki tartışmaların oldukça taraftar bulması nedeniyle, günümüzde yükseköğretimin finansman yönü, toplumun

önemli bir kesimi tarafından sürekli dile getirilen bir konu haline gelmesine neden olmuştur.

Bunun sonucunda, artık bedelsiz veya ucuz yükseköğretimin mutlaka iyi yükseköğretim ya da etkin ve adil yükseköğretim demek olmadığı bir çok araştırmacının ulaştığı sonuç olarak göze çarpmaktadır. Buna karşılık, yükseköğretimin fertler tarafından satın alınabilecek bir ticari mal gibi değerlendirilmesinde de önemli problemlerin varlığı ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan maliyetlerin paylaşılması hususunda mevcut uygulamaya bakıldığında bir çok ülkede öğrencilerin sadece günlük giderlerini kendilerinin karşılamaları değil, ayrıca eğitim giderlerine de önemli katkılarda bulunmaları istenmektedir. Fakat bunun yanında, bir çok aile, gerçekten pahalı olan yükseköğretimin maliyetlerine katlanamamakta; bir kısım ailelerde üniversite öğrencisi olan çocuklarının günlük masraflarını bile ödeyememekte ya da bunu ödemek istememektedirler.

Yatırım açısından bakıldığında yükseköğretimin, diğer bir çok uzun vadeli yatırımlardan daha fazla ekonomik getiri sağlayan kârlı bir yatırım olduğunu gösteren deliller çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu nedenle, prensip olarak fertlerin özel sermaye piyasalarında eğitim giderlerin karşılamak için borçlanabilmeleri mümkündür.

Eğer eğitim maliyetleri öğrencilerin günlük masrafları dahi genel bütçeden vergi gelirleri ile karşılanırsa, daha fazla kişinin yükseköğretimden faydalandığı ölçüde adalet ve etkinliğin artacağı fikrine rağmen, vergi ödedikleri halde yükseköğretimden faydalanamayanlar açısından, adaletsiz uygulamanın varlığı, karşı iddia olarak ileri sürülmektedir. Ayrıca yükseköğretimin kamu kaynaklarından finansmanı yapılırken, eşit getiri sağlayan diğer yatırımların aynı kaynaktan faydalanamamasının da ekonomik yönden etkin olmadığı belirtilmektedir.

Kısaca yukarıda bahsedilen bütün değerlendirmeler İngiltere başta olmak üzere, Avrupa ülkelerinin çoğunda, ABD, Avustralya, Yeni Zelanda v.b. bir çok ülkede hükümetlerin, yükseköğretime ne kadar ve ne şekilde kaynak sağlanacağı meselesini politik gündeme almalarına neden olmuştur.

Türkiye' de de eğitim meseleleri, uzun süredir ülke problemlerinin başında ve en önemlisi olarak yerini ve geçerliliğini korumaktadır. Yüksek öğretim meselesi ise, çok defa model açısından ele alınmakta, bu problemlere yükseköğretim sistemi, eğitim sisteminin tümünden soyutlanarak ve toplum sorunlarıyla ilişkisi gözardı edilerek, çözümler arama yanılığına sık sık düşülmektedir. Son onbeş yılda; yükseköğretimde okullaşma oranı, yüksek nitelikli insan gücü eğitimi, yeni yükseköğretim kurumları açılması, araştırmaların yeterli seviyeye çıkarılması, teknoloji ve bilim üretimi, toplum meselelerine bilimsel çözümler getirilmesi, gibi çeşitli sorunların meydana getirdiği yükseköğretim darboğazını aşmanın yolu, sistemi değiştirmede aranmıştır. Ne yazık ki; eğitimi yaz-boz tahtası olarak kullanma alışkanlığı, yükseköğretimde de etkisini göstermektedir. Yükseköğretim kesiminin içinde bulunduğu darboğazlardan bilimsel yöntemlerle değil, kişisel değerlendirmelerle çıkılmaya çalışılması, kişilere göre değişen ve kişilerin yanılma payını içinde taşıyan çözüm yolları önerilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Böyle bir yöntem ise, yükseköğretimin devamlı politik programların uygulandığı bir denek haline getirilmesi tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Bu durum, yükseköğretimin finansman sisteminin de bugün karşılaştığı darboğazların nedenleri arasındadır. Sadece sosyalist devletlerde yer alan bir mantık ile, yükseköğretimin % 99' u kamu tesimi tarafından karşılanmaktadır. Karma bir mal olmasına rağmen, tam kamusal mal mantığı ile yaklaşılması kaynakların verimsiz ve adil olmayan bir şekilde dağılmasına da yol açılmaktadır. Buna rağmen bu devletçi mantık ile durum devam ettirmeye çalışılmakta, yeni finansman yöntemleri konusunda çok yetersiz olarak yıllardır uygulanan vakıf üniversiteleri ve ikinci öğretim uygulaması dışında gerekli tedbirler alınamamaktadır.

Türkiye' de yükseköğretim ile ilgili çalışmaların genelde harcamalar bazında ele alındığı görülmektedir. Fakat bu harcamaları karşılayacak kaynakların neler olması gerektiği konusunda yeterli çalışma yoktur. Çünkü yıllardır bu alanda devletin hakimiyeti vardır, bu nedenle de onun yeterli kaynağı vermesi gerekir mantığı içinde bu konular ele alınmamıştır.

Tezin bölümlerine geçmeden önce, yükseköğretim harcamalarının finansman yöntemlerin, günümüz neo klasiklerinin liberal kanadının kamu maliyesi içerisinde savundukları fayda ilkesinin bir uygulaması niteliğinde olduğunu belirtelim.

Çalışma kapsamında, yükseköğretimin mevcut finansman metodları ele alınarak irdelenmiş ve yükseköğretim sisteminin finansman meselesine çözüm olacak yeni fon kaynakları üzerinde durulmuştur. Takip edilecek metodun önemli bir özelliği de genellikle sayısal değerlendirmelerde uygulamaya dönük verilere geniş yer verilmiş olmasıdır. Dolayısıyla elde edilecek sonuçlar salt teorik kaynaklı bilgilerin ürünü olmaktan ziyade, bu bilgilere dayalı olarak oldukça geniş bazlı uygulamalar analiz edilmiştir. Bu çalışmanın nihai amacı; Türkiye için yükseköğretimin finansmanında takip edilecek yöntemleri ortaya koymaya çalışmaktır.

Ancak burada şu hususları özellikle belirtmek isterim. Tezin amacı, başta klasik maliye konuları dışına çıkarak, ülkemizde var olan mevcut uygulamaların dışında yeni görüş ve düşüncelerin ele alınarak tartışılmasını sağlamaktır. Bu nedenle konu ile ilgili ülkemizdeki literatürün oldukça yetersiz olması yanında, konumuz ile ilgili kurumların başında olan yetkililer ile yaptığımız görüşmelerde de yeterli yardımı alamamamız çalışmanın hazırlanmasında önemli bir engel teşkil etmiştir. Öte yandan, çalışmanın başladığı günden bu yana yükseköğretim alanında meydana gelen devamlı şekildeki değişimlerde çalışmayı etkileyici bir unsur olmuştur.

Tez' de yükseköğretim kurumları olarak sadece YÖK bünyesinde eğitim ve öğretim veren kurumlar ele alınmıştır. Bunların dışında, yer alan askeri ve sağlık ile ilgili meslek yükseköğretim kurumları bu çalışmanın dışında tutulmuştur.

Tez üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm uygun bir finansman metodunun esaslarını tesbite yöneliktir. Bu çerçevede kamusal mal olarak yükseköğretimin nasıl bir mal tanımına uygun düştüğü değerlendirilerek, yatırım yaklaşımı içerisinde incelenmektedir. Bu inceleme ile yükseköğretimin kişisel ve toplumsal faydalarının tanımlanması yanında,

özel ve sosyal hasıla karşılaştırmaları da yapılarak alternatif finansman yöntemlerinden kamu kaynaklarıyla finansman ile özel kaynaklardan finansman yöntemleri incelenmiştir. Ayrıca, bu kaynakların adalet ve etkinlik amacına ne ölçüde hizmet ettiği teorik bazda ve dünyada ki gelişmelerde dikkate alınmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye' de yükseköğretim hizmetlerinin gelişmesi ele alınarak, ağırlıklı olarak mevcut finansman yöntemi olan kamu kaynaklarından finansman yöntemi üzerinde durulmuş ve devletin yükseköğretime sağladığı finansman kaynakları incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye' de yükseköğretim hizmetlerinin hem kişi hem de toplumsal maliyeti tesbit edilmeye çalışılarak, bu maliyetin kimin tarafından karşılanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye' de yükseköğretimdeki kamu finansman yetersizliği ortaya konularak, bu yetersizliğin mevcut finansman yöntemleri ile nasıl giderilebileceği konusunda belirli tesbitler yapılmaktadır. Diğer taraftan, kamu finansmanında yetersizliği ortadan kaldırabilmek için, "faydalanan öder" ilkesi ön plâna çıkarılarak, öğrenci katkısının cari maliyetler düzeyinde karşılanmasının önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca, yüksek öğretim kurumlarının döner sermaye sistemleri, üniversite-sanayi işbirliği, bu kurumların özertleştirilmesi ve bilahare özelleştirilmesi gereği, yanında özel yükseköğretim kurumlarının hem vakıf hem de kâr amaçlı kurumlar olarak kurulmaları konuları gibi, mevcut finansman yöntemlerine alternatif olabilecek finansman yöntemleri sunulmaktadır.

Sonuç bölümünde ise, konunun genel bir değerlendirmesi yapılarak, ulaşılan sonuçlar ortaya konulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN YAPISI, ÖZELLİKLERİ VE FİNANSMANI

I- EĞİTİM HİZMETLERİ İÇİNDE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Eğitim, genellikle değişik ifadelerle farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Kuşkusuz bu farklılaşmada kişilerin değişik amaçları esas almaları önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte literatürde sıkça kullanılan ve üzerinde görüş birliğine varılabilen şu tanımlar, eğitim kavramını daha iyi açıklamaktadır.

"Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır"¹. Başka bir tanıma göre ise eğitim, "bireyin toplumsal yeteneğinin ve en elverişli düzeyde kişisel gelişmesinin elde edilmesi için seçilmiş ve denetimli bir çevreyi(özellikle okul) içine alan toplumsal bir süreçtir"². Başka bir eğitimcimiz de eğitimi, "bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak isteyerek değişme meydana getirme süreci"³ olarak tanımlamaktadır.

Buna göre eğitimi, kişiliğin gelişmesine yardım eden ve onu esas alan, onu yetişkin hayatına hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar elde etmesine yarayan bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Bunun yanında insanın sahip olduğu bir çok beceri ve davranışın kazanılması ve geliştirilmesi ile ekonomik kalkınma ve gelişme düzeyi arasında kurulan ilişkiler yönünden de eğitimin özellikle son dönemlerde önemli bir inceleme alanı olduğu görülmektedir.

1 Ferhan OĞUZKAN; Eğitim Terimleri Sözlüğü, T.D.K., Ankara-1941, s. 61.

2 V. Good CARTER; Dictionary of Education, s.145.

3 Selahattin ERTÜRK; Eğitimde Program Geliştirme, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara-1972, s. 12.

Eğitimin ekonomik işlevi kısaca, ekonominin ihtiyacına uyan ve geleceğin tüketicilerine gerekli bilgiyi verecek insan gücü ile birlikte beyin gücünü sağlamak şeklinde ifade edilmektedir¹. Ekonomistler, ciddi ölçme güçlükleri olmasına rağmen, üretim artışında eğitimin önemli bir rol oynadığını göstermişlerdir. İlk olarak Merkantilist iktisadi düşünce sisteminde eğitim ile ekonomik olaylar arasında yakın bir ilişki bulunduğu tesbit edilmiştir. Bowman'ın işaret ettiği gibi merkantilistler, milli refah artışının esası olarak hüner ve yeteneğe veya nitelikli insan gücüne büyük önem vermişler, hatta William Petty'nin beşeri sermayeyi ölçmeye teşebbüs etmesi nedeniyle, insan gücüne yatırım fikrine yakınlık duymuşlardır. Petty, "bir ülkenin insan gücü kaynakları korunmalı, iyi kullanılmalı ve milli ihtiyaçlarla uyumlaştırılmalıdır"² demektedir.

Adam Smith dönemine kadar ekonomi literatüründe eğitim kelimesine çok ender rastlanmakta, onyedinci ve onsekizinci yüzyılda bilgi, beceri veya teknik yeterlilik anlamına gelen tek kelimenin sanat olduğu ifade edilmiştir³. Adam Smith "Milletlerin Zenginliğinin Nitelik ve Nedenlerinin Araştırılması" adlı eseriyle eğitim ile ekonomik faaliyetler ve ekonomik ilişkiler konusunda ilk önemli katkıyı yapmıştır. Adam Smith, "bireyin eğitim, çalışma ve çıraklığı sırasında edindiği yetenekler daima zorunlu bir harcamayı gerektirmektedir. Yapılan bu harcamalar bireyin şahsına bağlı olan ve şahsında gerçekleşmiş bir sermayedir. Bireyin kendi servetinin bir kısmını teşkil eden bu yetenekler, aynı zamanda, içinde yaşadığı topluma da aittir"⁴ diyerek, eğitime verdiği önemi belirtmiştir.

Adam Smith'ten başka, Robert Malthus, David Ricardo, Mc Culloch, Karl Marx, Alfred Marshall ve Irving Fisher gibi ünlü ekonomistler de, en

¹ P. W. MUSGRAVE; **The Sociology of Education Models For Analysis**, USA.-1970, s. 103.

² M. J. BOWMAN; "The Human Investment Revolution in Economic Thought", M. Blaug(Edt.), **Economics of Education**, Vol. 1, s. 103.

³ E. A. JOHANSON; "The Pleace of Learning Science, Vocational Training and Art in Pre-Smithian Economics Thought" **Unesco, Readings in The Economics of Education**, Paris-1968, s. 25.

⁴ Adam SMITH; **An Inquiry in to The Nature and Causes of Wealth of Nations**, Random House, Inc. 1937, s. 265-266.

değerli sermayenin insan varlığına yatırılmış olan sermaye olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte J. S. Mill gibi insanı servet olarak (fiziki sermaye faktörü gibi) görmeyen yanlışı olacağını savunan düşünürler de vardır¹. Çünkü, belli bir sermaye/hasıla oranında girdilerin artırılarak kullanılması sonucu elde edilecek sermaye stokundaki kümülatif artışların, bugünkü gelişmiş ülkelerin zenginliklerini izah edebilmesi mümkün değildir. İnsanı sermaye faktörü olarak değerlendirmenin yanlışı olacağı fikri, gelişmiş ülkelerin büyüme süreçlerinde insan gücünün üretimde sağladığı artış oranının incelenmesinden sonra kesinlik kazanmıştır². Bununla birlikte Schultz' un deyişiyle insanlar, ekonomik ve teknik bakımdan ileri ülkelerin üretimindeki üstünlüğünü açıklamaya yarayan en önemli ve etkili rolü oynamaktadırlar³.

Eğitim yoluyla insan gücünde sağlanan gelişmenin ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etkileri yanında, gelir dağılımını düzeltici ve işsizliği azaltıcı fonksiyonları da bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda eğitim düzeyi ile gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişki izlenirken, işsizlikle eğitim düzeyi arasında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu da görülmektedir⁴.

Gelişmiş ülkeler açısından konuya bakıldığında, bu ülkelerdeki yetersiz büyümenin ve sağlıksız gelişmenin sosyo-ekonomik yapıdaki aksaklıklardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bunun başlıca nedenlerinden birisi de eğitim yetersizliğidir.

Eğitimle ilgili bu genel görüşlerin arasında, yükseköğretimin özel bir yeri olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Çünkü, yükseköğretim, bir ülkenin özellikle yönetici kadrosunun yetişmesini, bilim ve teknolojiye iler-

¹ G. S. BECKER; **Human Capital, National Bureau of Economic Research**, New York-1964, s. 55.

² S. FABRICANT; **The trend of Government Activit in The United States Since 1900, National Bureau of Economic Resarch**, New York- 1952, s.s. 15-16. Ruhn, A.M., **Research in the Economics of Higher Education and Welfare, Economics of Higher Education** New York-1959, s.s. 29-31.

³ T.W. SCHULTZ; "Investment in Human Capital", M. Blaug(Edt.), **Economics of Education**, U.S.A.-1968, s.s.15-16.

⁴ Necdet SERİN; **Eğitim Ekonomisi**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayın No:77, Ankara-1979, s.15.

lemesini ve böylece gelişme politikasının kapsamını ve etkinliğini doğrudan belirleyen ve etkileyen bir faaliyet alanıdır.

Ekonomik ve sosyal gelişme üzerinde böylesine etkili olan yükseköğretim konusu ile ilgili olarak hemen şu noktayı belirtmek gerekmektedir; bir ülkedeki yükseköğretim seviyesi ile bu eğitimin verimliliği ve etkinliği ayrı ayrı anlamlar taşımaktadır. Eğitim seviyesi, bir ülkenin eğitilmiş insan gücü stokunu göstermektedir. Milli gelirle eğitim seviyesi arasında da doğrusal bir ilişki mevcuttur¹. Bu da ekonomik gelişmenin önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Eğitimin verimliliği ise eğitime ayrılan kaynakların optimal kullanımı ile gerçekleştirilir. Optimal kullanım, eğitim kaynaklarının ve ortamının yetişenler ve toplum için azami faydayı sağlaması yanında, eğitim dönemi biten kişilerin elde ettikleri eğitimi, bütün hayatları boyunca toplum ve kişi yararı açısından yerinde ve azami şekilde değerlendirebilmeleri demektir. Eğitimin etkinliği ise, niteliği ifade eden bir olaydır ve bu günümüzde pek çok yeni sosyal, kültürel ve iktisadi kavramlar da içine alacak şekilde gelişme göstermektedir.

Bununla beraber, yüksek öğretimin tek amacının ekonominin önemli ihtiyaçlarını karşılayacak eğitilmiş insan gücü yetiştirmek olduğu düşüncesi de doğru değildir. Tanınmış bazı insan gücü uzmanları bunun hem maddi, hem de manevi bakımdan yetersiz bir düşünce olduğunu ifade etmişlerdir. Mesela, Frederick Harbison ve Charles Myers' in dedikleri gibi, "insan kaynağının gelişmesinin sadece ekonomik bakımdan incelenebileceği ve incelenmesi gerektiği kavramı yanıltıcıdır. İnsan kaynağını geliştirmenin temel amacının, insanın mallarına veya hizmetlerine olan katkısını en yükseğe çıkarmak olduğunu düşünmek hatadır².

Nitekim, İnsan Hakları Beyannamesi' inde her türlü ekonomik ihtiyaç ve imkanlardan ayrı olarak, bütün çocukların ücretsiz ilköğrenime hakkı olduğu ifade edilmiştir. Bugün bu ilke politika liderlerinin çoğunluğunun ka-

¹ DPT; Türkiye' de Yüksek Öğretimle İlgili Verilerin Değerlendirilmesi, SPD, DPT Yayın No:1822, Ankara-Kasım 1982, s.5.

² F. HARBISON and C.A. MYERS; Education, Manpower and Economic Growth, Mc Graw- Hill Publication, New York-1964, s. 12.

bul ettiği bir amaçtır. İlk öğretimdeki herhangi bir artış ise, orta ve yüksek öğretim için daha büyük harcamalar yapılmasını gerektirmektedir.

Yükseköğretim kurumları, birer eğitim-öğretim merkezleri olmak yanında, buldukları çevrenin birer bağımsız tenkit ve hüküm kaynakları, kabiliyet depoları ve ilham kaynakları durumundadırlar. Gerçekten Paris, Berlin, Oxford, Cambridge, ABD'deki büyük özel üniversiteler ve bir çok kamu eğitim kurumları ile vakıf kolejleri ve üniversiteleri hepsi tarihlerinin parlak anında bu vazifeyi ifa etmişlerdir.

Yükseköğretim sistemi, meydana getirdiği ekonomik fonksiyonun yanısıra, belirli bir düşünce akımını da temsil etmektedir. Buna belirli bir ahlak yolu adını vermek yerinde olur. Bu düşünce tarzı belirli bazı alışkanlıkları geliştirmenin ve bunları sosyal vazifelere uygulamanın geçerli bir şey olduğu düşüncesine de dayanmaktadır.

Yükseköğretim; ince bir ölçü ve dikkatle kullanılan dil alışkanlığı, çeşitli fikirleri dikkatlice değerlendirerek hangisinin bilimsel olduğuna karar verme gücü; ve nihayet en azından diğerleri kadar önemli olarak geleneksel düşünce ve davranış şekillerini, değerleri inceleme ve ispat edilen sonuçlara bağlı hipotezler olarak kabul etme alışkanlığıdır. Bu sistem, insanları bu kalıba göre yetiştirdiği zaman, kalkınma bakımından en geniş fonksiyonu görmüş olacaktır¹.

Aynı şekilde, bir ülkenin özellikle yönetici kadrosunun yetişmesini, teknoloji ve bilim alanında ilerlemesini ve böylece gelişme politikasının etkinliğini ve kapsamını doğrudan belirleyen ve etkileyen bir öğretim şekli olan yükseköğretim, bu fonksiyonlarıyla eğitim alanında özel bir yer tutmaktadır.

Çağın ve toplumun ihtiyacı olan yeni düşünce ve normları geliştirmek ve bunları topluma aktarmak görevini üstlenen yükseköğretim kurumları, böylece öğrencilerine bilgi aktarmak yanında, aynı zamanda bilimsel araş-

¹ Charles FRANKEL; "Yüksek Öğretimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi", **Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim**, İstanbul-1966, s. 81.

tirmalar yoluyla bilgi üretirken, elde edilen sonuçları toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi geleceğinin oluşturulmasında başarıyla kullanacak yöneticiler de yetiştirmektedir. Bu sebeble yükseköğretim kurumları ülkeleri için birer prestij sembolü olarak görülmektedirler.

II- İKTİSADİ BİR MAL OLARAK YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİ

Eğitim, etkinliğe, verimliliğe ve faydalı personel kullanımına olan etkisi nedeniyle, yatırım olarak değerlendirilirken; iş dışında, boş zamanı değerlendirme, kültürel ve sportif farklılıklara neden olma etkisi ve bizzat eğitim alırken meydana gelen şahsi tatmine yönelik faydası ile de tüketim olarak değerlendirilmektedir¹. Eğitim, kullanılmakla tükenmeyen veya eskiyip kullanılmaz hale gelmeyen ve insanın hayatı boyunca giderek artan ölçüde yararlandığı bir maldır. Bir OECD yayınında belirtildiği gibi, ferdin teknolojik ve sosyal çevresi daha karmaşık bir hal aldıkça ve insanların boş zamanları arttıkça, eğitimin önemi de artmaktadır².

Diğer taraftan, eğitim harcamalarının niteliğine bağlı olarak, emek ve sermayenin iktisadi gelişmeye yaptığı katkının milli gelirdeki artışı bütünüyle açıklayacak seviyede olmamasına rağmen, artık değer bu faktörlerde çok büyük olduğu ve bunun da teknik gelişme ile ilgili bulunduğu ve etkinlikteki bu büyük artışın eğitimden kaynaklandığı ifade edilmektedir³. Bu görüş, eğitimin yatırım veya sermaye malı; eğitim harcamalarının da insan gücüne yatırım niteliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Ekonomistler, yükseköğretimin makro düzeyde tüketim ve yatırım olarak iki açıdan değerlendirilebileceğini belirtmektedirler. Kişilerin gerek yükseköğretim alırken kazandıkları prestij, gerekse elde ettikleri bilgileri mesleki faaliyetleri dışında kullanmaları durumunda, yükseköğretimin tüketimi söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan, kişilerin yükseköğretimden

¹ J. E. STIGLITZ; **Economics of The Public Sector**, 2nd. Eds. W. W. Norton and Company, New York-1988. s. 138.

² OECD; **Conference on Economic Growth and Investment in Education**, Paris-1962, s. 23.

³ S. KUZNETS; **National Income: A Summary of Findings**, National Bureau of Economic Research, New York-1946, s. 65.

elde ettikleri bilgi ve becerilerini, verimliliği artırmak için kullanmaları durumunda ise yükseköğretim bir yatırım olarak kabul edilmektedir¹.

Bu nedenle yükseköğretimin iktisadi bir mal olmasının yanında, onun diğer mallara oranla farklı özelliklerinin de bulunması, kamu ekonomisi literatürüne "Yarı Kamusal Mal" veya "Karma Mal" kavramlarını da getirmiştir. Gerçekten de bölünebilirlik ve pazarlanabilirlik niteliklerine sahip olan yükseköğretim bu nitelikleri ile bir özel mal görünümünde iken; dışsallık niteliği ile de bir kamu malı görünümündedir. Yükseköğretimin bölünebilirlik ve pazarlanabilirlik özellikleri yanında bu son derece önemli dışsallık niteliği onun bir karma mal olması sonucunu doğurmuştur².

III- KAMUSAL MAL OLARAK YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİ

Hangi malların ne ölçüde kamusal olduğu ve bunlardan hangilerinin kamu sektörü tarafından ne miktarda tedarik edilmesi gerektiği konusu maliye ilminin ana konuları arasında yer almaktadır³. Kamusal malların sistematik bir şekilde açıklanması ve tanımlanması ilk defa Samuelson' un yazdığı iki ayrı makalede yapılmaktadır⁴. Buna göre kamusal mal; toplum fertlerinden, herhangi birisinin tüketmesiyle diğer fertlerin de aynı malı tüketme imkanını azaltmayan ve birlikte tüketilen maldır⁵. Bu mallar, yapılacak inceleme sonucunda elde edilecek cevaplara göre aşağıdaki sınıflandırmadan birisinin sınırları içerisine girmektedir⁶.

- Devlet tarafından üretilen ve doğrudan bir bedel ödemediği sağlanan mallar

- 1 M. BLAUG; **An Introduction to The Economics of Education**, Penguin Books, London-1970, s. 17-22.
- 2 Fevzi DEVRİM ve Mehmet TOSUNER; "Türkiye' de Eğitim Hizmetlerinin Finansmanında Son Gelişmeler", **III. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu**, Gebze-1987, s. 86.
- 3 A. J. AUERBACH and M. FELDSTEIN; **Handbook of public Economics**, Elsevier Science, Amsterdam-1985, s. 2.
- 4 Paul A. SAMUELSON; "The Pure Theory of Public Expenditure", **The Review of Economics and Statistics**, Vol. xxxvi, November-1954, s.387-389.
- 5 Orhan ŞENER; **Kamusal Mallar Teorisi**, Doktora Tezi, Bursa İ.T.İ.A. Yayın No: 15, İstanbul-1977, s. 6.
- 6 R. A. MUSGRAVE; **The Theory of Public Finance**, Mc Graw-Hill, Tokyo-1959, s.43.

- Özel firmalarca üretilen ve doğrudan bir bedel ödemedi sağlanan mallar,

- Devlet tarafından üretilen ve piyasada satılan mallar,

- Özel firmalarca üretilen ve piyasada satılan mallar.

Yükseköğretim böyle bir sınıflandırmada nasıl bir yer alacağı konusuna öncelikle kamusal mallar açısından yaklaşmak gerekir.

Kamusal mallar teorisinde Samuelson ve Musgrave' in tanımlarından hareket edildiğinde, tam kamusal malların iki karakteristik özelliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bu malların bir fert tarafından kullanımının, diğer fertler tarafından kullanılacak miktarı azaltmamasıdır¹. Diğeri ise, hiç kimsenin tüketimini engellememesidir². Yani, herhangi bir ferdin böyle bir malı tüketmesinin diğeri herhangi bir ferdin bu malı tüketmesinden mahrum etmemesidir. Burada ortak tüketim sözkonusudur. Bu da, üretilen bir ürünün birden fazla tüketici tarafından kullanılmasını ifade etmektedir³.

Söz konusu özellikleri nedeniyle kamusal mallar toplumun bütün fertleri tarafından ortak ve eşit miktarlarda tüketildiği gibi sağlanan faydaların piyasada fiyatlandırılması da mümkün olmamaktadır⁴. Ayrıca bu durumda, ilave kişilerin sağladıkları faydanın da maliyeti yoktur⁵.

Bazı mal ve hizmetlerde ise, yukarıda belirtilen özellikler birarada bulunmamaktadır. Bu mallar ilk bakışta kamusal mal gibi görünmelerine rağmen pazarlanmaları ve fiyat mekanizması ile tüketiciye yansıtılmaları da

¹ Sabri TEKİR; **Public Finance in Turkey**, Abam Yayın No: 8, Anadolu Matbaacılık, İzmir-1993, s. 18.

² J. E. STIGLITZ; **Economics of The Public Sector**, 2nd. Eds. W. W. Norton and Company, New York-1988, s. 119-120.

³ Aytaç EKER ve Kamil TÜĞEN; **Kamu Maliyesine Giriş**, Takav Matbaası, Ankara-1995, s. 41.

⁴ B. P. HERBER; **The Study of Public Sector Economics**, Richard D. Irwin, Home Wood, 1971, s. 32.

⁵ Sinan SÖNMEZ; **Kamu Ekonomisi Teorisi**, Teori Yayınları, Ankara-1987, s. 111.

mümkün olmaktadır¹. Bunlar bu özellikleri nedeniyle "yarı kamusal mal" veya "karma mallar" olarak adlandırılmaktadır². Yarı kamusal mal ve hizmetlere en iyi örnekte eğitim hizmetidir. Bir ekonomik mal olarak eğitimin taşıdığı bu özelliklerinden dolayı, eğitim hizmetlerinin "yarı kamusal mal" içerisinde yer aldığını söylemek zor olmasa gerekir.

Bu özelliklerine bağlı olarak eğitimin çeşitli şekillerde değerlendirildiği gözlenmektedir. Bunlardan en çarpıcı olanı, Musgrave' in bu alanda literatüre kazandırdığı "faydalı mallar" tanımıdır. Buna göre eğitim, doğal yapısı gereği, topluma fayda sağlamaktadır³. Bu yüzden de devlet desteği gereklidir. Devlet, tedarik ve finansman olarak, eğitim alanına müdahale ederek, bu faydalı malın toplum açısından maksimum seviyede tüketilmesini sağlamayı hedeflemektedir⁴. Diğer bir değerlendirme de, eğitimin kamu tarafından tedarik edilen özel mal olduğu şeklindedir⁵. Bu değerlendirmede amaç, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır.

Eğitim hizmetleri, kişiye sağladığı fayda yanında, topluma da fayda sağlaması nedeniyle, tam kamusal mal kavramından ayrılmaktadır⁶. Özellikle yükseköğretim hizmetleri, temel eğitimde olduğu gibi, önemli dışsal ekonomilerde sağlamamaktadır. Yükseköğretimin genellikle ölçülebilir faydalar sağladığı görülmektedir. Ölçülebilir bu faydaların piyasada maaş ve ücret şeklinde yansıtılabildiği görülmektedir.

Bu nedenle, kamusal mallar teorisi açısından, yükseköğretimi "tam kamusal mal" değerlendirmesinin dışında tutmak gerekmektedir. Çünkü aşağıda temas edileceği gibi, yükseköğretimin hem sosyal faydası hem de

¹ Halil NADAROĞLU; **Kamu Maliyesi Teorisi**, 6. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul-1985, s. 60.

² G. FROMM and P. TAUBMAN; **Public Economic Theory and Policy**, Mac Millian, New York-1973, s. 25.

³ R. A. MUSGRAVE and P. B. MUSGRAVE; **Public Finance in Theory and Practice**, Mc Graw Hill, 4th. Eds. New York-1984, s. 80-81.

⁴ F. J. ARCELUS; "Merit Goods and Public Choice: The Case of Higher Education", **Public Finance**, Vol. 41, No: 3, 1986, s. 303-305.

⁵ STIGLITZ; a.g.e. s. 107.

⁶ Şerafettin AKSOY; **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul-1991, s. 68.

kişisel faydasının bulunması nedeniyle, "karma mal" olarak adlandırılması yerinde olacaktır.

IV- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FAYDALARI

Yükseköğretim yapısı gereği kişiye sağladığı faydalar yanında, bir bütün olarak topluma da fayda sağlamaktadır. Yükseköğretimin kişiye sağladığı faydalar doğrudan, topluma sağladığı faydalar ise dolaylı faydalar olarak gruplandırılmaktadır. Aslında sosyal faydayı doğrudan ve dolaylı faydanın toplamı olarak ele almak daha uygundur. Çünkü toplum da kişiye sağlanan faydadan yararlanmaktadır¹. Esas itibarıyla yükseköğretimden kimlerin faydalandığının belirlenmesinde bu faydaların herbirinin etkisinin ayrı ayrı dikkate alınması gerekmektedir.

A- DOLAYSIZ FAYDALAR

Yükseköğretimin fertlere doğrudan sağladığı faydalardır. Fertlerin yükseköğretimden sağladıkları dolaysız faydalar, dolaysız özel fayda ve dolaysız sosyal fayda şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir.

Dolaysız özel fayda, eğitim düzeyi ile kazanç arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu ilişkiye göre, daha fazla eğitim alan daha az eğitim alandan daha kazançlı çıkmaktadır². Bu durumda, üniversite mezunlarının daha yüksek kazanç şeklinde doğrudan maddi fayda sağladıkları açıktır.

Bu konuda yedi az gelişmiş ülkeyi içine alan bir araştırmada, orta öğretimi bitirenlerin yıllık ortalama kazançlarında % 139' luk bir artış meydana geldiği; yükseköğretim mezunlarının ise orta öğretime devam etmeyenlere göre % 167 oranında daha fazla kazanç sağladıkları tesbit edilmiştir³. Bu sonuç özellikle az gelişmiş ülkelerde, yükseköğretimin çok daha

¹ Mahmut DURAN; "Yüksek Öğretim Harcamalarının Finansmanı ve Etkinliği" **III. Türkiye Maliye Eğitim Sempozyumu**, Gebze-1987, s. 110.

² M. BLAUG; "Where are We Now in The Economics of Education?", **Economics of Education Review**, Vol. 40. No: 1, 1985, s. 23.

³ G. PSACHAROPOULOS; **Returns to Education: An International Comparison**, Elsevier, London-1973, s. 132.

fazla dolaysız fayda sağladığını ortaya koymasından da önem taşımaktadır.

Kazanç ile eğitim arasındaki ilişkiyi bize yaş-kazanç profilleri vermektedir. Böyle bir profil, farklı eğitim seviyelerine göre ortalama hayat boyu kazançları hesaplamak için kullanılmaktadır. Bu konuda, Psacharopoulos tarafından yapılan çalışmada, "gelişmiş ve az gelişmiş 53 ülke verileri değerlendirilerek, her ekonomide, kazanç ve eğitim arasında kuvvetli bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır"¹.

Yükseköğretimin fertlere hayat boyu yüksek gelir şeklinde sağladığı dolaysız faydası yanında, topluma da eğitilmiş fertlerin verimliliği ve bunun milli gelire katkısı şeklinde sağladığı doğrudan faydası bulunmaktadır². Buradaki temel düşünce şöyle açıklanabilir; yükseköğretim fertlerin daha verimli hale gelmesini sağlıyorsa, bunun sonucunda ürettikleri mal ve hizmette artış olacaktır. Bu üretim artışı da, özel olarak kişiye ve bir bütün olarak topluma fayda sağlayacaktır.

B- DOLAYLI FAYDALAR

Yükseköğretim hizmeti, bu maldan yararlanan fertlerin dışına taşan ve topluma yayılan dışsal faydalar da sağlamaktadır. Bu faydalar bölünüp pazarlanamadığından, piyasa mekanizması ile değerlendirilip fiyat karşılığında sunulamazlar. Dışsal fayda sözkonusu olduğunda, genellikle, ekonomide oluşan sosyal fayda fonksiyonu, özel fayda fonksiyonunun önünde yer almaktadır. Böylece, söz konusu mal için oluşan piyasa fiyatı, üreticiler açısından sosyal optimumu gerçekleştirecek fiyattan düşük, tüketiciler için ise bu fiyattan yüksek olacaktır³. Bunun sonucu dış fayda sağlayan mallarda üreticiler ve tüketiciler, sosyal optimum noktasında gerçekleşmesi gerekli denge fiyatlarından sapmış farklı nisbi fiyatlarla karşılaşmakta ve bu durumunda

¹ PSACHAROPOULOS; a.g.e., s. 75.

² T. W. SCHULTZ; **Investment in Education: The Equity, Efficiency, Quandary**, University of Chicago-1972, s. 11.

³ DURAN; a.g.t., s. 112.

üretim ve tüketimlerini sosyal optimumun altında sürdürmektedirler¹. Bu nedenle, dışsal fayda durumunda kaynak dağılımında sosyal optimumların değişmesi, başka bir ifade ile genel refahın kısılması kamu müdahalesini gerektirmektedir.

Toplumunu bir bütün olarak etkileyen bu dışsallıklar, eğitilmiş fertlerin kazançları ile yansıtılmadığından diğer dışsallıklar gibi tanımlanması mümkün, fakat ölçülmesi oldukça zordur². Bu dışsal faydalar için şu çarpıcı örnekler verilebilir³.

- Suç oranını azaltma ve hukuk uygulamasını artırma,
- Kültürel değerleri taşıma ve yayma,
- Demokrasiyi güçlendirme,
- Sosyal birliği ve uyumu sağlama,

Yükseköğretimin fert ve topluma yaydığı ölçülemeyen faydalar, tüketim nedeniyle fertler tarafından, eğitimin dışsallığı nedeniyle de toplum tarafından sağlanmaktadır. Para ile ifadesi mümkün olmayan bu faydaların, para ile ölçülebilen faydalardan daha önemli ve değerli olduğu çoğu kez ileri sürülmektedir⁴.

Yükseköğretimden elde edilen bu faydalar karşılığında, toplumun ve fertlerin katlandıkları bir maliyet de sözkonusudur. Bu nedenle yükseköğretimin maliyeti kavramına da açıklık getirmek gerekmektedir.

V- EĞİTİMDE MALİYET KAVRAMI

Eğitimde maliyet kavramı, temelde;

- Eğitime ayrılan parasal ve gerçek kaynakları değerlendirmek,

¹ İzzettin ÖNDER; "Pareto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, 23. seri, İstanbul-1975, s. 79-80.

² Cornegie Commission; **Higher Education: Who Pays? Who Benefits? Who Should Pay?**, Mc Graw Hill, Newyork-1973, s. 79-80.

³ BLAUG; a.g.e., s. 115-120.

⁴ L. C. SOLMON; "New Findings on the Link Between College Education and Work", **Higher Education**, Vol. 10, 1981, s. 634-640.

- Kaynak kullanımını kontrol etmek ve geliştirmek,
- Eğitimin gelişmesi konusunda alınan kararların, ekonomik ve finansman sonuçlarını değerlendirmek, şeklinde ele alınmaktadır.

Yukarıdaki konular, aynı amaca dđnük değişik program ve projeler arasında seçim yapmak için gerekli olmaktadır. Kısaca eğitimin maliyetinin hesaplanması, bir bakıma kıt kaynakları kullanan kesimlerin (devlet, aile, firma) kendi açılarından en iyi cđzđme ulaşmak, en yđksek faydayı sağlamak ve bu kaynakları en iyi şekilde dağıtmak üzere caba harcama amacına yđneliktir.

Eğitime ayrılan harcamalar, herhangi bir ũlkenin bu alandaki mali gũcũnũn makro seviyede bir olsũ olmakla birlikte, bu gũcũn niteliği ve etkinliği konusunda yeterli bilgi vermemektedir¹.

Eğitimin maliyeti kavramı, eğitim hizmetini ũreten ve tũketenlerin bu hizmet için yaptıkları harcamaların fiyatının hesaplanmasıdır. Burada eğitim ũreticileri, oğretim kurumları; eğitim tũketicileri ise oğrenciler ve aileleridir.

Eğitim kurumları için maliyet, harcanan cęeřitli değerlerin para cinsinden ifadesidir. Eğitimin tũketicisi açısından maliyeti ise, oğrenim harçları ve ũdenen vergilerin eğitime ayrılan bđlũmũdũr. Ancak, bu iki maliyet oğgesi eğitim tũketicisinin maliyet kavramına farklı bir boyut getirmek durumundadır².

VI- YũKSEKŐĐRETİM HİZMETİNİN MALİYETİ

YũksekŐđretim hizmetinin maliyeti de genelde ũzel maliyet ve sosyal maliyet olarak bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Bđylece bu sınıflandırma ile maliyetlere katılacak olan kesimleri belirlemek daha kolay olacaktır.

¹ Mahmut ADEM; **Tũrk Eğitiminin Ekonomik Politikası**, Ankara-1977, s. 88.

² İsmail BİRCAN; **Eğitimde Maliyet ve Harcamalar**, DPT, SPD, Haziran 1988, Ankara, s.5.

A- YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖZEL MALİYET

Yukarıda bahsedilen eğitim tüketicilerinin katlandığı maliyet, Özel maliyeti oluşturmakta ve bu maliyet, parasal maliyet ile vazgeçme maliyetlerini içermektedir.

Özel parasal maliyet; yükseköğretimde okuyan öğrencilerin katlandıkları parasal maliyetlerin toplamını ifade etmektedir. Bu maliyetler kayıt ve dönem harçları, kitap, ders araçları ve ulaşım harcamalarından meydana gelmektedir¹. Vazgeçme maliyeti ise yükseköğretim öğrencilerinin eğitimleri süresince çalışmayarak vazgeçtikleri kazanç tutarlarından oluşmaktadır. Bu tutar vazgeçilen tüm fırsat kazancından² eğitime devam ederken kazanılan tutar düşülerek hesaplanmaktadır³.

Kavram olarak vazgeçme maliyeti ilginç olmakla birlikte bunu ölçmede pratikte bazı güçlükler bulunmaktadır. Çünkü, öğrenim gören her öğrencinin, eğitim yerine çalışma hayatını seçmesi durumunda hemen iş bulacağı kesin değildir⁴. Bu nedenle vazgeçme maliyeti yükseköğretimde gerçek bir maliyet unsuru olmasına rağmen, ölçülmesindeki güçlükler nedeniyle, genelde hesaplamalarda ihmal edilmektedir.

Yükseköğretim özel maliyeti, özel doğrudan maliyet ile özel dolaylı maliyet toplamından, öğrencilere devlet ve gönüllü kuruluşlarca sağlanan burs ve mali yardımların düşülmesiyle bulunmaktadır⁵.

B- YÜKSEKÖĞRETİMDE SOSYAL MALİYET

Yükseköğretim sosyal maliyeti ise, dolaylı ve dolaysız özel maliyetlerle, devletin ve diğer kamu kuruluşlarının katlandıkları maliyetlerin toplanma-

1 G. PSACHAROPOULOS and M. WOODHALL; **Education For Development**, World Bank, Washington-1985, s. 37.

2 **Fırsat Kazancı**; Eğitim gören öğrencinin zamanını eğitime ayırması nedeniyle bu süre içinde aktif hayata atılıp belli bir gelirden yoksun kalmasıdır. Aynı zamanda, gelir kaybı olarak adlandırılan bu husus vazgeçme maliyeti ile ölçülmektedir.

3 SCHULTZ; **Investment in Human Capital**, s. 108.

4 BİRCAN; a.g.e., s. 4.

5 BLAUG; a.g.e., s. 49.

sıyla elde edilmektedir. Devletin ve diğer kamu kuruluşlarının yüklendiği doğrudan maliyet içerisinde yer alan maliyet kalemleri; personel maaşları, mal ve hizmetler için yapılan cari harcamalar, kitap, kırtasiye v.b. harcamalar şeklindedir. Kamunun yüklendiği dolaylı maliyetler arasında ise, spor tesisleri, yurt ve kafeterya hizmetleri, burs ve diğer sosyal güvenlik yardımları gibi harcamalar yer almaktadır.

Yükseköğretimde sosyal maliyetlerin hesaplanmasının amacı, toplumun bu hizmetlere ayırdığı kaynakların tutarını bilmek ve elde edilen sosyal fayda ile karşılaştırma yaparak ayrılan kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığını belirlemektir. Ancak, genellikle eğitime ayrılan kaynaklar incelenirken kamunun bütçe kanalıyla kullandığı kaynaklar üzerinde durulmakta; toplumun gerçek olarak eğitime ayırdığı kaynaklar ise ihmal edilmektedir. Bu nedenle toplumu bir bütün olarak etkileyen dışsallıklara sahip bir hizmet olarak yükseköğretimin sosyal maliyetinin ölçülmesi oldukça zordur. Maliyet, yükseköğretimin finansmanında birinci derecede dikkate alınması gereken bir unsurdur. Çünkü bu unsur, yapısı itibarıyla finansman metodunun belirleyicisi durumundadır.

Yükseköğretim hizmetinin bu özel ve sosyal maliyetlerinin, karşılığı olarak aşağıda inceleyeceğimiz belirli faydaları da bulunmaktadır.

VII- YÜKSEKÖĞRETİMİN KİŞİSEL VE SOSYAL GETİRİ ORANLARI

Yükseköğretimin sağladığı fayda ve bunların maliyetleri konusu ele alındıktan sonra, şimdi de kişi ve toplum tarafından karşılanan maliyetlere karşılık, faydaların da yine bunlar tarafından ne oranda paylaşılması gerektiği konusu incelenmeye çalışılmıştır.

Yükseköğretimden kimin ne oranda faydalandığı sorusunun cevabı, genelde fayda-maliyet analizleri yardımı ile çözülmeye çalışılmaktadır. Çünkü, finansman konusu üzerinde yapılacak değerlendirmelerde, tam ve kesin bir ölçüye ihtiyaç bulunmaktadır. Fayda-maliyet analizi bir taraftan, fertlere alternatif yatırımlar arasında bir değerlendirme yapma imkanı verirken; diğer

tarafında kamu için eğitim politikalarının tesbitinde ve özellikle finansman yapısının belirlenmesinde önemli bir hizmet görmektedir¹.

Yükseköğretimin kişisel getiri oranı, öğrenci ve aileleri tarafından karşılanan maliyetlerin vergi sonrası gelir akımı ile oranlanması şeklinde hesaplanmaktadır. Bu maliyet hesaplamaları içinde kendi kazançları ile vazgeçilmiş kazançların yanısıra, sosyal sınıf ve cinsiyet gibi unsurlarda yer almaktadır. Bu konu da yapılan bir çalışmada, kazançlar içerisinde eğitimin payı yaklaşık % 66 olarak hesaplanmıştır².

Yükseköğretimin genel olarak kabul edilen kişisel getirisi; lise ve üniversite mezunları arasındaki "ömür boyu kazanç" farkından, doğrudan "vergiler" in çıkarılmasıyla bulunmaktadır³.

Sosyal getiri hesaplamaları da, kişisel getiri hesaplamalarına benzerdir. Yalnız burada vergiden sonraki gelir yerine vergiden önceki gelir, yükseköğretimin getirisi olarak alınmaktadır. Maliyetlerde ise, devlet ve eğitim kurumlarının karşılananlar dikkate alınmaktadır⁴.

Sosyal getiri konusunda Denison' un yaptığı hesaplama göre, ABD' de 1929-1957 yılları arasında kişi başına gelirin ortalama artışı % 1.60 olarak bulunmuştur. Bu artışın, % 0.58' i bilgideki ilerleme ile açıklanmaktadır⁵. Becker, bu bilgideki ilerlemeyi eğitimin fonksiyonu sayarak eğitimin katkısını iki misline çıkarmaktadır. Becker, çalışmasında, ABD' de kişisel getiri oranını yaklaşık % 14.5, sosyal getiri oranını da % 13 olarak hesaplamıştır⁶.

¹ J. SHEEHAN; **The Economics of Education**, George Allen and Unwin, London-1973, s. 43.

² E. F. DENISON; "Proportion of Income Differentials Among Education Groups Due to Additional Education", **The Residual Factor and Economic Growth**, (Edt) J. Valzey, OECD, Paris-1964, s. 127.

³ Güneri AKALIN; **Kamu Ekonomisi**, A.Ü. S.B.F. Yayın No: 486, Ankara-1981, s.175.

⁴ SHEEHAN; a.g.e., s. 43-44.

⁵ BECKER; a.g.e., s. 195.

⁶ BECKER; a.g.e., s. 196.

Tablo No: 1

YüksekÖğretimin Kişisel ve Sosyal Getiri Oranları (%)

	Az Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler
Kişisel Getiri Oranı	24	17	12
Sosyal Getiri Oranı	13	10	9

Kaynak: Psacharopoulos; a.g.e., s. 87.

Yükseköğretimin kişisel getirisi ile sosyal getirisinin fayda-maliyet analizi ile hesaplanmış şekli tablo 1' de görülmektedir. Bu tabloda farklı gelişme seviyesindeki ülkeler ele alınmıştır. Ele alınan bütün ülke gruplarında yükseköğretimin kişisel getiri oranı, sosyal getiri oranına göre yüksektir. Bu oranın gelişmişlik seviyesi düştükçe arttığı da görülmektedir.

Tablo 2' de ise, yükseköğretim ile diğer eğitim kademeleri arasındaki kişisel ve sosyal getiri oranları mukayeseli olarak verilmiştir. Buna göre, yükseköğretimin sosyal getiri oranının, diğer eğitim kademelerine göre düşük olduğu gözlenmektedir. Sosyal getiri oranında ilk öğretim başı çekerken, onu orta öğretim takip etmektedir.

Fert ve toplumun sağladığı net faydayı hesaplamakta kullanılan özel ve sosyal getiri oranı çalışmaları, yükseköğretimin kişisel getiri oranının, sosyal getiri oranından yüksek olduğunu göstermektedir. Faydanın çoğu fertler tarafından elde edildiği için, yapılacak finansal düzenlemelerde bu ağırlığın dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo No: 2

Eğitimde Sosyal Getiri Oranları (%)

Ülke Grupları	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Yüksek Öğretim
Afrika	26	17	13
Asya	27	15	13
Latin Amerika	26	18	16
Gelişmekte olan Ülkeler	27	16	13
Gelişmiş Ülkeler	16	10	9

Kaynak: J. B. Tllak, "Foreign Aid For Education", International Review of Education, Vol. 34, No: 3, 1988, s. 330-335.

VIII- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNDE FİNANSMAN SORUNU

Bir ülkedeki yükseköğretim hizmetinin finansman şeklini, ekonomik faktörler yanında siyasi, tarihi ve sosyal faktörler de belirlemektedir¹. Bu nedenle her ülkenin yükseköğretime uyguladığı finansman yöntemleri farklı olmaktadır. Fakat, hemen hemen her ülkede eğitime devlet katkısı - eğitimin bir sosyal hizmet olma özelliğinden dolayı- başta gelmektedir. Nitekim Komarev, gelişme ile eğitim arasında ilişki kurarken " temel eğitimden herkesin yararlandırılması zorunludur. Ancak, devlet, toplumun gelişmesine yaptığı katkı nedeniyle yükseköğretime de kaynak ayırmak zorundadır" diyerek, devleti yükseköğretime finansman sağlayan bir kaynak olarak göstermektedir. Bu görüşten hareket edersek, yükseköğretime birinci derecede kaynak ayıran taraflardan birinin devlet olması gerektiğini söyleyebiliriz..

Diğer taraftan, ülkelerin ekonomik gelişme sürecine bağlı olarak yükseköğretim mezunlarına olan talebin artması, yükseköğretime daha fazla kaynak ayrılmasına neden olmaktadır. Özellikle 1960' lı yıllardan itibaren genel olarak eğitimin büyük bir yayılma göstermesi yanında, yükseköğretime olan talepte de bir patlama görülmüştür. Bu aşırı talep, bütün ülkelerde öğrenci sayısının artmasına ve buna bağlı olarak da eğitim giderlerinde büyük artışlara neden olmuştur.

Tablo No: 3
YüksekÖğretimde Kayıtlı Öğrenci Rasyosu (%)

Yıllar	Gelişmiş Ülkelere	Gelişmekte olan Ülkeler
1960	14.9	3.8
1965	24.2	5.5
1970	26.7	7.1
1975	30.5	9.7
1980	30.9	11.6
1985	33.8	13.7
1990	39.9	14.5

Kaynak: Unesco, Statistical Year Book, 1992.

¹ Engin ATAÇ; Türkiye' de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, E.İ.T.İ.A. Yayın No: 216/140, Eskişehir-1976, s. 128.

Yükseköğretimde öğrenci sayısındaki artış, gelişmiş ülkelerde iki kat-tan fazla iken, gelişmekte olan ülkelerde dört kat civarında gerçekleşmiştir. Yükseköğretimdeki talep, diğer eğitim kademelerine göre bir hayli yüksek olmuştur¹. Ülke grupları arasında yükseköğretimin maliyet farkı ortalama 4 kat olarak gerçekleşirken, bu oran bazı ülkelerde 8 katına kadar yüksel-mektedir².

Eğitim yatırımlarında kişisel ve sosyal getiri oranları bu derece yüksek olduğu ve talep de yoğun bulunduğu halde, milli gelirden eğitim harcamala-rına ayrılan payın artmaması, hatta düşmesi esas itibariyle, eğitime ayrılan kamu kaynaklarında limite gelinmiş olduğunu göstermektedir³. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde bile kaynak yetersizliği yüzünden kapatılan fakülteler ve nakit yetersizliği ve bütçe açıkları nedeniyle yarım bırakılan araştırmalar görülmektedir⁴. Gelişmekte olan ülkeler yükseköğretimde oldukça düşük öğrenci rasyosuna sahip oldukları halde, kaynak sıkıntısı nedeniyle talebi düşürücü tedbirler almaya başlamışlardır⁵.

Yükseköğretimin diğer eğitim kademelerine göre daha yüksek mali-yetli olmasına karşılık, kişisel getirisinde yüksek olması, artık eğitim ma-liyetlerinin sadece klasik kaynaklardan karşılanmasının yükseköğretim ta-lebine cevap veremeyeceği gerçeğini ortaya çıkarmış bu nedenle de, yeni alternatif kaynak arayışları gündeme gelmiştir. Dünya Bankası' nın 1980' lerden bu yana yayınladığı raporlarda da bu konu açıkça dile getirilmiştir⁶. Bu nedenle, yükseköğretim hizmetinin finansmanını belirleyen faktörleri ortaya koyarak, bu faktörlere bağlı olarak oluşan finansman yöntemleri üze-rinde durmak gerekmektedir.

¹ PSACHAROPOULOS.; "The Economics of Higher Education in Developing Countries", **Comparative Education Review**, Vol. 26, No:2, 1982, s. 140.

² PSACHAROPOULOS; a.g.m., s. 154.

³ İsmail TATLIOĞLU; **Yüksek Öğretimde Finansman Sorunu ve Borçlanma Yöntemi**, Doktora Tezi, Bursa-1990, s. 27.

⁴ J. TURNEY; "85 Million Fillip For New Projects", **The Times Higher Education Supplement**, 10 February 1989, s. 2.

⁵ K. HINCHLIFFE; **Higher Education in Sub-Saharan Africa**, Croom Helm, London-1987, s.198.

⁶ World Bank; **World Development Report**, 1988, s. 131-135.

A- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMANINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Yükseköğretime ayrılacak finansman kaynaklarını belirleyen faktörlerin üçlü bir sınıflamaya tabi tutulduğu görülmektedir¹. Bu faktörler;

1- Sosyal Tercihler

2- Milli Gelir Seviyesi

3-Yükseköğretimin Nisbi Maliyeti, şeklinde sıralanmaktadır.

1- Sosyal Tercihler

Bir ülkede yükseköğretime ayrılacak kaynakları etkileyen faktörlerin başında, toplumun tercihlerini belirleyen sosyal istekler gelmektedir. Yükseköğretime yönelik sosyal isteği etkileyen belirli faktörler bulunmaktadır². Özellikle, ilgili yaş grubunun büyüklüğü bu faktörler içinde önemli bir rol oynamaktadır. Orta öğretimi bitirenlerin sayısındaki artış, yükseköğretime karşı gösterilen toplumsal isteği de önemli ölçüde artırmaktadır. Toplumda herkes yükseköğretime devam edip, bir diploma almak için orta öğretimi bitirme gayreti içerisinde girmektedir. Bu gayret genç nüfusun fazla olduğu ülkelerde daha çok görülmektedir.

Diğer taraftan, orta öğretimde verilen eğitimin seviyeside, yükseköğretime olan isteği etkilemektedir. Bu aşamada verilen eğitim seviyesinin yetersiz olmasıda yükseköğretime yönelik toplumsal isteği bir kat daha artırmaktadır.

Öğrenci ve ailesinin orta ve yüksek öğretimde yaptığı harcamalarda, sosyal tercihlerin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Yapılan bu harcamalar da öğrencilerinin ve ailelerinin yükseköğretim sayesinde elde edeceği im-

¹ M. KATZMAN; "Pricing Primary and Secondary Education", **Public Prices For Public Products**, Urban Institute, Washington-1972, pp. 321-391.

² W. TAYLOR; "Orta Öğretim Sonrası Eğitim Politikası ve Planlanması: Avrupadan Genel Görünüm", **Avrupa Eğitim Bakanları Yedinci Konferansı**, Brüksel, 8-10 Haziran 1971, ss. 24-30.

kanlar konusunda sahip olduğu bilgi ve düşünceler de önemlidir. Bu sayede, öğrenci ve aileleri yükseköğretimi bir yatırım kabul edip, yapacakları harcamaları getiri oranına göre ayarlama imkanı bulacaklardır.

Yükseköğretim kurumlarına girişin zorluk derecesi ile bu kurumlarda belirlenen kontenjanlar da aynı şekilde sosyal tercihlerin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Yeni kurulan yükseköğretim kurumları ile mevcut kurumların sağladığı kapasite artışı, yükseköğretime girişi kolaylaştıracaktır. Yükseköğretim kurumlarına girişin kolaylaştırılması sonucunda, bu kurumlara olan talebin artışı da gözlemlenmektedir.

Yükseköğretime olan talebi artıran diğer bir faktör de, yükseköğretim görenlerin gelirlerinde ortaya çıkan farklılıktır. Yükseköğretim önemli bir mesleki avantaj ve daha yüksek gelir imkanı sağladığından, bu öğretime olan kişisel ve sosyal istekte de buna bağlı olarak bir artış görülmektedir.

2- Milli Gelir Seviyesi

Yükseköğretime ayrılacak kaynakları belirleyen diğer önemli bir faktör de milli gelir seviyesidir. Bir ülkenin milli gelir seviyesi, makro planda yükseköğretime ayrılacak kaynakları; özellikle devletin milli gelirden vergi yoluyla aldığı fonlardan söz konusu öğretime ayıracağı payı etkilemektedir. Aynı şekilde kişi başına düşen milli gelir seviyesi de, kişi ya da ailelerin yükseköğretime ayıracağı kaynaklar üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca, gelir dağılımının da, yükseköğretime ayrılacak kaynakları belirleme de etkili olduğu gözönüne alınmalıdır.

3- Yükseköğretimin Nisbi Maliyeti

Yükseköğretimin nisbi maliyeti, bu hizmete ayrılacak kaynaklar üzerinde etkili olmaktadır. Yükseköğretim üzerindeki ilk etki, öğrenci ya da ailesine olan bireysel maliyeti ve bunların ayıracağı kaynaklar üzerindeki etkisidir. İkinci etki, yükseköğretimin devlete olan maliyetidir. Bu maliyet, diğer kamu hizmetlerine ayrılacak kaynakların yükseköğretime aktarılması ile oluşacak alternatif kaynak maliyeti şeklinde hesaplanmaktadır. Bu hesap-

lamada özellikle siyasal karar alma organlarının vereceği, kaynakları belirleme kararı da etkili olmaktadır¹.

Kısaca belirtmek gerekirse, yükseköğretime ayrılacak kaynakları belirlemede temel faktör siyasal iktidarların tercihi olmaktadır. Hükümetler, yükseköğretime olan talep ile yükseköğretimin nisbi maliyetini de dikkate alarak siyasi, ideolojik, sosyal ve ekonomik tercihlerine göre milli gelirden bu öğretime ayrılacak payı belirleyebilmektedirler. Ancak, yükseköğretime ayrılacak kaynaklar belirlenirken daha ziyade yükseköğretimin sosyal yararı ve amaçları tesbit edilerek, yükseköğretimin alternatif maliyeti bulunmaktadır.

Bir ülkede yükseköğretime yönelik bireysel taleplerin mevcut kapasiteyi aşması üç nedenden kaynaklanabilmektedir. Birinci neden, milli gelir seviyesinin yükseköğretime kaynak ayırmada yetersiz kalması; ikinci neden, bireysel taleplerin sosyal talebi aşması, ve üçüncü neden de, yükseköğretimde nisbi maliyetlerin yüksek olmasıdır. Aslında, bireysel talepler toplamının kapasiteyi aşması, genellikle bu üç nedenin birlikte meydana getirdikleri bir sonuçtur.

B- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Yükseköğretim hizmeti "yarı kamusal mal" özelliği göstermekle beraber, pozitif dışsal ekonomilere yol açması nedeniyle çoğu zaman kamu ekonomisi üretici birimleri eliyle gerçekleştirilmek durumundadır. Bu durum, yükseköğretim karma malının finansman yönünden "tam kamusal mal" şekline dönüşmesine neden olmaktadır. Daha açık bir deyişle, yükseköğretimde sosyal fayda ve maliyet unsurları bu alana devletin müdahalesini zorunlu kılmakta; devlet bu malların finansmanını tam kamusal mallarda olduğu gibi vergilerle karşılama yoluna gitmektedir.

Diğer taraftan yükseköğretimin kişisel getirisinin bulunması nedeniyle bu hizmetten faydalanan kişilere bir bedel ödettirmek de mümkündür². Bir

¹ DURAN; a.g.t., s. 125.

² STIGLITZ; a.g.e., s. 123.

ülkede yükseköğretim hizmetinin finansman yöntemini belirlerken, toplumsal faydayı azami seviyeye çıkartabilmek için nasıl bir yöntem izleneceğinin iyi tesbit edilmesi gereklidir. Bu nedenle her ülkede her zaman geçerli bir finansman yöntemi bulmak oldukça zordur. Her ülke kendi gelişmişlik düzeyine göre bir finansman yöntemi uygulayabilmektedir.

Değerlendirilmiş mal özelliği gösteren yükseköğretimde talebin gelir esnekliği büyük olduğundan, kalkınma sürecinde¹ yüksek öğretime olan talepte artmaktadır. Böylece yükseköğretime daha fazla kaynak ayrılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Yükseköğretim hizmetinin finansmanında Anglo Sakson ülkelerinde doğrudan finansman, kısmi finansman ve dolaylı finansman şeklinde üçlü bir ayırım kabul edilmiştir. Ancak burada doğrudan finansman ile kısmi finansman arasındaki farkı belirlemedeki güçlükler yanında, yükseköğretimdeki doğrudan ve kısmi finansman yönteminde hizmetin devlet tarafından sunulması nedeniyle, yukarıdaki ayırımın kamu kaynaklarından finansman, özel kesim kaynaklarından finansman ve karma kaynaklardan finansman, şeklinde ele alınması daha açıklayıcı olabilecektir.

1- Yükseköğretim Hizmetinin Kamu Kaynaklarından Finansmanı

Bilindiği gibi bölünememe ve pazarlanamama özelliklerine sahip tam kamusal malların piyasa ekonomisinde üretilmesine imkan yoktur. Bu malların tipik örnekleri de savunma ve diplomasi mallarıdır. Oysa karma malların bölünebilirlik ve pazarlanabilirlik özellikleri bu malların kamu kesimi yanında piyasa ekonomisi üretici birimleri tarafından da arz edilmesine imkan vermektedir. Eğitim malının, sağlık karma malında olduğu gibi, pozitif dışsal ekonomilere neden olması, bu malın çoğunlukla kamu ekonomisi üretici birimleri eliyle gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk eğitim karma malının finansman yönünden tam kamusal mal şekline dönüşmesine yol açmaktadır. Daha açık bir deyişle, yükseköğretimin sosyal faydası ve maliyeti, bu alana devletin müdahalesini zorunlu kil-

¹ Fritz MACHLUP; **Education and Economic Growth**, Lincoln University of Nebraska Press, 1970, ss. 63-82.

makta; devlet bu malların finansmanını, tam kamusal mallarda olduğu gibi, vergilerle karşılama yoluna gitmektedir. Özellikle Musgrave' in maliye literatürüne kazandırdığı faydalı mallar tanımına göre, yükseköğretim yapısı gereği, topluma fayda sağladığından bu hizmetin kamu kesimi tarafından karşılanması gerektiği ileri sürülmektedir¹.

Yükseköğretim hizmeti hemen her ülkede büyük ölçüde kamu kesimi tarafından sunulmaktadır. Devletin bu kurumlara yaptığı direkt ödemeler yanında, özel harcamaları destekleyici sübvansiyon politikaları ile de eğitimin finansmanında ağırlıklı bir rol oynadığı görülmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda yükseköğretim kurumlarında okuyan öğrenciler herhangi bir harç ödemedikleri gibi, bu öğrencilerin yurt, gıda, kitap ve kırtasiye gibi ihtiyaçları da devlet tarafından bedelsiz karşılanmaktadır².

İsveç, Norveç ve Fransa gibi batılı ülkeler ile sosyalist sisteme sahip devletlerde, yükseköğretimin örgütlenmesini devlet kendi üzerine almıştır. Yükseköğretim hizmetleri İsveç ve Norveç' te % 90, Fransa' da % 91, sosyalist ülkelerde ise % 100 nisbetinde devlet tarafından sağlanmaktadır³.

Yükseköğretimin sosyal ve kültürel bütünleşmeyi sağlama ve ülke kalkınmasının gerektirdiği nitelikli insan gücünü yetiştirme aracı olması özellikleri de, devletin yükseköğretim hizmetlerini üzerine almasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan yükseköğretimin sadece piyasaya bırakılması durumunda, yükseköğretimden faydalanması gereken yetenekli, ancak düşük gelirli ailelerin çocuklarının bu öğretimden faydalanamadıkları görülmektedir. Eğitimin paralı olması halinde kişilerin öğrenim talepleri gelir dağı-

¹ R. A. MUSGRAVE and P. B. MUSGRAVE; **Public Finance in Theory and Practice**, Mc Graw Hill 4th. eds., New York-1985, ss. 80-81.

² PSACHAROPOULOS and WOODHALL; a.g.e., ss. 151-152.

³ J. R. MCCARTHY and E. R. HINES; "Public and Private Funding of USA Higher Education, 1840-1985", **Values in Conflict**, (Edt.) Mary Mc Keeoven and Kern Alexander, Ballinger, Massachusetts-1986, s. 16.

lımındaki eşitsizlikten de etkilenmektedir. Böyle bir durumda paralı fakat yetenezsiz kişiler yükseköğrenimden yararlanırken, parasız fakat yetenekli kişiler, bu eğitimden yararlanamama durumunda kalabilirler. Sonuçta, eğitim için kullanılan kaynaklardan yüksek verim alınamaz. Oysa bilgi ve beceri, geniş tabandan seçilmiş yetenekli öğrencilere verildiği ölçüde, eğitimden sağlanan sosyal faydayı artırmış olur¹.

Yükseköğretim harcamalarının toplam eğitim harcamaları içerisindeki payı, gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık % 22, OECD' nin gelişmiş ülkeler grubunda ise % 24' tir. Her iki gruptaki ülkelerin yükseköğretime ayırdıkları pay birbirine yakın olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerdeki yükseköğretim kayıt rasyosu(üniversite öğrencilerinin yükseköğretim çağındaki nüfusa oranı) diğer ülkelerden 2.5 kat fazla olduğundan, gelişmekte olan ülkelerin yükseköğretim konusunda kaynaklarını daha fazla zorladıkları anlaşılmaktadır.

Yükseköğretime ayrılan payın 1980' den sonra giderek azaldığı görülmektedir. Nitekim, 1970' lerin sonunda yüksek öğretime ayrılan kamu harcamalarında Avrupa' da yıllık % 16, ABD' de ise % 14' lük bir artış meydana gelirken, bu oran 1980' li yıllarda % 5 olarak hesaplanmıştır ki, enflasyon dikkate alındığında bu artışın da reel artış olmadığı söylenebilir².

Tablo No: 4

Kamu Eğitim Harcamalarının Eğitim Derecelerine Göre Dağılımı (%)

Ülke Grupları	Ülke Sayısı	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Yüksek Öğretim
Gelişmekte olan Ülke.	65	43.3	30.6	21.6
Gelişmiş OECD Ülke.	17	35.9	38.7	24.1

Kaynak: Shiefelbein, a.g.e., s. 10.

- ¹ Kenan BULUTOĞLU; **Kamu Ekonomisine Giriş**, İkinci Basım, Ankara-1977, ss. 268-269.
- ² BLAUG; "Declining Subsidies to Higher Education: An Economic-Analysis", **The Economics of Education and The Education of an Economist**, (Edt.) Mark Blaug-Edward Elgar, Bradford-1987, s. 235.

Yükseköğretime yapılan kamu harcamalarının, milli gelir içindeki payına bakıldığında da, benzer sonuçlar görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde ortalama olarak milli gelirin % 1' i yükseköğretime ayrılırken; bu oran Hollanda' da % 2.2 ve ABD' de % 1.5 seviyesine ulaşmaktadır¹. Bu oran gelişmekte olan ülkelerde daha düşük olarak gerçekleşmektedir².

Görüldüğü gibi yükseköğretim kurumları faaliyetlerini genelde, kamu kaynaklarından sürdürmektedirler. Diğer bir ifadeyle, bu alanda kamu finansmanının hakimiyeti söz konusudur.

a- Yükseköğretim Hizmetlerinin Kamu Kaynaklarından Finansmanının Nedenleri

Yükseköğretimin amaçlarına bakıldığında bunların genelde topluma yönelik oldukları görülmektedir. Bu amaçlar yükseköğretim hizmetinin dolaysız faydaları içerisinde anlatılmaya çalışılmış ve bu eğitim hizmetini alan fertlere olduğu kadar, topluma yönelik faydalar da sağladığı belirtilmiştir. Bu nedenle, kamu finansmanının yükseköğretim hizmeti sonunda elde edilen faydalar karşılığı olduğu iddia edilmektedir.

Böylece, ülke genelinde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ortaya çıkan veya çıkması beklenen faydaların neler olduğu, daha da önemlisi bu beklentilerin kamu kaynaklarından karşılanmasının ne derece faydalı olup olmadığı, cevap verilmesi gereken sorular arasında yer almaktadır. Bu sebeple, öncelikle yükseköğretimin kamu kaynaklarından finanse edilmesi gereği üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

aa- Yükseköğretim Hizmetinin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Beşeri sermaye yatırımı olarak kabul edilen kamu eğitim harcamalarının en önemli amacı, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmektir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler bu konudaki harcamalarını belli bir seviyenin üstünde tutmak, gelişmekte olan ülkeler ise nisbi olarak bir önceki grupla aynı oranda

¹ SHIEFELBEIN; a.g.e., s. 10.

² OECD; **Public Expenditure on Education**, Paris-1976, s. 20.

kaynağı eğitim alanına tahsis edebilmenin uğraşı içerisinde oldukları¹. Bu çaba içerisinde bütün üretim faktörlerini birleştirerek kullanılabilir insan gücünü geliştirme isteği önemlidir².

ABD' nin Avrupa' ya karşı teknoloji ve üretim üstünlüğünün, bu ülkedeki büyük müteşebbislerin tamamının üniversite mezunu, bunlardan yarısının ise yüksek lisans eğitimini tamamlamış olmasına bağlanması, bu konuda gerçekten çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir³.

Beşeri sermayeye yapılan yatırımların ekonomik kalkınmayı hızlandırdığı fikrinin Adam Smith ve ilk klasik iktisatçılar zamanına kadar uzandığına yukarıda işaret edilmişti. Ancak eğitim hizmetlerinin kişilerin beceri ve verimliliğini artırarak milli gelire direkt olarak katkıda bulunduğu fikri, 1960' lı yıllarda Shultz ve Denison' ın yaptığı araştırmalarda görülmektedir. Yapılan bu ampirik çalışmalarda, milli gelirdeki artışların üretim faktörleri artışlarından fazla olduğu ortaya konmuştur. Schultz' a göre bu farklılık beşeri sermayeye yapılan yatırımlarla açıklanabilmektedir⁴. Bu çalışmalarda Denison, kalkınma hesabı yaklaşımını kullanırken, Shultz, beşeri sermayede hasılat oranı üzerinde durmuştur⁵.

Denison yaptığı çalışmada, 1930-1960 yılları arasında ABD' de üretimin iş gücü üzerindeki oranının 1/4' ü nün (% 23) eğitim sonucu olduğunu ortaya koymuştur. 1950 sonrası dönem için yaptığı çalışmada da bu oranları ABD' de % 15, F. Almanya' da % 2, İngiltere' de % 12, Belçika' da % 14 ve Kanada' da % 25 şeklinde oldukça değişik olarak tesbit etmiştir⁶.

1 H. WEILER; "The Political Economy of International Cooperation in Educational Development", **Educational and Development.**, (Edt.) m. Roger-H. Croom , s. 31.

2 Demet YÜCE; "İktisadi Analizde Beşeri Sermaye Kavramı", **UÜ İİBF Dergisi**, Cilt. VI, Sayı. 2, Kasım 1985, s. 39.

3 The Economist; 4-10 February 1989, s. 15.

4 SCHULTZ; "Investment in Human Capital", **Economics of Education**, (Edt.) M. Blaug, Penguin Books, London-1968, s. 13.

5 E. F. DENISON; **The Sources of Economic Growth in The United States and The Alternatives Before U.S.**, Committee For Economic Development, New York-1962. s. 73.

6 DENISON; "Why Growth Rates Differ Postwar Experience in Nine Western Countries", **Brookings Institution**, Washington-1967, s. 45.

Shultz da eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini ölçmek için, önce beşeri sermaye/hasılat oranını hesaplamış, sonra bunu fiziki sermayedeki getiri oranıyla karşılaştırmıştır. Bu araştırmada yazar, eğitim yatırımlarının ABD ekonomisinde meydana getirdiği üretim artışını hesaplamaya çalışmıştır¹.

1950' lerden sonra eğitimin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üretim artışında önemli bir etkiye sahip olduğu konusundaki görüşler inkar edilemez olmakla beraber, bunların tartışmaya açık bir takım teorilere dayandığı görülmektedir. Bu nedenle, bu görüşler eğitim ekonomisi literatüründe eleştirilere uğramış ve sonuçta eğitime yapılan yatırımların ekonomik kalkınmaya olan etkisini belirleyen görüşlerin zayıflamasına yol açmıştır.

Son on yılda eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi konusu yeniden gündeme gelmiş ve bu konuda ekonometrik çalışmalar hız kazanmıştır. Dünya Bankası' nın 1980 yılında yaptırdığı bir çalışmada, beşeri sermaye artışı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki çeşitli yönleriyle ele alınarak incelenmiş ve bu ilişkiyi belirleyen bazı oranlar bulunmuştur². Dünya Bankası' nın bu konuda yaptırdığı diğer bazı araştırmalarda da eğitim yatırımlarının fiziki sermayeye yapılan yatırımların tamamlayıcısı olduğu sonucuna varılmıştır³.

Bütün bu araştırmalarda eğitimin ekonomik kalkınmayı hızlandırma etkisi kesin olarak tesbit edilememekle beraber, eğitim için ayrılan kamu kaynaklarının en önemli sebebinin kalkınmayı arttırma beklentisi olduğu gözlemlenmektedir.

¹ SCHULTZ; **The Economic Value of Education**, Colombia University, New York-1937, s. 57.

² N. HICKS; **Economic Growth and Human Resources**, World Bank Staff Working Paper, No: 408, Washington-1980, ss. 4-15.

³ D. WHEELER; **Human Resource Development and Economic Growth in Developing Countries: A Simultaneous Model**, World Bank Staff Working Paper, No: 407, Washington-1980, s.23.

Bu araştırmaların bir diğer sonucu da, hangi eğitim şekli veya derecesinin kalkınma üzerinde ne gibi bir etki gösterdiği konusuna bir açıklık getirememiş olmasındır. Bununla beraber, eğitim yatırımlarının sosyal ve özel hasıla oranları ile bu konuya belirli bir yaklaşım sağlanabilmektedir.

Bu yaklaşım içinde, yükseköğretimin ekonomik kalkınma üzerinde daha az etkili olduğu görölmektedir. Çünkü, daha önce belirtildiği gibi, eğitim yatırımları için sosyal hasıla oranları, eğitim derecesi yükselirken düşmekte; özel hasıla oranları ise tersine yükselmektedir. Fakat yine de ekonominin ihtiyaç duyduğu alanlara insan gücü sağlaması nedeniyle, yükseköğretimin kalkınmaya önemli etkilerde bulunduğunu belirtmek, bunun kamu kaynaklarından finansmanın sağlanması için yeterli neden olduğunu söylemek zordur. Çünkü eğitime olan talep, bu alana devlet tarafından yapılan yatırımlardan çok, piyasada ödenen ücrete göre belirlenmektedir¹. Bu nedenle yükseköğretimin kamu kaynaklarından finansmanının ekonomik kalkınmaya olan etkisi tartışmaya açık görölmektedir.

ab- Yükseköğretim Hizmetinin Kültürün Korunması ve Geliştirilmesi Üzerindeki Etkisi

Bir ülkenin ortak duygu ve hareketlerinin ifadesi olan kültürün korunması ve geliştirilmesi de, yükseköğretimin fonksiyonları arasında yer almaktadır. Yükseköğretim hizmeti ile genç kuşaklara kültürel değerleri anlama imkanı verilerek, kültür mirasını korumak ve geliştirmek konusunda sorumluluk yüklenmektedir². Aynı zamanda yükseköğrenim gören gençlerin yaptıkları araştırma çalışmalarını da kültür mirasını geliştirici ve koruyucu bir rol oynamaktadır³. Üniversitelerin bulunduğu şehirlerin birer kültür merkezi olarak görölmesi buna en iyi örnektir.

¹ G. WILLIAMI; "The Problems of Financing Higher Education", **Higher Education For All**, (Edt.) Gordon Rederick and Michael Stephens, Falmer, Hong kong-1979, ss. 99-100.

² C. CARTER; **Higher Education For The Future**, Basil Blacwell, Oxford-1980,s.18-29.

³ National Advisory Body; **A Strategy For Higher Education in The Late 1980 and Beyond**, September 1984, s. 5.

ac- Yükseköğretim Hizmetinin Sosyal Gelişme Üzerindeki Etkisi

Yükseköğretim sayesinde kişilerin gelir imkanlarını artırmaları eğitim harcamalarının artışında en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir¹. Bu durum ise herkese eşit olarak sunulabilen eğitim ile gerçekleştirilebilir. Çünkü fertlerin belirli sosyal gruplar içerisinde yer almaları ailelerin farklı yapılarından çok, onların yeteneklerine dayanmaktadır².

Yükseköğretim, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde ve işbirliği sayesinde, fertlerin yeni düşünceler elde etmelerine ve bunun sonucunda davranışlarında esaslı değişiklikler meydana gelmesinde de önemli bir rol oynamaktadır³.

ad- Yükseköğretim Hizmetinin Demokratik Gelişme Üzerindeki Etkisi

Eğitimle demokrasi arasındaki ilişkilerin genelde üç şekilde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Sağlanan faydanın kişinin kavrama yeteneğine bağlı olduğu, kavrama yeteneğinin de, demokrasinin desteklenmesiyle pozitif bir ilişki içinde olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır⁴. Bazı yazarlara göre ise, eğitimin kendisi demokratik değerlerin öğretilmesi ve benimsetilmesinde kullanılmaktadır⁵.

Bu görüşler kişilere bağlı olarak aşağıdaki şekilde açıklanabilir;

- Demokrasi doğuştan bir şeydir,
- Demokrasinin asıl değeri kişi eğitildikçe anlaşılır,

¹ OECD; **Public Expenditures on Education**, s. 37.

² Cornegie Corporation; a.g.r., s. 9.

³ K. WATSON; "The Contribution of Education in The United Kingdom to National Development and International Cooperation", **Education and Development**, (Edt.) M. Roger-C. Helm, New York-1984, s. 36.

⁴ Elchanan COHN; **The Economic of Education**, Cambridge Mass: Ballinger, 1979; D. C. STAPLETON; "External Benefits of Education An Assesment of The Effect of Education on Political Participation" **Sociological Methodology**, 1978.

⁵ M. FRIEDMAN; **Capitalism and Freedom**, University of Chicago Press, Chicago-1962.; G. TULLOCK; **Economics of Income Redistribution**, Boston, Kluwer-Nishoff-1983.; A. Samuel GURWITZ; "The Captalization of School Finance Reform", **Journal of Education Finance**, 5 Winter 1980, s. 297-319.

- Demokrasinin desteklenmesi okullarda öğretilmelidir, şeklindedir.

Eğitimi, belirli görüşlerin benimsetilmesi şeklinde değerlendirenler, ilk ve orta eğitimin bu amaçla kullanıldığını; yükseköğretimin ise, farklı görüşte olan insanların bir uzlaşma içerisinde hayatlarını devam ettirmelerinin benimsetilmesi imkanı verdiğini ifade etmektedirler¹. Bu görüşler, politikadan uzaklaştırılan grupların eğitim harcamalarının, devlet tarafından sağlanamayacağını savunan Davis ve North tarafından da yorumlanmıştır².

Bu nedenle demokrasinin yerleştirilmesinde yükseköğretimin rolü önemli olmakla birlikte, bu hizmetin devlet tarafından sağlanması durumunda, devletin mevcut görüşleri benimsetmek ihtimali bulunduğundan, demokrasinin benimsetilmesinde kamu kesiminden çok özel kesime fırsat tanımak uzlaşmacı bir toplum oluşturulmasında daha faydalı olabilecektir³.

ae- Yükseköğretim Hizmetinin Suçun Azaltılması Üzerindeki Etkisi

Suç ve eğitim arasındaki ilişki, eskiden beri eğitimin devlet tarafından sağlanması konusunda önemli bir rol oynamıştır⁴. Literatürde eğitim ve suç arasında iki tür ilişki belirtilmiştir. Modern ekonomistlerin değindikleri nokta; suç işlemenin fırsat maliyetinin, kişinin gelecekteki gelir akımına bağlı olmasıdır⁵. Diğer ekonomistler ve özellikle klasik ekonomistler ise, bazı görüşleri benimsetmenin suç maliyetini daha çok arttırılabileceğini ifade etmektedirler⁶.

-
- ¹ Henry M. LEVIN; "Educational Vouchers and Social Policy", In **School Finance Policies and Practices: The 1980' s**, Edited by James Guthrie, Cambridge, Mass: Ballinger, 1980, s. 251.
 - ² Lance E. DAVIS -D. NORTH; **Institutional Change and American Economic Growth**, Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1971, s. 237.
 - ³ James S. COLEMAN-Thomas HOFFER and Sally KILGORE; **High School Achievement: Public, Catholic and Private Schools Compared**, New York-1982, s. 28-71.
 - ⁴ E. G. WEST; "The Political Economy of American Public school Legislation", **Journal of Law and Economics** 10 (1967), ss. 101-128.
 - ⁵ Neil SINGER; "Criteria For Public Investment in Education", In **Joint Economic Committee Report, U.S. Congress**, The Economics and Financing of Higher Education in The United States, Washington D.C. Government Office, 1972, s. 291.
 - ⁶ WEST; **Education and The State**, 2nd. Ed. Institute of Economic Affairs, London-1970, s. 112.

Bu görüşler suç oranını azaltmada yükseköğretimin ilk ve orta öğretimden, daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü fertler, yükseköğretim ile pek çok konuyu daha geniş olarak düşünme imkanına sahip olabilmektedir. Nitekim, yükseköğretimdeki okullaşma oranının yüksek olduğu ülkelerde, suç oranının azaldığı yapılan araştırmalarda görülmektedir¹. Ancak bu araştırmalarda suç oranının azaltılmasında devlet eğitiminin daha etkili olacağı da öne sürülmektedir.

Yükseköğretimin kamu kaynaklarından finansmanının sağlanmasının nedenlerini özet olarak değerlendirirsek, bunları;

- Yükseköğretim uzun dönemde, gerek araştırma ve yeni bilgilerin kazandırılması, gerekse nitelikli eleman yetiştirilmesi açısından, kalkınma ve refah üzerinde pozitif bir etkiye sahip olabilmektedir,

- Yükseköğretim kurumları, kültürün yaşatılması ve zenginleştirilmesinde çok önemli bir görev üstlenmiştir,

- Yükseköğretim gelir dağılımı açısından sosyal hareketlilik sağlayabilmektedir,

- Yükseköğretim sayesinde demokrasinin yerleşmesi ve diğer bazı görüşlerin benimsetilmesi çok daha kolay sağlandığı ve suç oranında azalma görüldüğü için, bu öğretim yüksek maliyetine rağmen kamu tarafından sağlanmaktadır².

b- Yükseköğretim Hizmetinin Kamu Kaynaklı Finansman Türleri

Seksenli yıllardan itibaren yükseköğretime ayrılan kamu kaynaklarının kısılması ile birlikte bütçe ve finansman politika ve sistemleri ile bunların kurumsal yönetim modelleri ile ilişkileri üzerindeki çalışmalar yoğunlaş-

¹ JOHN R. LOTT; "The Institutional Arrangement of Public Education; The Puzzle of Exclusive Territories", **Public Choice** 54 (1987a), ss. 89-96.

² LOTT; "Why Is Education Publicly Provided? A Critical Survey", **Cato Journal**, Vol.7, No:2, 1987. Çev; Metin Meriç, Eğitim Niçin Devlet Tarafından Sağlanmaktadır? Eleştirel Bir Yaklaşım, **Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme**,(Edt.) A. Eker-C.Can Aktan, İzmir-1992, s. 481.

mıştır¹. Yükseköğretim kurumlarının eğitim- öğretim faaliyetleri ile araştırma faaliyetlerinin daha ziyade alt yapı giderlerini kapsayan kamu yükseköğretim kurumlarının gelirlerinin tüm ülkelerde en büyük kısmını oluşturan ana bütçe ödenekleridir. Ana bütçe ödenekleri tüm ülkelerde ya devlet bürokrasisi içinde yer alan birimler ya da ara kuruluşlar vasıtasıyla tahsis edilmektedir.

2- Yükseköğretim Hizmetinin Özel Kesim kaynaklarından Finansmanı

Yükseköğretim hizmetinin sadece serbest piyasa sistemince sunulması gereğini ileri sürenler bu sistem içinde sağlanacak eğitimin ve bu eğitimi alacak olan kişilerin piyasa mekanizması tarafından en iyi şekilde belirleneceğini ifade etmektedirler². Bu iddiayı destekleyenler, bu sistemde öğrencinin müşteri durumunda olması nedeniyle, onların eğitimin düzeyi, öğretim elemanlarının becerisi ve gelecekteki iş imkanı gibi konuları araştırıp kendileri için en iyi olanı seçeceklerini belirtmektedirler. Böylece, eğitim kurumlarının birbirleri ile, en iyi hizmeti vermek hususunda rekabet edecekleri belirtilmektedir³. Ayrıca, tam maliyeti yansıtan fiyat sistemiyle ve rekabetçi bir ortam içinde çalışan yükseköğretim kurumlarının, bağımsız birer kurum durumunda olmalarının da etkinliğin sağlanmasında önemli bir etkisi vardır⁴.

Yukarıda belirtilen sonuca ulaşmak, eğitimi ticari bir mal gibi görerek, kurumlar arasında oluşacak rekabetin varlığı halinde mümkündür. Ancak, serbest piyasa sisteminin işleyişini engelleyen nedenlerin varlığı, yükseköğretim alanında tam rekabetçi bir piyasanın oluşmasına izin vermemektedir. Bu engeller arasında özellikle, sermaye piyasası yetersizlikleri, yaygın bilgi

¹ Kemal GÜRÜZ ve Diğerleri; **Türkiye' de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji**, TÜSIAD Yayın No: T/94, 6-167, İstanbul, Haziran 1994, s. 112.

² S. HARDING; "Adams Smith in The School Classroom", **Economic Affairs**, Vol. 5, No: 6. 1985, s. 32.

³ G. HILL; "Education For The Enterprising", **The Scottish Enterprise Culture: A Radical Re-Affirmation**, Coopers and Lybrand Gleneaples Conference, May-26 1989, ss. 75-76.

⁴ P. KARMELE; "The Role of Central Government in Higher Education", **Higher Education Quarterly**, Vol. 42, No: 2, 1988, s. 126.

sağlamadaki eksiklik, dışsallıklar, eğitim arzındaki monopol ve adaletin sağlanmasındaki güçlükleri saymak mümkündür.

a- Özel Yükseköğretimde Finansman Yöntemleri

Dünya' da pek çok ülkede yükseköğretim hizmeti, sadece piyasa sistemi içinde değil; fakat kamu kurumları yanında özel sektör şeklinde faaliyet gösteren yükseköğretim kurumlarının da bulunduğu bir sistem içinde sunulmaktadır. Bu sistemde serbest piyasanın yetersizlikleri, kamu kesimi tarafından karşılanmaktadır. Aşağıda özel kesimin değişik finansman uygulamalarına kısaca değinilmeye çalışılacaktır.

aa- Yükseköğretimin Özel Sektör Ağırlıklı Olarak Sunulması

Yükseköğretime olan aşırı talebin sonucu kamu finansmanında meydana gelen tıkanıklığın özel sektör desteği ile aşılabileceği fikri, bu hizmette ağırlığın özel sektöre bırakılmasının temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Japonya, Filipinler, G. Kore, Brezilya, Kolombiya ve Endonezya, yükseköğretim hizmetinde özel sektörün yaygın olarak kullanıldığı ülkelerin başında gelmektedir¹.

Özel üniversiteler eğitim hizmetlerini sunarken genellikle maliyetlerinin karşılığı bir fiyat belirlemeye çalışmaktadırlar. Ancak, bu kurumlar, genişleme dönemlerinde maliyetlerinin üstünde bir fiyat belirleme imkanı bulurlarken, belirli bir süre sonra bu bedelin düştüğü görülmektedir². Özel üniversitelerin bedelini esas itibarıyla talep belirlemekte ise de; bu bedel, öğrencilerin gelir seviyesi, eğitim kurumları arasındaki rekabet ve kamu müdahalesi gibi etkenlerle sınırlandırılabilir.

¹ RIHE; **Higher Education Expansion in Asia**, Research Institute For Higher Education, Hiroshima University, 1985, ss. 18-32.

² R. L. GEIGER; "Public and Private Sectors in Higher Education A Comparison of International Patterns", **Higher Education**, vol. 17, 1988, s. 707.

Yükseköğretimde fiyat belirlemede özel üniversitelerin vereceği eğitimin kalitesi ile eğitim dışında sağlayacağı (spor, kültürel etkinlik, yurt) imkanlarının da büyük önemi bulunmaktadır¹.

ab- Yükseköğretimin Kamu ve Özel Kesimce Birlikte Sunulması

Bu sistemde özel kesim ve kamu kesimi bu hizmeti birlikte sunmaktadırlar. Burada amaç, her üniversitenin aynı seviyede eğitim vermesini sağlamaktır. Bunun için, kamu yükseköğretim kurumları ile özel yükseköğretim kurumları eşdeğerde kaynaklara sahip olmak zorundadırlar².

Belçika ve Hollanda uygulamasında olduğu gibi farklı kültür yapılarının bulunduğu ülkelerde, yükseköğretimi, eşit ağırlıkta tutma amacına yönelik özel sektör uygulamasında, yükseköğretimin serbest piyasa imkanlarıyla verilmesi yanında aynı imkan içinde alınabilmesi de önem taşımaktadır³. Bu nedenle bu gibi ülkelerde finansal kaynakların büyük bir kısmının devletçe karşılanması yoluna gidilmektedir⁴.

ac- Kamu Ağırlıklı Özel Yükseköğretim Uygulaması

Bu sistemde yükseköğretimde kamu kesimi söz sahibi olmakla beraber, özel sektörün faaliyette bulunmasına da izin verilmektedir. Bu sistemde kamu- özel kesim oranı her ülkede değişiktir. Mesela, İsveç' te bir tek özel kurum varken, Latin Amerika Ülkelerinin bir çoğunda % 30 civarında özel kurum bulunmaktadır.

Özel sektörün bir tek üniversite veya kurumla yükseköğretim sisteminde yer alması durumunda, devlet desteğinin verilmesi güçtür. Çünkü bu kurumlar kendi finansal kaynaklarına sahip olduklarından, devlet denetimine ihtiyaç göstermezler.

¹ GEIGER; s. 707.

² GEIGER; **Private Sectors in Higher Education: Structure, Function and Change in Eight Countries**, The University of Michigan, Michigan-1986, ss. 96-101.

³ GEIGER; ss. 75-76.

⁴ E. JAMES; "Benefits and Costs of Privatised Public Services", **Lessons From The Dutch Educational Review**, Vol. 28, No: 4, 1984, s. 605.

Latin Amerika ülkelerin de ise durum değişiktir. Brezilya hariç bu ülkelerde kayıtlı öğrenci sayısının yaklaşık beşte birinin özel sektör kurumlarında bulunduğu görülmektedir¹. Latin Amerika ülkelerinde özel sektörün başta gelen özelliği, bu kurumların bir çoğunun dini cemaatlere bağlı, kâr amacı taşımayan kurumlar olmalarıdır².

ad- Özel Yükseköğretimde ABD Uygulaması

ABD çeşitli örneklerle ve değişik boyutlara sahip olması nedeniyle ayrı bir değerlendirme yapmaya uygundur. ABD, 3300 kolej ve üniversite, 124 milyon kayıtlı öğrenci ve 694.000 öğretim elamanı ile dünyanın en geniş ve en karmaşık sistemine sahiptir. Kurumların % 55' ini özel kolej ve üniversiteler teşkil etmektedir. Fakat, toplam öğrencilerin % 78' i kamu kolej ve üniversitelerinde öğrenim görmektedirler³.

Yükseköğretim kurumlarının yapısı ve amacı da bu ülkede oldukça farklıdır. Bu ülkede araştırmaya yönelik üniversiteler, geniş kapsamlı üniversiteler, liberal sanat kolejleri, dini cemaat bağlantılı kurumlar, mesleki okullar ile iki yıllık halk kolejleri şeklinde öğretim kurumları mevcut olup, bu kurumlardaki kayıtlı öğrenci sayısı bir kaç yüzden, onbinlere kadar değişiklikler göstermektedir⁴.

Bu kurumların diğer bir özelliği de, yönetim, yönlendirme ve finansman bakımlarından federal hükümet tarafından idare edilmeyişleridir. Bu konuda sorumluluk eyalet hükümetlerine bırakılmıştır⁵. Fakat bu federal hükümetin yükseköğretim üzerinde hiç bir görevinin ve yetkisinin olmadığı anlamına gelmez. Özellikle üniversitelerdeki temel araştırmaların en önemli finansal destekleyicisi federal hükümettir. Bu araştırmalara yapılan

¹ D. C. LEVY; "Latin America' s Private Universities: How successful Are They? **Comparative Education Review**, Vol. 29, No: 4, 1984, s. 443.

² LEVY; a.g.e., s. 448-452.

³ Ömer Faruk BATIREL; "ABD Notları", Türkiye Gazetesi, 11-17 Ekim 1994.

⁴ L. LAPOVSKY and S. ALLARD; "State Support to Private Higher Education", **Values in Conflict**, (Edt.) Marky Mckeown and Kern Alexander, Ballinger, Massachusetts-1986, ss. 91-95.

⁵ D. P. GARDNER; " Issues Confronting American Higher-Education", **Higher Education Quarterly**, Vol. 42, No: 3, 1988, s. 230.

harcamaların 3/2' si federal hükümetçe karşılanmaktadır. Ayrıca, federal hükümet araştırma laboratuvarları ve bilimsel donanım fonlarına önemli katkıda bulunduğu gibi, öğrencilere yapılan finansal desteğinde ana kaynağını teşkil etmektedir¹.

Tablo No: 5

**Toplam Yükseköğretim Harcamalarının
Kamu ve Özel Kesimce Dağılımı**

Yıl	Toplam Harcama \$	Ozel Har- cama \$	%	Kamu Harcama \$	Top. Öğr./ Özel Öğr. Sayısı %
1900	-	-	-	146.903	62
1910	-	-	-	188.655	53
1920	216.366	100.769	47	282.498	47
1930	632.249	343.340	54	568.090	42
1940	605.755	273.162	43	697.672	47
1950	2.123.275	949.150	45	1.304.119	49
1960	6.617.000	2.864.000	43	1.384.000	43
1970	21.403.000	8.200.000	38	2.024.000	28
1980	56.914.000	21.300.000	37	2.487.000	21
1982	70.334.000	24.120.000	34	2.730.000	22

Kaynak: John .R. Mc Carthy and Edward R. Hines; "Public and Private of U.S. Higher Education, 1840-1985", Values In Conflict, (Edt.) Mary P. Mckeown- Kern Alexander, Finance Association, Ballinger Publishing Comicy, Cambridge-1986, s. 7.

ABD' de özel sektör 1951 yılında, kamu sektöründen daha fazla kayıtlı öğrenciye sahipken; sonraki yıllarda bu oran kamu lehine artış göstermiştir². Tablo 5' te, bu durum açıkça şekillenmektedir. Özel kesim 1950 yılında toplam harcamaların % 45' sine sahip iken, bu oran 1982 yılında % 34' lere kadar düşmüştür. Aynı şekilde özel kesim, 1950 yılında toplam öğrenci sayısının % 49' una sahipken, 1982 yılında sadece % 22' sine sahip olabilmıştır.

b- Özel Yükseköğretim Kurumlarının Finansman Kaynakları

Bu kurumların genelde kâr amacı taşımayan bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Çünkü bunlar üretici ve tüketici tatmininin optimize edil-

¹ GARDNER; s. 73.

² GEIGER; Private Sectors in Higher Education, s. 163.

mesine hizmet etmektedir. Bu nedenle bu kurumların finansmanında bağış olarak verilen kaynaklar önemli bir yer tutmaktadır¹.

Özel kurumlar bağış olarak aldıkları finansman kaynaklarının yetersiz kalması halinde genelde devlet kaynaklarına başvurumaktadırlar. Bu durumda artan devlet müdahalesi sonucu, İsveç ve Kanada' da olduğu gibi özel kurumların kamu kontrolüne alınması söz konusu olabilmektedir².

ABD' nde 1950' lerden önce, özel sektör öğretim kurumlarının finansman ihtiyacı vakıflar tarafından karşılanmıştır. Yeni inşaat, tesisat yenileme, binaların korunması, yurt v.b. tesisler için ihtiyaç duyulan sermayenin sadece yurt, laboratuvar ve dersane gibi kamu menfaatine uygun görülenler için federal hükümet tarafından finansman sağlanabilmektedir³.

Belçika ve Hollanda' da özel yükseköğretim farklı kültür grupları tarafından desteklenmekle beraber, bunların yenileme ve genişleme için sermaye ihtiyacı, devletten borçlanarak karşılanmaktadır⁴.

Japon yükseköğretim kurumları ise, ihtiyaç duydukları sermayeyi kendi kaynaklarından karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu kurumlar finansman yapılarını büyük ölçüde banka kredilerine dayandırdıkları için, borçlarını ödeyememe durumu ile karşılaşmışlardır. Bu nedenle bu kurumlar 1970 yılından itibaren güçlerini devletin finansal desteği ile sürdürmeye devam etmişlerdir⁵.

Özel yükseköğretim kurumlarının sermaye ihtiyacı, özellikle genişleme dönemlerinde ve teknolojik yenileme nedeniyle, vakıf ve hayırsever

1 W. W. POWELL(Edt.); **The Non-Profit Hand Book**, Yale University, New Haven-1987, ss. 3-4.

2 E. F. CROOSLAND; "Foundations and Higher Education", **The Crisis in Higher Education**, (Edt.) Joseph Fromkin, Academy of Political Science, New York-1983, ss. 50-51.

3 D. R. SHERMAN and R. NICHOLS; "Capital Funding in Higher Education", **Values in Conflict**, (Edt.) Mary Mckeown and Kern Alexander, Ballinger, Mussachusetts-1986, s. 219.

4 GEIGER; "Public and Private Sectors in Higher Education, s. 704.

5 A. M. EL-AGRAA and A. LEHLL; "The Japanese System With Specials Emphasis on Higher Education", **Higher Education**, Vol. 14, 1985, s. 5.

kurumların finansal yardımları dahil, normal gelir kaynaklarından karşılanamaz hale geldiği için bu ihtiyacın devletin finansal desteği ile karşılanması gerekli olmuştur.

Özel yükseköğretim kurumlarının sermaye yapıları incelendikten sonra, şimdi de gelir kaynakları ele alınacaktır. Gelir kaynakları bakımından ülkeler arasında değişik uygulamalar olsa bile, bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir¹.

- Eğitim karşılığı öğrenciden alınan harçlar,
- Yardımcı hizmetler, araştırma ve satışlardan sağlanan hasılat,
- Kişi ve kurumlarca yapılan bağış ve yardımlar,
- Devlet tarafından sağlanan finansman.

Özel yükseköğretim kurumları esas itibariyle öğrenci harçlarına dayanmakla beraber, bağış, satış, yardımcı hizmet ve araştırma hizmetleri gibi gelir getirici faaliyetler ile de finansman ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu kurumlar gelirlerinin yaklaşık % 80' ini kendi kaynaklarından temin etmektedirler². Özellikle ABD' de özel sektör bu konuda çok başarılı olmuştur³. Bu durum tablo 6' dan daha iyi izlenebilmektedir.

Diğer taraftan devletin özel üniversite öğrencilerine sağladıkları finansal destek de çok önemlidir. Bu öğrencilerin % 63' ü devletten ihtiyaç temeline dayalı finansal destek görmektedirler. Bu yardımlar, öğrencilerin eğitim fırsatlarını eşitleme amacıyla kullanılmaktadır.

Özel yükseköğretim kurumlarının öğrencilerden verilen eğitimin karşılığı olarak eğitim bedeli alınırken; kütüphane, sağlık ve spor tesisleri v.b. hizmetler için harç alınmaktadır. Bu bedeller kurumların sundukları hizmetlere göre değişme göstermektedir.

1 PSACHAROPOULOS and WOODHALL; a.g.e., ss. 134-135.

2 GEIGER; Private Sectors in Higher Education, ss. 167-168.

3 EREKSON; a.g.e., s. 44.

Tablo No: 6

ABD' de Özel ve Kamu
Yüksek Öğretim Kurumlarının
Gelir Kaynakları (%)

Gelirler	Kamu Kurumları	Özel Kurumlar
Eğitim Bedeli ve Harçlar	17.3	55.6
Devlet Yardımı	68.2	8.6
- Federal	6.8	6.4
- Eyalet ve Mahalli	61.4	1.8
Bağış, Yardım ve Araş. Karşılıkları	1.0	11.2
Hibeler	0.2	4.2
Satışlar	4.0	5.3
Yardımcı Hizmetler	9.3	15.7

Kaynak: O. H. EREKSON; "Revenue Sources in Higher Education", Values in Conflict, (Edt.) Mary Mckeown and Kern Alexander, Ballinger, Massachusetts-1986, s. 43.

Not: 1421 Kamu Kurumu ile 1174 özel kurum dahil edilmiştir.

Tablo No: 7

ABD' de Yüksek Öğretim Kurumlarının
Bir Yıllık Masrafları (1978-1979) (\$)

Kurumlar	Eğitim Bedeli	Harç	Şahsi Harcama (Kitap, Yurt V.b.)	Yiyecek	Ulaşım	Toplam
Kamu Sektörü	651	2410	215	794	476	4546
Özel Sektör	2647	2540	222	750	460	6619

Kaynak: E. SUCHAR ve Diğerleri; Student Expenses at Post Secondary Institutions, 1978-1979, College Entrance Examination Board, New York-1978, s. 5.

Özel yüksek öğretim kurumları başta Japonya olmak üzere ABD, Brezilya ve diğer Latin Amerika ülkelerinde yaygın olarak, büyük ölçüde kâr amacı gütmeyen vakıf veya dini kurumlarca desteklenmektedir. Bu kurumlarda gelir kaynakları esas itibarıyla öğrencilere dayanmakla beraber, devlet

yardımları da az sayılmayacak bir seviyededir. Sonuçta, devlet desteği olmayan bir yüksek öğretim sistemi yoktur denilebilir.

Özel ve kamu kesimi dışında bazen ikisi bir arada bazende öğrencilerin kendisinin katıldığı finansman yöntemleri de bulunmaktadır.

3- Yükseköğretim Hizmetinin Diğer Finansman Yöntemleri

Yükseköğretim hizmetinin kamu ve özel kesim tarafından sunulmasında, devletin bu hizmeti fiili olarak yapmaktan çok, kupon ve borçlanma yöntemi gibi, finansman yöntemleri ile bir nevi bu işin yükünü kişilere devretmesi sözkonusudur.

a- Yükseköğretimin Finansmanında Kupon Yöntemi

Esas itibariyle ilk öğretimde uygulama alanı bulan kupon yönteminin, yükseköğretim için de uygulanıp uygulanamayacağı tartışılması gereken bir konudur. Bu yöntem, kamu finansmanının, fertler tarafından desteklenmesi uygun görülen eğitim kurumlarına devredilmesi anlamına gelir ¹.

Bir öğrencinin okuldaki eğitim harcamalarına eşit değerdeki kağıt parçasına "eğitim Kuponu" denmektedir. Ailelerce tercih edilen okulda, çocukların eğitimi karşılığında harcamaları karşılamak için bu kupon kullanılmaktadır. Devlet tarafından ailelere verilen kupon, aileler tarafından tercih edilen okula verilmekte ve okul bu kuponu alarak devletin ilgili kurumlarında, eşit değerde bir çek ile değiştirmektedir².

Bu sistemde devlet finansmanı sağlamaya devam ederken, araya kişileri koymak suretiyle finansman yetkisini bir bakıma kişilere devretmiş görünmektedir³. Kupon yönteminde, harç uygulamasında olduğu gibi hizmet sadece devlet tarafından değil, özel sektör tarafından da sunulmaktadır. Bu

¹ S. SEXTON; *Our Schools: A Radical Policy*, Institute of Economic Affairs, London-1987, s. 2.

² ATKINSON; a.g.e., s. 98.

³ A. MAYNARD; *Experiment With Choice in Education*, Institute of Economic Affairs, London-1975, s. 26.

yöntemde devlet hem sosyal devlet olma olgusunu yerine getirmekte hem de özel kesimin bu hizmeti sağlamasını teşvik etmektedir.

Kupon yöntemi bilimsel olarak ilk defa Friedman tarafından ele alınmıştır¹. Bu modelde hem kamu, hem de özel kesim kuponları kabul edilmektedir. Friedman modelinin yanında ABD' de uygulama alanı bulan Jencks sisteminde ise, piyasa güçlerinin bu hizmeti görmesi ve teşvik edilmesi öngörülmektedir².

Kupon yöntemi uygulanmasını destekleyenler yanında eleştirenler de bulunmaktadır. Bu yöntem üzerindeki en ciddi eleştiri verilen kuponların kamu harcamalarını artıracakları noktasında toplanmaktadır³. Ancak burada kupon yönteminin varlıklı aileler için değil, fakir aileler için verileceği kabul görmektedir. Bu nedenle bu eleştiri sadece bir yönüyle doğru olarak kabul edilmektedir. Şüphesiz kuponların herkese eşit bir şekilde dağıtılması halinde, asıl faydayı önceden özel öğretim kurumlarına ödeme yapan varlıklı kesimler sağlayabilecektir⁴.

Kupon yöntemine diğer bir eleştiri de, ailelerin bilgi yetersizliği sebebiyle, rekabet eden okulların çarpıcı ilan ve reklamları sonucu, yanlış tercihte bulunabilmeleri şeklindedir. Aynı şekilde, yükseköğretime talep olmayan bölgelerde, birden fazla okulun bulunmaması halinde, etkinliğin nasıl sağlanacağı ve o bölgedeki öğrencilerin ulaşım masraflarının nasıl karşılanacağı sorularına da açıklık getirilememektedir⁵.

Kupon sisteminin esas itibariyle ilk ve orta öğretim için önerildiği görülmektedir. Çünkü bu yöntemin ilk ve orta öğretime göre yükseköğretim için uygun düşmediği ileri sürülmektedir. Ancak, kamu finansmanı ağırlıklı

¹ M. FRIEDMAN; **Capitalism and Freedom**, The University of Chicago, Chicago-1962, s.VI.

² C. JENCKS; **Education Vouchers A Report of Financing Elementary Education by Grants to Parents**, Centre For The Study of Public Policy, Cambridge-1970, ss. 14-25.

³ MAYNARD; a.g.e., s. 29.

⁴ TULLOCK; "No Public Choice in State Education", **Economic Affairs**, Vol. 6, No: 4, 1986, s. 19.

⁵ ATKINSON; a.g.e., ss. 102-104.

bir uygulama da, kurumların öğrenci taleplerine duyarlı hale gelmesini sağlayacağı için, şüphesiz daha uygun bir finansman metodu olabileceği belirtilmektedir.

Friedman ve eşi bu yöntemin ilk ve orta öğretim için daha uygun olduğunu, yükseköğretim için ise daha çok borçlanma gibi piyasa kaynaklı finansman metodlarının uygun düştüğünü belirtmiştir. Bununla beraber, eğer yükseköğretim için kamu kaynaklarından finansman uygun görülmüş ise (politik, ekonomik, v.b. nedenlerle), ancak o zaman kupon yönteminin yükseköğretim de uygulanmasının doğru olacağı ifade edilmiştir¹.

b- Yükseköğretimin Finansmanında Borçlanma Yöntemi

Borçlanma yöntemi; öğretim kurumundaki öğrencilerin mezuniyet sonrasında ödemek ve eğitim maliyetlerini kısmen veya tamamen karşılamak üzere, finansman kurumlarından borç alması şeklinde tanımlanabilir. Bu haliyle yöntem, teoride bütün öğretim kurumları için geçerli olmakla birlikte sadece yükseköğretim alanında uygulama imkanı bulabilmiştir .

1806 yılında, Darmouth Üniversitesi' nden mezun olan 39 öğrenciden, 33' ünün yaklaşık 1.222 \$ borçlanarak eğitimlerini tamamladıkları görülmüştür² . 1930' lu yılların başında İngiltere' de borçlanma yöntemi, fakir aile çocuklarının yükseköğrenime girişlerini kolaylaştıracağı düşüncesine dayandırılmıştır³. Bununla beraber, borçlanma yönteminin yaygın bir şekilde uygulanmaya başlaması, yaklaşık otuz yıllık bir zaman içerisinde gerçekleşmiştir.

1950' lerin sonlarında Avrupa' nın sadece küçük bir kısmında ve ABD ile Kolombiya' da sınırlı bir şekilde uygulamaya konulan bu yöntem, bugün için gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, otuzdan fazla ülkede uygulama im-

¹ M. FRIEDMAN and R. FRIEDMAN; **Free to Choose**, Martin Seckerand Warbus, London-1980, ss. 152-185.

² W. RUDY; **Higher Education in Transition**, 2nd Eds. ,Harper and R. W. New York-1968, s. 38.

³ D. L. WHITELEY; **The Poor Student and The University: A Report on The Scholarship System**, George Allen and Unwin, London-1971, ss. 9-10.

kanı bulmuştur. Üniversite öğrencilerinin finansmanı içerisinde borçlanmanın payı ABD' de % 60, İsveç' te % 94 gibi yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir ¹.

aa- Borçlanma Yönteminin Nedenleri

Borçlanma yönteminin ortaya çıkışı, herşeyden önce, klasik finansman metodlarıyla yükseköğretimin karşılaştığı finansal problemlerinin aşılama-yacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bu yöntemin başlıca savunucularından olan Vickrey , "ABD' de ki yükseköğretim kurumları için bilinen kaynakların genişletilmesine ihtiyaç duyması yanında, eğitim vasıtasıyla beşeri kaynakların gelişmesi için sermaye akımını kolaylaştıracak yeni finansal düzenlemelere de ihtiyaç vardır"² diyerek, konunun önemini belirtmiştir.

Harris, Amerikan yükseköğretiminin içine düştüğü finansal yetersizliğin çok kötü durumda olduğunu ve düzeltici bir takım yollar bulunmazsa zaman içinde durumun giderek içinden çıkılmaz bir hal alacağını belirterek; yardımlar ve devletten sağlanan gelirlerin oluşturduğu iki ana klasik kaynağın bu haliyle ihtiyacı karşılamada yetersiz kalacağını, bu sebeple de üçüncü bir kaynağa şiddetle ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür ³.

Her iki yazara göre de bu yeni finansman kaynağı kredi kullanımudur. Fertlerin konut ve dayanıklı tüketim malları konusunda sahip oldukları kredi alma imkanının, yükseköğretim hizmeti içinde bunun sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde yükseköğretime daha fazla kaynak sağlama imkanı da elde edilecektir.

Dünya Bankası da 1960 yılında yayınladığı eğitim raporunda, eğitimin finansmanında yaşanan tıkanıklığı aşmak için öncelikle etkinliğin artırıl-

¹ M. WOODHALL; "Loans For Learning: The Loans Versus Grants Debate in International perspective", **Higher Education Quarterly**, Vol. 43, NO: 1, 1989, ss. 76-77.

² W. VICKREY; "A Proposal For Student Loans", **Economic of Higher Education** (Edt.) S. J. Mushkin, U. S. Department of Health, Education and Welfare, Washington-1962, s. 268.

³ S. HARRIS; **Higher Education: Resources and Finance**, Mc Graw-Hill, New York-1962, ss. 267-268.

ması ve birim maliyetinin düşürülmesi, sonraki aşamada da finansal yetersizliklerin giderilmesi amacıyla öğrenci borçlanması yoluyla ilave finansman kaynaklarının kullanılması gereği ifade edilmektedir¹.

Diğer taraftan borçlanma yöntemi, eğitimi beşeri sermaye olarak değerlendirenler için de uygun bir finansman metodudur. Çünkü eğitim ve özellikle yükseköğretim, tüketimden çok gelecekte gelir akımı sağlamak amacıyla kişilere yapılan bir yatırım olarak kabul edilmektedir. Bu niteliği ile eğitim, gelecekte fertlere verimliliklerini artırıcı bilgi ve beceri kazandırarak, ileride daha iyi gelir elde etme imkanı sağlayabilecektir. Bu ise yükseköğretime yapılan yatırımın direkt olarak ekonomik gelir sağlamasıdır. Bu şekilde sağlanan gelir maliyeti aşacağından, yükseköğretimden birinci derecede fayda sağlayan kişilerin, aldıkları eğitimin maliyetine katılmaları gerekmektedir. Borçlanma yönteminde de üzerinde en çok durulan husus, öğrencilerin maliyetlere katılmalarının sağlanmasıdır.

Gelecekteki gelirleri artıran bir yatırım olarak kabul edilen yükseköğretimde, kişilerin bu yatırımın belirli bir kısmının maliyetine katılmaları da normal bir olay olarak görülmektedir. Borçlanma yönteminde de kişi, katlanacağı bu maliyetin belirli bir kısmını, kendi şartlarına göre ayarlayarak karşılamış olacaktır. Hatta, yükseköğretimde öğrencilerin borçlandırılması tam maliyete yakın bir fiyat ile de gerçekleştirilebilir. Bu ise uygulamayı piyasa sistemine biraz daha yaklaştırabilecektir². Bu görüş özellikle yükseköğretimde piyasa mekanizmasını savunanlar tarafından desteklenmektedir.

ab- Borçlanma Yönteminde Devletin Rolü

Borçlanma yönteminde görev alacak finansal piyasanın çalışmasındaki esas problem, gerekli paraya sahip olmayan veya gerekli parayı bulmada güçlük çeken öğrencilerin varlığıdır. Yükseköğretim kârlı bir yatırım aracı olarak düşünülür ise bankalar ve diğer finans kurumları, işletmelere verdikleri krediler gibi, öğrencilere de kredi vermeyi kabul ederler. Ancak uygu-

¹ World Bank; **Education Sector Paper**, IBRD, Washington-1980, s. 35.

² R. W. HARTMAN; **Credit For College**, Mc Graw-Hill, New York, ss. 9-10.

lamada orta ve daha alt gelir grubunda bulunan öğrencilere, kredi temininde finansal kurumların isteksiz davrandığı görülmektedir.

Bu isteksizliğin temel nedeni ise, öğrencilerin borca karşılık teminat gösterememeleridir. Eğitim alanındaki yatırımların yüksek risk taşımaları da bu isteksizlikte önemli rol oynamaktadır. Ayrıca öğrencilerin başarısızlığı durumunda finansal kurumların verdikleri borca karşılık paraya çevirebilecekleri teminattan yoksun olmaları da, finansal kurumların bu alana girmelerini güçleştirmektedir¹.

Bu şartlarda, herhangi bir teminat veya garanti olmadan finansal piyasaya işlerlik kazandırmanın güç olacağı açıktır. Bu probleme çözüm olarak getirilen düşünce, devletin öğrencilere borç verilmesi karşılığında kefil olmasıdır².

Böylece devletin borçlanma yöntemindeki rolü de belirlenmiş olmaktadır. Özellikle, yükseköğretimin piyasa sistemi içerisinde ve en az müdahale ile sağlanmasını savunan iktisatçılar, devletin sadece garanti veren bir kurum olarak devreye girmesini yeterli bulmaktadırlar.

Bu sistem içerisinde devlet, ilgili dışsallıkları belirleyerek bu müdahaleyi ayarlama imkanına da sahip bulunmaktadır . Devletin borçlanma yönteminde görev alacağı alanlar şu şekilde belirtilmektedir .

- Faizsiz borç verilmesini sağlamak,
- Piyasa faiz haddinin altında borç verilmesini sağlamak,
- Maliyetlerin bir kısmını karşılamak,
- Kamu kaynaklarından borç sağlamak,
- Çoğunlukla da bunların bileşimi, şeklinde uygulanmaktadır.

¹ MAYNARD; The Finance of Higher Education, s. 386.

² R. MORRIS; "Higher Education and The Mixed Economy: The Concept of Competition", **Studies in Higher Education**, Vol. 119, No: 2, 1986, s. 145.

Bu şekilde belirtilen görev alanları, ülkelerin ekonomik ve siyasi şartlarına göre değişim göstermektedir.

Borçlanma yönteminde, yükseköğretim kurumlarındaki öğrencileri sağladıkları fayda karşılığında, gelecekteki gelirlerinin faizini ve faizsiz olarak ödemek şartıyla belirlenen oranda maliyetleri borçlanarak karşılamaktadırlar. Devlet de sahip olduğu ekonomik ve politik şartlara göre, sisteme değişik şekillerde katılabilmektedir.

Borçlanma yönteminde uygulanacak borçlanma şekillerini belirlemek oldukça zordur. Çünkü her uygulama farklılıklar taşımaktadır. Buna rağmen uygulamada görülen borçlanma yöntemlerini, aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

- Maliyetin tamamının veya tamamına yakınının borçlanması esasına göre,
- Bu konu üzerinde çalışan yazarlara göre,
- Geri ödeme şekillerine göre,
- Bütçe' den verilen desteğe göre, şeklinde çeşitli kriterler açısından sınıflandırılmalar yapılabilmektedir.

Yükseköğretimde önemli bir yere sahip olan borçlanma yönteminde tartışılan esas konu, vergi ve borçlanma gelirleriyle finansman arasındaki denge probleminin, bir yandan sosyal ve özel faydanın büyüklüğüne, diğer yandan da fertleri kendi eğitimleri için yatırım yapmaya teşvik edici ve hatalı sosyal yatırımları engelleyici gerekli düşüncelerin boyutlarına da bağlı olduğunu göstermesidir. Başka bir deyişle burada tartışma, yükseköğretimde en uygun yatırım seviyesini sağlamak için ihtiyaç duyulan kamu katılım payı üzerinde yoğunlaşmış görülmektedir.

Yükseköğretimde finansman vasıtası olarak borçlanmayı savunanlar, genellikle sistemin kendi yeterliliğine kavuşması için, gerekli sermaye miktarını oldukça düşük oranda tahmin etmişlerdir.

Yöntemin politik açıdan uygulanabilirliği, oldukça duyarlı görünmektedir. Çünkü bu yöntemin uygulandığı ülkelerde hükümetlerin yeni bir borç yükü getirecek programları halka benimsetmelerinin oldukça zor olduğu görülmüştür. Buna rağmen borçlanma yönteminin zaman içerisinde kabul ettirilerek yükseköğretim için yeni bir alternatif finansman metodu olarak uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Yükseköğretimde uygulanan bu finansman yöntemlerinin adalet ve etkinlik üzerindeki etkilerde değişik şekillerde olmaktadır.

C- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMANINDA ADALET VE ETKİNLİK

Eğitimin kamu kaynaklarından karşılanması, sosyal devlet olgusunun en belirgin özelliklerinden birisidir. Yükseköğretimin de bu kaynaklardan finanse edilmesi ve hatta öğrencilerin şahsi harcamalarının bile bu kaynaklardan karşılanması, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamanın bir gereği olarak nitelenmektedir¹.

Yükseköğretimin bedelsiz veya düşük bedel ile sunulması, adalet ve etkinlik açısından umulanın aksine sonuçlar verebilmektedir. Adalet konusunda ortaya çıkan ters sonuç, yükseköğretime yapılan kamu tahsisinden çoğunlukla yüksek ve orta gelir grubuna mensup öğrencilerin faydalanması, buna karşılık bunların bedelinin düşük gelir gurubuna girenlerden sağlanmasıdır².

Diğer bir ifade ile, devletin bu alandaki finansal desteği, vergileme yoluyla, gelirin fakirden zengine transferine yol açmaktadır. Ülkelerin çoğunda, yükseköğretime kamu desteği, "herkes belirli bir eğitim için devlet desteğinden eşit olarak yararlanmalıdır", ilkesine göre sağlanmaktadır. Fa-

¹ M. BLAUG and M. WOODHALL; "Patterns of Subsidies of Higher Education in Europe", *Higher Education*, vol. 7, 1978, s. 210.

² BLAUG; "Distributional Effects of Higher Education Subsidies", *Economics of Education Review*, Vol. 2, No: 3, 1982, s. 121.

kat, bu tahsiste fertlerin gelir durumları dikkate alınmadığı için¹, varılan sonuç adalete ters düşecektir. Çünkü yükseköğretime girenlerin çoğu toplumun iyi gelir sağlayan kesimindeki kişilerden oluşmaktadır. Bu nedenle, yükseköğretimde uygulanacak finansman yöntemi, etkinlik ve adalet kavramlarıyla yakından ilgilidir.

1- Yüksek Öğretim Hizmetinin Kamu Kaynaklarından Finansmanında Adalet ve Etkinlik

Yükseköğretim hizmetlerinde kamusal finansmanın adalet ve eşitlik beklentilerine bir ölçüde cevap verirken, bozucu etkilere de sahip olduğu bir çok araştırmalarda ortaya konulmuştur. Devletin bu alandaki finansal desteği, vergileme yoluyla gelirin fakirden zengine transferiyle sonuçlanmaktadır. Her ne kadar bir çok ülkede yüksek gelir grubuna giren öğrencilerin eğitim için, artan oranlı vergi ile ödeme yaptıkları iddia edilsede, günümüzde hiç bir ülkede, özellikle de artan oranlı dolaysız vergilerin kamu gelirleri içindeki payı ve önemi dolaylı vergilerden az olan gelişmekte olan ülkelerde, böyle bir ödemenin gerçekleşmesi mümkün değildir².

Gelişmekte olan ülkelerde yükseköğretime giriş çeşitli nedenlerle sınırlandırılmıştır. Bu gibi ülkelerde yükseköğretime girecek fertlerin özel hazırlama maliyetleri ile, vazgeçilmiş kazançlara katlanmaları gerekmektedir. Bu imkana da ancak yüksek gelir grubunda yer alan ailelerin çocukları sahip olabilmektedir.

Psacharopoulos' un 60 ülke verileri üzerinde yaptığı bir çalışmada, az gelişmiş ülkelerde yükseköğretime girişin sınırlandırılmış olmasına rağmen, öğrencilerin kamu kaynaklarından önemli ölçüde destek sağladıkları ortaya konmuştur. Az gelişmiş ülkelerin hemen hemen tamamında talep arzı aşmakta ve yükseköğretime girişler imtihana bağlı tutulmaktadır. Bu araştırmaya göre, Brezilya' da üniversite adaylarının % 75' i giriş imtihanı için özel olarak hazırlanırken, Kenya' da üniversite öğrencilerinin % 35' i

¹ J. P. JALLADE; "Financing Higher Education The Equity Aspects", **Comparative Education Review**, vol. 22, No: 4, 1978, s. 314.

² JALLADE; s. 316.

yüksek ve orta gelir grubuna mensup ailelerden gelmekte ve bu seviyedeki aileler, toplam nüfusun sadece % 3' ünü temsil etmektedir¹.

Bu çalışmada da ortaya konduğu gibi, yüksek gelir grubunda yer alan öğrenciler genelde kaliteli bir eğitim alma imkanına sahip olmaları yanında, giriş imtihanına hazırlanma ve dolaylı maliyetlere katlanabilme bakımından da avantajlı olduklarından, yükseköğretime girişte diğerlerine göre daha şanslı durumdadırlar.

Bu nedenle, alt gelir grubunda yer alan ailelerin çocuklarının üniversiteye girişteki finansal ve diğer engelleri kaldırılmadıkça, nüfus yapısına göre yüksek öğretime katılım eşit olmayacaktır. Eşit katılımın olmadığı zaman ise, eşit olarak dağıtılan kamu kaynağından, yüksek gelir grubunun daha büyük pay almasıyla sonuçlanacaktır. Tablo 8' de bu eşitsizlik açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo No: 8

Gelişmekte olan Ülkelerde Farklı Gelir Gruplarının
Yükseköğretime Tahsis Edilen Kamu Finansmanından
Aldığı Paylar (%)

Ülkeler	Yıl	Gelir Grupları		
		En Düşük %40*	Orta Kesim %40*	En Yüksek %20*
Arjantin	1980	17	45	38
Şili	1982	12	34	54
Kolombiya	1974	6	35	60
Kostarika	1982	17	41	42
Endonezya	1978	7	10	83
Malezya	1974	10	38	51
Uruguay	1982	14	52	34
Dominik	1980	2	22	76

Kaynak: World Development Report (1988), s. 136

(*) Nüfusa Oranı

Tablo 8' e bakıldığında, orta ve yüksek gelir gruplarının birlikte yükseköğretimdeki kamu finansmanının % 80-90' ını aldığı; orta gelir grubuna göre, yüksek gelir grubunun da, daha fazla pay aldığı anlaşılmaktadır. Buna

¹ PSACHAROPOULOS; "The Perverse Effects of Public Subsidization of Education, Or How Equitable is Free Education", *Comparative Education Review*, Vol. 21, No: 1, 1977, ss. 72-73.

göre kamu finansmanı bir yerde yükseköğretime devam etme imkanına sahip olana destek vermektedir.

Burada önemli olan bir başka husus, eğitim maliyetlerinin düşük ve yüksek gelirli vergi mükellefleri arasında nasıl paylaşıldığıdır . Bu soruya bulunacak cevap, aynı zamanda yükseköğretimden kim faydalaniyor sorularına da açıklık getirecektir.

Bu soruları cevaplamak için bu konuda yapılmış araştırmalara bakmak gerekmektedir. Böyle bir araştırma ABD' nin California Eyaleti için yapılmıştır¹. Bu araştırmada, yükseköğretime verilen vergiler ve diğer kamu desteklerinin net etkisinin, gelirin fakir mükelleflerden zenginlere doğru bir transfer olduğu şeklinde bir sonuç çıkmıştır.

Bu konuda ABD' nin diğer eyaletlerinde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar alınmıştır². Aynı konuda ABD dışında Fransa ve İngiltere³ gibi gelişmiş; Şili⁴ , Kolombiya⁵ , Malezya⁶ . ve Endonezya⁷ gibi az gelişmiş ülkeler için de araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların ortak sonucu, yükseköğretimdeki kamu finansman yönteminin yüksek gelir gruplarının lehine olduğu, dolayısıyla bu tür finansman tekniğinin sosyal adalete ters düştüğü şeklindedir.

Bu araştırma sonuçlarına ters gelecek şekilde bazı görüşler de ileri sürülmüştür. Mesela, her ne kadar mevcut durumdan yüksek gelirliilerin ço-

¹ W. L. HANSEN and B. A. WEISBORD; "The Distribution of The Costs and Benefits of Public Higher Education: The Case of California", **Journal of Human Resources**, Vol. 4, No: 2, 1969, ss. 176-191.

² HANSEN; "Income Distribution Effects of Higher Education", **American Economic Review**, Vol. 60, No: 2, 1970, ss. 335-340.

³ A. H. HALSEY; "Social Mobility and Education", **Education and Equality**, (Edt.) D. Rubenstein, Penguin, London-1979.

⁴ M. J. BOWMAN ve Diğerleri; **The Political Economy of Public Support of Higher Education: Studies in Chile, France and Malaysia**, World Bank, Education Department, Washington-1984.

⁵ JALLADE; **Public Expenditures on Education and Income Distribution in Colombia**, John Hopkins University, Baltimore-1974.

⁶ J. MEERMAN; **Public Expenditure in Malaysia: Who Benefits and Why?**, Oxford University, New York-1979.

⁷ O. A. MEESOOK; **Financing and Equity in The Social Science in Indonesia**, World Bank Staff Working Paper, No: 703, Washington-1984.

cukları dahâ çok faydalanmakta ise de, buna karşılık mevcut vergi sistemine göre bu finansmana gereken katılımda bulunmamış olsalar bile, bu gibiler, mezuniyet sonrası artan gelirleri üzerinden ödeyecekleri yüksek vergilerle bu durumu telafi edeceklerdir tarzında görüş bildirenler de vardır.

Mikluis'in bu görüşlere karşı ifade ettiği, "sürekli olarak zenginlerin gelir akımları fakirlerin üstünde, vergi akımları ise fakirlerin altında seyredir"¹ fikri, vergi sistemlerinin yeteri kadar ilerleyici olmadığı gerçeğini de belirtmektedir .

Özellikle yükseköğretim öncesi eğitim seviyelerindeki, kalite farklılıkları ve finansal engeller nedeniyle, eğitim çağındaki bütün nüfusa aynı imkanlar verilemediğinden, yükseköğretimde adaletin sağlanması pek mümkün olamamaktadır. Ailesinin desteğiyle Üniversite öncesi aldığı daha kaliteli eğitim ve üniversiteye giriş için hazırlanma imkanlarına sahip olan varlıklı öğrencilere yükseköğretim hizmetinin kamu finansmanı ile bedelsiz veya ona yakın şekilde sağlanması, bu seviyede özel hasıla oranının yüksekliği de dikkate alındığında, yükseköğretimde adaleti bozan bir sonuç doğurmaktadır.

Yükseköğretim hizmetindeki sürekli artış milli ekonomideki kaynakların önemli bir bölümünün bu hizmete ayrılmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle etkinlik konusunda öncelikle kaynakların etkin dağılımı üzerinde durmak gerekmektedir. Yükseköğretime ayrılacak kamu tahsisatını belirlemede dış faydanın toplam fayda içerisindeki payı yanında, farklı eğitim şekillerinin fayda ve maliyetleri de önemli rol oynamaktadır².

Bu değerlendirmeye göre yükseköğretimin sosyal hasıla oranının düşük olması nedeniyle, bedelsiz veya buna yakın bir şekilde finansmanının sağlanması durumunda, etkin bir kaynak dağılımından söz edilemeyecektir.

¹ W. MIKLUIS; "The Distributional Effects of Public Higher Education: A Comment", *Higher Education*, Vol. 4, 1975, s. 353.

² E. COHN; *The Economics of Education*, 2nd Eds., Ballinger, Massachusetts-1979, s. 300.

Bunun yanında, kamu finansmanına dayalı devlet kontrolündeki yükseköğretim kurumlarında da müşteri durumundaki kişilerin söz hakları bulunmadığından, bu kurumların düşük maliyetle etkin bir eğitim vermelerini isteyecek bir mekanizma da bulunmamaktadır¹. Gerçi ödenekleri kısılarak bu kurumlar tasarrufa yönlendirilmek istenmekte ise de, çoğu zaman bu, hizmetin kalitesinin düşmesine neden olabilmektedir.

2- Yükseköğretim Hizmetinin Özel Kesim Kaynaklarından Finansmanında Adalet ve Etkinlik

Adalet konusunda temel amaç eğitim kurumlarına girmede eşitliğin sağlanmasıdır. Eğer eğitim piyasada satılırsa, giriş hane halkı gelirin e bağlı olacaktır². Gelir eşitsizliklerinin yaygın ve önemli boyutlarda olduğu bir dünyada yükseköğretimden yararlanmada mutlak eşitlik olmayacaktır. Diğer bir ifade ile, eğitim kurumlarına giriş, büyük ölçüde fertlerin gelirin e göre belirlendiği zaman, gayri adil bir dağılım ortaya çıkacaktır³. Piyasa mekanizması ile şekillenen eğitimin gayri adil dağılımı, özellikle toplumun büyük bir kesimini dar gelirlilerin oluşturduğu ve dolayısıyla gelir dağılımının bir hayli bozuk olduğu az gelişmiş ülkelerde daha fazla hissedilmektedir.

Bunun yanında, yükseköğretimin sosyal hasıla oranı gözönüne alındığında, kamu kaynaklarından bedelsiz finansmanda yukarıda belirtilen doğrultuda, bu eğitimin yüksek gelirli kişilere önemli fayda sağladığı da bir gerçektir.

Piyasa sisteminden temel beklenti, rekabet vasıtasıyla optimal üretim ve tüketim seviyesini belirlemek ve uygun gelir dağılımını sağlamaktır. Serbest piyasa düzeninin eğitim alanında da, benzer sonuçlar vereceği ifade

¹ MORRIS; "Higher Education and The Mixed Economy: The Concept of Competition", **Studies in Higher Education**, Vol. 11, No: 2, 1986, ss. 131-132.

² M. A. CREW and A. YOUNG; **Paying by Degrees**, Institute of Economic Affairs, London-1977, s. 17.

³ C. CASTGNOS and C. ECHEVIN; "The Myth of The Competitive Market: Linkage With The Private Sector and Problems For Higher Education Reform", **Higher Education**, Vol. 13, 1984, ss. 191-192.

edilmektedir. Bu anlayışa göre sağlanacak eğitim ve bu eğitimi alacak fertler, piyasa mekanizması tarafından en iyi şekilde belirlenecektir.

Rekabetçi yükseköğretim, yükseköğretim kurumlarının israfçı eğitim metodlarını terk etmelerini sağlayacaktır. Etkinliğin sağlanmasında, müşteri durumundaki öğrencilerin seçim özgürlüğü kadar, maliyeti bütünüyle yansıtan fiyat sistemiyle ve rekabetçi bir ortam içinde çalışan yükseköğretim kurumlarının bağımsız birer kurum durumunda olmalarının da büyük etkileri olacaktır.

Eğitimin kalitesini artıran diğer bir unsur da, yükseköğretim kurumlarında öğretim elamanlarının sözleşmeli olarak çalışmalarıdır. Böylece bu alanda fertler arasında rekabetçi bir ortam teşekkül edecektir. Kısaca, piyasa sisteminin hem ekonomik hem de organizasyoncu teori açısından, eğitim alanında etkinlik sağlayacağı ileri sürülmektedir.

Fakat piyasa sisteminin çalışmasını engelleyici bir takım yetersizliklerin bulunması, etkinliği azaltıcı rol oynayabilir. Çünkü kişilerin herhangi bir hizmete ödeyecekleri bedel, bu hizmetin toplumdan ziyade kendilerine sağlayacağı kazanca dayanmaktadır. Eğitim hizmeti ise fertler yanında topluma da fayda sağlayan bir özelliğe sahip olduğundan, bütünüyle piyasa şartlarında oluşan bir fiyatlandırma yoluna gidilirse, fertler katılımı tercih etmeyebilirler. Bunun sonucu olarak da üretim ve tüketim, optimal seviyenin altında kalır.

Serbest piyasada tekellerin oluşumu rekabeti ortadan kaldıracığı için de özel kesim yükseköğretim alanında etkin dağılımı sağlayamayabilir.

Bu nedenle yükseköğretimde adalet ve etkinliğin sağlanabilmesi için hem kamu ve hem de özel sektörün birlikte sosyal hasıla oranlarını da gözönüne alarak hareket etmeleri gerekir.

3- Yükseköğretim Hizmetinin Borçlanma Yöntemi ile Finansmanında Adalet ve Etkinlik

Yükseköğretimde temel amaç olan adaletin ve fırsat eşitliğinin sağlanması konusunda çalışan tüm yazarların bu konuda ortak bir görüş birliği içerisinde oldukları görülmektedir. Borçlanma yöntemi bu yönüyle değerlendirildiğinde, adaletin ve fırsat eşitliğinin sağlanması konusunda bu yöntemin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Yükseköğretim gören bir kişi gelecekteki başarılarını artırıyor ve belirli finansal faydalar sağlayabiliyorsa, bu başarı artışının kaynaklandığı yüksek ve pahalı eğitimin bedelinin o kişi tarafından geri ödenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, bu kişilerin eğitimi çoğunlukla yükseköğretimden bir fayda sağlayamayan veya çok az fayda sağlayanlar tarafından karşılanıyor demektir¹.

Bu nedenle vergilerle finansmanın aksine borçlanma yöntemi, eğitim alanların maliyetleri yüklenmesini gerektirdiğinden, kamuca finansman sorununda oluşan gayri adil gelir transferi eğilimini şüphesiz tersine çevirecektir².

Fırsat eşitliği konusuna açıklık getirmek amacıyla borçlanma ve vergileme ile finansman konusundaki uygulamaya da kısacı değinmek gerekmektedir. İngiltere' de yüksek öğrenim vergilerle (1990-1991 öğretim yılından itibaren borçlanma yöntemi de uygulanmaya başlandı) finanse edilirken, Kanada, İsveç ve ABD geniş ölçüde borçlanma sistemine sahiptirler. Buna göre, İngiltere' de ilgili yaş grubunun % 22.4' ü üniversiteye devam ederken, bu oran Kanada' da % 54.6, İsveç' te % 36.8 ve ABD % 57' dir³. Sonuç olarak borçlanma yöntemini uygulayan ülkelerin yükseköğretimdeki okullaşma oranında ulaştıkları üstünlük ortadadır.

Pahalı bir eğitim şekli olan yükseköğretimde borçlanma yöntemiyle finansmana ağırlık vermek gerekmektedir. Zira bu sistem, adalet ve fırsat

¹ J. R. HOUGH; **Education and The National Economy**, Croom Helm, New York-1987, s. 246.

² ATKINSON; a.g.e., s. 108.

³ UNESCO; **Statistical Year Book**, 1991.

eşitliğini sağlamada oldukça etkindir. Eğer bütün yükseköğretim öğrencilerinin kendi maliyetlerine katılmaları sağlanabilirse ve bu öğrenciler katılmalarını sonraki kazançlarından ödemek şartıyla borçlanıp finanse ederlerse, o zaman yükseköğretim sisteminde maliyet, fayda ve kontenjan dağılımındaki adaletsizlik ortadan kalkabilecektir¹.

Borçlanma yöntemi adaletli olduğu kadar, etkinliği de sağlayıcı bir yöntemdir. Bu yöntemin, özellikle genel bütçeden yapılan finansman metoduna göre, daha etkin bir sonuç meydana getireceği ileri sürülmektedir.

Borçlanma yönteminin etkinlik açısından önemli sonuçlarından birisi de, öğrencilerin değerlendirilmesi konusundadır. Yükseköğretimin vergilerle finanse edildiği durumda, öğrenciler üzerinde çalışmaya itici zorlama unsuru yoktur. Halbuki, borçlanma yönteminde fertler daha büyük sorumluluk taşımaktadırlar. Aynı zamanda öğrencileri borç altına soktuğu için çalışmayı teşvik edici bir yönü de görülmektedir. Gerçekten, borç alan öğrenci, paranın değerini daha iyi anlayacağı için, en ufak bir zaman kaybının kendisini fazladan bir ödemeye karşı karşıya bırakacağına bilincinde olacaktır².

Diğer taraftan borçlanma yönteminde, yükseköğretim kurumlarında öğrenci harcı artışı ile bütçe tahsisat payının azaltılması arasındaki ilişki üzerinde de durulmaktadır. Hatta Mishan, biraz daha ileri giderek, kaynakların en rasyonel şekilde dağıtımının ancak harçların öğrenci maliyetinin tamamını karşılaması ile mümkün olacağını belirtmiştir³. Görüldüğü gibi, bu durumda harçdan ziyade bir fiyatlandırma söz konusu olmaktadır. Bu ilişki-den hareketle, yükseköğretim kurumlarının, maliyetleri azaltmak ve öğrencileri kendilerine çekmek için rekabet girmeleri beklenmektedir⁴. Sonuç olarak borçlanma yönteminin kaynakların etkin dağılımı amacına uygun olduğu rahatlıkla söylenebilir.

¹ Le Grand; "The Middle Class", ss. 97-98.

² L. ROBBINS; **Higher Education Revisited**, London, Mac Millan, 1980, s. 34.

³ E. MISHAN; "Some Heritical Thoughts on University Reform: The Economics of Chaning The System", **Higher Education**, March 1969, s. 113.

⁴ J. BAMES and N. BARR; **Strtegies For Higher Education, The Alternative White Paper**, Aberdan University, Aberdan-1988, s. 23.

Yükseköğretim hizmeti, dış faydası sebebiyle sosyal faydası da önemli olan bir maldır. Bu önem ülkeden ülkeye farklılıklar da göstermektedir. Kalkınmaları için nitelikli işgücüne büyük ihtiyaç duyan az gelişmiş ülkelerde, herşeyden önce, kalkınmanın önceliklerine göre çeşitli endüstri dallarının nitelikli eleman ihtiyacını karşılayacak, tüm eğitim sistemi ile uyumlu ve bütünleşmeli bir yükseköğretim hizmetine ihtiyaç vardır.

Bu öğretim sisteminin kurulması, düzenlenmesi ve çalışması; piyasa mekanizması kurallarına göre faaliyet gösterecek, fiyatlar yoluyla finanse edilecek ve kâr amacıyla çalışacak özel yüksek öğretim kurumlarının varlığına bağlıdır. Yükseköğretim malının ve serbest piyasanın kendisinden kaynaklanan bir takım engelleri bulunduğundan, bunu gerçekleştirmek biraz zor görünmektedir.

Günümüzde, bir çok ülkede farklı yapılarda faaliyet gösteren özel sektör yükseköğretim kurumları analiz edildiğinde, bazı küçük istisnalar dışında, bulguların yukarıdaki değerlendirmeyi desteklediği görülür. Diğer bir ifade ile kâr amaçlı, piyasada hisse senetleri ve hissedarları mevcut, geniş ölçekli bir özel sektör bulunmamaktadır. Gerek yükseköğretimin büyük ölçüde özel sektöre dayandığı Japonya, Brezilya v.b. ülkelerde, gerek çeşitli oranlarda özel yükseköğretim kurumlarının bulunduğu Latin Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde ve gerekse dünyanın en geniş yüksek öğretim sektörüne sahip ABD' de özel yükseköğretim kurumlarının başta gelen özelliği, kâr amaçlı olmayışlarıdır. Ayrıca, bu kurumların tamamına yakını vakıf veya dini organizasyon şemsiyesi altında faaliyet göstermektedirler.

Özel yükseköğretim kurumları sermaye ve gelir açısından kamu kurumlarına göre çok daha fazla özel gelir kaynaklarına sahip olmalarına rağmen, bu kurumlara doğrudan veya dolaylı olarak devletten sağlanan finansal yardımlar, önemli bir gelir kalemini oluşturmaktadır. Bu özellikler çerçevesinde yükseköğretimde fiyat mekanizmasının tek başına etkin çözümler ortaya koyması, yani serbest piyasanın bu alanda çalışması mümkün görünmemektedir. Ancak, özellikle gelir dağılımının bozuk olduğu gelişmekte olan ülkelerde, büyük şirketlerin oluşturacağı vakıf şeklindeki yükseköğretim kurumları veya mevcut yükseköğretim kurumlarına yüksek gelir gruplarının önemli oranda bağış ve hibe şeklindeki katılımları, devletin daha

fazla kaynak ayırarak yükseköğretim talebini karşılamasına yardımcı olabilir. Ayrıca, düşük gelirli aile çocuklarına bu kaynaklardan sağlanacak burslar veya özel yükseköğretim kurumlarınca tanınacak bedelsiz kontenjanlar da, eğitim fırsatlarının eşitlenmesine yardımcı olabilir. Ancak burada bir defa daha vurgulamak gerekir ki, fert başına gelirin 5-15 bin dolar arasında olduğu ülkelerde bile, bütünüyle piyasa şartlarına sahip olmayan yükseköğretimin, çok daha düşük gelirli üçüncü dünya ülkelerinde özel finansmana dayalı olarak işlevlerini sürdürmelerini beklemek şüphesiz yerinde olmayacaktır.

Yükseköğretimin vergi gelirlerinden karşılanmasını öngören kamusal finansman konusuna bakıldığında, yükseköğretimin bütçe tahsisatlarından yaklaşık ilk ve orta öğretim kadar pay aldığı görülmektedir. Ayrıca, ABD ve Japonya dışındaki ülkelerde özel yükseköğretim kurumlarının gelirleri içinde kamu payının % 90' lara vardığı gözlemlenmektedir. Büyük orandaki bu kaynak tahsisatının temelinde yükseköğretimin, sosyal ve kültürel fonksiyonları yanında, ekonomik kalkınma açısından taşıdığı önem de bulunmaktadır.

Kamu finansmanı ve bedelsiz yükseköğretim arzı, düşük gelirlere yükseköğretim imkanı sağlaması suretiyle, adalet prensibine de dayandırılmaktadır. Fakat bunun tam tersi olarak, yükseköğretime ayrılan kamu harcamalarından çoğunlukla iyi gelirli ailelere mensup fertlerin faydalandığı da ifade edilmektedir. Etkinlik konusunda ise, yükseköğretim hizmetinin kamu gelirleri vasıtasıyla arzında, maliyetleri azaltıcı formüllere sahip olmadığı ve ilgili değişmelere kısa zamanda cevap verebilecek dinimizden uzak kaldığı söylenebilir.

Sonuç olarak, kamu finansmanı yanında mutlaka özel sektör finansmanına yer vererek, yükseköğretim talebini karşılamak gerekir. Bu kamu ve özel sektör arasında bir rekabeti ve beraberinde etkinliği getirebilecektir.

Birinci bölümde teori ve dünya uygulamaları dikkate alınarak yüksek öğretim hizmetinin yapısı, özellikleri ve finansman yöntemleri incelendikten sonra, ikinci bölümde bu genel çerçevedeki değerlendirme gözönüne alınarak, Türkiye' de uygulanan yükseköğretim hizmetlerinin finansmanında kullanılan yöntemler üzerinde durulacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİ VE FİNANSMANINDAKİ GELİŞMELER

I- TÜRKİYE' DE EĞİTİM HİZMETLERİ İÇİNDE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Yükseköğretim sisteminin, eğitim hizmetleri içindeki yerini, çeşitli teorik ve ampirik araştırmalara dayanarak birinci bölümde vermeye çalıştıktan sonra, hızlı bir kalkınma ve sanayileşme çabası içerisinde bulunan ve geleneksel tarım toplumunu terkederek, sanayileşmiş bir toplum haline geçme şartlarını taşıyan bir ülke görünümünde olan Türkiye' nin yükseköğretim sistemi ve bu sistemin finansman yapısı ele alınacaktır. Tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçişin bir an önce gerçekleştirilebilmesi için de, öncelikle yetişmiş insan gücü kaynaklarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu da ancak her seviyede gerekli olan eğitim hizmetleri ile mümkün olabilir¹.

Yeni Teknolojilerin bulunması ve kullanılması, ekonomik ve sosyal bünyenin güçlü bir niteliğe kavuşturulması için de teşebbüs gücü yüksek insanların varlığına ihtiyaç bulunmaktadır. Ekonomik refahın temini, gelir ve servetin adil dağılımı, sağlık, ulaşım, eğitim ve araştırma hizmetlerinin verimli bir şekilde yürütülebilmesi de, iyi yetişmiş elemanlarla mümkündür. Ayrıca kaynakların etkin kullanımı, güçlü bir devlet yönetiminin sağlanması yine iyi eğitim görmüş insan gücünü gerektirmektedir².

Bu nedenle birbirini takip eden ve tamamlayan kademelerin meydana getirdiği eğitim sisteminin bir bütün olarak ele alınarak, bu bütünün içinde yer alan yükseköğretim sisteminin ekonomik kalkınma için gerekli nitelikli insan

1 Necla ÇÖMLEKÇİ; Türkiye' nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü, Sevinç Matbaası, Ankara-1971, s. 48.

2 Sabri TEKİR; "Bir Kamusal Hizmet Olarak Eğitim-Beşeri Sermaye Yatırımlarının Önemi", DEÜ İİBF Dergisi, Cilt. 2, S. 1, Yıl. 1987, ss. 313-314.

yetiştirme bakımından ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Çünkü ekonomik gelişme, özel öğretim ve eğitime ihtiyaç gösteren yeteneklerin eskiye nazaran, daha fazla geliştirilmesini gerektirmektedir. İlk ve orta öğretim, bu gelişmeyi sağlamada ne kadar önemli olursa olsun, yeterli değildir¹. Ancak, yükseköğretim ile, bugün ekonominin ihtiyaç duyduğu teknik ve bilimsel insan gücünün yetiştirilmesi mümkün olabilecektir.

Türk toplumu bu düşünceyi çok yıllar önce kabul ederek, yükseköğretime her devirde büyük önem vermiştir. Türklerin yükseköğretim kurumları M.Ö. 4. yüzyıla kadar inmektedir. Doğu Türkistan' ın, Turfan bölgesinde yapılan kazılarda elde edilen belgelerde, bir Tıp Medresesi ile diğer mesleklere ait okulların bulunduğu görülmektedir². Dönemin yükseköğretim kurumları olan medreselerin gelişmesi ise, Büyük Selçuklu Türkleri' ne ait bulunmaktadır. Daha sonraki dönemde de, özellikle Osmanlı Devleti' nde medreseler o kadar çok yayılmıştır ki, devletin her şehrinde medrese görmek mümkündür³.

Yükseköğretime verilen önemin bir diğer ifadesi de, Tanzimat ile birlikte başlayan yenileşme hareketlerinin ilk yükseköğretim kurumlarında görülmeye başlamasıdır. Bu dönemde medreselerin yerini batı tipi yükseköğretim kurumlarının aldığı görülmektedir⁴.

Cumhuriyet' in ilk dönemlerinde aynı anlayış benimsenmiş olsa da, ilk ve orta öğretime verilen öncelik, yükseköğretime verilememiştir⁵. Ancak, daha sonraki dönemler de, yükseköğretimin kalkınma hareketi içindeki önemi iyice anlaşılmasına başlanması ile birlikte, eğitim ve araştırma hizmetlerine mümkün olduğu kadar fazla kaynak ayrılması çabaları artarak sürdürülmektedir. Cumhuriyetin kuruluş yılı olan 1923 yılından, 1992 yılına kadar olan dönem de, Türkiye' nin eğitim nüfusu tablo 9' da görülmektedir.

1 Higher Education; **Report of The Committee on Higher Education**, London-1965, s. 6.

2 H. Baki KUNTER; **Türk Vakıfları ve Vakfiyeler**, İstanbul-1939, s. 19.

3 Ülker AKKUTAY; **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayın No:38, Ankara-1984, s. 16.

4 M. Şerafettin YALIKAYA; **Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler**, İstanbul-1940, s. 466-467.

5 F. Reşit UNAT; **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-1964, s. 183.

Tablo-9 ve tablo10' da, Türkiye' nin 1923-1950 dönemindeki eğitim nüfusuna baktığımızda, toplam okul sayısının % 2.4, öğrenci sayısının % 4.9 ve öğretmen sayısının da % 3.9 oranında yıllık artış içerisinde olduğu görülmektedir. 1950-1992 döneminde ise, okul sayısında % 3.7, öğrenci sayısında % 7.0 ve öğretmen sayısında da % 10.3' lük bir artış meydana gelmiştir. Cumhuriyetin başlangıcından bugüne kadar nüfusun yıllık % 4.3 defa artmasına karşılık, öğrenci sayısı 35, öğretmen 40.3 kat artmıştır. Öğrenci sayısı ilkokulda 20, ortaokulda 40, genel lisede 1273, mesleki ve teknik liselerde 1178 ve yüksek öğretimde, 113 defa katlanmıştır. Görüldüğü gibi eğitimde sayısal bir patlama yaşanmıştır. Bu patlama, esasen düşük olan okullaşma oranlarının artması yanında, esas olarak nüfus artışından kaynaklanmaktadır¹.

Tablo No: 9
Türkiye'nin Eğitim Nüfusu (1923-1992)

Okul Türü	1923 - 1924			1950 - 1951			1991 - 1992		
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Okul Öncesi	-	-	-	52	1760	71	4460	131023	7763
İlkOku.	4894	341941	10238	17428	1616626	35871	50669	6870638	234154
OrtaOk.	72	5905	796	406	68765	4528	7078	2402692	51046
Genel Lise	23	1241	513	88	22169	1954	4089	1580729	119983
Mesleki Tek. L.	64	6547	583	326	33288	4488	2128	687139	55314
*Yüksek Öğretim	9	2914	307	34	24815	1950	581	919940	34832
Genel Toplam	5062	358548	12482	18282	1737421	48862	69005	**12592	503692

Kaynak: MEB ve YÖK İstatistikleri.

* Açıköğretim dahil.

** Bin Adet.

Eğitimde yaşanan bu patlama, ilk ve orta öğretimde olduğu kadar yüksek öğretimde büyük olmamıştır. Bu nedenle yükseköğretim önünde yığılmalar meydana gelmiştir. 1970 yılından itibaren yükseköğretimde gözlemlenen artış,

¹ Zekai BALOĞLU; **Türkiye' de Eğitim**, TÜSİAD Yayını, İstanbul-1990, s. 59.

özellikle 1992 yılından itibaren açılan yeni yükseköğretim kurumları yanında, yaygınlaştırılan açıköğretim uygulaması ile de yükseköğretimde bir patlamanın yaşandığını ifade edebiliriz.

Tablo No: 10
Türkiye' de Eğitilmiş Nüfusun Artış Yüzdeleri
(1923-1992)

Okul Türü	1923 - 1950			1950 - 1992		
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Okul Öncesi	-	-	-	85.7	74.5	109.3
İlkokul	30.5	4.7	3.5	2.9	4.2	6.5
Ortaokul	5.6	11.6	5.6	17.4	34.9	11.2
Genel Lise	3.8	17.8	3.8	46.4	71.3	61.4
Mesleki Teknik L.	5.0	8.1	7.6	6.5	12.8	12.4
*Yüksek Öğretim	3.7	8.5	6.3	17.0	37.0	59.9
Genel Toplam	2.4	4.9	3.9	3.7	7.0	10.3

Kaynak: MEB ve YÖK İstatistikleri.

* Açıköğretim Dahil

A- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNDE GELİŞMELER

Türk toplumunun geçirdiği tarihi süreç içerisinde yükseköğretim kurumları her zaman önemini korumuştur. Cumhuriyetin ilanından önce hem devlet tarafından, hem de vakıf kurumları eliyle yükseköğretim alanında önemli ve etkili hizmetler gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra da hızla değişen ve gelişen şartlara uyum sağlayabilmek için yükseköğretimde önemli değişiklikler yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir.

Ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan reform niteliğindeki bu değişikliklerin yükseköğretim sisteminin gelişmesindeki önemi gözardı edileme-

yecek kadar önemlidir. Bütün bu aşamaların kısaca da olsa incelenmesi, yükseköğretim sistemimizi tanımamız açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, yükseköğretim hizmetlerindeki gelişmeler Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası şeklinde kısaca ele alınacaktır.

1- Yükseköğretim Hizmetinde Cumhuriyet Öncesi Durum

Türk yükseköğretim tarihinin, Türklerin müslümanlığı kabul etmeleri ile birlikte, Abbasi Devletinin yükseköğretim kurumları olan medreseleri örnek almaları ile başladığı ifade edilmekte ise de, daha önce belirttiğimiz gibi, ilk Türk medresesinin M.Ö. 4. yüzyılda Turfan' da Uygur Devleti tarafından kurulduğu bilinmektedir¹. Ancak, Türklerin müslümanlığı kabul etmeleri ile birlikte, bilim alanında muazzam gelişmeler kaydeden Abbasi Devletinin, hiçte yabancı olmadıkları medreseleri ile tanışarak, ilim alanında eskiyi aratmayacak ölçüde büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Türk milletinin bilime olan sevgisiyle gelişen medreseler, çeşitli yerlerde hem devlet hemde vakıflar aracılığıyla kurulmuştur. Batı dünyası henüz akademik faaliyetler için uygun dil problemini tartışırken Müslüman ve Türk toplumları medreseler de ilmi araştırmalara başlamışlardır. Günümüz yükseköğretim araştırma anlayışının çekirdeğini oluşturan bu kurumlarda çok değerli bilim adamları yetişmiştir. Batı'da modern anlamda ilk yükseköğretim kurumlarının 1300' lerde görülmeye başlandığı düşünülürse², Türk ve İslâm devletlerinin yükseköğretim alanında geçirdikleri gelişme daha iyi anlaşılabilir.

İlk Türk medresesinin 4. yüzyılda açıldığı belirtilmekte ise de, yükseköğretim alanında reform sayılabilecek gelişme Büyük Selçuklu Veziri Nizam-el Mülk tarafından Bağdat' ta 1065 yılında açılan Nizamiye Medresesi ile yaşan-

¹ KUNTER; a.g.e., s. 19.

² Ö. KABASAKAL; *Üniversite Yönetimi ve Özerklik, Tarihi Gelişmeler ve Uluslararası Mukayeseler*, DPT. SPB., Ankara-1986, s. 4.

mıştır¹. Türk ve İslâm dünyasında üniversite seviyesindeki resmi eğitim hüviyetini taşıyan medreselerin bütün büyük şehirlerde bulunduğu bilinmektedir. Bunlar sadece dini bilimler değil, pozitif bilimleri de programlarına alan kurumlardır.

Bu gelişme daha sonra 12. yüzyılda Anadolu Selçuklu Türklerinin, Anadolu' nun çeşitli yerlerine kurduğu medreselerle devam etmiştir. Ancak, modern Türk yükseköğretim kurumlarının gerçek temeli Fatih Sultan Mehmet Han' ın İstanbul' da kurduğu medrese ile atılmıştır².

Medreselerde okutulan dersler arasında, dini bilgilere ilave olarak mantık, dilbilgisi, aritmetik, geometri, metafizik, astronomi ve tıp önemli bir yer işgal etmiştir. Osmanlı toplumunun bürokrat, asker, doktor ve yargıç gibi üst seviyede ki insan gücü bu okullarda yetişmekte idi³.

Onaltıncı yüzyıla kadar medreselerdeki eğitim standartlarının yüksekliği dünyanın ilgisini çekmiş ve buralara değişik ülkelerden öğrencilerin gelmesine neden olmuştur. Ancak, İbni Sinâ, Gazzali, Farabi, Katip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi dünyaca ünlü bilim adamlarını yetiştirmiş olan medreseler, 16. yüzyıldan sonra bozulmaya başlamıştır⁴.

Osmanlı medreselerinin bozulması ile, batıda gelişen yeni üniversite anlayışı zaman bakımından paralellik göstermektedir. Diğer nedenlerin yanında, bozulmanın asıl sebepleri, batı üniversitelerinin pozitif bilimlere yönelmesine karşılık, Osmanlı medreselerinin giderek doğmatizm içine gömülmesi ve öğretimlik sistemimizin bozulması olarak ifade edilmektedir⁵.

¹ Salm KAPTAN; **Türkiye' de Yüksek Öğretim Reformu ve İnsan Gücü Potansiyeli**, DPT. SPB.Yayın No: 389, Mart-1986, s. 5.

² Hikmet BAYUR; **XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri**, T.T.K. Yayın No:24, Ankara-1989, ss. 21-25.

³ KAPTAN; a.g.e., s. 5.

⁴ Y. Kemal KAYA; **İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Politika, Eğitim, Kalkınma**, Hacettepe Üniversitesi, 4. Baskı, Ankara-1984, s. 69.

⁵ KABASAKAL; a.g.e., s. 6.

17. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlayan medreseleri yeniden düzenlemek amacıyla, medrese dışında yeni batı tipi yüksek okullar kurulmaya başlanmıştır. Genellikle askeri amaçlı bu modern kurumlar; Mühendishane-i Bahri Hümayun(1773), , Tophane-i Amire, Cerrahane-i Mamure(1826) ve Mektebi Harbiye' dir¹. Günümüzde bir çok yükseköğretim kurumunun temelini bu okullar oluşturmuştur².

Tanzimat sonrası medereselerin yenilenmesi çalışmaları, siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle kalıcı olmamış ve Türk yükseköğretiminin yapısı, isim ve program değiştirerek 1924 yılına kadar çalkantılar içinde sürmüştür.

Bozulma süreci tamamlanan klasik Osmanlı medreselerinin yerine 1863 yılında kurulan Darülfünun, medreselerin yıkıcı propagandası ile iki yıl sonra kapatılmıştır³. 1869 yılında sadece müspet ilimler okutulması amacıyla açılan Darülfünun-u Osmani' nin ömrü ise ancak iki yıl sürmüştür. 1879 teşebbüsü ise sadece sekiz yıl başarılı olmuştur. Bu arada kamu yöneticisi ve memur yetiştirmek üzere kurulan Mekteb-i Mülkiye, ilk sivil yükseköğretim kurumu olarak 1859' da İstanbul' da eğitime başlamıştır⁴.

19. yüzyılın ikinci yarısında kurulan yeni okulların en ünlüleri; Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye(1867) ve Mülkiye Baytar Mektebi(1889)'dir. Daha sonra Orman Mekteb-i Alisi(1909), Dışçi Mektebi(1909) ve Kadastro Mekteb-i Alisi(1911) gibi sivil yüksek öğretim kurumları açılmıştır⁵.

Darülfünun-u Osmani, Cumhuriyetin ilanıyla ilmi özerkliğini korumuş ve 483 sayılı kanunla adı, İstanbul Darülfünun-u olmuştur. 1924 yılında çıkartılan

¹ Ramazan TAŞDURMAZ; **Türkiye' de Yüksek Öğretimle İlgili Verilerin Değerlendirilmesi**, DPT. SPB. Yayın No: 343, Kasım-1982, s. 4.

² KABASAKAL; a.g.e., s. 6.

³ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI; **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**, İstanbul-1945, s. 45.

⁴ AKKUTAY; a.g.e., s. 26.

⁵ Kemal GÜRÜZ ve Diğerleri; a.g.e., s. 151.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler kaldırılınca, Darülfünun Türkiye' nin tek üniversitesi olarak kalmıştır¹.

Türk yükseköğretiminin gelişme dönemlerinde medreseler, toplumun cazibe ve kültür odaklarını oluşturmuş ve günümüzde bile tamamen çözümlenememiş olan, yurt ve burs meselesi dönemin şartları içerisinde mükemmel bir şekilde düzenlenmiştir. Ders geçme esasına benzer bir metodla da başarı ve mezuniyet sağlanmıştır. Anadolu medreseleri genellikle öğrencilerin çarşı, eczane, cami, hamam gibi ihtiyaçlarını kompleksleri içinde karşılamıştır².

Gerek Selçuklu ve gerekse Osmanlı medreselerinin önemli bir özelliği de, bunların vakıflar tarafından kurulmuş olması ve giderlerinin vakfiye gelirleri ile karşılanmış olmasıdır³.

2- Yükseköğretim Hizmetinde Cumhuriyet Dönemi

Yeni bir Yükseköğretim sisteminin kurulmaya çalışıldığı bu dönemde, yükseköğretim alanında ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap aramak amacıyla bir çok reform ve düzenlemeler yapılmıştır. 1924 yılında çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medrese-mektep ayırımı kaldırılmış, bunun sonucunda Darülfünun Türkiye Cumhuriyeti' nin tek üniversitesi haline gelmiştir. Fakat, daha sonra Darülfünun' da görevli Öğretim Üyeleri' nin Türk devrimlerinin hazırlanması ve yürütülmesine yardımcı olmak yerine, karşı çıkması sonucunda, 31 Temmuz 1933 tarihinde çıkarılan 2252 sayılı kanunla İstanbul Darülfünun' u kapatılarak, yerine 1 Ağustos 1933' te İstanbul Üniversitesi kurulmuştur⁴. Böylece, Osmanlı' nın son yükseköğretim kurumu da tarihe karışmıştır.

¹ Yılmaz AKYÜZ; **Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1985' e)** , Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1985, s. 122.

² KABASAKAL; a.g.e., s. 6.

³ İlyas ÇAKIR; **Türkiye' de Özel Yüksek Öğretim Kurumları ve Bilkent Üniversitesi**, DPT. SPB. Uzmanlık Tezi, Ankara-1993, s. 38.

⁴ Hüseyin KORKUT; **Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1984, s. 14.

Cumhuriyet döneminde yükseköğretim de yaşanan gelişme 1933 yılında İstanbul Üniversitesi' nin kurulması ile başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devam eden reform çalışmaları; 1933, 1946, 1973, 1981 ve 1981 yılından sonra ki dönemler itibariyle aşağıda ele alınmıştır.

a- Yükseköğretimde 1933 Reformu

31 Temmuz 1933 tarih ve 2252 sayılı Kanunla kurulan İstanbul Üniversitesi ile birlikte, Türkiye' de batılı anlamda yükseköğretim kurumu kurulmasını ve yenileşmesini bu girişimle başlatmak yanlış olmayacaktır¹. 1933 reformu ile, yükseköğretim kurumlarında yapı açısından olduğu kadar çalışma şekli bakımından da köklü bir yenileşme amacının hedeflendiği görülmektedir.

Bu reform, Üniversite, Fakülte, Rektör ve Dekan gibi kavramları yükseköğretim sistemine getirmiş ve aynı zamanda yükseköğretim kurumlarını Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlamıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti' nin ihtiyacı olan batılı ve kemalist fikri ve ilmi yapıya bağlı nitelikli insan gücü yetiştirmek ve bu doğrultuda araştırma ve öğretim imkanı sağlamak amacıyla, programlar bakımından da yenilikler yapılmıştır².

Bu dönem de tek üniversite olan İstanbul Üniversitesi' nin yanında, Ankara' da Hukuk Mektebi(1934) ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi(1935), İstanbul da ise İstanbul Teknik Üniversitesi(1944) kurulmuştur³. 1940 yılından itibaren de çeşitli bakanlıklara bağlı yükseköğretim kurumları, Milli Eğitim Bakanlığı' na bağlanmıştır. Böylece, dağınık bir şekilde eğitimlerini sürdüren yükseköğretim kurumlarını bir araya toplamak ve yeni merkezi devletin idaresi altına alınmasının da amaçlandığı görülmektedir⁴.

¹ YÖK; **Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler, Kasım 1981-Kasım 1988 Döneminde**, YÖK Yayını, 7 Kasım 1988, s. 3.

² M. A. KISAKÜREK; **Üniversitelerimizde Yenileşme "Program ve Öğretim Açısından"**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1976, ss. 17-18.

³ KAPTAN; a.g.e., s. 6.

⁴ TAŞDURMAZ; a.g.e., s. 30.

b- Yükseköğretimde 1946 Reformu

Toplumun değişen şartları ve ihtiyaçları karşısında yetersiz kalan yükseköğretim kurumları, çok partili parlamenter sisteme geçme aşamasında değerlendirilmiş ve bunun sonucunda 1946 yılında 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunla ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap verecek bir yenileşme ve yurt sathın da yaygınlaştırma politikası ile beraber, yükseköğretim kurumlarının sorunlarını çözeceğine inanıldığı özerklik ve tüzel kişilik getirilmiştir.

1933 yükseköğretim reformuna kaynaklık eden düşünceler ile kurulan İstanbul Teknik ve Ankara Üniversitesi, II. Dünya Savaşı sonrasında toplumun değişen ihtiyaçları ve beklentilerine cevap veremez duruma gelmiştir. 1946 yılında başlayan yeni dönemin ilk 15. yılında ortaya çıkan sosyo-ekonomik yapıdaki hızlı değişimler karşısında yükseköğretimde bölgesel talepler artmaya başlamıştır. Artan bu talepler karşısında, bölgelerarası fark ve dengesizliği gidermenin akılcı ve gerçekçi yolunun, geri kalmış yörelerde yükseköğretim kurumu kurmak ve böylece kültürü ve yüksek öğretimi yurt geneline yaymak fikri benimsenmiştir¹.

Bu amaçla 1950-1960' lı yıllar arasında sürdürülen çalışmalar sonucu, mevcut üniversitelerden farklı statüler de olmak üzere, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi kurulmuştur².

Bu dönem de bir taraftan yükseköğretim önündeki öğrenci yığılmaları ve toplumsal talep, diğer taraftan da istihdam ve insan gücünün karşılanmasına ilişkin problemler ön plana çıkmıştır. Bu nedenle de yukarıda anlattığımız kurumsal gelişmelerin yanında ayrıca, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı' nda özel yükseköğretim kurumlarının da yaygınlaştırılması desteklenmiştir³. Bu amaçla

¹ Bkz: KAPTAN; a.g.e., s. 7, TAŞDURMAZ; a.g.e.,ss. 29-30.

² YÖK ve MEB kaynakları.

³ DPT; II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 165.

1961 Anayasası' nın 21. maddesi ve 1965 yılında çıkartılan 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu' na dayanılarak, özel yükseköğretim kurumları açılmıştır¹.

1962 yılında kurulan ilk özel yükseköğretim kurumundan sonra, 1969 yılında bu okulların sayısı 44' e kadar yükselmiştir². 1971 yılında özel yükseköğretim kurumlarının Anayasa Mahkemesi tarafından, anayasaya aykırı olduğunun kabul edilmesi sonucunda, 1972 yılında çıkartılan 1472 sayılı kanun ile özel yüksek okulların bir kısmı kamulaştırılmış, bir kısmı da kapatılmıştır. Özel yükseköğretim kurumları ile ilgili geniş açıklamaları çalışmanın ilerleyen bölümlerin de vereceğimiz için, burada sistematigi bozmamak amacıyla kısaca değinilmiştir.

c- Yükseköğretimde 1973 Reformu

1973 yılında Türk yükseköğretimini yeniden düzenlemek ve üniversiteler ile hükümet arasındaki ilişkilere açıklık getirmek amacıyla, 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun da yükseköğretimin bir bütün olduğu belirtilmesine rağmen, üniversite, yüksek okul ve akademiler ayrı ayrı kanunlarla farklı yapı ve işleyiş içinde düzenlenmiştir.

Bu dönemde yükseköğretimin yurt düzeyine yaygınlaştırılması amacıyla, üniversite sayısı 10' dan 19' a çıkarılmış ve Adana, Diyarbakır, Eskişehir, Sivas, Konya, Bursa, Malatya, Elazığ ve Kayseri illerinde üniversiteler kurulmuştur³. Bu arada, akademilerin sayısı da giderek artmış ve üniversite biçiminde teşkilatlanma yoluna gitmişlerdir.

-
- ¹ KISAKÜREK; **Özel Yüksek Okullarda Öğretime İlişkin Problemler**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Kürsüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1970, s. 12.
 - ² Orhan DİKMEN; **Özel Yüksek Okullar Meselesi**, Türkiye Özel yüksek Öğretim Kurumları Derneği Yayını, İstanbul-1971, s. 9.
 - ³ YÖK; **Türk Yüksek Öğretiminde On Yıl 1981-1991, (1981 Reformu ve Sonuçları)**, Kasım-1991, s. 1.

Tablo No: 11
1981 Reformundan Önce Yükseköğretim Kurumları

Yüksek Öğretim Kurumları	Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretim Elamanı sayısı	Öğretim Elamanına Düşen Öğrenci Sayısı
Üniversite	19	133371	15177	8.5
D.M.M.A.	13	26177	1165	22.5
I.T.I.A.	6	44158	1334	33.1
M.T.Y.O.O.	10	8246	636	13.0
Y. O. O.	10	9721	1028	9.5
EğitimEns.	16	2097	350	6.0
Y. I. Enst.	7	4891	206	23.7
M.Y. O.	49	6339	408	15.5
Y. D. Y. O.	17	3337	101	33.0
Toplam	147	238337	21005	11.3

Kaynak: Kaptan; a.g.e., s. 5.

d- Yükseköğretimde 1981 Reformu

Yükseköğretim kurumlarının 1981 öncesindeki durumları kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, yükseköğretime başlayan her 100 öğrenciden ancak 17' sinin mezun olabildiği yükseköğretim kurumlarının kapasitelerini kullanamadıkları, öğretim üyesi dağılımında büyük dengesizliklerin bulunduğu, yükseköğretim sisteminin görevini yapamaz duruma geldiği, dağınık bir durum arzettiği, okullaşma oranının çok düşük olduğu, araştırma potansiyelinin düşük bir düzeyde seyrettiği, yükseköğretimin bir plan içinde ele alınarak geliştirilmesi gerektiği sonucunda, 1981 reformunun yapılmasının gündeme geldiği belirtilmektedir¹.

Bunun sonucunda 6 Kasım 1981 yılında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile ülkemizde yükseköğretime çağdaş bir düzen getirmek, yükseköğretim kurumlarını ülke geneline yaymak, okullaşma oranını yükseltmek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim, temel bi-

¹ YÖK-DPT-MEB; **Yeni Üniversitelerin Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler**, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Mart-1990, Ankara s. 2.

linsel araştırma ve toplum hizmetleri faaliyetlerinin seviyesini yükseltmek amaçlanmıştır

Bu amaçla oluşturulan Yüksek Öğretim Kurulu(YÖK), yükseköğretimin plânlanması, koordinasyonu ve denetimini sağlamak, hemen hemen bütün kaynağını devletin sağladığı yüksek öğretim kurumları üzerinde, böyle bir kurumun oluşturulması, bir çok tartışmalara da neden olmakta ise de, etkili hizmet açısından gerekli görölmektedir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu' nun yürürlüğe girdiği 6 kasım 1981 tarihinden bu yana geçen sürede Türk yükseköğretiminde büyük atılımların gerçekleştirildiği bir reform dönemi olmuştur. Bu dönemde öğrenci ve öğretim elamanı sayılarında önemli gelişmeler kaydedilmiş, okullaşma oranında yükselme sağlanmıştır(Tablo No: 11). Yükseköğretimin ülke geneline yaygınlaştırılması ve ekonominin ihtiyacı olan ara insan gücü' nün yetiştirilmesi bakımından Meslek Yüksek Okulları' na ağırlık verilmiştir.

Bu dönemde akademiler kaldırılarak üniversiteler haline dönüştürölmüş, Özel yükseköğretim kurumlarının kurulması tekrar bu dönemde gündeme gelerek 1983 yılında 1 adet özel vakıf üniversitesi kurulmuştur. Yine bu dönemde açıköğretim uygulamasına geçilmiştir.

e- Yükseköğretimde 1981 Refomundan Sonraki Dönem

Yeni yükseköğretim kurumları kurulmasına ilişkin özellikle son iki yılda yoğunlaşan çalışmalar sonucunda, TBMM' de Temmuz 1992' de yapılan yasal düzenleme ile 21 yeni üniversite ve 2 Yüksek Teknoloji Enstitüsü kurulması kararlaştırılmış ve bu yükseköğretim kurumları 1993-1994 öğretim yılından itibaren öğrenci kabul etmeye başlamışlardır. Özel vakıf üniversitelerinin sayısı da 6' ya çıkmıştır.

Tablo No: 12

Türkiye' de Yükseköğretimdeki Gelişmeler

Yıllar	Üniversite Sayısı	Fakülte ve Yüksek Okul sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretim Elemanı sayısı	Öğretim Elemanına Düşen Öğrenci Sayısı
1923-1924	1	9	2914	307	9.4
1933-1934	1	17	5851	574	10.1
1943-1944	1	26	18293	1403	13.0
1953-1954	3	34	23309	2126	10.9
1963-1964	7	83	77281	4368	17.6
1973-1974	10	166	177281	11773	15.0
1979-1980	16	347	270278	20699	13.0
1980-1981	19	321	237369	20917	11.3
1981-1982	19	334	240403	22223	10.8
1982-1983	27	273	281539	21814	12.9
1983-1984	27	286	322320	20333	15.8
1984-1985	27	302	398185	21949	18.1
1985-1986	27	310	449414	22968	19.5
1986-1987	28	322	481600	24382	19.7
1987-1988	29	335	495181	26611	18.6
1988-1989	29	360	551718	28114	19.6
1989-1990	29	378	644835	31190	20.6
1990-1991	29	432	705409	34469	20.4
1991-1992	29	443	759049	35132	21.6
1992-1993	54	631	924094	35430	26.0

Kaynak: - Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), Ankara-1988, s. 152.

- ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri
- YÖK Verileri

Bu dönemdeki değişiklikler bununla da kalmamış, en son olarak 1993 yılında Osman Gazi Üniversitesi adı altında kurulan üniversite ile açık öğretimin yaygınlaştırılarak, her isteyen kişinin üniversiteye girme hakkı konusunda gelişmeler görülmektedir. Diğer taraftan, TBMM' de 17 yeni üniversitenin kurulması için kanun teklifi getirilmiş ve bu kanun TBMM genel kurulunda görüşülmeyi beklemektedir. Yükseköğretim konusunda ki değişiklikleri bir nevi takip edemez duruma gelmiş bulunmaktayız. Hemen hemen her gün yeni bir değişiklik gündeme gelmekte ve bu değişiklikler tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Yükseköğretim alanında yapılan bu reform çalışmaları ile önemli gelişmelerin sağlandığını söyleyebiliriz. Özellikle 1981 reformu ve günümüzdeki de-

vamı ile en çok gelişmenin yaşandığı dönem olmuştur. Fakat bütünü itibariyle bakıldığında ve diğer ülkelerle karşılaştırmalar yapıldığında, yükseköğretim sistemimizin daha çok gelişmeye ihtiyacı olduğu görülecektir. Bu bakımdan kamunun sağladığı kaynakları etkili kullanma yanında, kâr amacı gütmeyen vakıf kuruluşlarının belirli dernek ve organizasyonlarında katılımını sağlayacak şekilde ve özellikle kâr amaçlı özel yükseköğretim kurumu kurulabilmesine ilişkin kanunun çıkartılarak, piyasa ekonomisinin geçerli olduğu özel teşebbüslerin katkılarının bu alana çekilebilmesi çok önemli bir husus olarak görülmektedir.

B- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM OKULLAŞMA ORANI

Yükseköğretimde çağ nüfusu 18-21 veya 20-24 arasındaki nüfus büyüklüğü olarak ölçülmektedir. Bu çalışmada çağ nüfusu olarak Türkiye' nin 18-21 yaş grubu esas alınmıştır. Ancak, uluslararası karşılaştırmalar için 20-24 yaş çağ nüfuslarına göre okullaşma oranları ayrıca hesaplanmıştır.

Bu yaş grupları arasında yer alan genç nüfusun tümünün yükseköğretimden yararlanması şüphesiz söz konusu değildir. Bu gurubun bir bölümü yükseköğretimin gerektirdiği ön şart olan orta öğretim diplomasına sahip değildir. Diğer taraftan orta öğretim diplomasına sahip olanların bir bölümü de belli bir meslek sahibi olmak amacıyla meslek liselerini bitirenlerden oluşmaktadır. Prensip olarak bu grubun yükseköğretim talebinin oldukça sınırlı olması söz konusudur. Ayrıca lise mezunu olduğu halde yükseköğretim yapmak arzusunda olmayan bir kesimin varlığında gözönünde bulundurulmalıdır. Nihayet çağ nüfusunun bir kısmı da, yükseköğretim yapmak istediği halde bunun gerektirdiği zihinsel, bedensel ve sosyo-ekonomik özelliklere sahip olmayanlardan oluşmaktadır¹.

¹ YÖK; **Master Planı**, Temmuz-1989, s. 19.

Bu nedenlerden dolayı yükseköğretimdeki okullaşma oranlarının ilk veya orta öğretimde olduğu gibi % 100' lere ulaşması mümkün değildir. Genellikle gelişmiş veya orta gelişmiş seviyedeki ülkelerde yükseköğretimdeki okullaşma oranları % 20-30 seviyesindedir. Bu oran istisnai olarak ABD' de % 75.1 e ulaşmaktadır(Tablo No:13).

Tablo No: 13

Çeşitli Ülkelerde Yükseköğretimdeki Okullaşma Oranları(1989)

Ulke Adı	Okullaşma Oranı %
Avusturya	31.5
Belçika	36.5
Fransa	40.0
Almanya	32.4
Yunanistan (1986)	27.0
İtalya	31.2
Hollanda	36.0
Norveç	35.0
Portekiz	18.4
İspanya	32.0
İngiltere	25.5
Suriye	19.9
Kore	47.0
Japonya	39.2
A.B.D.	75.1
Kanada	70.0
Mısır	19.6
İrak	13.8
Bangladeş (1989)	4.5
Türkiye (1993)	17.2

Kaynak: UNESCO; Statistical Yearbook 1991, s. 3-17.

Yükseköğretim okullaşma oranlarının yüksek olması için; öncelikle orta öğretimdeki okullaşma oranlarının yüksek seviye de olması, genç nüfus artış hızının da düşük olması ve klasik örgün öğretim kurumları dışında yaygın ve açıköğretimin önemli bir yer tutması gerekmektedir¹.

¹ YÖK; a.g.e., s.19-20.

Uluslararası kalkınmışlık seviyeleri yükseldikçe eğitimin her kademesindeki okullaşma oranında artmaktadır. Hatta gelişmişliğin şartları arasına okullaşma oranı da alınmış bulunmaktadır.

Tablo No: 14
Türkiye' de Yükseköğretimdeki
Okullaşma Oranı

Yıllar	Okullaşma Oranı %
1945	0.93
1950	0.95
1955	1.27
1960	2.26
1965	3.15
1970	6.22
1975	9.13
1980	11.2
1985	11.0
1990	15.3
1993	17.2

Kaynak: YÖK, DPT ve DİE Verileri.

Türkiye' de eğitimin her kademesinde olduğu gibi yükseköğretim alanında da okullaşma oranı bakımından, batı ülkelerine oranla aşağılarda olduğu tablo 13' de görülmektedir. Fakat, Türkiye' nin 1945 yılındaki % 0.93' lük okullaşma oranı ile, 1993 yılındaki % 17.2' lik okullaşma oranı karşılaştırıldığında, yaklaşık % 18.4 lik bir artış olduğu görülmektedir. Özellikle son on yıl içinde yükseköğretim okullaşma oranında önemli bir artış sağlanabilmektedir.

Bu mukayese orta öğretimde okullaşma oranları da gözönüne alınarak yapıldığında durum farklılaşmaktadır. Türkiye' de yükseköğretimde okullaşma oranının düşük kalması, orta öğretim okullaşma oranının düşük olmasının zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır¹. Lise ve dengi okulları içine alan 15-17 yaş çağı nüfusunun okullaşma oranı % 41.2' dir.

¹ YÖK-MEB; **Yüksek Öğretim Gelişme Planı 1992-2012**, Ders Atelyeleri Matbaası, Ankara-1991, s. 7.

1983' te yükseköğretimdeki % 8.9' luk okullaşma oranına, Türkiye 1983' te %38, Suriye 1970' de % 38, Portekiz 1970' de % 57, İspanya 1970' de % 56 ve Kore 1970' de % 42' lik orta öğretim okullaşma oranları ile ulaşmışlardır¹. Ancak, bu ülkeler % 14-15' lik yükseköğretim okullaşma oranını, % 56-60' ın üstünde bir orta öğretim okullaşma oranı ile gerçekleştirmişlerdir². Bu nedenle, Türkiye' nin % 41 dolayındaki düşük bir orta öğretim okullaşma oranı ile % 15.3 seviyesinde bir yükseköğretim okullaşma oranına ulaşması istisnai bir durum gibi görünmektedir.

Bugün için okullaşma oranı açısından VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerine ulaşılmış ve hatta öngörülen hedef(%15.0), % 2 dolayında aşılmış bulunmaktadır(%17.2). YÖK' te yapılan plân çalışmalarında, halen 4.2 milyon dolayında olan 18-21 yaşlarındaki yükseköğretim çağ nüfusunun ikibinli yılların başında 5 milyonu geçeceği tahmin edilmiştir. Öte yandan bugün için % 45 dolaylarında olan orta öğretim okullaşma oranının, çağın sonunda % 75 düzeyine çıkarılması, MEB' nin temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Her iki durumda da, önümüzdeki on yılın sonuna kadar yükseköğretim okullaşma oranını % 30 civarına yükseltmemiz kaçınılmaz olacaktır³.

Yükseköğretim çağ nüfusunun artışı ve yükseköğretim okullaşma oranının yükseltilmesi hedefi karşısında, çağın sonunda yükseköğretim öğrenci sayısının 1.5 milyon düzeyine çıkarılması zorunlu olmaktadır⁴. Bunun anlamı, bugünkü yükseköğretim öğrenci sayısını ikiye katlamak gerektiğidir. Böylece, gelişmiş ülkelerin okullaşma oranı seviyesine yaklaşabilmemiz mümkün olabilecektir.

¹ UNESCO; **Statistical Yearbook 1991**, s. 245.

² DPT; **Yüksek Öğretim Gelişme Perspektifi ve Finansman İhtiyacı**, DPT Yayını, Ekim-1992, s. 5.

³ 1993 yılında YÖK yetkilileri ile yapılan görüşme notları.

⁴ YÖK; **YÖK Başkanı Mehmet Sağlam' ın 1993-1994 Öğretim Yılı Açış Konuşması Metninin Özeti**, 1993.

Ancak, sayının ve sayısal büyümenin her konuda yeterli olmadığı, özellikle eğitimde sayıdan çok kalitenin önem taşıdığı da unutulmamalıdır.

C- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİME TALEP VE ARZ

Toplumların ekonomik ve sosyal açıdan gelişmişliğin göstergelerinden biri olarak eğitim seviyesinin yüksekliği kabul edilmektedir. İnsan gücü kaynaklarının yetiştirilmesi, az gelişmiş veya gelişme çabası içine girmiş ülkeler için ise hayati önem taşıması gerektiği ifade edilmektedir. Bir ülkenin sahip olduğu beşeri sermaye stokunun nicelik ve özellikle de nitelik yönünden artırılması da ancak yükseköğretim ile mümkün görülmektedir. Bu yüzden birinci bölümde incelendiği gibi, yükseköğretim hemen hemen tüm ülkelerde büyük oranda kamu kesimi tarafından sunulmakta ya da sübvansede edilmektedir. Bazı ülkelerde yükseköğretim sistemi yalnızca kamu kurumlarından oluşurken, diğerlerinde de kamu ve özel kuruluşlarının bir arada yer aldığı karma bir sistemle yürütülmektedir. OECD ülkelerinin tümünde eğitim maliyetinin büyük bir kısmı kamu kesimi tarafından karşılanmakta, ayrıca bir çok ülkede de öğrencilerin eğitim dışı giderlerinin de önemli bir kısmı yine kamu kesimince karşılıksız ve geri ödemeli kredi sistemleri ile karşılanmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının iki temel amacı olan öğretim ve araştırma birbirinin tamamlayıcısı ve ayrılmaz bir parçası durumundadır. Özellikle temel bilimsel araştırmalar bu amacın özünü oluşturmaktadır. Nitekim son zamanlardaki ekonomik ve teknolojik gelişmelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tam bir kamusal mal olarak değerlendirilmesi bilincini uyandırmıştır¹.

Bunun anlamı gerçek temel araştırmanın piyasa mekanizmasının kendi işleyişi içinde gerçekleştirmesinde ki ciddi sınırların bulunmasıdır. Araştırma üreten kurumlar olarak yükseköğretim kurumlarının önemi burada kendini

¹ Hasan KAZDAĞLI; "Türk Yüksek Öğretiminde Kapasite Artırma Politikası Üzerine Bir Değerlendirme", Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt. 9, Yıl. 1991, s. 149.

göstermekte ve bu fonksiyonları nedeniyle bu kurumlara ilave bir kamu desteği sağlanmaktadır.

Diğer taraftan, hemen hemen her ülke de insan gücünün yetiştirilmesi, bir arz-talep süreci içinde gerçekleşmektedir. İnsanın ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların önceliğinin talebe yön verdiği görülmektedir.

Eğitim talebinde de; toplumun gelir seviyesi, nüfusun yaş ve cinsiyete göre bileşiminin de etkin bir rol oynadığı belirtilmektedir¹. Bazı insanların eğitim seviyelerini arttırmaktan büyük mutluluk duydukları görülürken, bazıları da eğitim yoluyla toplumun daha yeterli bir üyesi olmaktan ve saygınlık ve sosyal statü kazanma yönünden zevk aldıkları ifade edilmektedir².

Aynı zamanda yükseköğretimin gerek arzin, gerekse talebin ülkenin insan gücü ihtiyacını karşılamaya imkan verecek şekilde gelişmesi üzerinde de durmak gerekmektedir.

Yükseköğretim, her ülkede olduğu gibi ülkemizde de başlangıçtan bu yana toplumun hemen hemen her kesiminin ilgi odağı durumunda olmuştur. Yüksek öğretim kurumları; bilginin üretildiği, korunduğu ve topluma aktarıldığı kuruluşlar olarak sahip oldukları önemli yer ile devlet ve toplumun diğer kesimlerinin önem ve öncelikle üzerinde durduğu kurumlar olmuştur.

Ülkenin temel ve uygulamalı bilimlerdeki araştırma kapasitesini yükseltmek, yükseköğretim çağına gelmiş nüfusun çok daha fazlasına yükseköğrenim imkanı sağlamak ve böylece toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel ilerlemesine katkıda bulunacak nitelikli insan gücü yetiştirmek, yükseköğretimden beklenen görevler olmuştur.

Türkiye' de bugün nüfusun % 60' ının genç nüfus olması nedeniyle yaşanan yükseköğretime talep ve arz problemi de bu yönüyle büyük önem taşımak-

1 SERİN; a.g.e., s. 27.

2 SERİN; s. 60.

tadır. Bu nedenle aşağıda yükseköğretimde ki arz ve talep olaylarını sırasıyla incelemeye çalışacağız.

1- Yükseköğretimde Talep

Ülkemizin sosyo-kültürel yapısı ile ortaöğretim kademesinin özelliğinden kaynaklanan yükseköğretim önündeki yığılma probleminin özellikle 1982 yılından sonra kayıt kontenjanların da sağlanan artışa rağmen önemini koruduğu görülmektedir¹.

Ülkemiz de kamuoyu yükseköğretime, meslek edinme ve kazanç sağlama dışında büyük bir ilgi duymaktadır. Halk, diğer sebepler yanında, sadece sosyal statü sağlama bakımından bile olsa, çocuğunun yükseköğretim görmesini istemekte ve ilgili karar organlarını baskı altında tutmaktadır².

Diğer taraftan, yükseköğretimin parasız yapılıyor olması, öğrenciliğin paso gibi ek ucuzluk imkanları sağlaması, askerlik imkanının Yedek Subay olarak ücretli yapılması, iş bulmada kolaylık sağlaması, istihdam problemi nedeniyle açık iş sahalarındaki rekabet ortamında şans sahibi olması, daha fazla ücret alma imkanının bulunması, orta öğretim sisteminin yapısal bozukluğu yanında mesleki statü, görev, yetki ve ücret gibi çalışma sorunlarının halledilmemiş olması da yükseköğretim kurumlarının kapılarını zorlayıcı faktörler arasında önemli bir yer tutmaktadır³.

Ayrıca, yüksek öğrenimi bir sosyal güvence olarak görme, toplumun eğitilmiş kişiye verdiği itibar ve kişinin yüksek öğrenim yıllarında bir sosyal çevreye sahip olma imkanı da yükseköğretime karşı talebi artırıcı faktörler arasında yer almaktadır.

¹ Vural SAVAŞ-Nesrin ERTEL; **Türk Yükseköğretim Sisteminin Ekonomik Açıdan Genel Bir Analizi**, Marmara Üniversitesi, Türkmer Araştırma Merkezi Yayını, No:1, İstanbul-1987, s. 10.

² DPT; **Türkiye' de Yükseköğretim ve İnsangücü Hedefleri**, s. 10.

³ KAYA; a.g.e., s. 235.

Bunuri sonucun da, Türkiye' de yükseköğretim ile ilgili olarak, gerek üniversite sayısının artırılması, gerekse bu kurumlara ayrılacak öğrenci kontenjanlarının çoğaltılması bakımından, sayısal büyümeyi teşvik edici bir ortam geçmişte olduğu gibi bugünde mevcuttur.

Tablo No: 15

**Yükseköğretim Giriş Sınavlarına
Başvuran ve Yerleşen Aday Sayıları
ve Yüzdeleri**

Yıllar	Başvuranlar	Yerleşenler	%
1974	229906	37271	16.2
1975	258504	68498	24.4
1976	316279	40849	12.9
1977	357426	36639	10.2
1978	373717	37428	10.0
1979	434095	40622	9.3
1980	466963	41574	8.9
1981	420850	54818	13.1
1982	408573	72983	17.8
1983	361158	105158	29.1
1984	436175	148766	34.1
1985	480463	156433	32.5
1986	503520	165856	32.9
1987	628389	174870	27.8
1988	693391	188652	27.2
1989	824128	193665	23.5
1990	892975	196111	21.9
1991	875817	199735	22.8
1992	977550	260303	26.6
1993	1088393	324402	29.8

Kaynak: YÖK; Yükseköğretim Gelişme Planı, s. 11.ve diğer YÖK Yayınları.

1974 yılından bu yana üniversite giriş sınavlarına başvuran ve yerleşen öğrenci sayısı tablo 15' te görülmektedir. Bu dönem içinde hiçbir yıl başvuranların üçte birinden fazlası yerleştirilememiştir. Kazanamayan gençlerin % 60' ı hiç bir mesleğe hazırlanmamış genel lise mezunudur. Bu gençler ne yapacaklarını bilemeden bir daha ki seneyi ümitle beklemektedir. Her yıl ne yapacağını bilmeyen lise mezunu gençlerimizin sayısı gittikçe artmaktadır. Bunalım, yalnız bir sıralama sınavının dışarıda bıraktığı gençleri değil, orta öğretimde ki ço-

cukları, öğretmenleri, aile ve yakınlarını bütünü ile etkileyen ve kamuya maliyeti trilyonları bulan bir toplum sancısı görünümündedir¹.

Özellikle 1992-1993 Öğretim yılı giriş sınavında yükseköğretim kurumları önünde büyük bir gençlik kitlesi birikmiştir. Bu yığılmayı önlemek amacıyla 1993 yılında fazladan 440 bin kişilik örgün ve ağırlıklı olarak açıköğretim için kontenjan ayrılmıştır. Böylece sadece ilk sınavda kazanamayan adaylar dışında ki gençlerin hepsinin yükseköğretim kurumlarına alınması plânlanmıştır. Bunun sonucunda 1993-1994 öğretim yılında 787.837 öğrencinin öğretim yapma imkanı getirilmiştir.

Çiller üniversitesi gibi adlarla oldukça çok eleştirilere uğrayan bu yeni sistemin yükseköğretim isteyen bu gençlere geçici bir çözüm olabileceği görülmektedir.

Bir diğer problem de, özel dersaneler ve özel öğretmenlerdir. Yukarıda ki şartlar içinde bir yükseköğretim kurumuna girmek isteyen ya da girdiği yıl kazanamayan veya girdikleri fakülteleri benimsemeyen gençler ertesi yıl kazanabilmek için tek çıkış yolu olan özel ders alma zorunluluğuna başvurumaktadırlar. ÖSYS düzeninin getirdiği özel dersaneler, okulların yapamadığını telafi eden paralel kurumlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu uygulamanın ailelere maliyetinin kabaca bir hesapla 1993 yılı için öğrenci başına beş milyon liradan yaklaşık bir milyon öğrenci için beş trilyon lirayı bulmaktadır².

Bu kaynağın normal eğitim sistemi içerisine yönlendirilebilme imkanının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle yükseköğretim kurumlarına dersane kurma yetkisi tanınarak-örneğin DEÜ Vakfı DEVAK, tarafından organize edilen dersane işletme olayı gibi- bu kaynağın yükseköğretim kurumlarına çekilebilmesi sağlanabilir.

¹ BALOGLU; a.g.e., s. 124.

² Bkz. DEÜ İİBF öğrencileri üzerinde öğrencilerin Özel Maliyetleri belirlemek amacıyla yapılan Anket Çalışması Sonuçları.

Gerek genel liselerden gerekse meslek liselerinden yeni mezun olanların yükseköğretim kurumlarına başvurduğu varsayılrsa, 1991 yılında mevcut yüksek öğretim kontenjanlarının bu başvuruların % 60' ını karşılama kapasitesinde olduğu tablo 16' da görülmektedir. Üniversiteye alınan öğrenci sayısında gözle görülür bir artış bulunmaktadır. Fakat, ÖSYM sınavına başvuranların ancak % 31' inin yükseköğretime kabul edilebileceği düşünülürse bu artışın yeterli olmadığı da bir gerçektir. Yine de 1982-1983 öğretim yılındaki oranın % 18 olduğunu göz önüne alırsak, bu konuda büyük bir gelişmenin yaşandığını kabul etmek gerekmektedir. Kayıt kontenjanlarında gerçekleşen bu artışın sonraki yıllarda aynı oranı koruduğu görülmektedir. Bu oran da % 30 civarında bir istikrar sağlanmıştır¹.

Tablo No: 16
Lise ve Dengi Okul Mezun Sayıları ile
Yükseköğretim Kontenjanları

Yıllar	Lise ve Dengi Okul Mezunları	Yüksek öğretim Kontenjanı	Yüksek öğretim kont. Lise Mez.Oranı%
1974	130886	37271	29
1975	156888	64498	42
1976	177063	40849	21
1977	202401	36639	17
1978	221483	37428	16
1979	237996	40622	16
1980	253050	41574	16
1981	210370	54818	23
1982	210622	72983	33
1983	217359	105158	56
1984	251284	148766	52
1985	238639	156433	57
1986	220805	165856	63
1987	219853	174870	68
1988	253058	188652	80
1989	259844	193665	77
1990	288991	196111	68
1991	320000	199735	62
1992	348437	260303	75

Kaynak: YÖK, ÖSYM Verileri.

¹ SAVAŞ-ERTEL; a.g.e., s. 11.

Bizim gibi nüfus artış hızı ile kentleşme oranının yüksek olduğu ve nüfusunun önemli bir bölümünün gençlerden oluştuğu dinamik bir toplum da, yükseköğretim talebinin yüksek olması da tabidir. Nüfus artış hızı ve yükseköğretim kurumlarına başvuran aday sayısındaki artış gözönüne alınarak yapılan hesaplamalarda, 2000 yılında yaklaşık 1.600 bin kişinin yükseköğretim kurumlarına giriş sınavları için başvuracağı hesaplanmıştır¹.

Yükseköğretim sınavlarına girip kazananların yaklaşık onda biri yükseköğretimde okuyan öğrencilerden oluştuğu da düşünülürse, bu durumun hem yükseköğretime tahsis edilen kaynaklar açısından ülke için ek bir maliyete, hem de yeni mezun olan öğrencilerden % 10' unun o yıl yükseköğretime girememesine yol açmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konuda, yükseköğretim kurumlarına girmek için yapılan bu başvuruların potansiyel talep kitlesi içinden yüksek öğretim yapma isteklerini belirtmiş olmaları nedeniyle yükseköğretime olan gerçek talebi temsil etmek üzere kullanmanın doğru olmayacağıdır. Ekonomi ilminde talep kavramı tanımlanırken bir mal ya da hizmete duyulan ihtiyaç ve istek yanında, bu isteğin yeterli satınalma gücü ile desteklenmesinin gerekli olduğu belirtilir. Çünkü, insan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin bir fiyatı vardır. Bu mal ve hizmetten yararlanmak isteyen, fiyatını ödemesi gerekmektedir. Yalnız arzın ve talebin çok üstünde olan malların fiyatı yoktur ve bu tür mallar kıt kaynak özelliği taşımadığı için ekonomi biliminin dışında kalmaktadır².

Türkiye' de yükseköğretim parasız olduğu için (maliyetin çok az bir kısmını karşılayan öğrenim harçları bir yana bırakılacak olursa), fiyatı olmayan bir hizmet şeklinde düşünülebilir. Bu durum da potansiyel talep kitlesinin büyük bir bölümünün bu bedava malı satın almak istemesi de tabidir. Ancak, tablo 16' da görüldüğü gibi mevcut arz kapasitesi bu isteklerin tümünce karşılamakta ye-

¹ ÇAKIR; a.g.e., s. 78.

² SERİN; a.g.e., s. 255.

tersiz kalmaktadır. Bir başka deyişle, bu tablodaki verilere göre yükseköğretim arzı talebi karşılamaya yetmemektedir.

2- Yükseköğretimde Arz

Kalkınmakta olan ülkelerde eğitim sihirli bir güç olarak kabul edilmektedir. Ancak, kaliteli bir eğitimin gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılması beraberinde büyük harcamaları da getirmektedir. O nedenle gelişmekte olan ülkelerde kıt olan kaynakların eğitime ayrılmasında belli bir stratejinin uygulanması gerekmektedir. Böyle bir strateji de temel konu ise, hızlı büyüme ve genişleme sürecini sağlayacak olan yüksek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesidir¹.

Ülkemizde eğitim talebinin gerektiği şekilde karşılanamadığı yukarıda da ifade ettiğimiz gibi herkesce bilinen bir husustur. Eğitim arzının özellikleri incelendiğinde görülen yetersizlikler karşısında talepteki düşüklüğe memnuniyet verici bir sonuç olarak bakılabilir. Fakat, eğitim arzının talebe bağlı olarak tayin edilemeyeceği görüşünü ileri süren yazarlarda bulunmaktadır². Ekonomik kurallara göre, bir mal arz, talep veya fiyat durumuna göre ayarlanabildiği halde, eğitimde durum daha farklı olduğu söylenebilmekte ve eğitim arzının talepten önce geldiği anlaşılmaktadır³.

Hızla değişen dünya şartlarının ortaya çıkardığı eğitim talebine karşı, önceden hazırlıklı olunmazsa gerek öğretmen ve yönetici, gerekse bina ve çeşitli fiziki imkanların karşılanması konusunda belli bir plâna göre hareket edilmez ve önlemler önceden alınmazsa, hızla artan nüfusun gerektirdiği okullaşma oranı gerçekleşmez. Bunun sonucunda meydana gelecek arz açığının kapatılabilmesi uzun zaman istediğinden, eğitimde yaşanan sıkıntıların daha da artması kaçınılmaz bir sonuç olabilecektir.

¹ SERİN; a.g.e., s. 269.

² SERİN; s. 41.

³ Hüseyin KORKUT; "Türkiye' de Üniversite Açma Politikası", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.25, S. 4, Aralık 1992, s. 97.

Eğitimin belli bir kesiminde arzı artırarak o kesimde, nicelik ve niteliği yükseltme yoluna gidilirse, diğer kademeler bundan olumsuz olarak etkilenir. Ayrıca, sınıfların kalabalıklaşması, görevlendirilecek öğretim elamanının kalitesinde ki düşüş, kullanılacak araç ve gerecin yetersizliği, eğitim kesimlerine az yetenekli öğrenci alınması, eğitimin verimini düşürerek eğitim hizmetlerinin kalitesini olumsuz yönde etkileyecek ve diğer eğitim seviyelerinde de yetersizliklere ve bozulmalara neden olacaktır¹.

Mesela, orta öğretimdeki arz imkanları dikkate alınmaksızın, açıkça yeni yükseköğretim kurumları ile arttırılacak kontenjanların yetersiz ve yeteneksiz öğrencilerle dolması sonucunda, yükseköğretim kalitesin de düşüşler meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Yüksek öğrenim arzında tehlikeli bir diğer uygulama da, bina ve gerekli araç-gereç tamamlanmadan öğrenci sayısını arttırmaktır. Böylece, okullaşma oranı yükseltilmiş olabilir, fakat nitelikli eğitim için öğretim elemanı, bina, araç-gereç, kitap, kitaplık vb. temel ihtiyaçların yanında, araştırma yapacak elemanların, teknisyenlerin, sekreterlerin ve yöneticilerin de yeterli olması gerekmektedir².

Fiziksel şartlar yeterli değilse, öğretim elemanı sayısındaki artış da eğitim-öğretim'e bir katkı getirmesi düşünülemez. Kütüphane, laboratuvar, derslik, bahçe, atelye ve diğer ders yerlerinin paylaşılmasındaki yetersizliklerin ne kadar sıkıntı ve problem ortaya çıkaracağı kolayca anlaşılabilir.

O halde eğitimin nitelikli ve hizmetlerin sağlıklı yürütülebilmesi için sözü edilen hizmetlerin belli oranlarda birbirini tamamlar ve destekler tarz da bulunması gerekmektedir.

1 SERİN; a.g.e., s. 42.

2 KORKUT; a.g.m., s. 99.

Sonuç olarak, yükseköğretime var olan talep karşısında arzın yetersiz kalışı, ekonomi konusunda olduğu gibi bir malın fiyatının artması ile sonuçlanmaz. Eğitim hizmetlerinin kalitesinin düşmesine de neden olabilmektedir¹.

Ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarına baktığımızda ise, bu kurumların Cumhuriyet dönemine yakın yıllara kadar, devlet ve vakıflar eliyle kurulup, yürütüldüğü görülmektedir. 1876 Kanun-i Esasi' nin 16. maddesinde, "bütün okullar devletin denetimi altındadır" derken, 1924 Anayasası' nın 87. maddesi, "ilkokul bütün Türkler için mecburi olarak devlet okullarında zorunludur"² diyerek, anayasaların çeşitli maddelerindeki hükümler, eğitim ve öğretimin sağlanması, gözetimi ve denetimi görevlerini yerine getirmekte devleti sorumlu tutarak, eğitim hizmetlerine devletin müdahalesini kabul etmektedir.

1961 Anayasası' nın 21, 1982 Anayasası' nın da 42. maddesinde "kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı, öğrenim hakkının Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı ve bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmayacağı" hükmü benimsenmiştir³. Böylece eğitimi sağlama kişiye hak, devlete bir ödev olarak verilmiştir.

1982 Anayasası, her ne kadar öğrenimin sağlanmasını devlete bir ödev olarak yüklemekte ise de, 65. maddesi "devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirir" hükmü ile bu ödevi sınırlandırmaktadır.

1961 Anayasası' nın yükseköğrenim ile ilgili 120. maddesi "üniversiteler ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur " hükmünü getirirken, 48. madde ile özel yükseköğretim kurumlarının kurulabilmesine imkan tanınmasına rağmen,

¹ SERİN; a.g.e., s. 43.

² Burhan KUZU; **Anayasa Metinleri ve Gerekçeleri**, İstanbul-1988, s. 42.

³ T.C. Anayasası Komisyon Raporları ve Madde Gerekçeleri, 1982

bir süre sonra, bu kurumların Anayasaya aykırı olduğu kabul edilerek, Anayasa Mahkemesi' nin 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu' nun özel yükseköğrenim kurumları ile ilgili maddelerini, Anayasanın 120. maddesi uyarınca iptal ettikten sonra¹, bu kurumların faaliyetine son verilmiştir.

1982 Anayasası, bu konuda daha esnek davranarak, özel yükseköğrenim kurumlarının da serbestçe kurulabileceğini belirtirken, 130. madde ile üniversitelerin kurulmasının devlet tekeline bırakmıştır. Ancak, kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile, vakıflar tarafından, devletin gözetim ve denetimi altında, özel yükseköğretim kurumlarının kurulmasına da izin verilmiştir².

Yükseköğretimin sunumu konusundaki tartışmalar, Türkiye' de yükseköğretim sisteminin değişik dönemlerinde geniş çaplı reform atılımlarına neden olmuştur. Sistemi geliştirmek yanında, büyütmek ve bu kurumları ülke geneline yaymak düşüncesi önde gelen hedefler arasında yer almıştır³.

1973-1978 öğretim döneminde, yeni yükseköğretim kurumu açılması ve bunların ülke geneline yayılması konusunda hızlı bir gelişme sağlanmıştır. Bu dönemde, Adana, Diyarbakır, Sivas, Konya, Bursa, Samsun, Malatya, Elazığ ve Kayseri' de on yeni üniversite kurulmuştur. Bu yıllarda üniversitelerin yanında akademiler ile bakanlıklara bağlı meslek yüksek okulu ve eğitim enstitüleri gibi yükseköğretim kurumlarının da faaliyet göstermekteydiler.

1980-1981 öğretim yılına gelindiğinde ülkemizde yükseköğretim kurumları 19 yeni üniversite 20 akademi, öğretim süresi iki-üç yıl arasında değişen toplam 126 meslek yüksek okulu ve eğitim enstitüsünden oluşmaktaydı. 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu' nun ardından, 1982 yılında yürürlüğe konulan 41 sayılı kanun hükmündeki kararname ile, üniversite,

¹ Metin KIRATLI; "Devletin Eğitim ve Kültür Ödevleri ve Faaliyetleri, **Amme İdaresi Dergisi**, Mart 1973, ss. 29-32.

² T.C. 1982 Anayasası; 135. Madde.

³ KAZDAĞLI; a.g.m., s. 150.

akademi ve yüksek okulları aynı çatı altında birleştirme düzenlemesi yapılarak 28 üniversite ve ayrıca özel üniversite statüsünde bir de vakıf üniversitesi kurulmuştur¹.

Sözkonusu yeni düzenleme ile kurulan yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanı, araç-gereç ve çeşitli ihtiyaçlarını gidermek için uzun bir süre yeni üniversite açma konusu gündeme gelmemiştir. Fakat artan talep karşısında 1992 yılında yeni yükseköğretim kurumlarının açılması kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle 1992-1993 öğretim yılında 22 yeni kurumun kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Bu kurumlara 5 tane' de özel vakıf üniversitesi eklenmiştir. Böylece, 1993-1994 öğretim yılı itibarıyla 6' sını özel vakıf üniversitesi olmak üzere, toplam 57 üniversiteye ulaşılmıştır².

1927-1928 öğretim döneminde 3918 öğrenci ile bir okula yaklaşık 217 öğrenci düşmekteydi. 1950-1951 döneminde ise, 34 yükseköğretim kurumuna karşılık, 24815 öğrenci ile yaklaşık 729 öğrenci³. 1970-1981 öğretim yılında 321 yükseköğretim kurumuna da, 270278 öğrenci ile kurum başına 740 öğrenci düşerken, 1992-1993 öğretim yılında 631 kuruma karşın, 924094 öğrenci ile yaklaşık 1481 öğrenci düşmektedir (Tablo No:15).

Yeni yükseköğretim kurumu açılması dışında söz konusu öğrenci talebini karşılayabilmek amacıyla, 19.11.1992 tarihinde kabul edilen ve 27.11.1992 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 3843 sayılı kanun ile yurtiçi yükseköğretim kurumlarında ikili öğretime geçilerek paralı ikinci öğretim imkanı da getirilmiştir⁴.

¹ YÖK; **Yükseköğretim Kurumlarının On yılı 1981-1991**, s. 3.

² YÖK- MEB- DPT; **Yükseköğretimin Gelişme Perspektifi ve Finansman İhtiyacı**, Ekim 1993, s. 2.

³ ADEM; **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayın No: 172, Ankara-1993, s. 27.

⁴ Selçuk CİNGİ; "Yükseköğretimde Yeni Bir Umut, İkinci Öğretim", **Ekonomide Ankara**, Ocak-Şubat 1993, s. 48.

Türkiye' de 1970' li yıllarda yükseköğretim kurumlarının kuruluş amaçlarına baktığımız da, sıkça ifade edilen görüşler şunlardır¹.

(i) Modern bir kültür şehri meydana getirmek,

(ii) Bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik açıdan kalkınmasında rol oynamak,

(iii) Bulunduğu bölgenin kültür hayatını, dolayısıyla modern yöntemlerle çalıştırma imkanlarını ve refahını yükseltmede doğrudan etkili olmak,

(iv) Beynelminel bilgiyi vermekle yetinmeyip, özellikle tabii kaynakları mahalli imkanları etüd ederek, halkın özel yeteneklerini de ele alarak, şimdiye dek değinilmemiş ekonomik sorunları çözmeye çalışmak,

(v) Çevreyi, kültürel ve ekonomik yönden incelemeye, çevreyi laboratuvar olarak kullanmak suretiyle bölge kalkınmasına katkıda bulunmak.

Şeklinde özetlenirken, 1980 yılından sonra ifade edilmeye başlayan kuruluş amaçları ise²,

(i) Türkiye' de yükseköğretime yönelik talep çok yoğundur ve dolayısıyla mevcut kapasitelerle üniversite önündeki yığılma sorunu çözülememektedir,

(ii) Türkiye' de yükseköğretim okullaşma oranları diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük görünmektedir. Bu durum yüksek öğrenimdeki gelişmişliğin yetersiz olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir,

(iii) Türkiye' de bazı alanlarda nitelikli insan gücü ihtiyacı karşılanamamaktadır. Bu nedenle ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasında darboğazlar oluşmaktadır.

¹ Osman OKYAR; "Türkiye' de Yeni Üniversitelerin Kurulması", **Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 2, Ekim 1970, s. 75.

² Yök- MEB; **Yükseköğretim Gelişme Plânı 1992-2012**, s. 5.

Görüldüğü gibi 1970' li yıllarda yükseköğretim kurumlarının kuruluş amaçları genelde ülke ve bölge kalkınmasının sağlanması şeklinde özetlenirken, 1980' li yıllardan itibaren bu amaçlar yerini yükseköğretim kurumları önündeki yığılmanın azaltılmasına bırakmıştır,

ÖSYS' nin başladığı yıl olan 1974 yılından 1991 yılına kadar yükseköğretim için sınava başvuran ve yerleşen adayların sayısı ve yüzdelerine bakıldığında(1974' te % 16.2, 1980' de % 8.9, 1984' te % 34.1, 1993' de % 29.8) yükseköğretimde arzın talebi karşılayamadığı görülmektedir¹. ✓

Tablo 20' de görüldüğü gibi yükseköğretimin arz yönünü etkileyen başlıca etmenler arasında, en önde finansman sıkıntısı gelmektedir. Son yıllarda devlet bütçesinden eğitime ayrılan payda büyük oranda bir artış ve bu artışta da en büyük pay yükseköğretime ayrılmasına rağmen, yine de yükseköğretime olan talebi karşılayacak arz imkanlarını sağlayacak finansman yeterli gelmemektedir. Diğer taraftan, öğretim elemanı, bina, kitap ve süreli yayın gibi araç ve gereç imkansızlıkları da yükseköğretimin arz yönündeki eksikliğini gösteren faktörlerin başında gelmektedir.

Bu nedenle yükseköğretime olan yüksek talebin karşılanabilmesi bakımından düşünülecek en etkili çözüm yeni yükseköğretim kurumları açmak suretiyle arz potansiyelini genişletmektir. Burada özel yükseköğretim kurumlarının arz imkanını arttırmanın yolları aranmalı, Bugünkü mevcut vakıf kuruluşları dışında, çeşitli vakıf kuruluşları ve dernekler gibi gönüllü kuruluşlara ve özel kurumlara ticari amaç için yükseköğretim kurma hakkı tanınmalıdır. Böylece kamunun yanında bu kurumlarında payı artarak, mevcut telebin hem kamu hem de özel sektör tarafından karşılanması sağlanabilecektir.

¹ YÖK- MEB; s. 28.

II- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN MALİYETİ

Eğitimle ilgili birimlerin durumu gözden geçirilince Hallak' ın belirttiği gibi, bir tarafta eğitim kurumları, öğretim elemanları, kamu otoriteleri, aileler ve diğer resmi olmayan eğitim kurumları gibi üretici birimler, diğer tarafta ise insanlar, öğrenciler ve çocukları için yükseköğretim hizmeti satınalan aileler gibi tüketiciler gelmektedir¹.

Bu nedenle yükseköğretimin maliyeti, birisi eğitim hizmeti üreten kurumlar yönünden ve diğeri eğitim hizmetinden faydalanan tüketiciler yönünden olmak üzere iki tarafı içine almaktadır².

Aileler yönünden maliyet unsuruna baktığımızda, ödenen okul harçları ve okulla ilgili diğer harcamalar ve ödenen vergilerin eğitime giden kısmının söz konusu aileye isabet eden payından oluştuğu görülür³.

Birinci bölümde belirttiğimiz gibi, yükseköğretimin özel maliyeti tüketicilerin katlandığı maliyet, sosyal maliyet ise, devletin ve diğer kamu kuruluşları ile toplumun katlandığı maliyet oluşturmaktadır. Johnstone ise, yükseköğretimin maliyetinin yalnızca veliler, öğrenciler ve vergi mükellefleri şeklinde bir ayrıma tabi tutmaktadır.

Özel maliyeti parasal maliyet ve vazgeçme maliyetleri şeklinde birinci bölümde genel olarak incelemeye çalışmıştık. Burada Türkiye' de özel parasal maliyet ile vazgeçme maliyetini tesbit etmeye çalışacağız. Özel parasal maliyet konusunu ülkemizde ikiye ayırmamız gerekmektedir. Bunlardan birincisi, yüksek öğrenim yapmanın gerektirdiği harcamalardır. Bu eğitimin kişiler açısından görünen maliyetidir. Fakat, yükseköğrenime devam etme kararını görünür

¹ J. HALLAK; **The Analysis of Educational Cost and Expenditure**, Unesco: International Institute For Educational Planning, Netherland-1969, s. 15.

² SERİN; a.g.e., s. 93.

³ Kjell EIEDE; **The Cost Structure of Turkish Higher Education, Republic of Turkey Prime Ministry State Planning Organisation**, Pub. No: SPO 822, October 1969, Ankara, ss. 30-31.

maliyetlerden daha fazla etkilediğini varsaydığımız¹ bir diğer özel maliyet te vazgeçme maliyetidir. Bundan başka bir diğer maliyet kalemi olan sosyal maliyet hesaplamalarında ise, Türkiye' de yükseköğretime, devlet bütçesi ile verilen harcama miktarları ile özel maliyet toplamı ele alınmaktadır.

A- YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖZEL MALİYET

Yükseköğretim hizmetlerine yönelik sosyal talebin, bu hizmetin arzından fazla olduğu ve dolayısıyla yükseköğretim önünde lise mezunu birikimi meydana geldiği anda arz-talep arasındaki dengeyi fiyatlandırma ile kurmak gerekmektedir². Ülkemizde bu fiyatlandırma yüksek öğrenime giriş imtihanları ile sağlanmaktadır. Bu yarışma imtihanına girenler içinde yüksek öğrenim görme yeteneğinde olanların seçilmesi, daha sonra yüksek öğrenim arzı ile denge kurabilmek için yetenekliler arasında ikinci bir eleme yapıp ilgili öğrenim kurumlarına yerleştirilmeye çalışılması, Türkiye' de yıllardır başvurulan bir yöntemdir. Adayın imtihanlarda başarılı olabilmek için harcadığı gücün, katlandığı manevi sıkıntının eğitim için ödenen bir "psikolojik fiyat" olduğu da kabul edilmektedir³.

Böyle bir yarışma sınavında normal lise bilgilerini tamamlamaktan çok, alışık olmadıkları test tekniğine uygun kısa sürede doğru cevaplama alışkanlığı, bir başka deyişle suni bir yetenek kazanmak amacıyla lise mezunları(hatta henüz lisede okuyanlar da) imtihan öncesi, sınava hazırlayıcı eğitimden yararlanmak eğilimindedirler⁴. Bu konuda DEÜ İİBF genelinde yaptığımız anket çalışmasında, ankete geçerli cevap veren öğrencilerin yaklaşık % 74' ünün giriş sınavına hazırlayıcı eğitimden geçtikleri belirlenmiştir. Türkiye' de her yıl der-

¹ Figen ALTUĞ; "Yükseköğretimde Özel Maliyetler", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Onsekizinci Seri, Y. 1988-89, İstanbul-1990, s. 8.

² AKALIN; a.g.e., s. 185.

³ H. CORREA; **The Economics of Human Resources**, North Holland Publishing Company, Amsterdam-1963, s. 9.

⁴ Mustafa AYTAC; "1983-1984 yılında UÜ İİBF' ne kayıt Yaptıran Öğrenciler Üzerinde Uygulanan Anket Sonuçları", **UÜ İİBF Dergisi**, C. vi, S. 1, Nisan-1985, s. 264.

saneler ortalama 260 bin öğrenciye hizmet vermektedirler¹. Piyasa ekonomisinin yüksek öğrenime yönelik bu potansiyel talepten yararlanmak amacıyla açtığı dershaneler², uzun yıllar bu alanda tek seçenektir. Son yıllarda ise, bu tür eğitime yönelik yayınlar ve liselerin açtığı kurslar yükseköğrenime yönelik potansiyel talep için farklı tercihler olarak karşımıza çıkmaktadır

Aday öğrenciler bu tür bir eğitim için bedel ödemektedirler. Bazı liseler parasız kurs açarken, bazıları da piyasa şartlarına göre nisbeten düşük bir bedel almaktadırlar. Böylece, daha yükseköğrenime girmeden başlattıkları bu tip hazırlık harcamaları, adaylar açısından yükseköğrenimin maliyetini artırıcı bir unsur olarak karşısına çıkmaktadır. Yine yaptığımız anket çalışması sonuçlarına göre üniversite giriş imtihanına hazırlık eğitiminden faydalananların ortalama olarak 1992-1993 öğretim yılı için beş milyon TL ücret ödemektedirler. 260 bin öğrencinin dershaneye gittiğini düşünürsek, 260 binx5 milyon= 1.300 milyar TL'lık bir meblağın³ öğrenciler tarafından bu kurumlara ödendiğini ortaya çıkarmaktadır.

1970'li yıllara kadar dersane olayı yoktur. Çünkü bu döneme kadar yükseköğretimde bir tıkanma söz konusu değildir. Bu yıldan itibaren yükseköğretime aşırı bir şekilde artan talep sonucunda bu alanda uzun dönemli bir plânlamanın yapılmamış olması nedeniyle, arzın yetersizliği ortaya çıkmıştır. Arz ve talepte yaşanan bu dengesizlik, özel dershanelerin ortaya çıkmasının nedenlerinden birini oluşturmuştur⁴. Ayrıca, orta öğretim kurumlarının eğitim yetersizliğide bu kurumlar tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır. Çünkü YÖK'ün yaptığı araştırmada, 1989 yılında ÖSS sonuçlarına göre, başvuran adayların %

¹ Bahattin DURMAZ; "Özel Öğretim Kurumları Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Türkiye' de ve Dünyada Özel Öğretim Kurumlarının Eğitimdeki Yeri Semineri**, 14 Ekim 1992, I.T.O. Yayın No: 1993/2, İstanbul-1993, s. 87.

² Esfender KORKMAZ; **Yükseköğretimde Etkinlik**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul-1975, s. 122.

³ Rifat OKÇABOL; "Özel Öğretim Kurumları", **Türkiye' de ve Dünyada Özel Öğretim Kurumlarının Eğitimdeki Yeri Semineri**, s. 110

⁴ OKÇABOL; s. 114

45' inin üniversite eğitiminin gerektirdiği asgari bilgi düzeyinden yoksun oldukları tesbit edilmiştir¹.

Yükseköğretimde özel öğrenci maliyetleri sadece ÖSS' ye hazırlık için ödenen miktar ile sınırlı kalmamaktadır. Yükseköğretimde maliyet artırıcı bir diğer unsur da öğrencilerin sınava girerken ödedikleri sınav harcıdır. İki basamak halinde gerçekleşen seçme ve yerleştirme imtihanının her bir basamağı için ayrı ayrı sınav harcı ödenmektedir. Ayrıca imtihana giriş kitapçığını da ücret karşılığı almaktadırlar. 1992-1993 öğretim dönemi imtihan harç ve kitapçık bedelleri 147.000.-TL' sını bulmaktadır. Görüldüğü gibi öğrenci daha yükseköğretime girmeden yıllık olarak 5.147.000.-TL.' sı tutarındaki dersane ve imtihana giriş maliyetlerine katlanması gerekmektedir.

1- Yükseköğretim Karşılığı Ödenen Bedel

Türkiye' de 1984-1985 öğretim yılından itibaren öğrencilerin harcamalara katılması esası kabul edilmiş ve öğrencilerin devam ettikleri öğrenim dalları-ki beş gruba ayrılmaktadır- gözönünde tutularak, maliyet bedelinin en çok beşte biri seviyesinde olmak üzere harç ödemeleri zorunlu hale getirilmiştir². Böylece Yükseköğretiminin finansmanında yeni bir yöntem uygulanmaya başlamıştır. Fakat bu yöntemin istenilen sonuçları verip vermediğini konunun ilerleyen bölümlerinde daha iyi incelemeye çalışacağız.

Öğrencilerin harç ödemeleri uygulamasında, tavan sınırları aynı kalmak şartıyla her yıl ödenecek harç miktarları Bakanlar Kurulu' nca belirlenmesi esası kabul edilmiştir. Bu uygulamaya göre, 1984-1989 yılları arasında tesbit edilen harç miktarları tablo 17' de belirtilmiştir.

¹ YÖK ve MEB; a.g.e, s. 21.

² 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun 2880 Sayılı Kanunla değişik 46. maddesi, 18140 Sayılı Resmî Gazete.

Tablo No: 17

1984-1990 Döneminde Yükseköğretim Öğrencilerinden Alınan Harç Miktarları (TL)

Kurumu	1984/85 Öğretim Yılı	1985/86 Öğretim Yılı	1986/87 Öğretim Yılı	1987/88 Öğretim Yılı	1988/89 Öğretim Yılı	1989/90 Öğretim Yılı
Tıp Fakülteleri	50.000	100.000	100.000	100.000	100.000	200.000
Dış Hekimliği, Eczacılık, Veteriner Fakülteleri	40.000	80.000	80.000	80.000	80.000	150.000
Tıbbi Biyolojik Bilimler, Mühendislik Mimarlık Fakülteleri, Fen, Ziraat ve Orman Fakülteleri, Fen Edebiyat Fakülteleri (Fen Programları)	35.000	70.000	70.000	70.000	70.000	130.000
Hukuk, Siyasal Bilgiler, Siyasal Bilimler, İktisat, İşletme, İ.B., D.T.C., Edebiyat, Fen, Edebiyat Fakülteleri (Edebiyat ve Sosyal Bilimler Programları), Eğitim, Eğitim Bilimleri, Mesleki Eğitim, Teknik Eğitim, Güzelleştirme, Sanatlar, İlahiyat Fakülteleri	30.000	40.000	40.000	40.000	40.000	90.000(2)
Yabancı Dil Desteği Birimleri, Yabancı Dil Hazırlık Sınıfları, Konservatuvarlar, Dört Yıllık Y.O., İki Yıllık Y.O., Hazırlık Ok.	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	-
Acıköğretim Fakültesi.	-	-	-	-	-	60.000
Dört Yıllık Y.O.	-	-	-	-	-	40.000
İki Yıllık Y.O.	-	-	-	-	-	30.000
Acıköğretim Fakültesi	-	-	-	-	-	-
Ortaöğrenimli İlköklü Öğretmeni Olup Önülsans Öğrenimi Yapan	-	-	-	-	-	30.000

Kaynak: 1984-1989 döneminde yükseköğretim öğrencilerinden alınan harç miktarlarını tespit eden Bakanlar Kurulu kararlarının yayımlandığı Resmî Gazete'ler.

Devlet, öğrencilerin verecekleri bu harç için harç miktarının yarısını üç eşit taksitte nakit ve kredi şeklinde ödemelerini kabul ederken, Kalanı için uzun vadeli ve faizsiz olarak borçlanan öğrencilerin eğitim programlarını tamamladıktan iki yıl sonra yılda üç eşit taksitte ve normal eğitim süresi kadar süre içinde geri ödenmesini öngörmektedir. Böylece devlet bir yerde yükseköğretime ek kaynak olarak almayı amaçladığı bu fonları, daha almadan geri ödeme yoluna giderek, öğrenciler üzerindeki maliyetleri azaltma yoluna gitmektedir.

Tablo No: 18
Yükseköğretim Öğrenci Katkı Payları
(Bin TL)

Yükseköğretim Kurumları	1990-91 Öğretim Yılı	1991-92 Öğretim Yılı	1992-93 Öğretim Yılı	1993-94 Öğretim Yılı	1994-95 Öğretim Yılı
Tıp Fakültesi	200	300	1.500	3.000	4.600
Diş Hekimliği, Eczacılık, Veteriner Fakültesi	150	250	1.000	2.000	3.100
Mühendislik, Mimarlık Fakülteleri,	130	200	800	1.600	2.460
Eğitim Bilimleri, Fen ve Edebiyat, Hukuk, İlahiyat, Siyasal Bilgiler, İktisat, İşletme, İktisadi ve İdari Bilimler, Dil Tarih ve Coğrafya, Mesleki Eğitim, İletişim Bilimleri, Edebiyat ve Sosyal Bilimler, Güzel Sanatlar Fakülteleri	90	150	850	1.200	1.850
Açıköğretim Fakültesi	30	50	800	400	620
Devlet Konservatuvarı	90	150	800	3.000	4.600
Yabancı Diller Yüksekokulu, Sivil Havacılık	60	100	600	2.000	3.100
Mesleki Teknoloji, Tütün Ekspertizi, Ev Ekonomisi	60	100	600	1.400	2.150
İlahiyat Meslek, Fizik Tedavi, Sağlık Teknolojisi, Hemşirelik, Sosyal Hizmetler, Tapu Kadastro, Maliye meslek, Turizm ve Otelcilik, Turizm İşletmeciliği, Adalet ve Teknik Bilimler Yüksek Okulları	40	50	400	1.000	1.540

Kaynak: 1990-1994 Tarihleri Arasındaki Resmî Gazeteler.

Diğer taraftan 1992-1993 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlayan paralı ikinci öğretim uygulaması ile gerçek harç uygulaması başlamıştır. Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen ikinci öğretim katkı miktarları özellikle 1993-1994 öğretim yılında öğrencilerin öğrenim maliyetlerinde bü-

yük artışlar getirmiştir. Öğrenciler bu uygulamayı başlangıçta büyük bir hevesle sahiplenmişlerse de, özellikle paralı olmasına rağmen, parasız olan normal öğretimle aynı kalitede öğrenim görmeleri nedeniyle harç miktarlarındaki artışa büyük tepki göstermişlerdir. Bir yerde paralı öğretime geçişin temelleri sayılabilecek bu yöntemin eğitimde adalet uygulamasında dikkate alınarak geliştirilmelidir.

Tablo No: 19

İkinci Öğretim Öğrenci Katkı Payları (TL)

Yükseköğretim Kurumları	1992-1993	1993-1994	1994-1995
Devlet konservatuarı	64.500.000	70.000.000	100.000.000
Veteriner Fakültesi	16.000.000	27.500.000	42.500.000
Su Ürünleri Fakültesi	15.000.000	25.000.000	37.500.000
Güzel Sanatlar Fakültesi	13.500.000	22.500.000	32.500.000
Mühendislik, Mimarlık, İnşaat, Makine, Kimya, Metalürji, Ziraat Fakülteleri ve Beden Eğitimi	11.000.000	22.500.000	32.500.000
Fen, Fen ve Edebiyat Fakülteleri	10.000.000	20.000.000	30.000.000
Hukuk, İktisat, İ.İ.B.F., Eğitim, Mesleki Eğitim, Teknik Eğitim, Edebiyat ve sosyoloji Fakülteleri	7.000.000	13.000.000	17.500.000
İletişim Bilimleri, Teknik Bilimler Yüksekokulları, Sağlık Bilimleri, Sosyal Bilimler, Turizm, Otel İşletmeciliği ve Turizm İşletmeciliği	5.500.000	10.000.000	14.000.000

Kaynak: 18 Eylül 1992 Tarih ve 21349 Sayılı ve 17 Ağustos 1993 Tarih 21671 Sayılı Resmi Gazeteler.

Harç uygulaması yanında, ulaşım, yiyecek, barınma, kitap, ders araçları ile ilgili harcamaları da bulunmaktadır. Yaptığımız anket çalışmasına göre, bu tür harcamalar için öğrencilerin, devlet yurdunda 60.000 TL.' sı özel yurttan 500.000 TL.' sı ve evde 1.500.000 TL.' sına kalmaktadırlar. Bu harcamaya, yurttan kalanların barınma, yemek ve ulaşım masrafları olarak yaklaşık 1 milyon TL.' sı ilave edilmektedir. Bu anketten yola çıkarak genel de öğrencilerin toplam özel maliyetlerinin devlet yurdunda kalması durumunda ortalama olarak toplam 1.600.000 TL.' sı olduğunu söyleyebiliriz.

2- Yükseköğretimde Vazgeçme Maliyeti

Yükseköğretim öğrencilerinin okula gitmeyip bir işte çalışıyor ve üretiyor olmaları karşılığında kendilerine ödenecek ücretten vazgeçmeleri söz konusudur ki, bu ücret öğrenime devam etmesinin fırsat maliyetini oluşturduğunu birinci bölümde belirtmiştik. Gelir seviyesi düşük ailelerde, eğitimin özel maliyetleri içinde yer alan vazgeçilen kazançlara katlanmak zordur ve eğitimin fiyatı içinde önemli bir paya sahiptir¹.

Öğrenime devam ederken çalışanların sayısı tüm lise mezunlarının bir anda emek piyasasına girmesinin, alacakları varsaydığımız ücretlere etkisi; lise mezunu olarak işsiz kalma riskleri gibi çeşitli faktörlerin öğreniminin fırsat maliyeti hesaplarına katılması gerektiği ileri sürülmekte² ise de, güvenilir istatistikler olmadığı sürece bu unsurların belirlenmesi çok güçtür.

Türkiye açısından da eğitimin fırsat maliyetini hesaplamada kullanılacak istatistiki verileri bulmak mümkün olmamaktadır. Bulunabilenler de güvenilirlikleri kuşkuludur. Bu nedenle, bir lise mezununun kamu kesiminde işe başlaması veya sanayi kesiminde asgari ücretli çalışıyor olması halinde elde edeceği aylık net kazancı yüksek öğrenime devam etmekle vazgeçtiği kazanç olarak ele almak, işsizlik riskinin gözardı edilmesi halinde, pek sakıncalı olmayacaktır. Buna göre 1993 yılında lise mezunu yeni işe başlayan bekar bir devlet memurunun aldığı aylık 2.050.000.-TL.' sıdır³. Buradan hareketle dört yıllık yükseköğretim de okuyan bir kişinin vazgeçme maliyeti 98.400.000.-TL.' sı olmaktadır (ücretlerde dört yıl boyunca artış olmadığı kabul edilmiştir).

3- Yükseköğretimde Toplam Özel Maliyet

1992-1993 öğretim döneminde DEÜ İİBF' ne kayıt yaptıran değişik sınıflardaki öğrenciler arasında uyguladığımız anket sonuçlarına göre, yükseköğre-

¹ BLAUG; *An Introduction To The Economics of The Education*, s. 47-49.

² KORKMAZ; a.g.e., s. 80. ÇÖMLEKÇİ; a.g.e., s. 81-95. AKALIN; a.g.e., s. 173-174.

³ Bkz. Devlet memurları maaş bordroları.

nim kurumlarına girebilmek için yapılması bir anlamda zorunlu olan imtihana hazırlık eğitiminin ortalama maliyeti 5 milyon TL' sıdır. Giriş imtihanı için ödenen harç ve kılavuz bedeli olarak ödenmesi gereken 147.000.-TL' sı. Yükseköğretim kurumuna girişte kayıt harcamaları olarak ödenen 50 bin TL' nin ödenmesi gereklidir. Öğrenci harç ödemeleri de 1.200.000 TL' sı tutmaktadır. Ailesinden ayrı okumak durumundaki öğrenci ayrıca 1.600.000 TL' de beslenme, barınma, ulaşım harcaması da yapmak durumundadır. Anketi cevaplayanların % 70' i için bu özel maliyet söz konusudur. Öğrencilerin bir kısmı da spor ve sosyal ve kültürel etkinlikler içinde 50.000 TL' sı harcama yapmaktadırlar.

Bu durumda 1992-1993 öğretim yılında İİBF' ne giren bir öğrencinin, kayıt yaptırmadan önce yaptığı harcama tutarı 5.147.000.- TL. Kayıt sırasında ve öğretime devam etmesi durumunda bir yıllık harcama tutarı da 2.900.000.- TL. olmak üzere, toplam 8.047.000.- TL tutarında bir özel maliyet bedeli ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, 98.400.000.- TL' lik vazgeçme maliyetini de eklediğimizde bu miktar, 106.447.000 TL' sına çıkmaktadır.

Diğer taraftan 1992-1993 öğretim yılında uygulanmasına başlanan ikinci öğretime devam eden öğrenciler ile, normal öğretime devam eden öğrencilerin fazladan ödeyecekleri öğrenim ücretleri öğrenim dallarının niteliklerine, yükseköğrenim kurumunun özelliklerine ve sürelerine göre tablo 17, 18 ve 19' da verilen miktarlarda özel maliyetler içerisinde yer almaktadır.

B- YÜKSEKÖĞRETİMDE SOSYAL MALİYET

Yükseköğretimde sosyal maliyet hesaplamaları, toplam özel maliyetler ile devletin bu alana ayırdığı kaynakların toplanması ile elde edilmektedir. Ancak, genelde yükseköğretime ayrılan kaynaklar incelenirken, devletin bütçe yoluyla kullandığı kaynaklar üzerinde durulmakta; toplumun gerçek olarak eğitime ayırdığı kaynaklar ise ihmal edilmektedir. Bu nedenle yükseköğretimin sosyal maliyeti içerisinde; devlet bütçesi içerisinde bu kurumlara verilen ödenek

miktarı ile ; kredi ve yurtlar kurumundan sağlanan destekler ve araştırma ödeneği olarakta TÜBİTAK tarafından verilen fonlar yer almaktadır. Ayrıca, sosyal maliyetler içerisinde öğrencilerin katıldığı toplam özel maliyetlerinde katılması gerekmektedir. Yukarıda hesaplamaya çalıştığımız öğrencilerin toplam özel maliyetleri 106.447.000.- TL' sı olarak bulunmuştu. Bu rakamı toplam öğrenci sayısı ile çarparsak 1 milyonx106.447.000=106.447 milyar TL' sı olduğu görülmektedir. Devletin bu alana ayırdığı ödenek toplamı 1993 yılında 19.225.271 milyon TL.' sı olmuştur(Tablo No: 35).

Hem toplam özel maliyet tutarı hem de devletin bu alana ayırdığı kaynakları topladığımızda, ülkemizde yükseköğretimin sosyal maliyetinin 125.672.271 milyar TL' sı olduğunu yaklaşık olarak söyleyebiliriz.

Yükseköğretimin sosyal getirisi % 13, kişisel getirisi ise % 24 olduğu halde, yukarıda görüldüğü gibi sosyal maliyeti, kişisel maliyetinin çok üzerinde gerçekleşmektedir. Fakat, sosyal maliyet içerisinde yer alan kamu kaynaklı yükseköğretim harcamalarının GSMH' ya oranı gelişmiş ülkelerde ortalama % 0.9' un üzerinde olduğu halde, Türkiye bu orana ancak 90' lı yılların başında yaklaşmaya çalışmıştır. Geçmiş yıllar gözönüne alındığında, Türk yükseköğretim sisteminin bu bakımdan kamu kaynaklarından alacaklı olduğu sonucuna varabiliriz.

Yükseköğretimin özel ve sosyal faydası ele alındıktan sonra, şimdi de yükseköğretimde birim maliyetler üzerinde durulacaktır.

C- YÜKSEKÖĞRETİMDE BİRİM MALİYET

Türkiye' de yükseköğretim harcamalarının çok büyük bir kısmı devlet tarafından karşılanmaktadır. Ancak son dönemlerde kurulan 6 vakıf özel yüksek öğretim kurumu nedeniyle, hem kamu kesimi hem de özel kesimin birim maliyetlerini ayrı ayrı ele alarak incelemek gerekmektedir

1- Kamu Kesimi Yükseköğretim Kurumlarında Birim Maliyet

Burada devletin yükseköğretim sisteminde ki bir öğrenciye yaptığı harcama ya da birim maliyet hesaplamaları ele alınmaktadır. Genelde yükseköğretim kurumlarının bütçe rakamları veri olarak kullanılmaktadır. Birim maliyet öğrenci sayısının verilen ödeneklere bölünmesi olarak ifade edilmektedir.

Yapılan hesaplamaların anlam taşınması amacıyla 1980 sonrası dönemdeki birim maliyet hesaplamaları üniversite ve fakülte bazında ele alınarak incelenmiştir.

a- Üniversite Bazında Birim Maliyet

Üniversitelere tahsis edilen ödeneklerin üniversite öğrenci sayılarına bölünmesiyle elde edilen birim maliyetlerin yer aldığı tablo 20 incelendiğinde, bir öğrenciye düşen harcama ya da birim maliyetin Türkiye genelinde, 1982 yılında ortalama olarak 383.495.-TL' iken, yıldan yıla artarak 1993 yılında ortalama olarak açık öğretim hariç 30.114.300.-TL' ye yükseldiği görülmektedir. Bu rakamlara açık öğretim dahil edildiğinde bir öğrencinin maliyeti 344.495.-TL'dan, 22.757.600.-TL' na düşmektedir. Açık öğretim uygulaması birim maliyetin gerek Türkiye genelinde, gerekse Anadolu Üniversitesi için düşürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır¹. Nitekim Anadolu Üniversitesi' nde, birim maliyet rakamları incelendiğinde bunların Türkiye ortalamasının beşte birine indiği görülmektedir.

Birim maliyet açısından üniversiteler arasında yapılacak bir karşılaştırmada, kuruluşunu yeni tamamlamış üniversiteler yanında, yeni kurulan ve bu nedenle de öğrencisi az yatırımı çok olan üniversitelerin varlığı nedeniyle değişik sonuçlara ulaşılabilmektedir. Kuruluşunu tamamlamış bir kaç üniversiteyi ele aldığımızda, mesela; Ankara Üniversitesi' nde 1993 yılında birim maliyetin 29.380.300.-TL, İstanbul Üniversitesi' nde 27.589.100.-TL, ODTÜ' de 25.670.000.-TL, Hacettepe Üniversitesi' nde 41.616.500.-TL, Ege Üniversitesi' nde 33.863.000.-TL, Boğaziçi Üniversitesi' nde 21.470.500.-TL olduğu görülmektedir.

¹ SAVAŞ-ERTEL; a.g.e., s. 67.

Tablo No: 20

Üniversitelerde Birim Maliyet (Bin TL.)

Üniversiteler	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Abant İzzet Baysal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6.634
Adnan Menderes	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.255
Ahyon Kocaeli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.078
Akdeniz	413	389	551	681	633	903	1.639	3.145	5.812	8.216	26.449
Anadolu (Açıköğretim Dahil)	88	83	96	97	129	120	309	216	614	874	1.168
Anadolu	510	545	619	916	882	1.153	1.761	2.871	6.414	10.857	28.889
Ankara	311	380	366	560	585	803	1.180	2.294	5.713	9.152	29.380
Atatürk	449	532	465	700	682	990	1.483	2.858	6.195	11.046	31.027
Bahçeşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.540
Boğaziçi	920	661	703	853	741	1.042	1.577	2.584	5.690	8.235	21.471
Celal Bayar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17.693
Cumhuriyet	1.364	1.029	1.212	1.268	1.170	1.445	2.057	3.133	7.140	9.934	29.879
Çanağkale 18 Mart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.543
Çukurova	564	577	442	698	678	605	1.779	2.733	5.933	9.260	37.213
Dicle	558	523	715	852	827	1.183	2.000	3.320	7.749	7.632	41.295
Dokuz Eylül	158	165	242	385	403	623	1.162	2.044	3.687	5.728	20.758
Dumlupınar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.746
Ege	577	591	567	837	791	1.129	1.911	3.281	7.268	10.795	33.863
Erciyes	928	789	807	1.030	937	1.240	2.246	2.936	5.674	8.608	21.564
Fırat	952	768	868	909	830	1.159	2.142	3.557	7.807	11.585	32.049
Gazi	192	218	242	327	358	569	1.053	1.579	3.306	5.784	16.160
Gaziantep	-	-	-	-	-	-	4.336	4.119	8.040	10.982	29.723
Gaziosmanpaşa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7.614
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacettepe	579	617	577	812	789	792	2.048	3.258	8.072	12.032	41.616
Harran	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20.986
İnönü	1.210	1.521	1.393	1.410	1.229	1.433	2.170	3.635	5.769	30.243	20.868
İstanbul	344	692	409	399	674	1.127	2.468	2.572	5.771	10.798	27.589
İTÜ	313	353	401	559	571	834	1.596	2.328	5.508	8.915	29.875
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalkas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	99.093
Kahramanmaraş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23.492
Karadeniz	443	614	482	483	568	811	1.345	2.657	5.351	8.047	18.832
Kırıkkale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.894
Kocaeli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.955
Marmara	166	208	300	441	439	637	1.107	1.694	3.729	6.994	11.971
Mersin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.203
Mimar Sinan	374	725	748	1.101	945	1.246	2.237	3.596	7.047	10.792	32.946
Muğla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29.586
Mustafa Kemal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.488
Niğde	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.599
Ondokuz Mayıs	516	503	558	765	722	994	1.892	2.624	6.025	8.812	19.631
ODÜ	563	560	573	713	685	998	1.943	2.842	5.280	10.086	25.670
Pamukkale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14.884
Sakarya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21.506
Saklık	261	251	315	409	398	628	1.042	1.670	3.779	6.088	17.204
Süleyman Demirel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.083
Trakya	555	421	423	543	475	621	870	1.626	3.519	4.241	12.875
Uludağ	364	388	434	525	505	668	1.200	2.000	4.128	7.264	17.370
Yıldız	221	239	275	334	331	434	581	1.047	2.383	3.962	13.301
Yüzüncü Yıl	714	1.037	1.645	1.379	1.216	1.545	2.365	5.412	14.208	21.793	40.647
Zonguldak Karacınas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26.066
Toplam (Açıköğretim Hariç)	567	601	676	705	949	1.757	2.765	5.964	9.924	23.328	23.328
Toplam (Açıköğretim Dahil)	345	367	377	492	676	911	1.698	2.673	5.743	9.555	22.756

Kaynak: Çeşitli tarihlerdeki Resmî Gazete ve Yök verileri

1983 yılında kurulmuş olan üniversitelerin kuruluşlarının üzerinden on yıl geçmiş olmasına rağmen, halen bu üniversitelerin birim maliyetlerinin Türkiye ortalamasının yaklaşık dört kat üzerinde olduğu gözlemlenmektedir. Aynı yıl itibariyle, İnönü Üniversitesi'nde birim maliyet 20.868.000.-TL, Cumhuriyet Üniversitesi'nde 29.878.600.-TL, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde 40.646.900.-TL, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde ise 20.758.400.-TL' sı olmuştur.

Diğer taraftan 1992 yılında açılan yeni üniversiteler de aynı şekilde yüksek cari maliyetlerle çalışmaktadırlar. Bu kurumlar arasında yer alan Kafkas Üniversitesi 99.093.300.-TL'lik maliyetle başta gelmekte, Abant İzzet Baysal Üniversitesi ise 6.634.100.-TL' sı ile en az maliyetle hizmeti yerine getiren kurum olmuştur. Bu durum özellikle öğrenci sayılarından kaynaklanmaktadır. Kafkas Üniversitesi'nin 257.000 öğrencisi var iken, Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nin 5.179 öğrencisi bulunmaktadır.

Yükseköğretimde önemli maliyet kalemleri arasında personel giderleri önemli bir yer tutmaktadır. Yükseköğretimde toplam giderlerin yaklaşık % 85-90' nını oluşturan cari giderler arasında yer alan personel harcamaları içinde de % 90' ını öğretim elamanı ücretleri oluşturmaktadır. Bu nedenle de yükseköğretim maliyetini artıran nedenlerin başında bir öğretim üyesine düşen ortalama öğrenci sayısı gelmektedir. Bu sayı azaldıkça maliyet artmaktadır¹.

Konuya bu açıdan bakıldığında tablo 20' ye göre Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde öğrenci başına birim cari giderlerin, Ankara Üniversitesi'nden daha düşük olması gerekirdi. 1993 yılında Ankara Üniversitesi'nde 31 öğrenci düşerken, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde 51 öğrenci düşmektedir. Oysa, Ankara Üniversitesi'nin birim maliyeti 29.380.300.-TL iken, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin 40.646.900.-TL olmuştur. Bu yüksek maliyet özellikle o bölgenin taşıdığı bir takım sorunlardan kaynaklanmaktadır. Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde, personel harcamaları cari harcamaların % 90' nını oluşturmakta ve kalkınmakta olan bölge olması nedeniyle, personel harcamaları diğer üniversitelerden daha yüksek görülmektedir.

¹ ADEM; Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı, s. 180.

b- Fakülte Bazında Birim Maliyet

Tablo 21' de de fakülte bazında ele alınan öğrenci cari maliyetleri görülmektedir. Fakülte bazında birim maliyet rakamları hesaplandığında öğrenci maliyeti en yüksek olan Tıp Fakülteleridir. 1993 yılında tüm fakültelerdeki öğrenci mevcudunun % 6.3' ü Tıp Fakültesin de okurken, her bir öğrencinin ülkeye cari maliyeti 94.270.100.-TL' sı olmuştur.

Tıp Fakültesini, Güzel Sanatlar Fakültesi 39.235.011.-TL' sı cari maliyet ile takip etmektedir. Toplam öğrencilerinin % 0.5' ine sahip olan bu fakülteleri, Diş Hekimliği takip etmektedir. % 1'lik öğrenci mevcudu ile 38.108.721.-TL cari maliyetle üçüncü sırada yer almaktadır.

Fakülteler arasında en düşük birim maliyet ise açıköğretim fakültesinde gerçekleşmektedir. Bu fakülte için 1993 yılına ilişkin cari maliyet 530.700.-TL' dir. Açıköğretim fakültesine kayıtlı öğrenci sayısı toplam öğrencilerin % 26' sıdır. Bu fakültenin birim maliyetinin düşüklüğü ve toplam fakülte öğrencileri içindeki payının yüksekliği, fakülteler bazında Türkiye ortalamasının da düşmesine yol açmaktadır.

Türkiye genelinde ortalama öğrenci cari maliyetinin düşmesine neden olan diğer bir fakülte grubu da İİBF' dir. Bu fakülteler, açıköğretim fakültesinden sonra öğrencilerin en çok yoğunlaştığı fakültelerden biridir. 1993 yılında toplam öğrencilerin % 12' si bu fakültelerde okurken, cari maliyetleri 12.605.153.-TL olmuştur¹.

Görüldüğü gibi öğrencinin en yoğun olduğu fakültelerin ortalama cari maliyetleri en düşük olanlardır. Bu nedenle genelde bu tür fakültelerin devlete fazla yük olmadan öğrenci kapasiteleri arttırılabilmektedir. 18 Ağustos 1993 yılında kabul edilen Kararname ile de Açıköğretim Fakültesi' nin kapasitesinin genişletilmesinde de bu amacın gözetildiği ifade edilmektedir.

¹ YÖK; 1993 Yılı Öğrenci Cari Maliyetleri, Ankara-1993, s. 9-10.

2- Özel Yükseköğretim Kurumlarında Maliyet

Türk yükseköğretiminin finansmanı kısa dönemli uygulamalar dışında, genelde devlet tarafından karşılanmaktadır. Resmi ve özel sektörün yaptığı mali yardımlar dışında öğretim giderlerine başka katkı da bulunan yoktur¹.

Kamu yükseköğretim kurumlarında 1992 yılı öğrenci cari maliyetleri incelendiğinde², tıp, konservatuvar ve denizcilik eğitimi dışındaki alanlarda öğrenci cari maliyetinin 15 milyon TL' si civarında olduğu görülmektedir. Bilkent Üniversitesi' nde ise, öğrenci başına alınan ücret 24 milyon TL' si olarak tesbit edilmiştir. Bu miktar kamu yükseköğretim kurumlarına göre yüksektir. Kamu da 15 milyon TL ortalama maliyeti ifade ederken, Bilkent' te öğretim alanı farkı olmadan herkesten alınmaktadır. Bu miktarında üniversitenin birim maliyetinin 1/3' ünü oluşturduğu belirtilmektedir³. Toplam birim maliyet 1989' da barınma ve beslenme dahil 11.5 milyon TL olarak gerçekleşmiş; buna karşılık talep edilen yıllık ücret bu miktarın yarısı (5.5 milyon TL) oranında gerçekleşmiştir.

Tablo No: 22

Bilkent Üniversitesi' nde Birim Maliyet (Milyon TL)

Yıllar	Talep Edilen Ücret	Barınma Besl. vb. Giderler	Toplam Birim Maliyet
1986	1.500	1.200	2.700
1987	2.000	1.750	3.750
1988	3.000	3.500	6.500
1989	5.500	6.000	11.500

Kaynak: Bilkent Üniversitesi.

Bilkent Üniversitesi' nin eğitim-öğretim faaliyetine başladığı 1986 yılından bu yana, birim maliyetleri ile ilgili gelişme, bizzat üniversitenin Rektör

1 ÇÖMLEKÇİ; a.g.e., s. 80.

2 YÖK; Öğrenci Cari Maliyetleri 1992.

3 Bilkent Üniversitesi; Tanıtım Katoloğu 1993-1994 Öğretim Yılı.

Yardımcısı Ümit Berkman ile görüşmemize rağmen ancak 1989 yılına kadar elde edilebilmiştir. Bu nedenle özel yükseköğretim kurumlarının maliyetleri konusu yukarıdaki açıklamalar ile sınırlı kalmaktadır.

Türk yükseköğretiminin maliyetleri ile ilgili açıklamalar sonucunda ortaya çıkan durum, kamu yüksek öğretim kurumlarının maliyetlerinin, özel yüksek öğretim kurumuna göre düşük olduğu noktasındadır. Bu düşüklük kendisini kalite yönünden de göstermektedir. Özel yükseköğretim kurumu ile kamu yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı başına düşen öğrenci miktarına bakıldığında bu fark açıkça ortaya çıkmaktadır. Özel yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı başına 11 öğrenci düşerken, kamu da 26 öğrenci düşmektedir. Aynı şekilde kullanılan derslik ve yardımcı malzeme bakımından da benzer durumlar görülmektedir¹.

Türk yükseköğretim sisteminde oluşan maliyetler özel ve kamu kesimi olarak ortaya konduktan sonra, bu maliyetlerin karşılanabilmesi için gerekli olan finansman durumuna bakmak gerekmektedir.

III- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMAN SORUNU

Eğitim hizmeti hiç bir ülkede, hiç bir zaman ekonomik anlamdaki maliyet temel alınarak sunulmamaktadır². Birinci bölümde açıklamaya çalıştığımız örneklerde olduğu gibi, bugün yükseköğretimi paralı bir mal gibi gören ABD ve Japonya' da bile devletin yükseköğretime büyük oranda katkıda bulunduğu bilinmektedir.

Türkiye' de Cumhuriyet döneminden önce yükseköğretimin finansmanı büyük ölçüde devlet dışında yer alan vakıf kurumları eliyle karşılanırken, Cumhuriyet sonrasında bu uygulama terkedilerek yerini tamamen kamu finansmanına bırakmıştır. Bunun sonucunda da yükseköğretimde büyük ölçüde finans-

¹ ÇAKIR; a.g.r., s. 74

² ADEM; a.g.e., s. 183.

man sıkıntısından kaynaklanan arzın talebi karşılayamaması problemi ortaya çıkmıştır. Bir nevi yükseköğretimde yaşanan darboğazın aşılabilmesi, finansman probleminin halledilmesine bağlı görülmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede kaynakların kıt olması nedeniyle hiç bir alana sınırsız ve ölçüsüz kaynak aktarılması mümkün değildir. Burada finansman sıkıntısından bahsedilirken, Türkiye' nin nüfusu, milli geliri, ihtiyaçları ve önceliklerinin de gözönünde bulundurularak, sosyal faydası, sosyal maliyetinden yüksek olan optimum kaynak tahsisinin yapılamadığı kaydedilmektedir.

Finansmanda optimum düzeyin sağlanıp sağlanamadığını bir sosyal fayda-maliyet analizi çerçevesinde ortaya koymak oldukça güçtür¹. Bu nedenle de güvenilir sonuçlara ulaşılabileceği şüphelidir. Ancak, uluslararası karşılaştırmalar yapılarak zaman içindeki gelişme trendleri incelenerek ve yükseköğretimde sosyal talebin karşılanma düzeyi gözönüne alarak finansman sorununun olup olmadığı konusunda bazı sonuçlara ulaşmak imkanı bulunabilir.

Yükseköğretimde finansman sorunu olduğunun tesbiti eğitime ve yüksek öğretime mümkün olan en yüksek düzeyde kaynak tahsis ederek ekonomik gelişmenin en hızlı ve sağlıklı bir biçimde sağlanabileceği görüşüyle de ilgilidir. Gerçekten günümüzde eğitim harcamaları sadece bir sosyal yatırım değil fiziki sermaye yatırımı gibi milli gelirin büyümesine katkıda bulunan bir beşeri sermaye yatırımı olarak görülmektedir. Bir nevi milli gelirdeki artışın % 80' lik bir bölümünün bilimsel ve teknik ilerlemenin dolayısıyla eğitimin gelişmesine doğrudan ve dolaylı olarak bağlı bulunduğu söylenebilir².

Bu durumda ekonomik ve sosyal gelişmenin motoru olan eğitime en azından toplumdaki bireylerin taleplerini tam olarak karşılayacak düzeyde kaynak ayrılmıyorsa bir finansman sorunu vardır diyebiliriz.

¹ YÖK; **Master Planı**, s. 180.

² PASACHOROPUOLOS; a.g.e., s. 100

Tablo 10' da da görüldüğü gibi ülkemizde yükseköğretime başvuranların ancak 1/3' ü yükseköğretime kabul edilebilmektedir. Yükseköğretime olan talep her geçen gün arttığı halde, ayrılan finansmanda azalma görülmektedir. Bunun sonucunda da talebin karşılanması amacıyla, daha az maliyetli olan açıköğretim uygulamaları ya da daha fazla kontenjan ile, kalitesiz öğrenim sorunları gündeme gelmektedir. Tablo 23' de görüldüğü gibi ülkemizdeki açıköğretim/örgün öğretim öğrenci sayısı oranı diğer ülkelere kıyasla çok yüksektir. Kaldı ki özellikle Japonya ile diğer gelişmiş ülkelerdeki açıköğretime kayıtlı öğrencilerin yaş ortalamaları da ülkemize oranla oldukça yüksektir¹.

Tablo No: 23

**Çeşitli Ülkelerde Açıköğretim/Örgünöğretim Oranı
(1992-1993)**

Ülke	Lisans Düzeyinde Örgün Öğrenci Sayısı (A)	Açıköğretim Öğrenci Sayısı (B)	B / A
Birleşik Krallık	700.000	120.000	17.4
İspanya	670.000	83.000	12.3
Hollanda	167.000	34.000	20.3
Almanya	970.000	30.000	3.9
İsrail	64.000	12.000	18.7
G. Kore	480.000	145.000	30.2
Tayland	165.000	75.000	45.4
Japonya	2.133.000	35.000	1.6
Türkiye	836.303	347.145	41.5

Kaynak: C. CURRAN; "Institutional Models of Distance Education, A National Cooperative Programme", Higher Education Management, Vol. 4, Pa.1, No. 14-70.

Yükseköğretimin finansman yetersizliği içerisinde olduğunu belirten bir diğer faktörde, yükseköğretim ödeneklerinin konsolide bütçe içindeki payıdır. 1983 yılında % 3.78 iken, bu oran 1992 yılında % 0.61 puan artarak % 4.39' a yükselmiştir. Bu gelişme genelde olumlu bir seyir izlemekle birlikte, öğrenci artışı karşısında, yetersiz kalmıştır. Öğrenci başına düşen toplam ödenek miktarı ise 16.5 milyon TL' den, 19.9 milyon TL' ye çıkmıştır.

¹ GÜRÜZ; "Herkesine Üniversite Mümkün mü", Cumhuriyet Bilim-Teknik, 4 Eylül 1993, s. 9.

Tablo No: 24

**Yükseköğretim Ödeneklerinin Konsolide Bütçe ve
GSMH İçindeki Payı (%)**

Yıllar	GSMH*	Bütçe Payı
1930	0.070	0.04
1935	0.10	0.05
1950	0.20	0.10
1955	0.20	0.10
1960	0.20	0.10
1965	0.30	1.00
1970	0.50	2.00
1975	0.60	3.00
1980	0.66	4.00
1981	0.71	3.09
1982	0.63	3.13
1983	0.83	3.78
1984	0.64	3.66
1985	0.54	3.00
1986	0.56	3.05
1987	0.55	2.91
1988	0.61	2.94
1989	0.62	3.19
1990	0.87	3.89
1991	1.07	4.48
1992	1.00	4.00
1993	1.36	4.01

Kaynak: MB, Bütçe Gerekçeleri, 1923-1991 Bütçe Gelir
Gider Gerçekleşmeleri.

(*) GSMH eski seri kullanılarak hesaplanmıştır.

Toplam ödenekler içinde cari, yatırım ve transfer harcamalarının payla-
rıda incelendiğinde, 1983 yılında % 24 olan yatırım harcamalarının payı, yeni
yükseköğretim kurumlarının açılması ve aynı dönemde öğrenci sayısının
188.000 dolayında artmasına karşılık, 1992 yılında % 23' e düşmüştür. Cari
ödenek payları ise % 70' den, % 71' e yükselmiştir¹.

Yükseköğretim kurumları bütçelerinde yer alan ödeneklerin GSMH ve
Konsolide bütçe içindeki payları tablo 24' de görüleceği gibi 1991 yılında 1980
yılı değerine ancak ulaşabilmiştir. Bu bakımdan 1993 yılında kurulan 22 Üni-
versite ve iki Yüksek Teknoloji Enstitüsü ile birlikte, yükseköğretimde yatırım

¹ Yök; Gelişme Perspektifi ve Finansmanı İhtiyacı, s. 24.

ihtiyacı daha da artacaktır. Yeni kurulan üniversiteler ile mevcutlar içinde açılan fakülte ve yüksekokulların tam anlamıyla eğitim ve öğretime geçebilmeleri için 1993 yılı fiyatlarıyla asgari 30 trilyon Tl. yatırım finansmanına ihtiyaç bulunacağı görülmektedir¹.

Tablo No: 25

Öğrenci Başına Ödenek Tutarları
(1979-1993)

Yıllar	Öğrenci Başına Ödenek Tutarı
1979	11.5
1980	11.0
1981	14.2
1982	13.3
1983	16.5
1984	12.6
1985	9.5
1986	9.5
1987	9.5
1988	10.3
1989	10.4
1990	15.5
1991	17.4
1992	19.9
1993	18.5

Kaynak: Yök verileri, MGB. Eğitim Hizmetleri
1980-1992.

Yükseköğretim kurumları içine düştükleri finansman sıkıntısını, Uludağ Üniversitesi Rektörü "8 yıllık rektörlük döneminde beş hükümet değişmesine rağmen yükseköğretime ayrılan payın değişmediğini ve hiçbir dönemde gerçek ihtiyaçlarının üçte birinden fazla ödenek alamadıklarını"² belirterek dile getirmektedir.

Bu yetersizlik, üniversitelerin toplam öğrenci sayılarının GSMH' nin yıllık ortalama artış oranından daha fazla ve ortalama % 6.5 oranında artıyor olması,

¹ DPT, YÖK; **Yükseköğretim**, Ekim-1992, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 6.

² Nihat BALKIR; "Üniversitelere Ayrılan Ödenekler Gülünç", **Cumhuriyet**, 23.8.1986

üniversitelerin hizmetlerinin daha artmasını gerektirdiği halde, cari ve yatırım harcamalarının yetersiz kaldığı görülmektedir¹.

Diğer taraftan, yükseköğretim kurumlarına verilen ödeneklerinde, tasarruf tedbirleri, KDV iadesi ve çeşitli blokaç işlemleri ile de kesintiye uğratılmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarının finansman yönünden içinde bulunduğu durumu özetleyecek olursak, bu kurumların geçmiş on yıl içinde toplam ödeneklerinin gerçek olarak artmadığı, bütçeleri içinde yer alan ödeneklerin GSMH ve Konsolide Bütçe içindeki payının düştüğü, yatırım ödeneklerinin toplam ödenekler içindeki payının artmadığı ve öğrenci başına düşen gerçek ödenek tutarının azaldığı görülmektedir. Bunun sonucunda da, yükseköğretim kurumlarının büyük oranda bir finansman sıkıntısı içinde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Yükseköğretim de gerek kaliteden fedakarlık etmeden, yoğun talebi karşılamak ve gerekse yükseköğretim okullaşma oranını yükseltmek amacıyla, yükseköğretimin finansman ihtiyacının çok daha büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Bu nedenle, diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksek maliyetli olmasına karşılık, kişisel getirisi yüksek olan yükseköğretimin artık sadece devlet kaynaklarından sağlanmasının, sözkonusu talebi karşılamasının imkanı olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda, ek finansman kaynaklarına yönelmek ihtiyacı gündeme gelmektedir. Bu konuda kısmi olarak uygulamaya konulan, öğrencilerin yükseköğretimin finansmanına katkıda bulunması yanında, özel sektörün de katkısını bu alana çekmek suretiyle sağlayacağı yeni finansman ve kapasite, kaliteden ödün vermemek şartıyla çok önemli bir uygulama olarak görülmektedir.

¹ Nihat FALAY; "Üniversitelerin Maddi Sorunları", **Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, ÜÖÜD Yayını, İstanbul-1990, s. 352.

Türkiye' de yükseköğretimin finansman sorununu ortaya koyduktan sonra, şimdi de yükseköğretimin finansmanın da kullanılan yöntemleri incelemeye çalışacağız.

IV- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA UYGULANAN YÖNTEMLER

Birinci bölümde açıklamaya çalıştığımız gibi yükseköğretim sisteminin hakim finansman kaynağı kamuya aittir¹. Devlet gerek kurumlara direkt tahsisatlarla ve gerekse özel harcamalara yönelik sübvansiyonlarla eğitimin finansmanında ağırlıklı bir rol oynamaktadır. Toplam eğitim harcamalarının gelişmekte olan ülkelerde % 22' si, OECD üyesi gelişmiş ülkelerde ise % 24' ü yükseköğretime ayrılmaktadır².

Türkiye' de de yükseköğretimin finansman kaynakları belirli dönemlerde uygulanan özel öğretim kurumları dışında, devlet tarafından karşılanmaktadır. Devlet hem bizzat bu işi üstüne aldığı gibi, özel yükseköğretim kurumlarına sübvansiyon yaptığı görülmektedir. Devlet büyük ağırlıklı olarak halen yükseköğretimin finansmanını sürdürmektedir.

Türkiye' de yükseköğretim hizmetlerinin finansmanı çeşitli kamu kaynaklarından karşılanmaktadır. Yükseköğretimin finansman sistemi içinde esas olarak katma bütçe metodu uygulanmaktadır. Bunun yanında, Kredi ve Yurtlar Kurumu' nun öğrencilere verdiği yardımlar ile TÜBİTAK' ın araştırma yardımları da yükseköğretimin finansmanı içerisinde yer almaktadır.

¹ Le Grand; *The Strategy...*, s. 154.

² Unesco; *Statistical Yearbook*, 1988.

Tablo No: 26

**Yükseköğretimin Finansman Yapısı
(1930-1980)**

Yıllar	Ozel Gelirler	Hazine Yardımı	Toplam Gelir	Yıllık Artış Oranı
1930	95	1.193	1.288	92
1935	149	1.441	1.591	90
1950	2.294	20.990	23.284	90
1955	2.382	53.141	55.523	95
1960	13.152	106.191	119.343	88
1965	19.632	242.489	262.121	92
1970	25.233	796.024	821.257	96
1975	47.200	3.389.300	3.436.500	100
1980	446.600	31.520.600	31.967.200	700

Kaynak: MGB; Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri(1923-1991).

Tablo No: 27

**Yükseköğretim Kurumlarının Gelir Gerçekleşmeleri
(1983-1992)**

Yıllar	Harçlar (öğrenci katkı Payı)	Diğer Özel Gelirler	Hazine Yardımı	Toplam Gelir	Hazine Yard./ Toplam Gelire Oranı
1983	-	2.079	75.289	77.368	97.0
1984	970	1.093	109.819	111.882	98.0
1985	10.121	1.979	146.630	158.730	92.0
1986	13.304	2.437	222.793	238.535	93.0
1987	14.426	4.097	352.251	370.774	95.0
1988	6.077	5.927	586.001	598.005	98.0
1989	24	7.802	1.334.735	1.342.561	99.4
1990	24	30.539	2.752.627	2.783.190	98.9
1991	67.823*	51.145	5.106.929	5.239.366	97.5
1992	109.683	37.138	8.533.102	8.749.177	97.5

Kaynak: MGB; Eğitim Hizmetleri, (1980-1992).

(*) 1991 yılından itibaren harç uygulaması yerini öğrenci katkı payı uygulamasına bırakmıştır.

2547 Sayılı Kanununun 55. maddesi ile de yükseköğretim kurumlarının gelir kaynakları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir¹.

- Her yıl bütçeye konulacak ödenekler,

¹ Yök; **Son Değişiklikleriyle 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu**, Yök yayın No: 2, Eylül 1983, s. 63.

- Kurümlara yapılacak yardımlar,
- Yayın ve satış gelirleri,
- Taşınır ve taşınmaz malların gelirleri,
- Döner sermaye işletmelerinden elde edilecek kârlar,
- Bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirlerdir.

A- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA BÜTÇE

Cumhuriyet dönemine kadar, finansman yapısı itibariyle vakıf kurumları yükseköğretimde söz sahibi olmuş iken, bugün Türkiye' de yükseköğretimin finansmanı esas olarak devlet tarafından karşılanmaktadır. Eğitim-öğretim hizmetleri yüzyıllarca devlet bütçesinden karşılanması gereken bir kamu hizmeti olarak düşünülmediği için, vakıflar yoluyla fertler tarafından sağlanmıştır. 18. yy. da vakıf gelirlerinin devlet bütçesinin yarısına eşit olduğu tahmin edilmektedir¹. Vakıf uygulaması yükseköğretim kurumlarında, 1984 yılından itibaren yükseköğretimin finansmanında yeniden başvurulan yöntem haline gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde, yükseköğretim alanında ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap aramak amacıyla yapılan reform niteliğindeki değişiklikler ile birlikte, vakıf geleneğinde medrese ile birlikte kaybolmuştur². 1925 yılından itibaren bir tek yükseköğretim kurumu halinde bulunan "Darülfunun" un katma bütçe içerisine alınması ile birlikte³. Yükseköğretimin finansmanında kamu kesimi haki-miyeti gerçekleşmiştir. 1933 reformu ile birlikte, yükseköğretim kurumları

¹ AKYÜZ; a.g.e., s. 90.

² Şaban KARATAŞ; "Vakıf Üniversitesi", VII. Vakıf Haftası, **Vakıf Mevzuatının Aksayan Yönleri, Kıbrıs Vakıf İdaresi Çalışmaları ve Türk Vakıf Medeniyetinde Eski Eserlerin Restorasyonu Seminerleri**, Ankara-1989, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, s. 95.

³ MGB; Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1923-1991), s. 135.

MEB' na bağlanarak, bu kurumların bütçeleri de MEB bütçesi içerisinde yer almaya başlamıştır.

1946 reformu ise, yükseköğretim kurumlarına özerklik anlayışını getirmiştir. Bunun sonucunda, bu kurumlar tekrar katma bütçeli kuruluşlar haline getirilmişlerdir. Bugün halen, katma bütçeli idareler şeklinde, konsolide devlet bütçesi içerisinde yer almaktadırlar.

Teorik olarak katma bütçe; kendi öz gelirleri ile giderlerini karşılayan, yetmediği yerde hazine yardımı alan kurumların bütçeleridir¹. Katma bütçe, Muhasebe-i Umumiye Kanununun 115. maddesinde, giderleri, özel gelirleri ile karşılanan ve genel bütçe dışında yürütülen bütçeler şeklinde tanımlanmaktadır. Kurum harcamalarının büyük bir kısmının kurum gelirlerinden karşılandığı, fakat kendi gelirleri ile karşılanamayan kurum harcamalarının devlet bütçesinden finanse edildiği bütçe sistemidir diyebiliriz. Ülkemizde, ilk kuruluş yıllarında, daha çok ticari nitelikte hizmet ve mal üreten ve bunları satabilen kuruluşlar için uygulanan katma bütçeler, bugün sosyal ve kültürel nitelikteki kuruluşlar (üniversiteler) için de geçerlidir².

Katma bütçeli kuruluş olmanın gerekçesi ise, yarı kamusal mal ve hizmet üretmektir³. Fakat, yükseköğretim kurumlarının gelir gerçekleştirmelerine baktığımızda uygulamada tam tersi bir durumla karşılaşıldığı görülmektedir. Özgelirlerinin toplam gelirler içindeki payı en çok 1980 senesinde % 30' lara ulaşmış, bunun dışında % 10' ların üzerine çıkmamıştır. Bu durum, yükseköğretim kurumlarının finansmanının tamamen devlet tarafından üstlenildiğinin açık bir göstergesi olmaktadır. Bu tür kuruluşların hizmetlerinin finansmanında kamu maliyesi açısından "özel gelir ilkesi" ağırlık taşımaktadır. Ancak, eğitim hizmetlerini yürüten kuruluşların özel gelirleri, hizmetin özel fayda top-

¹ Gülay COŞKUN; **Devlet Bütçesi**, Turhan Kitabevi, İstanbul-1989, s. 50.

² Nezihe SÖNMEZ; **Kamu Bütçesi ve Bütçe Politikası**, Anadolu Matbaacılık, İzmir-1994, s. 171.

³ Engin ATAÇ; **Türkiye' de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayın No: 216/140, Eskişehir-1980, s. 111.

lamına eşit olacağından dolayı, giderleri karşılanamayacak ve ürettikleri malın dışsallığı nedeniyle de genel bütçeden karşılanan hazine yardımı almalarını gerektirmektedir¹.

Nitekim, katma bütçeli yükseköğretim kurumlarının harçlar ve resimler, üniversitelerin işletmekte olduğu lokanta, kantin, atölye v.b. kurumlar ile muayene, tahlil ve ekspertiz ücretlerinden sağlanan gelirler, üniversitelerin taşınır ve taşınmaz mallarından elde ettikleri gelir ile döner sermaye gelirleri, bağışlar ve çeşitli gelirleri yanında², genel bütçeden hazine yardımı almaktadırlar. Ancak, bu kuruluşların özgelirleri çok düşük olduğundan, genellikle hazine yardımı alan kamu kuruluşları haline gelerek, kuruluş şekillerine ters düşen bir yönde gelişmektedirler. Bir nevi vergilerle finanse edildiğini söyleyebiliriz.

1992 döneminde yükseköğretim kurumlarına ayrılan ödenekler incelendiğinde; personel ödeneklerinin toplam kurum ödeneklerine oranı % 47.2 ile % 15.2 arasında, diğer cari ödeneklerinin toplam kurum ödeneklerine oranı % 9.2 ile % 15 arasında, yatırım ödeneklerinin toplam kurum ödeneklerine oranı % 22.5 ile % 33.9 arasında, transfer ödeneklerinin toplam kurum ödeneklerine oranı ise % 1.4 ile % 11 arasında değişme göstermiştir.

Bu rakamlara göre ele alınan dönem içinde yükseköğretim kurumlarına ayrılan ödenek tutarında yaklaşık 40 misli bir artışın olduğu görülmektedir. Ancak bu artış gerçek bir artış olmayıp tamamen görünürde bir artıştır. Çünkü 1983-1993 döneminde ülkemizde yaşanan enflasyon dikkate alındığında bu artışın enflasyon artışını bile karşılamadığı görülmektedir.

¹ BATIREL; **Kamu Bütçesi**, Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, Yayın no: 414-648, İstanbul-1987, s. 20-22

² SAVAŞ-ERTEL; a.g.e., s. 13.

1- Yükseköğretim Kurumlarına Verilen Harcama Ödenekleri

Bütçe ödenekleri harcama türü bakımından cari, yatırım ve transfer ödenekleri şeklinde üçe ayrılmaktadır. Harcama kalemi açısından ise ödenekler personel giderleri, yolluklar, hizmet alımları, tüketim mali ve malzeme alımları, demirbaş alımları, makine teçhizat ve taşıt alımları, yapı tesis ve büyük onarım giderleri, diğer ödemeler ve transferler şeklinde gruplandırılmaktadır¹.

Tablo No: 28

Yükseköğretim Ödeneklerinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı (%)

Yıllar	Cari	Yatırım	Transfer
1963	58	38	4
1964	63	27	10
1965	63	27	10
1966	64	26	9
1967	69	29	2
1968	58	41	1
1969	57	35	28
1970	56	37	7
1971	57	29	14
1972	60	27	13
1973	62	28	10
1974	60	33	7
1975	50	31	19
1976	56	38	6
1977	61	33	6
1978	65	30	5
1979	73	25	2
1980	75	24	5
1981	72	23	5
1982	68	27	5
1983	70	24	6
1984	70	21	9
1985	66	24	10
1986	66	22	12
1987	66	25	9
1988	67	28	5
1989	62	34	4
1990	68	28	4
1991	68	26	6
1992	71	23	6
1993*	72	23	5

Kaynak: MGB ve YÖK verileri.
(*) Bütçe teklifi

¹ BATIREL; a.g.e., s. 47-48.

Bu h rcama kalemlerinden personel giderleri, yolluklar, tüketim malı ve malzeme alımları ile demirbaş alımları genellikle cari  denek içerisine girerken, makina teizat ve taşıt alımları ile yapı tesis ve büyük onarım giderleri yatırım ödenekleri olarak yer almaktadırlar. Hizmet alımları ve diğer  demeler harcama kalemlerinin ise yapılan harcamaya bağlı olarak bir kısmı cari harcama, bir kısmı da yatırım  denegi olarak gerekleřmektedir¹.

Aynı durum transfer kalemi içinde geçerlidir. Transferler genellikle transfer ödenekleri içinde yer alırken, bazı durumlarda bu kalemden yapılan harcamaların bir bölümü yatırım  denegi olarak kullanılabilir².

Yükseköğretim kurumlarının verilen bütçe ödenekleri içinde en büyük paya sahip olan cari ödenekleri de personel cari ve diğer cari olarak ele alınıp incelenmektedir. Çünkü cari ödeneklerin % 90' nını personel ödenekleri oluşturmaktadır. 1980-1992 döneminde yükseköğretim kurumlarının personel ödeneklerinin toplam kurum  deneklerine oranı % 47.7 ile % 65.2 arasında değişmektedir. Söz konusu dönemde, yükseköğretim kurumlarının personel ödenekleri toplam cari  denekler içindeki payı, 1983 yılında % 70' ler seviyesinde iken, 1992 yılında % 90' a yükselmiştir. Bir nevi cari ödeneklerin tamamına yakını personel ödeneklerinin oluşturduğu görülmektedir. 1992 yılı itibarı ile yükseköğretim kurumlarındaki toplam idari personel sayısı 56.442' dir³. Yani idari personel sayısı akademik personel sayısının yaklaşık 1.5 katıdır. Gerek hizmetlerin verimliliği gerekse ekonomik verimlilik açısından bu oranın mutlaka düşürülmesi ve yükseköğretim kurumlarının istihdam politikalarına alet edilmemesi gerekmektedir.

Yükseköğretim kurumlarının esas hizmet  denegini oluşturan diğer cari ödenekleri ise % 10' lar seviyesine inmiştir. Bu oranla kurumların hizmetlerinde aksamalar olacağına hiç şüphe yoktur.

1 COŞKUN; a.g.e., s. 52.

2 AKSOY; a.g.e., s. 11.

3 MGB; Eğitim Hizmetleri (1980-1992).

Yükseköğretim kurumlarının 1991 yılı itibarı ile akademik faaliyet alanı toplamı 2,5 milyon metrekaredir. Sadece eksiği bulunan kurumları Türkiye ortalamasına getirmek için inşa edilmesi gereken kapalı akademik faaliyet alanı 1.3 milyon metrekare olarak hesaplanmıştır. Mevcut durumdaki araç gereç açığı ve yükseköğretime olan talebin artış hızı da gözönüne alındığında ortaya gerçekten çok büyük yatırım ihtiyacı çıkmaktadır. Hal böyle iken, yükseköğretim kurumlarına konsolide bütçeden eğitim yatırımları için ayrılan ödeneklerin artış oranları bu açığın kapatılması için ne oranda yeterli olabileceğini bize vermektedir, 1986' da % 33, 1987' de % 60, 1988' de % 128, 1989' da ise % 81, 1990' da %95 ve 1992' de ise % 57 seviyesinde kalması da yukarıdaki görüşümüzü doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Çünkü bu artışlar olmasına rağmen bütçenin ancak dörtte biri yatırım harcamaları için ayrılabilir.

Sözkonusu kurumlara konsolide bütçeden özellikle yatırım ödeneklerinin büyük bir kısmını oluşturan, sağlık yatırımları için ayrılan başlangıç ödeneklerinin bir önceki yıla göre artış oranları ise, 1986' da %35, 1987' de % 46, 1988' de % 79, 1989' da % 182, 1990' da % 52, 1991' de % 159 ve 1992' de % 103 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle son üç yılda sağlık alanına yapılan yatırımlar toplam yatırımların yaklaşık % 40' ına ulaşmıştır. Buna karşılık, sağlık bilimleri alanındaki örgün öğretim öğrenci sayısı toplam örgün öğrenci sayısının sadece % 13' üdür. Bununda nedeni, özellikle üniversite hastanelerinin sağlık bilimleri alanındaki akademik faaliyetlerin destek birimleri niteliğinde olmayıp, ülkenin yataklı tedavi hizmetlerinin en önemli birimlerini oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal yatırımlar için konsolide bütçeden ayrılan pay ise, 1980' de % 34 iken, 1992' de % 71 olmuştur. Toplam yatırım ödeneklerinin konsolide bütçe-deki artış oranları da 1980' de % 33, 1992' de % 71' e ulaşmıştır.

Bu dönem içinde, yatırım ödeneklerinin toplam ödenekler içindeki payı da sürekli olarak azalmıştır. 1983 yılında toplam ödenekler içinde, cari ödeneklerin payı, % 71, yatırım ödeneklerinin payı % 24 ve transfer ödenekleri-

nin payıda % 4 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık 1992 yılında % 71.7, 22.7, 5.6 olarak sadece yatırım ödeneklerinde bir azalma görülmektedir.

Tablo No: 29

**Çeşitli Ülkelerde Kamu Kesiminin Yükseköğretim Cari Ödenekleri ve
Bu Ödeneklerin Eğitim Sektöründeki Toplam Kamu Cari Ödenekler
İçindeki Payı**

Ülkeler	Yıl	Kamu Kesiminin Yükseköğretim Cari Ödenekleri Bin \$	Kamu Kesiminin Eğitim sektörü Cari Ödenekleri İçinde Yükseköğretim Ödeneklerinin Payı(%)
Mısır	1982	352.963	32.0
Japonya	1982	455.707	32.7
Suriye	1985	360.781	33.6
Avusturya	1984	538.032	16.2
Belçika	1985	767.368	16.7
Bulgaristan	1985	198.148	12.4
Çekoslovakya	1985	389.049	14.7
Finlandiya	1984	463.674	18.0
Fransa	1982	3.732.990	12.6
F. Almanya	1984	5.304.939	19.4
Yunanistan	1983	157.194	19.3
İrlanda	1984	160.460	16.5
İtalya	1983	1.864	10.1
Norveç	1985	439.421	13.5
Portekiz	1983	91.061	11.7
İspanya	1979	616.194	14.0
İsveç	1985	878.551	13.1
İngiltere	1984	4.553.183	21.4
SSCB	1985	5.755.169	13.3
ABD	1982	8.249.820	38.3
Türkiye	1985	239.512	23.9
	1992	933.750	20.0

Kaynak: Unesco; Statistical Yearbook, 1991: MGB; Eğitim Hizmetleri, 1980-1992.

Diğer taraftan, yükseköğretime ayrılan toplam kaynağın miktarı küçük olduğundan öğrenci başına yapılan harcamalar ileri ülkelerin oldukça gerisindedir. Yükseköğretimde öğrenci başına cari harcamaların, ülkemizde Avrupa ülkelerinin altıda biri ile üçte biri arasında bir seviyede bulunduğu tablo 30' da görülmektedir.

Tablo No: 30

Çeşitli Ülkelerde Yükseköğretimde Öğrenci Başına
Cari Harcamalar
(Kamu Kesimince Finanse Edilen)

Ülke	Yıl	A.B.D.\$
Mısır	1983	743
Avusturya	1984	2.831
Belçika	1985	3.100
Bulgaristan	1985	1.741
Çekoslavya	1985	2.297
Finlandiya	1984	3.151
F.Almanya	1984	3.422
Yunanistan	1983	1.058
Norveç	1985	4.500
Portekiz	1983	893
İspanya	1979	821
İngiltere	1983	4.966
Türkiye	1980	1.610
	1985	683
	1993	2.137

Kaynak: Unesco; Statistical Yearbook, 1987.

Ayrıca, ödenek tutarlarının yaklaşık 40 misli artmasına karşılık, aynı dönemde fiyatlar genel seviyesinin yaklaşık 39 misli bir artışın¹ gerçekleşmiş olması da, bu artışın gerçek artış olmadığını güzel bir göstergesi olmaktadır.

2- Yükseköğretim Ödeneklerinin Harcama Programına Göre Dağılımı

Yükseköğretim ödeneklerinin harcama programına göre dağılımını ele aldığımız da, ödeneklerin büyük bir kısmının genel yönetim ve destek hizmetlerine tahsis edildiğini görmekteyiz. Bu harcama programlarının ağırlığı, genel olarak bütün yükseköğretim kurumlarının bütçeleri içinde artış göstermiş, yeni kurulan üniversitelerde bu oran % 86' ya kadar yükselmiştir.

Hem mutlak miktar olarak, hem de oransal olarak en az ödeneğin ayrıldığı harcama programı ise, araştırma, yayın ve kütüphanecilik hizmetleri olmuştur. Genelde kütüphane hizmetlerine tahsis edilen bu programa ayrılan ödenek

¹ MGB; Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri(1923-1991).

payının giderek azaldığı görülmektedir.1983 yılında, toplam yükseköğretim ödeneklerinin % 2.8' i iken, 1993 yılında bu oran % 0.7 olmuştur. Tablo 31' de OECD ülkelerindeki kişi başına AR+GE harcamaları incelendiğinde Türkiye' nin 20 dolar ile en aşağılarda yer aldığı görülmektedir.

Yükseköğretim kurumları açısından ele aldığımızda, bu harcama programına tahsis edilen ödeneğin mutlak anlamda genel olarak tüm kurumlarda artmasına karşılık, oransal olarak ödeneğin payının azaldığını görmekteyiz. Esas görevleri araştırma ve yayın hizmetleri olan üniversitenin, bu hizmetlere ayırdığı ödeneğin hem mutlak, hem de oransal olarak düşüklüğü üzerinde durulması gereken bir konudur.

Tablo No: 31

OECD Ülkelerinde 1990 Yılı
Kişi Başına AR+GE Değerleri \$

Ülke	AR+GE Değerleri
Avustralya	190
Avusturya	230
Belçika	280
Kanada	270
Danimarka	240
Finlandiya	310
Fransa	410
Almanya	510
Yunanistan	40
İzlanda	170
İrlanda	90
İtalya	210
Japonya	540
Portekiz	40
Yeni Zelanda	110
Hollanda	310
Norveç	280
İspanya	99
İsveç	475
Türkiye	20
İngiltere	330
ABD	600

Kaynak: The World Bank; "World Development Report 1993". Washington, D.C., 1993.

Genel yönetim ve destek hizmetlerinden sonra, üniversite ödenekleri içinde önemli bir yere sahip olan harcama programları, fen ve mühendislik bi-

limleri, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler Şeklinde gruplandırılmıŐ olan eğitim programlarıdır.

Tüm yųksek ųđretim ųdenekleri aŐısından bakıldıđında, her ųç eđitim programına yųksekųđretim bųtçesinden ayrılan ųdenek tutarlarında artıŐ gųrųlmekle birlikte, oransal olarak bu ųdeneklerin paylarında bir dųŐųŐ sųz konusudur.

Ųniversite bazında ele aldığımızda, ųniversitelerin her eđitim programına sahip oldukları fakųltelerin durumuna gųre, bu dallara ayırdıkları ųdenek tutarları deđiŐiklik gųstermekle birlikte, sađlık bilimleri eđitim programına ayrılan ųdenenin oransal olarak azaldığı gųzlenmektedir. Fen ve mųhendislik bilimleri ile sosyal bilimlere ayrılan ųdenenin payı ise bazı ųniversitelerde artarken, bazılarında azalmıŐtır.

Ųdenekler iŐindeki payı genellikle artıŐ gųsteren bir diđer harcama programı, rektųrlųđe bađlı enstitų, okul, bųlųm ve araŐtırma merkezleridir.

Tųrkiye' de yųksekųđretim bųtçesinde yer alan ųdeneklerin her zaman dođrudan bir amaŐla kullanılmadıkları da bir gerŐektir. Katma deđer vergisi ve gųmrųk vergisi gibi bazı vergilerin yųklerinin yųksekųđretim kurumları ųzerinde kalmaları, son yıllardaki bųtçe uygulamaları dolayısıyla, bųtçelerden yapılan zorunlu kısıtlamalar ve nakit temin etmenin yıl sonunda ortaya Őıkardığı zorluklar, yaklaŐık olarak yųksekųđretim kurumlarının ųdeneklerinin % 30' undan daha fazlasını kullanılmaz hale getirmektedir¹. Bųylece ųdeneklerin ancak % 60-70' i arasındaki kısmı kullanılabilmektedir.

Hızlı enflasyondan kaynaklanan maliyet artıŐları ve ųdemelerdeki gecikmeler yųzųnden plānlanan yatırımları gerŐekleŐtirme imkanları daha da daralmaktadır. Bu uygulama, eđitim kurumlarını bųyųk bir darbođaza sokmuŐ, sı-

¹ Yųk; **Master Plān**, s. 186.

nif mevcutlarının alabildiğine artmasına ve eğitimde nitelik krizine yol açmıştır.

Bütçe ile finansmanın gerek, yükseköğretime yönelik yoğun talebi karşılamak, gerekse okullaşma oranını yükseltmek ya da yükseköğretimde kaliteyi artırıcı hizmetleri gerçekleştirmek amacı düşünüldüğünde, bunun yetersiz olduğu görülmektedir. Bu nedenle, kamunun kıt olan kaynaklarından daha fazlasını yükseköğretime ayıramayacağı gerçeğinden hareketle, yeni finansman kaynaklarına yönelmek gereği ortaya çıkmaktadır.

B- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA ARAŞTIRMA FONU

2547 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanunun 31. maddesiyle araştırmalara destek vermek ve araştırmaların gelişmesini sağlamak amacıyla, yükseköğretim kurumlarında "Araştırma Fonu" kurulması uygun görülmüştür¹. Yükseköğretim kurumlarında YÖK kararı ile rektörlüğe bağlı o kurumda mevcut tüm döner sermayelerin gelirlerinden araştırma fonu kurulabilmektedir. Bu fonun gelirleri şunlardır².

- Döner sermayelerden aktarılacak meblâğ,
- Öğretim üyelerinin dolaylı veya doğrudan katkısı olmadan elde edilen döner sermaye gelirlerinin tamamı,
- Üniversite bütçesine konulan araştırma ödenekleri,
- Yıl sonunda fondan artan meblâğ,
- Yapılacak bağış ve yardımlar ile diğer gelirlerdir.

¹ MGB; **Fonlar Mevzuatı ve Konsolide Bütçe ile İlişkileri**, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, S. 1993/3, Ankara, Haziran 1993, s. 1509.

² YÖK; 2547 Sayılı YÖK Kanunu, s. 66.

Fonun gelirleri T. C. Merkez Bankası' nda, Merkez Bankası' nın şubesi bulunmayan yerlerde T. C. Ziraat Bankası' nda açılacak hesaba yatırılmaktadır.

Fondan karşılanacak projeler YÖK' nca belirlenecek esas ilke ve önceliklere göre hazırlanmaktadır. Projeler o üniversitenin uzman elamanı bulunan her dalı ile ilgili ancak, temel bilimlerle kalkınma plânlarında yer alan konulara öncelik verilerek değerlendirilmektedir¹.

Araştırma fonları bu esas ve ilkeler ışığında 1984 yılında kurulmasına karşılık, 1985 yılından itibaren faaliyete geçmiştir. Devlet, her yıl yükseköğretim kurumlarına sağladığı kaynaklardan bir kısmının araştırma fonlarına ödenek ayırması yanında, döner sermaye ve bağış gelirlerinde içinde yer aldığı görülmektedir.

Böylece araştırma fonları üniversitelerin sahip olduğu kaynaklara ek bir kaynak olmaktan çok, mevcut kaynakların bir bölümünün belli bir amaç çerçevesinde kullanılması imkanını getirmiştir.

Tablo 32' de görüldüğü gibi, araştırma fonlarının gelirlerinin büyük bir bölümü döner sermayelerden ve katma bütçelerden sağlanmaktadır. Buna göre yükseköğretim kurumlarının 1985 yılı araştırma fonu gelirleri 1.732 milyon TL giderleri ise, 455 milyon TL olmuştur. 1986 yılından itibaren araştırma fonlarının katma bütçe payının artması ile birlikte gelirleri de yükselmiştir. Ancak, 1986 yılında araştırma fon faaliyetlerinin gelirlere uygun olarak artış göstermediği gözlenmektedir. 1986 yılında 90.902 milyon TL' lik gelire karşılık, 1.528 milyon TL gider gerçekleşmiştir.

1986 yılında değerlendirilmeyen 8.937 milyon TL' sı, 1987 yılı gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmuştur. 1987 yılında artan katma bütçe ve döner sermaye payı ile 95.397 milyon TL gelir gerçekleşmesine karşılık, 3.744 milyon TL gider gerçekleşmesi olmuştur.

¹ YÖK; **Araştırma Fonu Kullanım Esasları**, 1984 YÖK Talimatnamesi, s. 2.

1988 yılında 91.653 milyon TL' sı devreden gelirle birlikte, toplam 100.402 milyon TL' lık gelire karşılık, ancak 4.847 milyon TL' sı gibi düşük bir harcama görülmektedir. 1989 yılında ise araştırma fonu gelirleri arasında yatırım programı içinde bulunan ve yıl içinde araştırma fonlarına devredilen bilimsel ve teknolojik araştırmalar yer almıştır¹. Böylece araştırma fon bütçelerinin katma bütçe payları büyük artış göstermiştir. Buna uygun olarak fonların faaliyetlerinde de artış görülmüştür. 1989 yılı gelirleri 123.834 milyon TL iken, harcamalar 11.786 milyon TL' sın da kalmıştır.

1990 yılında 162.217 milyon TL.' sı gelire karşılık 24.465 milyon gider, 1991' de 234.408 milyon TL gelir, 55.537 milyon TL gider ve 1992 yılında da 335.777 milyon TL gelire karşılık 182.052 milyon TL gider gerçekleşmiştir.

Tablo No: 32

**YüksekÖğretim Kurumları
Araştırma Fon Gelirlerinin Gelişimi (Bin TL)**

Yıllar	Geçen Yıldan Devir	Döner Serma. Payı	Katma Bütçe. Ayrı. pay	Bağış ve Yardım	Diğer Gelir.	Toplam Gelirler	Kat.Büt./ Top.Gel. Oran.	Gider
1985	482	378	817	12	34	1733	47	455
1986	1278	87797	1169	230	369	90803	1	1523
1987	89373	3586	1687	42	709	95398	2	3745
1988	112049	22726	18044	91	9307	162213	11	26465
1989	95554	15630	7554	74	4355	123834	16	11785
1990	112049	22726	18044	90	9307	162217	9	26465
1991	135753	21330	254407	433	21325	234403	23	55533
1992	178871	71415	65074	399	20019	335777	19	182052

Kaynak: MGB; Üniversite Araştırma Fonları Kesin Hesapları, 1992

Araştırma fonunun en büyük gelir kaynağını geçen yıldan devreden ödeneğinin oluşturduğu görülmektedir. Fona tahsis edilen kaynaktan çeşitli nedenlerle yeterince kullanılamamasından dolayı, devamlı bir kaynak birikmesi olmaktadır. Bir an önce yükseköğretim kurumlarının bu fondan yeterince faydalanabilmesi için gerekli imkanların sağlanması için çalışılmalıdır. Özellikle fon tarafından desteklenen projelere nakit akışının sağlanması yönünde tedbirlerin

¹ YÖK; Master Planı, s. 189.

alınarak, daha çok projenin desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu fondan sağlanan kaynakların hangi kurum tarafından ne oranda kullanılıp, kullanılmadığının da tesbit edilerek fona işlerlik kazandırılmalıdır. Yükseköğretim kurumlarının yaşadıkları finansman sıkıntısı ortada iken, bu kadar bir tutarın birikmiş şekilde durmasının önüne geçilerek, bu kurumların finansman kaynağı haline getirilmesi sağlanmalıdır.

C- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA KREDİ VE YURTLAR KURUMU

Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu kısa adıyla Yurtkur, yüksek öğrenim gören öğrencilere kredi vermek, yurtlar yaptırmak ve yurtların işletmesini sağlamak suretiyle, Türk gençlerinin yüksek öğrenimlerini, sosyal ve kültürel gelişmelerini kolaylaştırmak amacıyla 16 Ağustos 1961 gün ve 351 sayılı kanunla kurulmuş, kuruluş işlemlerini 4 Ekim 1961' de tamamlayarak hizmete başlamıştır¹.

Kurumun başlıca amacı ve verdiği hizmetler şunlardır²;

- Kredi vermek(öğrenim kredisi ile öğrenci katkı kredisi),
- Yurtlar yaptırmak ve işletmek,
- Sosyal ve kültürel yönden öğrencilerin gelişmelerini kolaylaştırmak,
- Kuruma bağlı yurtlarda barınan öğrencilerin beslenmelerine katkıda bulunmak (akşam yemeği),
- Sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik fonundan sağlanan yardımlarla öğrencilere ücretsiz sabah kahvaltısı vermek.

¹ N. GÜNDÜZ-Ş. SAYGI; **Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar kurumu Örgüt Araştırması**, TODAİE Yayını, A.Ü. Basımevi, Ankara-1967, s. 6.

² İlhan AKHUN ve Diğerleri; **Yurtkur Yurtlarında Barınan Öğrencilerin Beklenti ve Problemleri**, Yurtkur Yayını, Ekim-1988, Ankara, s. 2.

Kurumun halen 113.416 yatak kapasiteli toplam 114 yurdu bulunmaktadır¹. Kurumun başlıca gelir kaynakları ise, devlet bütçesinden alınan pay, spor toto-loto ve at yarışları hasılatından alınan paylar, kredi geri dönüşlerinden elde edilen gelirler ile yurt işletme gelirlerinden oluşmaktadır.

Yurtkur, yükseköğrenim gören gençlere maddi yardım sağlamak için öğrenim kredisi ve katkı kredisi adı altında, krediler vermektedir. Söz konusu krediler için başvuruda bulunanlara mali güçleri ve diğer hususlar dikkate alınarak yurtkur kredi yönetmeliğinde belirtilen esaslar ve kurumun finansman kaynakları dikkate alınarak belirlenen kontenjanlar dahilinde belirli öğrencilere verilebilmektedir².

Kurum öğrenim kredisi olarak 1961-1962 öğretim döneminde 1700 öğrenciye kredi verirken, 1961-1992 yılları arasında toplam 1.183.878 öğrenciye öğrenim kredisi vermiştir. 1992 yılı itibarıyla 178.994 öğrenciye öğrenci başına 250 bin TL. aylık kredi verilmektedir. Bu kredi miktarı 1993 yılında 500 bin ve 1994 yılında da 750 bin TL.'ye yükseltilmiştir.

Yurtkur, 1984-1985 öğretim yılından itibaren harç kredisi olarak başladığı uygulamaya, 1990-1991 öğretim yılından itibaren katkı kredisi olarak devam etmektedir. Bu kredi yükseköğrenim kurumlarında cari hizmet maliyetlerine öğrenci katkı payının üniversiteye ödenmesi sırasında, isteyen öğrencilere 2547 sayılı kanununun 46. maddesi gereğince verilmektedir.

Kurumdan kredi alan öğrencilerden kanun gereği faiz alınmamaktadır(1995 yılından itibaren aylık devlet alacak faiz oranı uygulanmaya başlanmıştır). Ancak, öğrenim kredilerinden % 3, öğrenci katkı kredilerinden de % 5 oranında kredinin ödenmesi sırasında masraf payı olarak alınmaktadır.

¹ MGB; **Eğitim Hizmetleri(1980-1992)**, s. 131.

² Yurtkur; **Kredi Yönetmeliği 1993**, s.12.

Yurtkur, 1961 yılında 1700 öğrenciye 250.-TL. olarak, toplam 425.000.-TL kredi verirken, bu rakam 1987 yılına kadar, aylık kredi miktarlarındaki artış, ülkede yaşanan enflasyonist baskı karşısında çok yetersiz kalmıştır. 1987 yılında 171.981 öğrenciye aylık 6.600.-TL' dan, toplam 1.125.075 bin TL.' sı kredi tahsis edilmiştir. Bu rakam 1988 yılında 151.387 öğrenciye aylık 6.600.-TL iken, 6 ay sonra 20.000.-TL' ye çıkarılarak toplam 3.027.740 bin TL' ye ulaşmıştır. 1988 yılından itibaren verilen aylık kredi tutarlarında devamlı bir artış görülürken, kredi verilen öğrenci sayısında ise azalma yaşandığı görülmektedir. 1992 yılında 178.994 öğrenciye aylık 250.000.-TL' den toplam 44.748.500 bin TL kredi ödemesi yapılmıştır.

Öğrenci katkı kredisi olarak 1985 yılında 78.825 öğrenciye toplam 2.403.922 bin TL kredi ödemesi gerçekleştirilmişken, 1992 yılında 176.288 öğrenciye çıkartılarak, toplam 34.334.050 bin TL ödeme yapılmıştır. Bu miktarı yükseköğretim kurumlarının topladığı katkı payına oranladığımızda % 24.9 gibi çıkan oranın devlet tarafından karşılanması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yurtkur yükseköğretim öğrencilerinin yurt ve kredi ihtiyaçlarını karşılamaktan başka, 1 Nisan 1988 tarihinden itibaren kurum ve üniversite yurtlarında barınan öğrencilere bedelsiz sabah kahvaltısı verilmesi uygulamasına başlamıştır¹. 1992 yılında 134.860 öğrenciye verilen sabah kahvaltılarının kişi başına aylık maliyeti 93.840 TL' sı olmuştur.

Diğer taraftan kurum yurtlarında barınan öğrencilere 1988 yılında 150 TL olarak yapılan akşam yemeğine katkı payı², 1 Ocak 1991 tarihinden itibaren 750 TL' ye çıkarılmıştır. Ayrıca, 1993 yılında özel yurttaki kalan bir öğrenci aylık 600 bin TL yurt ücreti verirken, Yurtkur yurtlarında barınan öğrenciler 60 bin TL' sı ödemektedir. Bu aradaki farkta öğrencilere Yurtkur' un verdiği bir katkı sayılmaktadır.

¹ Avni AKYOL; MEB, 1991 Mali yılı Bütçesi Sunuş Konuşması, 12-13 Kasım 1990, s. 865.

² AKHUN ve Diğerleri; a.g.e., s. 5.

Tablo No: 33

**Kredi ve Yurtlar Kurumu
Öğrenim Kredilerinin Gelişimi**

Yıllar	Kredi Alan öğrenci Sayısı	Öğrenim Kredisi Toplamı
1962	1.700	425.000
1963	3.721	930.250
1964	3.973	993.250
1965	4.316	1.079.000
1966	4.374	1.093.500
1967	4.981	1.245.250
1968	5.615	1.965.250
1969	6.861	2.401.350
1970	7.044	2.465.400
1971	8.147	2.851.430
1972	8.091	2.831.850
1973	17.529	6.135.150
1974	29.004	14.502.000
1975	52.627	26.313.500
1976	66.502	33.251.000
1977	73.792	51.654.400
1978	85.814	68.651.200
1979	88.816	88.816.000
1980	98.844	148.266.000
1981	97.949	146.123.500
1982	101.644	152.466.000
1983	108.275	368.135.000
1984	141.530	566.120.000
1985	174.124	800.970.400
1986	175.846	984.737.600
1987	171.981	1.135.074.600
1988	151.387	3.027.740.000
1989	142.660	10.699.500.000
1990	149.317	14.266.000.000
1991	159.599	39.899.750.000
1992	178.994	44.748.500.000

Kaynak: Yurtkur Kesin Hesap Cetvelleri ve Milli Eğitim Bakanlığında Alınan Bilgiler

Yurtkur olarak devletin yükseköğretime yaptığı direkt ve dolaylı katkının payı, 1992 yılı itibariyle 89.826.652 bin TL' na ulaşmıştır. Bunun içinde, yurtların, cari ve yatırım harcamaları bulunmamaktadır. Yurtkur' un 1987' den 1992 yılına kadar olan dönemdeki bütçesini incelediğimizde, yatırım ödeneklerinin 1988 yılında % 100' ün üzerindedir. Bu oranın devamlı olarak artışı gö-

rılmaktadır. '1987' de 52.014 milyon TL. olan ödenek toplamı, 1993 yılında 2.5 trilyon TL.' na yükselmiştir.

Yükseköğretimin tek kredi kaynağı olarak önemli bir finansman kaynağı olduğu görülen Yurtkur' un isteyen her öğrenciye kredi vermeye son vererek, sadece muhtaç olanlara yeterli miktarda kredi ve geliri yetersiz ve başarılı olan öğrencilere karşılıksız burs vermesi gereklidir. Bu amaçla bu kurumun yeniden yapılandırılması sağlanarak, MEB dışına çıkarılıp YÖK' na bağlanması sağlanmalıdır.

Tablo No: 34

**Kredi ve Yurtlar kurumu
Öğrenci Katkı Kredilerinin Gelişimi**

Yıllar	Katkı Kredisi Alan öğrenci Sayısı	Yükseköğretim Kurumlarına Yapılan Ödemeler (TL)
1985	78.825	2.403.922.450
1986	109.801	3.203.550.650
1987	122.933	3.560.753.785
1988	122.358	7.147.500.000
1989	133.763	7.889.446.000
1990	145.786	17.165.490.000
1991	154.109	19.218.340.000
1992*	176.288	34.334.050.000

Kaynak: a.g.e.

Diğer taraftan MB bütçesinde yer alan transfer tertiplerinden Yurtkur Genel Müdürlüğüne ayrılan ödenekler; öğrenim kredisi, öğrencilerin cari hizmet maliyetlerine katkı kredisi ve beslenme amacıyla transfer edilmekte ve kullanılmaktadır.

Bu amaçla 1984 yılında 10.4 milyar TL' sı öğrenim kredisi ve 200 milyar TL' sı beslenme için olmak üzere, toplam 10.6 milyar TL' sına yükseldiği görülmektedir. 1992 yılı bütçesinden ayrılan pay ise 900 milyar TL ' sı olmuştur.

Tablo No: 35

MGB' dan Yurtkur Genel Müdürlüğüne Yapılan Transferler

Yıllar	Öğrenim Kredisi	Öğrencilerin Carl Hizmet Maliyetine Katkı Kredisi	Beslenme	Toplam
1984	10.400	-	200	10.600
1985	19.000	2.500	250	21.750
1986	23.000	4.600	276	27.876
1987	31.740	4.637	1.380	37.757
1988	39.560	7.360	1.840	48.760
1989	100.501	13.275	2.655	116.431
1990	248.752	17.600	4.400	270.752
1991	521.700	26.550	13.275	561.525
1992*	650.000	34.500	16.637	701.137

Kaynak: MGB, Kesin Hesap Cetvelleri

(*) Ağustos 1992 itibarıyla.

Tablo No: 36

Yurtkur Bütçesi ve Yatırım Ödeneklerinin Yıllara Göre Dağılımı ve Artışı

Yıllar	Yurtkur Bütçesi	Artış oranı %	Yurtkur Yatırım Ödeneği	Artış Oranı %
1987	52.014	-	18.000	-
1988	92.268	77.3	26.790	48.8
1989	188.750	104.5	62.951	134.9
1990	328.340	73.9	88.800	41.0
1991	576.560	75.5	86.800	-2.3

Kaynak: MGB, Bütçe Gerekçeleri.

D- YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA TÜBİTAK

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), temel fen bilimleri, mühendislik, sağlık bilimleri, tarım ve ormancılık alanında faaliyet göstermek üzere 1963 yılında bir AR+GE kurumu olarak kurulmuştur. TÜBİTAK'ın başlıca amaçları;

- Üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardaki araştırma ve geliştirme projelerine rekabete açık şekilde aynı ve mali destek sağlamak,

- Kendi kuracağı merkez ve enstitülerde araştırma ve geliştirme projeleri yürütmek,

- Bilim adamları ve araştırmacıları yetiştirmek,

- Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri izleyerek bu konulardaki bilgilere ulaşmak ve bilgileri yurtiçinde yaymaktır.

Çalışmamızın konusu ile doğrudan ilgisi olmamakla birlikte, amaçları arasında "üniversitelerin araştırma projelerine mali destek sağlamak" olduğu için, yükseköğretime sağlanan kamu desteğini tam olarak bulabilmek amacıyla, bu desteğin oranını gözönüne almak zorundayız. Tablo 37' de görüldüğü gibi TÜBİTAK' ın yükseköğretim kurumlarına verdiği proje desteği 1965-1989 döneminde 184.1 milyon TL iken, 1993 yılında bu oran 65.757 milyon TL' sına ulaşmıştır. TÜBİTAK' ın esas olarak, yükseköğretim kurumlarındaki araştırma faaliyetlerini % 11.7 gibi çok küçük ölçekte destekleyen bir kurum olduğu görülmektedir. TÜBİTAK genelde İTÜ, ODTÜ, Hacettepe, Boğaziçi, Çukurova ve Bilkent gibi yükseköğretim kurumları ile işbirliği içine girmiştir.

Tablo No: 37

**Tübitak Proje Destekleme Kaynaklarından
Yükseköğretim Kurumlarına Verilen
Mali destek (Milyon TL)**

Yıllar	Proje Destekleme Kaynakları
1965-1989	184
1990	2.115
1991	20.001
1992	141.122
1993	65.758

Kaynak: TÜBİTAK verileri.

Ülkemizde, diğer ülkelerde uygulandığı gibi yükseköğretim kurumları ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile sanayi kuruluşlarının belirlenmiş hedeflere yönelik AR+GE işbirliğini içeren geniş ölçekli programlar hiç bir zaman yürürlüğe girememiş olduğu için, TÜBİTAK' ın elindeki büyük yatırım, bilgi bi-

rikimi ve elde edilen sonuçlar, bir iki istisna dışında kurumun içinde kapalı kalmıştır. TÜBİTAK' ın yükseköğretim kurumları ile olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusu henüz daha istenilen seviyeye getirilememiştir.

Yükseköğretimin finansmanı konusunda kamu kesiminin toplam hacmine baktığımızda % 97'5 lar seviyesinde olduğu görülmektedir. Yükseköğretimin kamu kesimi tarafından finansmanı sağlayan kamu kurumları olarak; Katma Bütçeli İdareler içerisinde yer alan yükseköğretim kurumları, Araştırma Fonları, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve TÜBİTAK' yer almaktadır.

Bunların dışında yer alan yükseköğretim kurumu olarak ifade edilen, güvenlik ve sağlık meslek yüksek okullarına burada değinilmemiştir. Çünkü yükseköğretim kurumu olarak YÖK' na bağlı kurumların ele alınması hedeflenmiştir. Bu kurumlar YÖK dışında bulunmaları sebebiyle, bu çalışmanın dışında tutulmuştur.

Toplam kamu finansmanı tablo 38' de görüldüğü gibi 1993 yılında 19.225.271 milyar TL' na ulaşmaktadır. Bu rakamın yükseköğretime olan talep ele alındığı zaman yetersiz olduğu görülmektedir. 1993 yılında 345.200 kişi Liseden mezun olup bunların ancak 203.442' si bir yükseköğretim kurumuna girme imkanı bulabilirken bu rakamın, 2000 yılında 530.800 kişiye karşılık, ancak bunların 226.183' ü örgün eğitimdeki bir yükseköğretim kurumuna girebilecektir. Bu oran bugün % 59 iken 2000 yılında % 43' e düşmüş olacaktır. Bu sayıya önceden giremeyip bekleyenler ile bir yükseköğretim kurumunda okuyupta ikinci kez girenlerde eklendiğinde sayının nerelere ulaşacağını tahmin etmek zor olmayacaktır. Halen 1.088.393 kişi yükseköğrenim yapma isteğinde olduğu halde, buna ancak 324.402 kişi buna imkan bulabilmektedir.

Kamu kesiminin yükseköğretim için sadece örgün öğretimdeki öğrenci başına yaptığı ödemeye baktığımızda bu oranın 1983 yılında 439 bin TL iken, 1993 yılında 34.780 bin TL' ye yükseldiği görülmektedir. Bu miktara açıköğretim dahil edildiğinde, 1983 yılında 575 bin TL iken 1993 yılında 21.364 bin

TL olmaktadır. Bu rakamlara göre, son yıllarda Türkiye' de yükseköğretim öğrencisi başına kamu kaynaklarından yapılan harcama, kişi başına GSMH' nin % 62 ile % 69 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmektedir.

Tablo No: 38

Kamu Kaynaklarından Yükseköğretime Ayrılan Fonlar

Yıllar	Toplam Bütçe Ödeneği (Milyar TL)	Yurtkur Ödeneği (Milyar TL)	Tübitak (Milyar TL)	Yüksek Öğretim. Toplam Kamu Harc. (Milyar TL)	Orgün Öğr. Öğr. Başına Toplam kamu Harc. (Bin TL)	Toplam öğr. Öğr. Başına Toplam Kamu Harc. (Bin TL)
1983	95.521	10.100	-	105.621	367	375
1984	118.187	11.145	-	129.332	493	385
1985	151.714	21.715	-	173.429	675	416
1986	222.486	27.934	-	250.420	944	533
1987	320.624	38.923	-	359.547	1.701	712
1988	614.444	48.942	-	663.386	2.862	1.267
1989	1.050.683	116.424	-	1.167.107	4.020	2.001
1990	1.505.362	270.812	2.115	1.778.289	9.689	2.641
1991	4.695.994	561.578	20.000	5.277.502	11.091	7.163
1992	9.122.671	970.215	141.122	10.234.008	18.451	12.120
1993	16.659.514	2.500.000	65.757	19.225.271	34.780	21.364

Bu nedenle yükseköğretimin bir yarı kamusal mal olduğundan yola çıkarak özellikle öğrenci cari maliyetlerinin bizzat öğrencilerden alınması yolunu bir an önce geçilmesi gerekmektedir. Böylece üniversitelerin hem kendi kaynaklarının artırılması sağlanarak daha kaliteli ve daha bilimsel çalışmalar yapabilir hale getirilmesi, hemde devletin bu kurumlara ayıracağı kaynaklar, yeni yüksek öğretim kurumları kurulmasında kullanılacaktır. Böylece artan talebin karşılanması yolu da açılmış olacaktır.

İkinci bölümde vermeye çalıştığımız Türk yükseköğretim sisteminin yapısı ve içinde bulunduğu finansman sıkıntısı değerlendirilerek, bugün büyük ağırlığa sahip olan kamu kaynaklı finansman yöntemleri ele alınarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde bu finansman yöntemlerinin durumu değerlendirilerek, bu durumun aşılmasında mevcut yöntemlerin geliştirilmesi ve yeni alternatif finansman yöntemleri ele alınarak incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA ALTERNATİF YÖNTEMLERİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMAN DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yükseköğretim gibi üstün bir malın, gelişme aşamasında parasız sunulmasıyla ortaya çıkan ikame ve gelir etkilerinin aynı yönde ve şiddette olması nedeniyle yükseköğretimin finansman şeklinin aşırı talep meydana getirdiği görülmektedir. Bir başka deyişle, yükseköğretimin parasız olması kendisine talebin artmasına yol açmaktadır. Vergilerle finansman aşırı talebi oluşturan unsurlardan biri olmasına rağmen, bu kurumlara yeterince kaynak tahsis edildiği de söylenemez.

Yükseköğretimin meydana getirdiği dışsal ekonomiler ölçüsünde devletçe sübvansede edilmesi tabidir. Fakat, yükseköğretimin doğrudan sosyal harcamaların tümünü devletin vergilerle finanse etmesinin rasyonelliğinin, eşitlik kavramı ile birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Fakat bu eşitliğin hazineye ve dolayısıyla vergi mükelleflerine yüklediği bir yük de vardır.

Yükseköğretimde eşitliğin sağlanmasının topluma maliyetinin giderek artmasına rağmen, gerçekten bu eşitlik tam olarak sağlanabilmişmidir? Bu soruya olumlu cevap vermek mümkün görünmemektedir. Çünkü yükseköğretim parasızdır, denilmesine karşılık, kişisel maliyeti, sosyal maliyetinin % 85' ini meydana getirmektedir. Bunu ödeme gücü olanlar -kredi ile de desteklenseler- daha varlıklı ailelerin çocuklarıdır.

İkinci neden, 1993 yılı için ömür boyu kişisel getirisi 151 milyon TL' na yaklaşan ve parasız olduğuna inanılan yükseköğretim karma malını ele geçir-

mek için rekabetin ortaya çıkardığı bir gölge fiyat teşekkül etmiş bulunmaktadır. Zımnî olarak işletilen bu fiyat mekanizması ile üst gelir gruplarının çocukları, bu parasız karma maldan daha çok yararlanabilme imkanı bulabilmektedirler. Çünkü yükseköğretim kurumlarına giriş imtihanlarında, özel okullar ile devlet okullarının eğitimlerinin kalitesinden ötürü büyük bir fiyat mekanizmasının orta öğretime girmiş olduğu görülmektedir.

Devlet yükseköğretim kurumlarına yeterli kaynak ayıramamakta, parasız yükseköğretime talepte kapasiteyi kat kat aşmaktadır. Rekabetin zorlaması ile de orta öğretimde paralı eğitime geçilmektedir. Bugün ülkemizde özel öğretim kurumlarının sayısı hızla artmaya devam etmektedir. Böylece parasız yükseköğretim, paralı orta öğretimin meydana gelmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda da arzu edilen eşitliğin bir başka deyişle gelir dağılımı veya sınıf yapısının eğitim sistemine yansımaması dileği, yüksek ve orta öğretim için hazinece harcanan milyarlarca rağmen gerçekleşmemektedir.

Yükseköğretimin parasız olmasının eşitliği sağlamadığının ikinci göstergesi ise, özel dershanelerdir. Bu kurumlarda yükseköğretime girişin gölge fiyatının ikinci unsurudur. Ücreti milyonlarca liraya varan hazırlık kurslarının bir kısmı tüm bir yıl sürmekte ve devam edenlere başarı garantisi verilmektedir.

Yükseköğretim kurumları kıt kaynaklarla çalışma zorunluğunda olmasına karşılık, bu zımnî fiyat mekanizması dolayısıyla yükseköğretim kurumlarına girişin rantından hazırlık kursları sahipleri ve öğretmenleri ile paralı orta öğretim kurumları faydalanmaktadır. Bir başka deyişle parasız yükseköğretim, eğitim sisteminde kaynak tahsislerini bozmakta ve yüksek gelir grupları orta öğretim kademesine fiyat mekanizmasını da sokarak alt gelir gruplarını dışarıda tutmakta ve yükseköğretimin ömür boyu rantından faydalanmak istemektedirler.

Buraya kadar mevcut finansman sisteminin incelenmesi sonucunda esas yetersizliğin parasız yükseköğretimden kaynaklandığı noktasında toplanmaktadır.

Bu yetersizliğin dışındaki bir diğer yetersizlikte, karma veya erdemli malın, parasız sağlanması onun serbest mal olması olarak anlaşılmasıdır. Oysa yükseköğretimin hem kişisel hem de sosyal bir maliyeti olduğu açıktır. Ülkemizde ise parasız yükseköğretim, serbest bir mal gibi anlaşılmakta ve öğrencilerce olabildiğince israf edilmektedir.

Diğer taraftan kişisel getirisi, sosyal getirisinin çok üstünde olan yüksek öğretimin dışsallık gerekçesiyle sübvansede edilmesi de bir diğer yetersizliği ortaya çıkarmaktadır. Bugün yükseköğretim giriş imtihanı için başvuran 1.088.393 kişiden, ancak 324.402 kişi yükseköğretime kabul edilebilmektedir. Yani kapasite sınırlaması nedeniyle kişisel talebin ancak %29.8 si karşılanabilmektedir. Sosyal tercihin kapasiteyi aştığı bu nedenle de söylenemez.

Yükseköğretimin parasız sunulmasının getirdiği bir diğer yetersizlik ise beyin göçü olayıdır. Doktor ve teknik elamanlarla başlayan dış göç, AB' ne girilmesi halinde her yükseköğretim mezunu için geçerli hale gelecektir. Bu durumda Türk vergi mükelleflerinin sağladığı imkanlarla, kendisine daha iyi iş imkanı bulan bir yükseköğretim mezununa kamu kaynakları ile refah sağlanmış olacaktır.

İkinci bölümde yaptığımız incelemeler çerçevesinde Türkiye' de bugüne kadar yükseköğretimin salt sosyal mal veya erdemli mal olarak ele alındığı görülmektedir. Bunun sonucunda da yükseköğretimin finansmanında ve kaynak tahsisi sisteminin ancak salt sosyal mallarda veya erdemli mallarda görülen bir biçimde oluşturulduğu bir gerçektir. Gelecekle ilgili olarak oluşturulacak finansman sisteminin belirlenmesinde de karşımıza çıkan ilk soru, bu anlayış ve yaklaşımın gelecekte değişip değişmeyeceğidir. Bu sorun tamamen siyasi iktidarların karar alanı içine girmektedir. Ancak burada hemen şunu vurgulamak

gerekir ki, teknik açıdan yükseköğretimin salt sosyal bir mal olarak düşünülmesi hatalı bir yaklaşımdır. Aynı şekilde yukarıda da ifade edildiği gibi yüksek öğretimin erdemli bir mal olarak ele alınması için gerekli şartların oluştuğunu da söyleyemeyiz. Bu nedenle, bugünkü durumun ve anlayışın devam etmesi halinde yükseköğretimden kaynak tahsisinin etkin olmayan bir biçimde yönlendirilmesi adeta kaçınılmazdır.

Teorik olarak doğru olan bu yaklaşımın yükseköğretimin karma bir mal olarak ele alınması ve yükseköğretim finansman sisteminde ve kaynak tahsisi mekanizmalarının bu doğrultuda değiştirilerek yükseköğretimden faydalananların yükseköğretim finansmanına daha kapsamlı ve arzın talebe uyumunu sağlayacak bir biçimde katılmalarının sağlanması gerekmektedir.

Bu konuda yapılacak bir değişikliğin bazı siyasi maliyetlerinin olacağı açıktır. Türkiye yıllarca yükseköğretimin kamu finansmanına dayandırıldığı ve harçlar yolu ile finansmana katılımda anlamlı bir artış yapılmasının bile kamuoyunda meydana getireceği tepkiler nedeniyle ertelendiği bir ülkedir. Böyle bir ortamda yükseköğretim kaynak tahsisi sisteminde özel katkıyı önemli ölçüde artırmaya yönelik yaklaşımların siyasi iktidarlarca benimsenmesinin zorlukları her zaman görülmektedir.

Ancak bugünkü anlayışın sürdürülmesi halinde uzun dönemde yükseköğretimde kaynak tahsisinde gözle görülür iyileşmeler yapılmasının zor olduğu gibi, daha kötüye gidişin önüne geçilebilmesi bile şüpheli görülmektedir. Bu nedenle, bugünkü kaynak tahsisi sisteminin sürdürülmesinin de bazı politik maliyetlerinin olacağı muhakkaktır.

Yükseköğretimin finansmanında uygulanacak alternatif yöntemlerin, yükseköğretimde kaynak tahsisi modellerinin sonuçlarının mümkün olduğunca kantitatif bir bazda belirlenmesine çalışmak ve her yöntemin maliyetlerini en aza indirecek ve faydalarını maksimumlaştıracak yöntemi ortaya koyarak siyasal

iktidarların bu alandaki tercihlerini daha gerçekçi ve bilinçli bir biçimde yapmalarına da yardımcı olabilecektir.

Bu bölümde yükseköğretimle ilgili finansman ihtiyaçları öncelikle cari maliyetler düzeyinde hesaplanacak, daha sonra da yatırım ödeneklerinin fiziki ihtiyaçların karşılanması yönünden sayısal olarak belirlenmesine çalışılacaktır. Bundan sonra da yükseköğretimin finansman darboğazının aşılmasında, mevcut finansman sistemine işlerlik kazandırmak amacıyla yeni finansman önerileri ile mevcut finansman yöntemine alternatif yöntemler üzerinde durulacaktır.

II- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMAN YETERSİZLİĞİ

Yükseköğretim finansman sistemi herşeyden önce arzın talebe uydurulmasını iki yönlü olarak etkileyebilecek bir faktördür. Yükseköğretimin esas itibariyle kamu finansmanına dayalı olması ve faydalananların finansmana katılımının ihmal edilecek bir seviyede tutulması yükseköğretimin talebini belirlemektedir. Yükseköğretim karma malının tüm kurumlarda sifıra yakın bir fiyatla verilmesi, bazı gelişmiş yükseköğretim kurumlarına olan talebin karşılanması mümkün olmayan bir seviyeye çıkmasına sebep olurken, bazı kurumların tercih edilebilirliğini önemli ölçüde azaltabilir. Ayrıca yükseköğretimin finansmanının kamu tarafından karşılanması yükseköğretimde her türlü fiziki ihtiyaçların ve özellikle öğretim elemanı ihtiyacının gereği gibi karşılanmasına çok önemli sınırlandırmalar getirmektedir.

Yükseköğretim sisteminin finansman ihtiyaçlarını aşağıdaki başlıklar altında incelemeye çalışalım;

A- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ GEÇMİŞ DÖNEMLERDEKİ YATIRIM VE FİNANSMAN AÇIKLARI

Geçmiş yıllara bakıldığında yükseköğretim kurumlarına tahsis edilen toplam yatırım ödeneklerinin zaman içinde reel olarak büyük gerilemeler göster-

diği göze çarpmaktadır. 1976-1992 döneminde toplam yatırım ödeneklerinin sabit fiyatlarla yılda ortalama % 4 azalış gösterdiği görölmektedir. Oysa aynı dönemde bu kurumlara yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısı ortalama % 6.5 oranında artmıştır. Aynı şekilde 1976-1992 döneminde GSMH ortalama olarak yılda yaklaşık % 4.5 oranında büyüme göstermiştir. O halde bu dönemde yükseköğretim kurumları hizmet genişlemesinin gerektirdiği yeni yatırımlardan yararlanamadıkları gibi iktisadi gelişmenin meydana getirdiği kaynak artışından da paylarına düşeni alamamışlardır.

Sözkonusu dönemde yıllık ortalama yatırım miktarı 175 milyar TL' sı olmuştur. Bu rakam dönem başındaki yıllık yatırım tutarlarının üzerindedir. Bu gerileme, yeni kayıt yaptıran kişi başına yapılan yatırım tutarına bakıldığında daha da arttığı görölmektedir. Nitekim bu dönemde yükseköğretim kurumlarına her yıl kaydedilen öğrenci başına düşen yatırım miktarı ortalama 2.5 milyar TL' sıdır. Bu rakam 1980-1992 döneminde 1.8 milyon TL' sı olmuştur.

Bu durum 1980-1992 döneminde özellikle 1983' ten sonra yükseköğretim kurumlarının yatırım açısından çok büyük ve birikmiş bir yatırım açığıyla karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Bu şartlar altında gelecekte yapılması gereken ilk şey bu yatırım açığının daha fazla büyümesinin engellenmesi olacaktır.

Yükseköğretim kurumlarında geçmiş dönemlerdeki yatırım yetersizliğinden kaynaklanan sabit sermaye açığının boyutları konusunda bir fikir vermek amacıyla yapılan basit hesaplamalar bu açığın 1991 fiyatlarıyla yaklaşık 30 trilyon TL olduğu tahmin edilmektedir¹. Bu açık geçmiş dönemlerde yatırım ödeneklerinde yeni öğrenci sayısı artışlarının ekonomik gelişme hızının ve idame-yenileme ihtiyaçlarının dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır. Çağdaş eğitimin gereklerini uygulayabilmek için idame ve yenileme oranının % 10 olduğu düşünöldüğünde, sadece yükseköğretim kurumlarına idame ve yenileme gider-

¹ MEB-YÖK; a.g.e., s. 34.

leri için 1991 fiyatlarıyla 3 trilyon lira ayırması gerekmektedir. 1991 yılında ayrılan miktar ise, 1.198.014 milyon TL olmuştur. Görüldüğü gibi mevcut açıklarının dahi karşılanması mümkün olamamaktadır.

Diğer taraftan yükseköğretim kurumlarının elinde mevcut bulunan toplam sabit sermaye varlığının (arsa bedelleri hariç) en ihtiyatlı varsayımlarla 1988 fiyatlarıyla 5 trilyon TL olduğu tahmin edilmiştir¹. Bu çerçevede yıllık % 3' lük bir idame ve yenileme ihtiyacı gözönüne alınırsa bu kurumların yıllık minimum yatırım ödeneği ihtiyaçları 1988 fiyatlarıyla 150 milyar TL' sı olmaktadır. Oysa çağdaş eğitimin gereklerini uygulayabilmek için idame ve yenileme oranının % 5-10 civarında düşünülmesi gerekmektedir.

Tablo No: 39

**Yükseköğretim Yatırımlarının Dağılımı
(Milyar TL)**

Yıllar	Eğitim	Sağlık	Toplam
1980	7.061	3.286	10.347
1981	10.942	4.855	15.597
1982	7.697	7656	15.533
1983	14.270	8.261	22.531
1984	16.230	9.550	25.780
1985	27.212	10.500	37.712
1986	36.286	14.200	50.486
1987	58.400	20.861	79.261
1988	132.649	38.389	171.038
1989	241.890	105.930	347.020
1990	472.300	162.000	634.300
1991	728.300	421.000	1.149.300
1992	1.148.068	856.000	2.004.068
1993	2.255.964	1.503.976	3.759.940

Kaynak: YÖK; Master Planı, MGB; Eğitim Hizmetleri(1980-1992) ve Bütçe Kanunları.

¹ YÖK; Master Planı, s. 304.

Tablo No: 40

Yatırımlar ile Yeni Öğrenci Kayıtlarının Karşılaştırılması

Yıllar	Yatırım Harc. (Milyar TL)	Artış %	Yeni Kayıtlı Öğrenci	Artış %
1980	10.347	-	41.574	-
1981	15.597	50.7	54.818	31.8
1982	15.533	0.0	72.983	33.1
1983	22.531	45.0	105.158	44.0
1984	25.780	14.2	148.766	41.4
1985	37.712	46.2	156.433	05.1
1986	50.486	33.8	165.856	06.0
1987	79.261	57.0	174.870	05.4
1988	171.038	115.7	188.652	07.8
1989	347.020	102.8	193.877	02.7
1990	634.300	82.7	196.111	01.1
1991	1.149.300	81.1	199.735	01.8
1992	2.004.068	74.3	260.303	30.3
1993	3.759.940	87.6	324.402	24.6

Bilindiği gibi bugünkü uygulamada yükseköğretim kurumuna tahsis edilen ödenekler tamamen hizmete yönelik olarak kullanılmamaktadır. % 15' lik Katma Değer Vergisi, % 8' lik Bakanlar Kurulu kesintisi, % 15' lik Maliye ve Gümrük Bakanlığı blokesi ile bunlara ek olarak akreditif yoluyla yapılan alımlarda da kur farkı, banka komisyonu, ithal vergisi ibi muhtelif ödemeler tahsis edilen ödeneğin hizmete ayrılan bölümünü en az % 40 oranında azaltmaktadır. Ayrıca yıl içinde bu ödenekler nakte dönüştürülemediği için yatırımlardan ödeneklerle orantılı bir verim de alınamamaktadır.

Özellikle sağlık ve mühendislik bilimlerinde kullanılan makina ve teçhizat ithal yoluyla sağlandığı için yukarıda belirtilen ödenek erozyonlarından şiddetle etkilenmektedir. Bu durumda makina-teçhizat ödeneklerinde görülen cari artışlar gerçekte zahiridir ve minimum ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. Aslında bu alanda bir geriye gidişten bile söz etmek mümkündür.

Bu çerçeve içinde yükseköğretim kurumlarının yatırım bütçelerinin hazırlanmasında sabit sermaye birikiminden kaynaklanan idame ve yenileme ihtiyacının gerçekçi bir biçimde gözönüne alınması ve zaman içinde sabit sermaye

stoku genişledikçe bu amaçla yapılacak minimum tahsisinde genişletilmesi gerekmektedir..

B- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ TOPLAM YATIRIM İHTİYACI

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde yükseköğretim kurumlarının 1990-1994 döneminde yıllık yatırım ihtiyaçları tablo 41' de belirtilmiştir. Bu tabloda görüldüğü gibi VI. Beş Yıllık Plân döneminde öngörülen yatırım ödeneği ihtiyaçlarının normal bütçe uygulamaları çerçevesinde karşılanması şansının olmadığı açıktır. Bu nedenle devletin bu konuda yeni finansman yaklaşımlarını kabul ederek, bir an önce uygulamaya geçmesi gerekmektedir.

Ayrıca ilişikte sunulan VI. Beş Yıllık Plân dönemi için yükseköğretim kurumları tarafından hazırlanan cari fiyatlarla yatırım ödenekleri tekliflerinde belirtilen değerlerin, sabit fiyatlara dönüştürülerek YÖK tarafından çeşitli varsayımlar altında hesaplanarak tablo 41' de sunulan yatırım rakamlarıyla önemli bir farklılığın da olmadığı görülmektedir.

Tablo No: 41

VI Beş Yıllık Plân Döneminde Yükseköğretim Kurumlarının Toplam Yatırım İhtiyacı (1988 Fiyatları ile)

Yıllar	Telaflı Payı*	Yenileme Payı*	Öğrenci Artış Payı*	Ara Toplam	Büyüme Payı*	Genel Toplam	Artış Hızı %
1989	-	175	150	325	10	353	-
1990	80	175	150	405	20	425	27
1991	100	180	160	440	25	465	9
1992	120	210	165	495	28	523	12
1993	150	220	175	545	32	577	10
1994	180	240	185	605	35	640	11

(*) Telaflı Payı; Yükseköğretim kurumlarında geçmiş dönemlerdeki yatırım yetersizliğinden kaynaklanan ve VI. Beş Yıllık Plân döneminde telafisi gereken minimum sabit sermaye stoğu açığı.

(*) Yenileme Payı; Mevcut sabit sermaye stoğu açığının yenileme ve idamesi için tahsis edilen minimum yıllık paylar.

(*) Öğrenci Artış Payı; VI. Beş Yıllık Plân döneminde yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayılarını artırabilmek için yapılması gereken minimum ek yatırım payı.

(*) Büyüme Payı; Milli gelirin yılda ortalama % 6 büyüyeceği varsayımı ile yükseköğretim kurumları yatırımlarının da bu büyüme ile irtibatlandırılmasından doğan artışlar.

Kaynak: DPT; VI. Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Taslak Çalışmaları.

Tablo No: 42

**VI. Beş Yıllık Plân Dönemi için
Yükseköğretim Kurumları Tarafından
Hazırlanan Toplam Yatırım Ödeneği Teklifi
(Milyar TL)**

Yıllar	Cari Fiyatlar	1988 fiyatları
1990	714	396
1991	952	453
1992	1253	522
1993	1588	588
1994	1895	631

Kaynak: YÖK; VI. Beş Yıllık Kalkınma
Plânı Teklifi, 1988.

**C- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ CARİ MALİYETLER
SEVİYESİNDE GELECEĞE YÖNELİK FİNANSMAN İHTİYACI**

Yükseköğretimin cari harcamalarının tesbiti için tablo 43' de verilen yükseköğretim kurumlarının 1987 kesin hesap raporlarındaki cari harcama kalemleri alınmıştır. Her bir kurumda öğrenci başına ortalama cari maliyet, toplam cari harcamanın, kurumun toplam öğrenci sayısına bölünmesi suretiyle elde edilmiştir. Daha sonra da bu rakamların ağırlıklı ortalaması alınarak, 1987 yılında Türkiye düzeyinde bir öğrenci için cari maliyet 1.732.000.- TL bulunmuştur.

Daha sonra alternatif olarak verilen değerlerden 2000 yılına kadar ki toplam öğrenci sayısı (açıköğretim hariç) projeksiyonu kullanılarak aynı dönemdeki cari harcamaların boyutu tesbit edilmiştir. Söz konusu cari harcama tahminleri tablo 43' de iki ayrı kategoride verilmiştir. İlk olarak 2000 yılına kadar öğrenci başına 1.732.000.- TL' lik cari maliyetin aynı kalması durumunda cari maliyetlerin seyri gösterilmiştir. Hiç kuşkusuz cari harcamaların bugünkü seviyesini koruması halinde öngörülen öğrenci ve öğretim üyesi artışı hedefine ulaşılması mümkün değildir.

Tablo No: 43
Yükseköğretim Cari Harcamalarının Projeksiyonu

Yıllar	Öğrenci Sayısı (*)	Toplam Cari Harcamalar (**)	Toplam Cari Harcamalar (***)
1987	357.909	619.898	619.898
1988	382.539	662.557	662.557
1989	408.074	706.784	706.784
1990	443.771	768.611	1.114.486
1991	446.220	772.853	1.288.732
1992	490.697	849.887	1.629.765
1993	505.575	875.656	1.931.056
1994	518.183	897.493	2.276.094
1995	533.225	923.546	2.693.491
1996	545.332	944.515	3.167.845
1997	556.917	964.580	3.720.041
1998	569.218	985.885	4.372.977
1999	581.284	1.006.784	5.135.524
2000	590.278	1.022.361	5.997.233

(*) Açıköğretim harç.

(**) Öğrenci başına cari maliyetin Türkiye genelinde 1988 fiyatları ile ortalama 1.732.000.-TL. olduğu varsayılmıştır.

(***) 1990 yılında plan döneminde öngörülen öğretim elemanı artışını sağlayabilmek için teşvik marjı olarak cari harcamaların öncelikle % 30 artırılacağı, ayrıca 2000 yılına kadar her yıl %10' nu telafi marjı, %5' i de iyileştirme marjı olarak %15' lik bir artış yapılacağı varsayılmıştır.

Kaynak: YÖK; Master Planın Değerlendirilmesi.

Bu düşünceden hareketle sözkonusu hedeflere ulaşabilmek için cari harcamalarda ciddi artışlar yapılması gereği ortaya çıkmaktadır. İlk anda mevcut öğretim elemanlarını yükseköğretim kurumlarında tutabilmek ve yenilerini bu kurumlara çekebilmek için ve ayrıca yürütülen eğitim ve araştırma hizmetinin kalitesini yükseltebilmek için 1990 yılında cari harcamaların cezbetme marjı olarak % 30 artırılması ve ayrıca 2000 yılına kadar her yıl % 10' unu geçmişteki geriye gidişi telafi etmek % 5' i de iyileştirme marjı olmak üzere % 15' lik bir artış yapılması gerekli olmaktadır.

D- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ GELECEKTE ORTAYA ÇIKACAK ÖĞRENCİ KONTENJAN ARTIŞLARI

Yükseköğretim kurumlarında geçmiş yıllarda kontenjan artışları genellikle kapasite genişlemeleri yapılmadan gerçekleştirilmiştir. Geçmişteki veri-

ler kontenjanı zorlamalarından sonra da kapasite artışlarının istenilen ölçüde gerçekleştirilemediğini göstermektedir. Gerçekten önemli yeni kayıt arayışlarını takip eden yıllardan sonra yatırımların aynı ölçüde artırılmadığı ve bu durumların ısrarlı talepleri üzerine kontenjan sayısının azaldığı görülmektedir.

Bu arada öğrenci sayılarındaki artışın yatırım harcamalarına nasıl yansıtılacağı da önemli bir sorundur. Genel olarak öğrenci kapasitesini artırmak için geçmiş dönemlere oranla daha az yatırım yapılması yeterli olmaktadır. Çünkü geçmiş dönemde yapılan yatırımlar, yeni yatırımlar açısından dışsal ekonomi oluşturmakta ve bazı küçük darboğaz giderme yatırımları ile önemli ölçüde kapasite artırımı sağlanabilmektedir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa 1980' lerin ortalarına kadar yapılan 3.5 trilyon TL(1988 fiyatlarıyla) tutarındaki bir sabit sermaye yatırımı ile yaklaşık yılda 35.000 kişilik bir yeni kayıt kontenjanı meydana getirilmiştir. Buna karşılık daha sonra yapılan 1.5 trilyonluk bir ek yatırımla yıllık kapasitesinin yaklaşık 2.5 kata çıkarılması mümkün olmuştur. Bu durum özellikle yatırımların kampüs bazında yapılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak 1980' li yıllarda daha önceki yatırımların oluşturduğu dışsallıkların önemli ölçüde yararlanıldığı küçük yatırımlarla darboğaz giderme imkanlarının geniş ölçüde değerlendirildiği söylenebilir.

Bu durumda 1990-1994 VI. Beş Yıllık Plân döneminde öğrenci kontenjan kapasitesinin plan dönemi sonunda 148 bine (açıköğretim hariç) çıkarılabilmesi için 1988 fiyatlarıyla en az 1 trilyon TL tutarında bir ek yatırım gerekmektedir. Bu rakam yıllar itibariyle dağıtıldığında ortalama 160 milyar TL yıllık bir ek kaynak gereği ortaya çıkmaktadır.

Sözkonusu yatırım ve finansman açıkları ortaya konduktan sonra, bu açıkların karşılanması için gerekli olan mevcut finansman yöntemlerinin geliştirilmesi ve yeni alternatif finansman yöntemleri üzerinde durulacaktır.

III- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN BÜTÇE İLE FİNANSMANINDA ALTERNATİF YÖNTEMLER

Yükseköğretimde mevcut finansman sistemi merkezi bütçe ile finansmanın oluşturduğu tüm sakıncaları göstermektedir. Bu nedenle mevcut finansman sisteminin iyileştirilmesi herşeyden önce kamu harcamaları sisteminde köklü bir reformun yapılmasına bağlıdır.

Merkezi bütçe ile yükseköğretimin finansmanı bu kurumların bütçesinin genel maliye ve iktisat politikalarından doğrudan doğruya etkilenmesine neden olmaktadır. Yüksek düzeyde fiyat istikrarsızlığının yaşandığı dönemlerde uygulanan kısıtlayıcı politikalar özellikle yatırım harcamalarının olumsuz etkilenmesine ve aksamasına yol açmaktadır. Bu nedenle gerek cari harcamalarda gerekse yatırım harcamalarında öngörülen reel artışların sağlanabilmesi için yükseköğretim bütçesinin kesinlikle kısıtlama programlarının dışında tutulması gerektiği gibi öngörülen artışların sağlanabilmesi için özel bir özen ve çaba sarfedilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile yükseköğretim kurumlarının bütçelerinin gelecek yıllarda bir çeşit ayrıcalıklı muameleye tabi tutulması gerekmektedir.

Yükseköğretime tahsis edilen ödeneklerin istenen seviyede elde edilmesi halinde bile finansman sorunu çözümlenmiş olmamaktadır. Bu açıdan öngörülen harcamaların zamanında serbest bırakılması sorunu da önem kazanmaktadır. Bu problem yatırım harcamalarında gecikmelere neden olması yönüyle çok önemli aksaklıklara yol açmaktadır.

Tüm kamu kurumları gibi yükseköğretim kurumları da ödenek taleplerinde çeşitli stratejilere başvurarak bütçe harcamalarının rasyonel dağılımını ve önceliklerin rasyonel bir biçimde belirlenmesini de engellemektedir. Bu durum kaynak tahsisinde israfa ve öncelikli harcamaların yapılamamasına yol açmaktadır. Nihayet tahsis edilen ödeneklerin yükseköğretim kurumlarınca har-

canmasında aşırı merkeziyetçilik ve bürokratik engellerde mevcut kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasını engellemektedir.

Tüm bu nedenler sonucunda 1960' lardan beri gündemde olan bütçe sisteminin rasyonelleştirilmesi yükseköğretimde finansman darboğazının hafifletilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bütçe tasarısı hazırlama sisteminin bir önceki yıl bütçelerinde belli oranlarda artış yapma prensibi üzerine oturmuş olması da önemli israflara yol açmaktadır. Bu nedenle, yükseköğretim bütçesinin sıfır bazlı bütçe anlayışı içinde ayrı ayrı tüm yükseköğretim kurumları için samimi bir anlayışla yeniden düzenlenmesi gereğini de vurgulamakta yarar bulunmaktadır.

Bu amaçla VII. Beş Yıllık Plân dönemi içinde ayrı ayrı tüm yükseköğretim kurumları için objektif esaslara dayalı olarak(öğrenci sayısı hedefleri, öğretim elemanı sayısı hedefleri, vs gibi) yeni bütçe düzenlenmesine gidilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bugünkü şartlarda yükseköğretim kurumlarında bütçe hazırlıkları tamamen merkeziyetçi bir biçimde yapılmakta, ihtiyaç sahibi birimlerin(fakülte, yüksekokul) talepleri gözönünde bulundurulmadan hareket edilmekte veya ihtiyaç sahipleri hazırlıklarında söz sahibi olamamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak ihtiyaçların önceliklere göre belirlenmesi imkanları oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu soruna çözüm getirebilmek için bütçe hazırlanmasında daha demokratik bir prosedürün gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Türk yükseköğretim bütçe sistemi, bu alanda en verimsiz sistem olarak kabul edilen, pazarlık ve anlaşma yöntemi ile bir önceki yılın bütçesine göre hazırlanan ve çok sayıda tertip, fasıl ve kalemden oluşan bütçedir. Bilmeyenler için inanılması zor olmakla birlikte, cari bütçe Maliye Bakanlığı, yatırım bütçesi ise DPT yetkilileri ile pazarlık sonucu anlaşmaya varılarak hazırlanmaktadır. Böylece, yükseköğretim bütçesinin belirli bir politika doğrultusunda ve bir bütünlük içinde hazırlanması mümkün olamamaktadır.

En ufak harcama dahi bürokratik kurullara tabi olduğu gibi, Sayman' ın onayını da gerektirmektedir. İhaleler ise hem Maliye Bakanlığı' nın hem de Sayıştay' ın onayına bağlıdır. Bu tür işlemler bittikten sonra tüm hesaplar ertesi mali yıl içinde ayrıca yine Sayıştay denetimine tabidir. Yıl içinde bir bütçe faslından diğer bir bütçe faslına para aktarmak hemen hemen imkansızdır. Arttırılan paraların ertesi yıla aktarılması mümkün olmadığı için bir çok halde parayı haralayabilmek kaygısı, amaca uygunluk ve mali verimliliğin önüne geçmektedir.

Gerek akademik gerekse idari personele ödenen ücretler sadece ünvan kademeleri ve bu kademelerde geçirilen süreler esas alınarak her yıl bütçe kanunu ile belirlendiğinden personel politikasında özendirme, ödüllendirme ve piyasa şartlarına göre ücret takdir etmek imkansızdır.

Böylece idari ve mali konularda yapılacak her türlü işlem ve harcamaya ilişkin usul ve esaslar her yılın başında devlet bürokrasisince hazırlanmış reçeteler halinde, üniversite yönetimlerine verilmektedir. Bu şekilde, yönetimler tamamen yetkisiz bırakılmaktadır. Türk yükseköğretiminin bu tür bir idari ve mali yapı ile kaynaklarını verimli bir şekilde değerlendirmesi çok zor görünmektedir.

Bugün ülkemiz ile birlikte, geri kalmış ülkeler ve Arjantin, Brezilya, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerde uygulanan pazarlık ve anlaşma ile bütçe hazırlama yönteminin¹ belirgin özelliği, bütçenin hazırlanmasında herhangi bir kriterin gözönüne alınmasından çok ikili ilişkilerin öne çıkması ve devlet bürokrasisinin yükseköğretim kurumlarının bütçelerine tümüyle hakim olmasıdır.

Bu yöntemle hazırlanan bütçelerin kurumların faaliyetleri ile ilişkisi yoktur. Mesela, öğrenci sayısının artması bütçenin de artışını beraberinde getirmeyebileceği gibi bütçenin artması da kurumsal faaliyetlerin artmasına yol aç-

¹ D. ALBRECHT and A. Ziderman; "Financing Universities in Developing Countries", **The World Bank**, Document No: PHREE/92/61, Washington, D.C., 1992, s. 108.

mayabilmektedir¹. Pazarlık yönteminde bütçe hazırlanmasında kullanılan yöntem, hazırlanan o yılın bütçesi, bir önceki yılın bütçesine belirli bir oranda artırmak suretiyle hazırlanmaktadır.

Pazarlık ve anlaşma yöntemi ile hazırlanan bütçelerin, Türkiye' de olduğu gibi, özellikle bir çok fasıl ve kalemden meydana gelmesi ve harcamalar sırasında da devlet bürokrasisinin onayının gerekmesi durumunda, kurumları kaynak kullanmada verimliliği göz önüne almaya özendirici hiç bir unsur kalmamaktadır. Bu yöntemde yükseköğretim kurumları toplumun istek ve beklentilerine duyarsız kalmaktadırlar².

Bu şekilde hazırlanan bütçeler ile yükseköğretim kurumlarının bütçelerinin gerçek sahibi olduğu söylenemez. Bu durumu Lech Walesa' nın önceki dönem Polonyası' nı anlattığı, "Onlar ödüyormuş gibi yapıyorlar, biz de çalışıyormuşuz gibi yapıyoruz" cümlesi ile de ifade etmek mümkündür³.

Pazarlık ve anlaşma yönteminin sakıncalarından dolayı bir çok ülke, özellikle ileri ülkeler bu yöntemi terkederek modern bütçe yöntemlerine yönelmişlerdir. Bugün gelişmiş ülkelerin yükseköğretimde uygulamaya başladıkları bütçe yöntemleri aşağıda kısaca ele alınmaya çalışılmıştır.

A- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA BÜTÇELERİNİN GİRDİLERE GÖRE HAZIRLANMASI YÖNTEMİ

Bu yöntemle yükseköğretim kurumlarının bütçelerini hazırlayan ülkelerin başında; Kanada, Çin, İngiltere, Fransa, Macaristan, Endonezya, Japonya, Norveç, İsveç ve bir çok eyaletindeki uygulamalar ile ABD gelmektedir⁴. Bu yöntemle, yükseköğretim kurumlarına tahsis edilecek ödenekler öğrenci mali-

¹ GÜRÜZ ve diğerleri; a.g.e., s. 112.

² OECD; "Financing Higher Education Current Patterns", OECD, Paris, 1990, s. 28.

³ GÜRÜZ ve Diğerleri; a.g.e., s. 112.

⁴ OECD; a.g.e., s. 55.

yetinin öğrenci sayısı ile çarpılması sonucu bulunmaktadır. Girdilere göre hazırlanan bütçelerde çok az fasıl ve kalem bulunmaktadır.

Bu yönetime göre bütçelerini hazırlayan birimler, ister devlet bürokrasisi içinde yer alsın, isterse ara kuruluş niteliğinde olsun, bütçeyi hazırlayan organ gerekli ve yeterli altyapıya sahip olmalıdır. Bu yöntemin en önemli özelliği kurumların mali özerkliğe sahip olmalarıdır. Bu nedenle kurum içinde kaynak dağıtımı ile verimli kaynak kullanımının gerektirdiği profesyonel işletmecilik ve finansal analiz altyapısına da sahip bulunmaları gerekmektedir.

Böyle bir altyapıya sahip olmayan ülkelerde de bu yöntem kullanılmaktadır. Buna en iyi örnek Vietnam örneğidir; Vietnam' daki uygulamada, yüksek öğretim kurumları gerek öğrenim ücretleri gerekse geçim harcamaları devletçe karşılanan, öğrenim ücretlerinin bir kısmı devletçe karşılanan, öğrenim ücretlerinin bir kısmı devletçe karşılanan ve öğrenim ücretlerinin tamamen kendileri ödeyen öğrenciler olmak üzere üç grup öğrenci olarak kabul edilmektedir. Bu ülkedeki yükseköğretim kurumları, hükümetin belirlediği üst sınır içinde, öğrenim ücretlerini ve kontenjanlarını tesbit etmede ve bu suretle elde ettikleri gelirleri kullanmada büyük yetki ve esnekliklere sahiptir¹.

Bu yöntemde ortaya çıkan sakıncaları da gidermek amacıyla, son zamanda uygulanmaya başlayan; bazı hizmet ve işlevlerin yükseköğretim kurumları arasında ihaleye çıkarılması ve kaynakların en uygun teklifleri veren yükseköğretim kurumlarına tahsis edilmesi şeklindeki uygulama ile kalitenin ve özellikle araştırmaya dönük çalışmaların artmasının sağlanması istenilmektedir.

¹ J. BERLIE; "Higher Education in Vietnam: Historical Background, Policy and Prospects", **Higher Education Policy**, 6 (2), 1993, s. 42-45.

B- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇIKTILARA GÖRE BÜTÇE HAZIRLAMA YÖNTEMİ

Girdilere göre bütçe hazırlama yönteminin bir ileri derecesi olan bu yöntem göre, öğrencilerin öğrenimlerini normal süreler içinde tamamlayabilmeleri için gerekli olan kriterler gözönüne alınmaktadır. Bu yöntem, Danimarka, Finlandiya, İsrail ve Hollanda' da yeni uygulanmaya başlamıştır¹.

Genelde bu yöntem, yükseköğretimdeki öğrencilere hibe şeklinde destek veren ülkelerde uygulanmaktadır. Çünkü bu ülkelerde okuyan öğrencilerin refah seviyesi oldukça yüksek olduğu için öğrenimlerini gereksiz yere uzatmalarının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. 1983 yılında Hollanda' da uygulanmaya başlayan bu yöntem ile, mezuniyet sürelerinin önemli ölçüde kısaldığı tesbit edilmiştir².

Bu yöntemin ileriki yıllarda giderek yaygınlaşarak uygulama alanı bulabileceğini söyleyebiliriz.

C- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÖĞRENCİ TERCİHLERİNE GÖRE KAYNAK TAHSİSİ YÖNTEMİ İLE BÜTÇE HAZIRLAMA YÖNTEMİ

Yükseköğretim kurumlarının bütçelerinin hazırlanmasında kullanılan en ileri yöntemlerden birisi öğrenci tercihlerine göre kaynak tahsisi yöntemidir. Bu yöntemde, devlet belirli girdi veya çıktılara göre öğrenci başına yapacağı sübvansiyonu belirleyerek her yükseköğretim öğrencisinin kendisine bu miktarı ödemektedir. Daha sonra, her yükseköğretim kurumu öğrencilerden talep edecekleri öğrenim ücretlerini tamamen kendileri tesbit edecek ve bütçele-

¹ M. FERRIS; "Competition and Regulation in Higher Education": A Comparison of The Netherlands and The United States", **Higher Education**, 22, 1991, s. 93-108.

² A. GEDDES; "The Quest for Institutional Autonomy in the Dutch Higher Education Sector", **Higher Education**, 20, 1990, s. 1-10. H. de Groot; "Financing Higher Education: The Dutch Case", **Higher Education Management**, 3(3), 1991, s. 239-245.

rini yine tamamen kendileri buna göre hazırlayacaklardır. En son olarak öğrenciler gidecekleri yükseköğretim kurumunu kendileri tercih edecek ve eğer varsa, talep edilen öğrenim ücreti ile devlet sübvansiyonu arasındaki farkı kendileri ödeyeceklerdir¹.

Bu uygulamaya en yakın yöntem halen Şili' de uygulanmaktadır. Bu ülkede 1981 yılından itibaren özel ve kamu yükseköğretim kurumu şeklindeki ayırım tamamen kaldırılmış, bunun yerine devlet yardımı alan ve almayan kurumlar şeklinde bir ayırma tabi tutularak, yükseköğretim öğrencilerine kredi veren bir kurum oluşturulmuştur. Yükseköğretim kurumlarının bütçelerinin yaklaşık % 50' si kamu kaynaklarından doğrudan tahsis edilmekte, geri kalan kısmı ise o yılki lise mezunlarının ilk üçte ikisi arasından kurumların alabilecekleri öğrenci sayılarına göre öğrenim ücreti yoluyla verilmektedir².

Şili' deki uygulamanın sonucunda 1980-1990 döneminde büyük çoğunluğu özel olmak üzere 300 yeni yükseköğretim kurumu kurulmuştur. Bu kurumların bazıları başarılı olmuş, bazılarında ise kalitede düşme görülmüştür. Ayrıca uygulamaya konulan finansman yönteminin toplumun alt gelir gruplarına daha fazla imkan sağlanmasının amaçlanmasına karşılık, bu beklenen ölçüde gerçekleşmemiştir³.

Yukarıda kısaca vermeye çalıştığımız modern bütçe yöntemlerinin uygulamaları giderek yaygınlaşmaktadır. Bu nedenle ülkemizde de öncelikle pazarlık ve anlaşma yolu ile kaynak tahsis yönteminin terkedilerek, yerine girdi veya çıktı esaslı bütçe hazırlama yöntemleri uygulamaya konulmalıdır. Bununla birlikte, kurum bütçelerinin giderek tek kalem bütçeler haline getirilerek ve yükseköğretim kurumlarının bütçenin kurum içi dağıtımı ve harcanması konusunda serbest ve yetkili kılınmalıdır. Diğer taraftan öğrenim ücretlerinin payı-

¹ ALBERTCH and ZIDERMAN; a.g.e., s. 33-43.

² J. J. BRUNNER; "Chile' s Higher Education: Between Market and State", **Higher Education**, 25, 1993, s. 35-43.

³ E. SCHEFBEIN; "Chile: Economic Incentives in Higher Education", **Higher Education Policy**, 3 (3), 1990, s. 21-26.

nun giderek artırılarak, bir çok ülkede uygulanmakta olan karşılıksız burs şeklindeki öğrenci destekleme programlarının giderek borçlandırma ve gelir seviyesine bağlı burs ve kredilere dönüştürülmesi sureti ile geri ödemelerin artırılmasının sağlanması yanında, öğrenci beslenme ve barınma hizmetlerindeki sübvansiyonun azaltılması da gerekmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse yükseköğretim kurumlarının bütçe sistemlerinin yukarıdaki yaklaşımlarda dikkate alınarak ve rasyonel hale getirilmesi için YÖK' ün koordinasyonunun da kapsamlı bir yeniden düzenleme çalışmasının yapılması sağlanmalıdır.

Diğer taraftan, yükseköğretim hizmetlerinin kamu tarafından sunumunda, bütçe dışında finansman kaynaklarında yeni tekniklerle geliştirilmesinin de ele alınması gerekmektedir.

IV- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİMİN HİZMETİNİN KAMU KESİMİNCE SUNUMUNDA ALTERNATİF FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Yükseköğretimin devlet tarafından sunulması sırasında devlet, kamu kaynakları dışında özel kaynaklardan da faydalanmaktadır. Bunlar; Döner Sermaye İşletmeleri, Öğrenci harçları ve Üniversite Vakıfları' ndan oluşmaktadır. Bu kurumlar bir yerde yükseköğretimin bir karma mal olduğu fikrinden hareketle, yükseköğretim kurumlarına bir yerde alternatif finansman imkanı da sunmaktadırlar. Aşağıda sırasıyla bu kurumlar ele alınmaya çalışılacaktır.

A- YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİ

Döner sermaye, Türk Mali Sistemine gerçek anlamıyla 1927 yılında 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 49. maddesi ile girmiştir¹. Devletin temel görevlerinin yanında çeşitli iktisadi faaliyetlerde bulunması zorunluluğu

¹ MGB; Döner Sermaye İşletmeleri ve Mali Tabloları 1984-1988, T.C. MGB. Muhasebat Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara-1989, s. 3.

nedeniyle genel bütçe sistemi içerisinde yürütülemeyen iktisadi faaliyetlerin, söz konusu kanun ile, genel bütçe içinde yönetilen sınıai ve ticari kurum ve idarelerin ilk madde ve malzeme alım bedelleri ile uzman ve işçi ücretleri, döner sermaye adıyla bütçelere konulan ödenekler ile karşılanır ve ödenir¹, hükmü ile döner sermaye kuruluşlarının kurulmasına imkan sağlamıştır.

Kamu döner sermaye işletmeleri; kamu hizmeti ve görevlerinin daha iyi yürütülmesi ihtiyacından doğmuştur. Bunlar milli ekonomideki atıl kapasiteyi talep ihtiyacına göre ticari, sınıai ve mesleki hizmetleri yerine getiren kuruluşlar olmuştur².

Döner sermayeler 27.9.1984 tarihinde çıkarılan, 3406 sayılı Bakanlıkların kuruluş ve görevleri hakkında kanun ile 7.11.1981 tarihinde kabul edilen 2547 sayılı yüksek öğretim kanunu ile düzenlenmiştir.

2547 sayılı kanununun 58/a maddesine göre; üst kuruluşlarla ilgili kurulların önerisi ve YÖK' nun onayı ile, üniversite ve bağlı birimlerde, ilgili yönetim kurulunun önerisi, rektörlerin olumlu görüşü ve YÖK' nun onayı ile döner sermaye işletmeleri kurulabilir şeklinde, hükme bağlanmıştır.

Döner sermayeler üniversite veya fakülte seviyesinde, bazı durumlarda da bölümler veya enstitüler tarafından da kurulabilmektedir. Yükseköğretim kurumlarının döner sermayeleri içinde en çok gelir sağlayanları, sağlık alanında kurulmuş olan hastane döner sermaye işletmeleri olmaktadır. Bunun tek istisnası Anadolu Üniversitesi olup, bu kurumun toplam döner sermaye gelirinin % 66' sı Açıköğretim Fakültesi' nin döner sermaye işletmesinden elde edilmektedir.

1985 ve 1992 yılı itibariyle üniversite döner sermayelerinin net kâr veya zararları tablo 44' de görüldüğü gibi döner sermaye gelirleri tüm yükseköğre-

¹ Bkz. 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu.

² COŞKUN; a.g.e., s. 69.

tim kurumları için aynı derecede önem taşımaktadır. Ayrıca, nisbeten yüksek gelire sahip döner sermayelerin yükseköğretim kurumlarının geri kalan kısmına da katkısı yok denecek kadar azdır¹.

Döner sermaye işletmelerinin yükseköğretim kurumlarında henüz önemli bir finansman kaynağı haline gelmediği görülmekle birlikte, yine de yükseköğretim kurumları ödenek toplamalarına oranı %20' ler civarındadır.

Bu durumun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden birisi, döner sermaye gelirlerinden projeler veya mal ve hizmet üretimine katkıda bulunan akademik personelin yeterli pay alamamalarıdır. Bu durum, döner sermaye gelirlerinin artırılması yönündeki faaliyetleri sınırlayıcı bir etki meydana getirmektedir. Döner sermaye gelirlerinden yapılan çeşitli kesintiler ve döner sermayeye katkıda bulunanların alacakları pay ve gelir kaynakları ile harcamalarına getirilen sınırlayıcı kısıtlamalar ile döner sermaye işletmelerinin verimli bir biçimde çalışmasını engelleyici etkilerde yapabilmektedir².

Diğer taraftan bu işletmelerin gelir fazlalarının hazineye gelir yazılması uygulaması nedeniyle de, yıl sonu bilançolarının devamlı denk hale getirilerek, gelir fazlaları oluşturulmamaya dikkat edilmektedir. Döner sermaye işletmelerinin tamamında gelir ve gider denktir. Bu durumun düzeltilerek gelir fazlalarının ilgili işletmenin bütçesine gelir olarak yazılması uygulaması getirilerek, işletmelerin daha verimli bir finans kaynağı haline gelmesi sağlanabilecektir.

Yükseköğretimin finansmanında marjinal bir yere sahip olmakla birlikte tablo 44' de görüldüğü gibi son yıllarda önemli miktarda artışlar görülmektedir. Bu kurumların yeni gelir kaynakları olarak görülen döner sermaye uygulamaları, daha esnek ve yönetimin takdirine dayalı hale getirilerek, yükseköğretim kurumlarının kendi elde ettiği hiç bir kaynağı hazineye gelir kaydetme uygulaması kaldırılmalıdır. Döner sermaye gelirlerinin yükseköğretim kurumlarının

¹ YÖK; a.g.e., s. 190.

² DPT; Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 143.

cari, yatırım ve araştırma - geliştirme harcamalarında da kullanılması sağlanmalıdır. Yoksa bugün olduğu gibi döner sermayeler sadece tıp fakültelerinin ve bazı mühendislik fakültelerinin yararlandığı kurumlar olmaktan çıkarılmalıdır. Bu düzenleme iş yükü ve pratiklik açısından belli bilim dallarını himaye amacını taşımamalıdır.

Tablo No: 44

**Yükseköğretim Kurumlarının
1988-1993 Yılı Döner Sermaye Gelirleri (Milyon TL)**

Yüksek Öğretim Kurumları	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
Akdeniz	2.345	6.665	15.628	36.291	54.437	57.164
Anadolu	11.965	21.480	31.521	30.202	63.429	166.206
Ankara	17.429	48.314	78.256	94.876	301.614	560.886
Atatürk	5.450	12.512	23.077	41.929	62.893	116.383
Boğaziçi	215	326	504	1.829	2.744	10.000
Cumhuriyet	2.246	5.747	11.341	17.556	26.334	45.913
Çukurova	10.902	22.685	45.825	73.208	109.812	280.575
Dicle	4.293	7.373	12.275	19.599	29.399	111.923
Dokuz Eylül	4.286	11.688	25.257	45.055	67.582	157.671
Ege	14.037	30.182	61.728	97.455	146.182	210.470
Erçiyas	3.236	7.617	14.897	28.509	42.764	72.180
Fırat	2.733	5.384	8.201	11.172	25.758	31.545
Gazi	6.768	15.334	30.476	56.648	95.436	121.485
Gaziantep	149	1.443	1.114	5.630	8.444	31.896
Hacettepe	17.421	47.804	72.826	134.009	201.014	267.244
İnönü	322	743	1.421	4.319	6.479	13.278
İstanbul	27.876	49.051	77.587	142.279	213.418	338.999
İTÜ	4.327	6.300	10.544	18.950	28.425	75.896
Karadeniz	906	7.012	12.756	24.718	37.078	45.000
Marmara	4.515	7.620	11.086	19.976	29.964	48.675
Mimar Sinan	174	252	209	428	643	4.640
Ondokuz May.	3.493	8.384	17.044	36.044	54.065	102.214
ODTÜ	2.781	5.082	10.366	22.197	33.296	47.265
Selçuk	3.241	6.925	14.763	21.040	31.560	190.586
Trakya	1.255	2.457	5.473	9.177	13.765	22.768
Uludağ	7.089	11.848	21.331	38.143	57.214	69.745
Yıldız	523	608	1.852	3.796	5.694	8.000
Yüzüncü Yıl	14	19	18	69	103	442
Toplam	159.991	351.186	618.037	1077.563	1.786.107	3.213.736

Kaynak: MGB; Bütçe Kesin Hesap ve Bütçe Tahmin Çetvelleri.
(*)Tahmin

Döner sermaye uygulamaları sadece sağlık personelinin iyi ücret alması sağlanması olarak kullanılması durumunda, verilen hizmetin pahalılaşması gündeme gelmektedir. Çünkü işletmelerin gelirini artırmak için pahalı teknolojilere yönelinecek, gereksiz tetkikler yaygınlaşacak, gereksiz ameliyat ve tedavi yöntemleri uygulanabilecektir¹. Bunun gerekçesi de, katma bütçelerin artan hastane harcamalarına yetmemesi ve bu nedenle bu hizmet ücretlerine zam yapmak zorunda olduğu şeklindeki açıklamaların tutarlılığı da kalmamaktadır.

Bu kurumlardan elde edilen gelirler sadece bu kurumlarda çalışanlara ek ücret vermek amacının dışına çıkarılmalıdır. Aksi takdirde kamu kaynakları ile yapılan tesis ve hizmetlerin karşılığı döner sermaye geliri olarak bu tesis ve hizmetlerde çalışanlara ek gelir sağlanması gibi yanlış bir uygulama sonucunu doğurmaktadır. Çünkü ilk sermayelerin yükseköğretim bütçelerinden ayrılacak ödeneklerle sağlanmasının yanında kamu bina ve araçlarının kullanılması nedeniyle de kamusal kaynakların özel kesimce kullanımına yol açabilmektedir.

Döner sermaye işletmelerinin özellikle üniversite-sanayi işbirliği doğrultusunda yeniden yapılandırılması sağlanarak, yükseköğretim kurumlarının topluma açılan birer penceresi durumuna gelerek, yükseköğretim kurumlarının hemen hemen tamamen kamu kaynaklarına dayalı bir finansman yönteminden kurtulmasını da sağlayabilecektir.

B- YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA PARALI ÖĞRETİM

Yükseköğretim karma malının parasız sağlanmasının nasıl aşırı talep meydana getirdiğini, arzu edilen eşit tüketim imkanını ortadan kaldırdığını, giderek gelir dağılımını bozduğunu ve kişisel tüketimi arttırarak kalkınmayı zorlaştırdığını ikinci bölümde açıklamaya çalıştık. Ayrıca bu kıt kaynaklarla üretilen karma malın öğrencilerce serbest mal olarak düşünülüp israf edildiği de ortadadır. Yükseköğretimdeki devamsızlıklar ve başarı oranlarındaki düşmeyi

¹ FALAY; a.g.m., s. 363.

gidermek için yönetmeliklerin sınıf geçmeyi kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi ve çok sık çıkarılan öğrenci aıları bunun açık delilleridir. Kişi üniversite imtihanını kazandığı anda yükseköğretimi bitirmiş sayılmaktadır.

Yükseköğretim hizmetinin kamu kesimi tarafından sunulmasında bir diğer alternatif finansman yöntemi de bugün çok yetersiz olarak uygulama alanı bulabilen paralı öğretim yöntemidir. Bu yöntemde hizmet devlet tarafından paralı olarak sunulmaktadır. Bu uygulamanın ülkemizdeki şekli harç uygulaması adı altında uygulanmaktadır.

Yükseköğretime ayrılan ödeneklerin daha etkin bir şekilde kullanılabilmesini sağlamak için teorik olarak yarı toplumsal hizmet şeklinde düşünülen eğitim hizmetinin gerektirdiği harcamalara öğrencilerinde katılımlarını sağlamayı zorunlu hale getirmek ve toplumsal mal ve hizmet kavramı ile bu mal ve hizmetlerin finansmanında ortaya çıkmış bulunan katma bütçe sisteminin de etkili olarak çalışabilmesi sağlanmış olacaktır.

1- Paralı Öğretimde Harç Uygulaması

Birinci bölümde incelemeye çalıştığımız Yükseköğretim hizmetinin getirisini konusundaki çalışmalarda, Yükseköğretimin kişisel getirisinin, sosyal getirisinden yüksek olduğu belirlenmişti. Türkiye' de bu konuda yapılan çalışmalarda yükseköğretimin kişisel getirisini % 25' ler seviyesinde tesbit edilirken, sosyal getirisini % 10' lar seviyesinde bulunmuştur¹. Yükseköğretimin kişisel alanda üniversite eğitiminin çok kârlı olmasına rağmen, sosyal getiri haddi açısından aşırı yatırım olduğu görülmektedir. Yükseköğretim kişisel açıdan kârlı bir yatırım olmasına karşılık sosyal bakımdan kârlı değildir².

Yine bu çalışmalarda sözkonusu getiri oranı nedeniyle harç uygulamasına geçilmesi önerileri yer almaktadır. Diğer taraftan kamunun yükseköğretime

¹ Bkz: KRUGER; a.g.e., ÖZELLİ; a.g.e., AKALIN; a.g.e.

² AKALIN; a.g.e., s. 180.

ayırdığı kaynakların yetersizliğini de yukarıda ortaya koymaya çalıştık. Bu nedenle, her iki yönden de yükseköğretimin finansmanına katkıda bulunacak finansman yöntemi olarak harç uygulamasına geçilmesi düşünülerek, 1985 yılından itibaren, öğrencilerin beslenme, sağlık, barınma, kültür, spor ve diğer sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, her eğitim-öğretim programının veya öğretim alanının maliyet bedelinin en çok beşte birinin öğrencilerden harç olarak alınması uygulaması başlamıştır.

Bu uygulama 2547 sayılı kanunun 46. maddesi ile düzenlenmiştir. Söz konusu madde;"(öğrencilere yapılacak sosyal transfer ödemeleri dahil) öğrenci başına tesbit edilir. Bu miktarın her yıl Bakanlar Kurulu' nca belirlenecek kısmı, yükseköğretim kurumuna ödenmek üzere devlet tarafından öğrenciye verilir. Geri kalan kısım öğrenci tarafından karşılanır. Devletçe karşılanacak kısım % 50' den az olamaz" diyerek, 1991 yılına kadar harç uygulaması adı altında öğrencilerden alınmıştır. 1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile bu hüküm," yükseköğretim kurumlarının cari hizmet maliyetlerine öğrenci katkısı ile öğrenci sosyal tesis ve faaliyetlerinden elde edilen gelirler, katma bütçeye kaydedildikten sonra yükseköğretim kurumları bütçelerinin 420- Öğrencilerin beslenme, kültürel, sportif ve diğer faaliyetler- tertibinde yer alan, ödeneklerin kullanılması amacıyla üniversite adına milli bankalardan birinde açılacak hesaba yatırılır" hükmü ile, öğrenci harç uygulaması yerini öğrenci katkı payı şekline dönüştürerek devam etmektedir.

1983 yılında kurulan Öğrenci Harçlar Fonu' nun hesabına yatırılan harç tutarları, bu fonu kaldırılması ile 1.1.1991 tarihinden itibaren, öğrenci sosyal hizmetler hesabı haline getirilerek¹, hazine genel hesabına alınmaya başlamıştır. Bu şekildeki uygulama 1.1.1992' de terkedilerek yukarıdaki hüküm ile harçlar her üniversitenin kendi bütçesine aktarılması uygulamasına geçilmiştir².

¹ MGB; Yasama Organı Denetimine Tabi Fonlar Mevzuatı.

² MGB; Eğitim Hizmetleri(1980-1992), s. 30.

Harç uygulamasında, "belirlenen maliyet bedelinin en çok beşte biri öğrenciden harç olarak alınır" hükmü uygulamada hiç bir zaman geçerli olmamıştır. Genelde, harç - maliyet oranı fiilen %1-5 arasında değişerek uygulanmıştır¹. Böylece öğrencilerin finansmanına katılımı önemsiz bir seviyede kalmıştır. Türk yükseköğretimi için yapılan çalışmada belirtildiği gibi, en az 3/2'sinin öğrenciden alınması gereği² yerine getirilememiştir.

1990 yılında sözkonusu fonu düzenleyen 46. madde 418 sayılı KHK ile yürürlükten kaldırılmış, yerine öğrencinin cari maliyete katkısı sistemi yürürlüğe girerek, sistemin işlemesi bütçe uygulamalarına bırakılmıştır. Bunun sonucunda, toplanan harç miktarlarının yatırımın finansmanında kullanılması mümkün olamamıştır. Bu eksikliği ortadan kaldırmak amacıyla 2547 sayılı kanunun 46. maddesi 3843 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek, 1993-1994 öğretim yılından itibaren elde edilen miktar, başta öğrencilerin beslenme, barınma, sağlık, kültür, spor ve diğer sosyal hizmet faaliyetleri olmak üzere, üniversitenin her türlü cari, kalkınma plân ve programlarına uygun yatırım ve transfer harcamalarında kullanılması imkanı getirilmiştir³.

Öğrencilerden alınan harç tutarlarına baktığımızda, 1984 yılında 9.970 milyon, 1985 yılında 10.120 milyon, 1986 yılında 13.303 milyon, 1987 yılında 14.425 milyon, 1988' de 22.321 milyon, 1989' da 24.349 milyon 1990' da 60.412 milyon, 1991' de 67.823 milyon ve 1992' de 137.654 milyon, 1993' te ise 455.400 milyon TL olmuştur.

Bu tutarlar ile katma bütçe tutarları karşılaştırıldığında, 1984 yılında % 1, 1985' de % 7, 1986' da % 6, 1987' de % 4, 1988' de % 3, 1989' da % 2, 1990' da % 2, 1991' de % 1, 1992' de % 1 ve 1993' de % 2 gibi, çok düşük oranlarda gerçekleştiği görülmektedir.

¹ YÖK; Cari Maliyetler 1993, s. 3.

² ÖZELLİ; a.g.e., s. 123.

³ YÖK; a.g.e., s. 3.

Tablo No: 45

Harçların Kullanım Alanları (%)

Yıllar	Genel Yönetim	Beslenme	Sağlık	Barınma	Kültür	Spor	Diğer Sos.Hız	Unl. Carl	Harc. Fazlası
1985	2	54	11	7	7	11	8	-	-
1986	3	51	12	4	8	13	9	-	-
1987	2	55	9	6	8	14	6	-	-
1988	1	60	10	5	5	12	6	-	1
1989	1	75	3*	3	4	8	4	-	2
1990	2	70	3*	4	4	8	6	-	3
1991	2	73	3*	5	4	6	4	-	3
1992	1	64	16	4	3	4	2	-	6
1993	2	62	15	3	3	4	2	4	5

Kaynak: Yök; Öğrenci Harçlar Fonu Raporu 1993.

(*) 1989-90-91 yıllarında sağlık giderleri katma bütçeden harcanmıştır. 1992 yılından itibaren sağlık giderleri tekrar ÖSBK' dan alınmaya başlanmıştır.

1993 yılında bir öğrencinin örgün öğretimdeki maliyeti yaklaşık 30 milyon TL iken, öğrencilerden alınan katkı payı tutarı 510 bin TL' sidir. Buna göre, genelde bir öğrenci ancak maliyetinin % 2' si kadarını katkı payı olarak ödemektedir. Öğrenci harç tutarlarında 1993 yılına kadar geçen dönem içinde devamlı bir azalma görülmektedir. İlk uygulamaya konuş amacının öğrenci maliyetlerinin 5/1' inin alınması olarak ifade edilmesine rağmen, genelde bu maliyetlerin ancak % 2' si alınabilmektedir. Bu miktarda doğrudan doğruya eğitime dönük bir şekilde değil de, genelde öğrencilerin sosyal ihtiyaçları için kullanılmaktadır(Tablo No: 45).

Tablo No: 46

Toplam Katkı Payının Öğrenci Başına Düşen Payı (BinTL)

Yıllar	Tutar
1985	597.356
1986	568.701
1987	444.666
1988	375.710
1989	242.037
1990	372.505
1991	243.536
1992	299.831
1993	508.826

Kaynak: DPT-YOK verileri.

(*) DPT' nin 1992 yılı deflatörleri gözönüne alınarak hesaplanmıştır. 1992=1.000

Tablo No: 47

**Yükseköğretim Kurumlarının Programlarına Göre Öğrenci Başına
Ortalama Cari Maliyetler ve Öğrencilerce Ödenecek Katkı Payları
(1993-1994)**

Program	Ortalama Cari Maliyet (TL)	Gündüz Öğrenim Gören Öğrencilerce Ödenecek Katkı Payı (TL)	İkinci öğretim-deki Öğrencilerce Ödenecek Katkı Payı (TL)
Tıp Fakültesi	150.000.000	3.000.000	-
Diğer Sağ.Bil. Prog.	55.000.000	2.000.000	27.500.000
Müh. Mım. Fakültesi	45.000.000	1.600.000	22.500.000
Ziraat-Orman Prog.	45.000.000	1.600.000	22.500.000
Güzel Sanatlar Fakül.	45.000.000	1.600.000	22.500.000
Eğitim Fakülteleri	40.000.000	1.200.000	13.000.000
Huk.İkt.İşlt.ve Sos.Bil	26.000.000	1.200.000	10.000.000
İletişim Fakültesi	20.000.000	1.200.000	10.000.000
Açıköğretim	850.000	400.000	-
Konservatuvar	140.000.000	3.000.000	70.000.000
Yabancı Dil. Y.O.	120.000.000	2.000.000	-
Sivil Havacılık Y.O.	60.000.000	1.400.000	-
Diğer 4 Yıllık Y.O.	20-50 Milyon	1-1.4 Milyon	10-20 Milyon
2 Yıllık Meslek Y.O.	33.000.000	1.000.000	10.000.000
Fen-Edebiyat Fak.	26.000.000	1.200.000	13-20 Milyon

Kaynak: 17 Ağustos 1993 Tarih ve 21671 Sayılı Resmi Gazete

Aslında öğrenci harçlar fonu uygulaması, öğrenciden alınan miktarların yetersiz olmasına karşılık, başarılı olduğunu özellikle bu fon yetkilileri tarafından ifade edilmektedir. Bir çok yükseköğretim kurumunun sosyal kuruluşlarının bu fon sayesinde gerçekleştirilmiş olması da bu ifadeyi doğrulamaktadır.

Genelde politik tercihlerin ön plana çıkması sonucunda, YÖK' ün önerdiği % 5' den başlayıp, % 25' e kadar yaptığı alternatif katkı payı cetvellerine dahi itibar edilmeden % 1-2 gibi katkı oranları uygulanmıştır. Finansman sıkıntısının hat boyutlara ulaştığı artık açık bir şekilde görülmekte iken, yükseköğretime önemli ölçüde kaynak olabilecek bir uygulama tam olarak yerine getirilememektedir.

1984-1985 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlayan harç uygulamasına göre, en yüksek harç 50.000.-TL ile tıp fakültelerinde, en düşük harç ise 10.000.-TL ile yabancı dil hazırlık sınıfları ve destek birimleri, konservatu-

varlar, iki ve dört yıllık yüksek okullar, hazırlık okulları ve açıköğretim fakültelerinde okuyan öğrencilerden alınacaktır.

1985-1986 öğretim yılında yükseköğretim öğrencilerinden alınacak harç miktarları 24.7.1993 gün 85/9743 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Bu karara göre, tıp fakültelerinde harç miktarı 100.000.-TL' na yükseltilmiş, en düşük harç miktarında ise bir değişiklik yapılmamıştır.

1985-1986 öğretim yılında uygulanan harç miktarlarında, takip eden üç öğretim yılında yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararları ile bir değişiklik yapılmamıştır. 1989-1990 öğretim yılında harç miktarları yeniden belirlenerek, en yüksek harç miktarı 200.000.-TL' na yükseltilirken, en düşük harç miktarı da 30.000.-TL olmuştur.

1990-1991 öğretim yılından itibaren harç uygulaması yerini katkı payı uygulamasına bırakmıştır. Bu dönemde en yüksek katkı payı 250.000.-TL' na çıkarılırken, en düşük katkı payında yine bir değişiklik yapılmamıştır. 1991-1992 öğretim yılında ise en yüksek oran 300.000.-TL' sı olurken, en düşük miktar da 50.000.-TL' na yükseltilmiştir. 1992-1993 öğretim yılında katkı payları yeniden tesbit edilerek, en yüksek miktar 1.500.000.-TL en düşük miktarda 600.000.-TL olmuştur.

Harç miktarlarındaki artışlar dikkate alındığında bu miktarların ülkemizde yaşanan enflasyonun dahi dikkate alınmadan olabilecek en düşük miktarların tesbit edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Diğer taraftan 2547 sayılı kanunun 46. maddesi ile, isteyen öğrencinin harç kredisi olarak devletten alabilmesi imkanı da getirilerek, harçların bir kısmının devlet tarafından karşılanması da sağlanmıştır. Bu kredinin geri dönüşünü ve faiz oranlarını düşündüğümüzde-1962-1992 dönemi içinde verilen, 1993 fiyatlarıyla toplam 7.1 trilyon TL tutarındaki krediye karşılık, geri toplanabilen toplam alacak miktarı ancak

455 milyar TL, yani alacağın ancak % 6' sıdır-¹ bir nevi bu miktarında kamu kesiminden alındığı izlenimini ortaya çıkarmaktadır.

Bu bakımdan, harçların bugünkü şekli ile yükseköğretimin finansmanına katkıda bulunduğunu söyleyemeyiz. Bu nedenle öğrenci harçlarının yükseköğretim kurumlarının cari hizmet maliyetlerini karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

2- Paralı Öğretimde İkinci Öğretim Uygulaması

19.11.1992 tarihinde kabul edilen ve 27.11.1992 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 3843 Sayılı Kanunla yurtiçi yükseköğretim imkanlarına bir ek kapasite kazandırmayı amaçlayan düzenleme ile, mevcut yüksek öğretim kurumlarında "ikili öğretime" geçilerek paralı ikinci öğretim imkanı sağlanmıştır. Kanunda yer alan tanıma göre ikili öğretim; "yükseköğretim kurumlarında önlisans, lisans ve lisansüstü düzeyde yapılan normal örgün öğretimi" ifade etmektedir. İkinci öğretim ise "yükseköğretim kurumlarında normal örgün öğretimin bitimini takiben yapılan örgün öğretim" anlamına gelmektedir. İkinci öğretim sözkonusu kanununun 7. maddesinde açıkça ifadesini bulduğu üzere isteğe bağlı ve paralıdır. Paralı olacağı hükme bağlanmış ikinci öğretime kabul edilecek öğrencilerin ödeyecekleri öğrenim ücretleri, öğrenim dallarının niteliklerine, yükseköğretim kurumlarının özelliklerine ve sürelerine göre öğrenci maliyetleri de dikkate alınarak YÖK' nun görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığı' nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu' nca belirlenecektir. Öğrenim ücretini düzenleyen 7. madde de "alınacak ücretlerin normal örgün öğretim için belirlenen cari hizmet maliyetlerinin yarısından az olamayacağı" hükme bağlanmıştır.

İkinci öğretim ile, hem ek kapasite meydana getirmek hem de paralı öğretime geçişin bir nevi denemesini yapmak amaçlanmıştır. Çünkü ikinci öğre-

¹ MEB; MEB Köksal Toptan' ın 1993 Yılı Bütçe Konuşması, TBMM, Ankara, 22 Aralık, 1992.

tim için tesbit edilen harç miktarlarına baktığımızda, bu öğretimin paralı bir öğretim olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Tablo 19' da ikinci öğretim harç miktarları verilmiştir. Bu tabloya göre en düşük harç miktarı 13 milyon TL iken en yüksek miktarın 70 milyon TL olduğu görülmektedir. Yukarıda verdiğimiz normal öğrenim harçları ile karşılaştırıldığında, bu uygulamanın tamamen paralı bir öğretim uygulaması olduğunu söyleyebiliriz. Normal öğretim öğrenci maliyeti 30 milyon TL iken, ikinci öğretim harç miktarı ortalama 26 milyon TL' na gelmektedir.

İkinci öğretimde maliyet artırıcı öge olarak öğretim üyeleri ile diğer çalışanların ücretlerinin normal öğretim ücretinin üç katı olması ve elektrik kullanımından ibarettir. Diğer bir ifadeyle öğrenim ücretlerinin hemen hemen tamamının öğrencilerden alındığı bir nevi paralı öğrenimdir diyebiliriz. İkinci öğretim uygulaması ile ilgili problemlerin düzenlenerek daha da etkin hale getirilmesi sağlanmalıdır. Diğer taraftan bu paralı öğretim uygulaması normal öğrenim öğrencilerine de uygulanarak bu oranlara yakın bedelin alınması yoluna gidilmesi ile, yükseköğretim kurumlarının yaşadığı finansman sıkıntısının hafifletilmesinde başarılı olunabilir. Artık yükseköğretim kurumunda okumak isteyenlerin bunun bedeline katlanacağını bilerek bu kurumlara gelmeleri sağlanmalıdır.

3- Paralı Öğretimde Borçlanma Uygulaması

Bu uygulama, yükseköğretimin sosyal faydası yönü ile vergilerle finanse edilmesi ve kişisel faydasının ise hizmetten yararlanana ödettirilmesi sisteminin borçlanma yoluyla sağlanmasını içermektedir. Birinci bölümde teorik olarak ele aldığımız borçlanma yöntemi bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yaygın olarak uygulanmaktadır. Bu sistemin amaçları olan;

- Yükseköğretime devamlı bir finansman kaynağı sağlanması,
- Eğitim yatırımları teşvik edilerek, kalkınmaya katkıda bulunmak,

- Fakir öğrencilerin eğitim imkanlarını artırmak suretiyle fırsat eşitliğini temin etmeyi sağlamaktır.

Genelde eğitim kredisi şeklinde adlandırılan borçlanma programları birinci bölümde ifade ettiğimiz gibi yükseköğretimdeki finansman yetersizliğini çözmeye yardımcı olacak bir alternatif sistem olarak düşünülmektedir. Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Latin Amerika ülkelerinin uyguladığı borçlanma programlarına baktığımız zaman, oldukça büyük boyutlu programlar halinde uygulanmaya konulduğu görülmektedir.

Tablo No: 48

Bazı Latin Amerika Ülkelerinde Borç Verilen Öğrenci Sayıları

Ülkeler	Yüksek öğretimde Toplam Öğrenci Sayısı(1)	Borç Alan Öğrenci Sayısı (2)	1/2' ye Oranı
Brezilya	1.251.116	388.415	31
Kolombiya	211.302	56.422	27
Ekvator	235.274	14.271	6
Panama	34.302	4.502	13
Venezuela	282.074	2.202	0.8

Kaynak: Unesco Statistical Year Book (1991)

Latin Amerika ülkelerinden Honduras' da öğrencilerin % 2' si Jamaika' da ise % 26' sı borçlanma programlarından yararlanmaktadır¹.

Türkiye' de uygulanacak bu sistemde yatırım harcamaları bugün olduğu gibi devlet tarafından üniversitelere tahsis edilecektir. Ancak, cari ve transfer harcamalarının ödenekleri ise, doğrudan doğruya üniversitelere verilmeyip YÖK içinde kurulabilecek olan öğrenci Harçlar Fonu merkezinde toplanacaktır. YÖK yükseköğretim kurumlarının da yardımıyla cari öğrenci maliyetlerini tesbit edecektir. Yükseköğretim kurumları söz konusu cari maliyetleri karşılayacak seviyede bir bedeli ödemek üzere YÖK bünyesindeki fona borçlanma tale-

¹ E. B. KAUSEL; "Alternative Policies For Financing Higher Education", **The Financing of Education in Latin America**, FDB, Washington, 1978, s. 321-357.

binde bulunacaklardır. Prensip olarak başvuran bütün öğrencilerin talebi fon tarafından karşılanacak ve mezuniyet sonrasında faiziyle birlikte geri ödemek şartıyla öğrenciye kredi çeki verilecektir.

Bu sistem içerisinde tüm öğrencilerin kredi isteğinde bulunduğunu varsaydıgımızda, tüm öğrencilerin cari maliyeti öğrenci harçlar fonu merkezine aktarılacak ödenek tutarına eşit olacaktır. Böylece devletin yükseköğretim mali yükünde herhangi bir değişiklik olmayacak ve üniversitelerin gelirleri de aynı seviyede kalmış olacaktır.

Bu verilen bilgileri 160 milyar yatırım ve geri kalan 440 milyar cari ve transfer ödeneklerinden meydana gelen toplam 600 milyarlık 1992 yılı yüksek öğretim kurumları bütçesine uyguladıgımız ve aynı varsayımlardan hareket ettiğimizde 160 milyarlık yatırım ödeneklerinin bugün olduğu gibi doğrudan kalan 440 milyar TL'lik cari ve yatırım ödeneklerinin de öğrencilere kredi verilmesi yoluyla üniversite bütçelerine aktarılmasına gidilmiş olacaktır.

Öğrencilerin beşte birinin de harçlarını kendilerinin bizzat ödeyeceğini varsaydıgımızda ise, 80 milyar TL dolaylarında ek bir tutar fon bütçesinde toplanmış olacaktır. Borçlanma sistemi ile paralı yükseköğretime geçiş sağlanabilecektir. Yükseköğretimin kişisel getirisi de böylece öğrencilerden zaman içerisinde alınması imkanı da getirilmiştir. Diğer taraftan bu uygulama ile yüksek öğretim kurumlarının maliyetlerini daha rasyonel belirlemeleri de sağlanabilecektir.

a- Borçlanmanın Yönetimi

YÖK' ve Kredi ve Yurtlar Kurumundan oluşan merkezi bir borçlanma idaresi ile bu program yürütülebilir. Aynı zamanda özel bankalarında bu programlara katılmaları da sağlanabilir. Bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, özel bankaların devreye girerek bu alanda yetkilendirilebildikleri de görülmek-

tedir¹. Bu amaçla ülkemizde de bu programlarının ticari bankalarca desteklenip desteklenmeyeceği konusunda yaptığımız bir ankette, bankaların % 70'inin bu tür bir kredilendirme sistemine girebilecekleri ifade edilmiştir². Ancak bu bankalar, devlet garantisi altında ve belirli devlet teşvikleri ile bunu üstlenebileceklerini de belirtmişlerdir. Daha sonra bu uygulamaya benzer bir uygulamayı ülkemizde ilk olarak Yapı ve Kredi Bankası' nın başlattığı görülmektedir³.

Diğer taraftan kabul etmeyen bankaların özellikle bu yüksek enflasyon ortamında bu tür bir programın bankalar açısından cazip olmayacağını önemle belirtmişlerdir.

Görüldüğü gibi bu tür bir finansman yönteminin ülkemizde uygulanması gerçekten yükseköğretimdeki darboğazı aşacak yönde bir yöntem olarak görülmektedir.

b- Borçlanmanın Finansmanı

Devlet, eğitim kredi programlarının çoğu için ana fon kaynağını oluşturmaktadır. Ülkemizde de bu tür uygulamada özellikle öğrenci harçlarının toplanacağı YÖK bünyesinde kurulacak olan Öğrenci Harçlar Fonu Merkezi borçlanmada ana finansman kaynağını oluşturacaktır. Kredi ve Yurtlar Kurumu ise normal öğrenci gelirleri dışında devletin bu programlarının uygulanabilmesi için bazı gelir kalemlerini borçlanma programına aktarması gerekmektedir. Özellikle toplanan emlak vergisi ile gelir ve kurumlar vergisinin belirli bir oranını o yörenin yükseköğretim kurumlarına aktarılabilir. Ya da milli piyango gelirlerinin yine belirli bir oranı bu programları desteklemek amacıyla kullanılabilir.

1 PSACHAROPOULOS and WOODHAL; a.g.e., s. 153-154.

2 Bkz. Bankaların borçlanma programına katılımlarının tesbiti için yapılan Anket Çalışması Sonuçları.

3 Yapı ve Kredi Bankası Katoloğu, 1994.

Borçlanma programının finansmanı merkez ve ticari bankalardan da sağlanabilir. Amaç özellikle ticari bankaların bu alana girerek, borçlanma programının uygulanmasına destek vermeleri gerekmektedir. Bu bankalara devletin bir takım teşvikler sağlayarak programa dahil edilmeleri desteklenebilecektir.

Bu programın bir diğer finansman kaynağını da borç geri ödemeleri oluşturmaktadır. Fakat yeni bir uygulama olacağı için bu oranın başlangıçta çok düşük olacağı açıktır. Gelişmekte olan ülkelerde bu oran % 20 civarında bulunmaktadır¹.

Borçlanma programının finansmanında gelişmiş ülkelerde genelde özel kesim bu desteği sağlarken, gelişmekte olan ülkelerde devlet yardımı ağırlık taşımaktadır. Çünkü genelde borçlanmalar düşük faizli ve uzun vadeli olmaktadır. Fakat yine de % 40-50 gibi devletin dışından sağlanacak kaynakların devreye girmesiyle bu kadarlık bir oranda devlet tasarruf sağlayacağı gibi, geri ödemeler gerçekleştikçe devletin kazancı daha da artacaktır.

c- Borçlanmanın Geri Ödeme Süresi

Gelişmekte olan ülkelerde genelde enflasyon olgusunun bulunması nedeniyle, geri ödeme süreleri çok uzun vadeli tutulamamaktadır. Ülkemizde mevcut enflasyonist durum devam ettiği sürece 10-15 yıl gibi bir vade programının uygulanması çok zor görünmektedir. Bugünkü ortamda bu süreyi devletin özel kesime sağlayacağı teşvikler belirleyecektir. Anket çalışmamızda ticari bankalar bu oranın en çok bir veya iki yıl gibi bir oranda olmasını plânlamaktadırlar. Borçlanma programında geri ödeme başlamadan evvel mutlaka bir geri ödemesiz sürenin öngörülmesi gerekmektedir. Bu süre 6-12 ay arasında değişebilir. Çünkü bu süre mezun olduktan sonra iş bulma süresi olarak değerlendirilebilecektir.

¹ WOODHALL; Student Loans....., s. 38.

Alınan borçların geri ödemeleri doğrudan borç alınan kurumlara yapılabilir gibi, bankaların vasıtasıyla da gerçekleştirilebilir. Diğer taraftan, ödeme miktarları çalışanların maaşından kamu veya özel işverenlerce kesilebilir veya verilen borçlanma miktarınca kişinin belirli kurumlarda mecburi hizmete tabi tutulabilir.

Borçlanmada uygulanacak faiz oranları piyasa faiz haddinin altında olmalıdır. Dolayısıyla öğrenci borçları üzerindeki gerçek faiz oranı negatif olacaktır. Ticari bankaların tereddüt ettikleri noktalardan birisi bu konuda ortaya çıkmaktadır. Piyasa faiz haddi arasındaki farkı devletin vereceği mali teşvikler ile kapatılması önerilmektedir.

Borçların geri ödenememesi durumu gelişmekte olan ülkelerde oldukça sık görülen bir olaydır. Bu oran bu ülkelerde % 20 civarındadır-Türkiye' de ise % 5' ler civarındadır-. Bazı ülkelerde ise % 50' lere kadar çıkmaktadır¹. Bu amaçla borçlanacak olanlardan şahsi ve aynı garanti istenmelidir. Böylece borcun ödenememesi durumunda harç veren kurumun bu borcu tahsil etme imkanı ortaya çıkacaktır.

d- Borçlanmanın Faydaları

Borçlanma yöntemi ülkemizde yükseköğretimin içine düştüğü krizden çıkmada etkili olabilecek bir sistemdir. Borçlanma paralı yükseköğretime geçişte ilk adımı teşkil edecektir. Böyle bir yöntem uygulanmakla yükseköğretimin finansmanının bir kısmı teorik olarak yarı kamusal hizmet olarak düşünülen bu hizmetin niteliğine uygun hale getirilmiş olacak ve finansmanının bir kısmına ilk zamanlarda borçlanma yoluyla da olsa öğrencilerin katkısı sağlanmış olacaktır.

¹ L. D. HEWAGAMA; A Study on the University Loan Scheme Study' s Bank, Colombo, 1978, s. 12.

Diğer taraftan yükseköğretim kurumlarında uygulanan katma bütçe yöntemi bu tür bir uygulama sonucunda gerçek kimliğine kavuşmuş olacak ve böylece yıl içinde nakit sağlama zorlukları en aza indirilmiş olacaktır.

Bu tür bir düşünce uygulanmaya konulduğunda yükseköğretim kurumlarına maliyet esası getirilmiş olacağından, bu kurumlar harcamalarında, çalışmalarında ve özellikle öğrenci alımlarında daha rasyonel düşünmeye itilmiş olacaktır. Diğer bir anlatımla bu yeni finansman sistemi en belirgin tesirini yükseköğretim kurumları üzerinde göstererek, cari ve transfer giderlerinin tamamı öğrencilerden alınacağı için, bu kurumlar hem giderlerini düşürecek hem de gelirlerini artırmak amacıyla daha rasyonel ve etkin çalışmaya başlayacaklardır.

Öğrencilerin, öğrenimlerini normal öğretim süresi içinde ve iyi derecelerle bitirdiğinde, borçlarının bir kısmının veya yerine göre tamamının silinebileceği gibi hükümler sisteme dahil edilerek, öğrencilerin sene kaybı olmaksızın öğretimlerini tamamlamaları da temin edilmiş olacaktır.

Borçlanma programında borçlanmanın şartları maddi durumu yerinde olan öğrencilerin borçlanmaya başvurma eğilimlerini herhangi bir kısıtlama getirmeksizin düşürecek şekilde tesbit edilebilir. Mesela, öğrenim bedeli borçlanma yoluna başvurmadan peşin olarak ödendiğinde bu tutar belirli bir miktar azaltılabilir. Bu yolla fonda başka amaçlarla kullanılmak üzere daha çok nakit birikmesi sağlanabilir.

e- Borçlanmaya Yapılan Eleştiriler

Sisteme yapılabilecek ilk eleştiri, öğrencilerin çoğunun bugün harç ödeme gücünden yoksun olduğu itirazı olacaktır. Ancak yöntemin genel açıklamasından da anlaşılacağı üzere, sistem yerleşinceye kadar isteyen her öğrencinin harcı kurumlar tarafından borçlandırılarak ödeneceği için, öğrenciler öğrenim süreleri içinde herhangi bir mali yük altına girmiş olmayacaklardır.

Diğer bir eleştiri de öğrencinin mezun olduktan sonra, borçlandırılan miktarının geri ödemesi noktasında ortaya çıkacaktır. Mezun olan öğrencinin borcunu faizi ile birlikte geri istemenin aynı zamanda kendi geçimini de temin etmek zorunda bulunan genç yükseköğretim kurumu mezunlarını zor duruma düşüreceği iddiasıdır. Ancak ödeme zamanında zor durumda kalabilecek bu tür kişilerin borçlarının faizi de hesaba katmak suretiyle ertelenmesi yoluna gidilerek bu eleştiri de ortadan kaldırılabilir.

Borçlanma politikasının başarısı borçlanma programlarının harç politikasında yapılacak değişiklikler ve orta öğretim seviyesindeki yardımlarda ki artışlar ile desteklenmesine de bağlıdır.

C- YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA ÜNİVERSİTE VAKIFLARI

Vakıf kurumu, kamu hizmetlerine fertlerin iradesi ile doğrudan doğruya yardımı amaç edinen bir müessese olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde ise Medeni Kanunun kabulü ile vakıf kurumu "tesis" adı altında vakıf ile uzaktan yakından ilişkisi olmayan yeni bir hukuki esasa bağlanmıştır. Yeni düzenleme ile vakıf kurumuna Medeni Kanunun tesislere ilişkin hükümleri ile vakıflar kanununun hükümleri uygulanmıştır. Bu yeni kabul edilen vakıf kanunu ile, vakıf kurma talebi oldukça yetersiz kalmıştır.

Medeni Kanunun hükümlerinin yetersizliği konusunda yaygınlaşan kanaat, 1967 yılında 903 sayılı kanunun çıkmasına neden olmuş ve böylece vakıf kurumunun yeniden başvurulabilecek bir kaynak haline getirmek ve bu şekilde kamu hizmetlerinin yükü konusunda devlete yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Bu kanuna istinaden kurulan vakıflara "mülhak vakıflar" Cumhuriyet öncesi kurulan vakıflara da "mazbut vakıflar" adı verilerek, ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur.

Üniversite vakıfları bu mülhak vakıflar içinde yer alan ve üniversitelere ek finansman kaynağı meydana getirmek amacıyla kurulan kurumlardır. Bunlar

batı toplumlarından örnek alınarak kurulan yükseköğretim kurumlarının ticaret yapmaları, aidat toplamaları ve bunları kurumların ilgili alanlarında kullanmak üzere oluşturulmuşlardır.

Bugün her yükseköğretim kurumunun bir vakıf kurumu bulunmaktadır. Bu vakıflar kurdukları şirketin veya bağışlar yolu ile elde ettikleri kazançları belirli alanlara yöneltmektedirler. Bu alanlar genelde yükseköğretim bütçe imkanları kısıtlı olan kesimlerinde kullanılmaktadır. Vakıf çalışanlarına ödeme yapılması, vb. gibi harcamalardan oluşmaktadır.

Tablo No: 49

**Üniversite Vakıf Gelirleri 1992
(Milyar TL)**

Üniversite Adı	Vakıf Geliri	Toplam Geliri	Vakıf Gelirleri/ Toplam Gelire Oranı %
Çukurova	465.055	448.946.015	11
Hacettepe	569.071	1.236.955.597	04
Gazi	11.318	579.435.000	01
ODTU	13.786.182	405.716.423	3
Uludağ	3.128.405	378.227.007	1
Fırat	176.484	200.024.173	08
Trakya (1988)	15.498	11.104.646	01
Atatürk	1.238.670	450.466.932	02
Gaziantep	605.984	11.420.452	5
Boğaziçi	2.136.706	187.412.838	1
Yıldız	853.336	139.856.197	06
TU (1990)	4.624.549	127.147.366	3
Marmara (1991)	9.070.299	197.698.772	4
Dokuz Eylül (1991)	9.219.721	288.440.442	07
Ege	1.652.469	642.642.530	2
Erciyes	761.321	220.028.516	3
Selçuk (1990)	164.543	100.684.706	1
Anadolu	21.871.853	501.938.120	4
Ondokuz Mayıs	355.382	236.021.522	01
Karadeniz	23.316	278.411.200	08
Toplam	70.730.162	6.342.578.454	1.1

Kaynak: T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv belgeleri.

İlk üniversite vakfı, 1958 yılında tesis adı altında kurulan Ankara Çocuk Sağlığı Derneği şeklinde kurularak, 1963 yılında dernek Hacettepe Tıp

Merkezinine devredilmiştir. 1964 yılında Hacettepe Tıp Merkezi Tesisi kurulmuştur. Bu tesis 1965 yılında Hacettepe Tıp Merkezi Vakfına dönüştürülmüştür¹.

Özellikle 1980' li yıllardan itibaren bu vakıfları bütün üniversitelerde kurulduğu görülmektedir. Tablo 49' da bu vakıfların elde ettikleri gelirler incelendiğinde yükseköğretimin finansmanında o kadar önemli olmadığı görülmektedir. Fakat, her geçen gün bu kurumların yeni ticari işletmeler kurarak genişledikleri görülmektedir. Bu kurumların denetimlerine daha fazla ağırlık verilerek, kamu kaynaklarını kullanarak elde ettikleri gelirlerini israf etmeden kullanmaları sağlanmalıdır.

Bu Vakıf kurumlarının toplam üniversite ödenekleri içindeki oranına baktığımızda, bu oranın % 1' ler seviyesinde kaldığı görülmektedir. Bu nedenle bu kurumların özellikle sanayi ile daha yakın ilişkiye girerek daha fazla bağış toplamalarının yolu açılmalıdır. Bu konudaki uygulamalar üniversite-sanayi işbirliği konusunda daha açık ele alındığı için burada tekrar edilmemiştir. Fakat özellikle ABD' deki uygulamalar çok başarılı sonuçları beraberinde getirmiştir.

V- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNDE KAMU FİNANSMANINA ALTERNATİF ÖZEL KESİM FİNANSMANI

Özel yükseköğretim kurumları, gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre idare edilen tüzel kişiler tarafından açılan her kademedeki eğitim ve öğretim kuruluşlarıdır². Bu hükümler çerçevesinde yükseköğretim kavramı içerisine giren kuruluşlar, özel yükseköğretim kurumları olmaktadır.

Doğu tipi sosyalist ülkeler dışında, dünyanın hiç bir ülkesinde devlet lehine bir yükseköğretim tekeli mevcut olmamıştır. Türkiye' de Cumhuriyet ile

¹ ÇAKIR; a.g.e., s. 68.

² Y. K. KAYA - Ö. KABASAKAL; **Milli Eğitimin Durumu ve Özel Yükseköğretim Kurumları**, DPT yayın No: 1824, Ankara-1982 s. 28.

başlayan bu uygulama 1962 yılına kadar devam etmiştir. Bu yıldan itibaren kurulmaya başlayan özel yükseköğretim kurumları, çeşitli nedenlerle 1971 yılında, Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır. 10 yıl gibi çok kısa bir hayatıyeti olan özel yükseköğretim uygulaması, 1986 yılında kurulan Bilkent Vakıf Üniversitesi' ne kadar uygulama imkanı bulamamıştır. 1960' lı yıllardaki uygulamaya benzemese de, devlet dışında kurulan vakıf üniversiteleri bu yıldan itibaren sayıları 6' ya çıkmıştır. Türkiye' de devlet yükseköğretim hizmetleri yanında çok kısmi bir yere sahip olan özel yükseköğretim uygulamasını kâr amaçlı yükseköğretim kurumları ve vakıf yükseköğretim kurumları olarak iki ayrı şekilde incelemeye çalışacağız.

A- YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA KÂR AMAÇLI ÖZEL YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI

Osmanlı Devleti döneminde kurulan medreselerde geniş ölçüde vakıf statüsüne dayanmakla birlikte, önemli bir kısımda şahsi teşebbüs şeklinde olan pek çok yükseköğretim kurumu bulunmaktaydı¹. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte özel yükseköğretim kurumları kapatılmıştır². 1922 yılından 1962 yılına kadar geçen dönemde özel bir yükseköğretim kurumu kurulamamıştır.

Oldukça dinamik bir sosyal yapıya sahip olan ülkemizde, hızlı nüfus artışı, kırsal kesimden büyük kentlere göç, yüksekokula gitme eğiliminin yükselmesi ve sanayileşme gibi gelişmeler yükseköğretim hizmetlerine olan talebi hem nicelik hem de nitelik yönünden arttırmıştır³. Bunun sonucunda, devletin artan bu talebi karşılaması, finansman ihtiyacı vb. nedenlerle ancak, 1960' lı yıllarda özel yükseköğretim kurumları uygulamasına başlanabildiği görülmektedir.

¹ DİKMEN; a.g.e., s. 7.

² Necdet ÖZKAYA;"Özel Yükseköğretim Kurumlarının Eğitim Sistemimizdeki ve Sosyo Ekonomik Yapı İçindeki Yeri", **Türkiye' de ve Dünyada Özel Öğretim Kurumlarının Eğitimdeki Yeri**, İ.T.O. Yayın No:1993/2, s. 7.

³ ÖZASLAN; a.g.e., s. 7.

1961 Anayasası' nın 21. maddesi; eğitim ve öğretimin devletin gözetimi ve denetimi altında serbest olduğunu kabul ederek, özel okullar kurulmasına imkan sağlamıştır. Ayrıca devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenleneceğini de hükme bağlamıştır.

Anayasa ile kabul edilen öğretim ve öğrenim hürriyeti ve bu amaçla özel okul açma hakkı, gittikçe artan ihtiyaç karşısında, Türkiye' de özel yüksekokullar açılması sonucunu doğurmuştur. Böylece 1962 yılında ilk özel yükseköğretim kurumu açılarak bu okulu kısa aralarla diğerleri takip ederek özel yüksek okul sayısı 1969' da 44' e kadar yükselmiştir.

Özel öğretim kurumlarının birer ticari kuruluş olduklarında gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Bu durumda girişimcilerin her ticari iş kolu ve yatırımında olduğu gibi eğitim hizmetleri için yaptıkları yatırımın karşılığı olarak kâr etmeyi beklemeleri de tabidir. Ancak bu kâr nedeniyle verilen hizmetin özel anlam ve hassasiyetinin ihmal edilmemesi gereği de artacaktır. Burada devletin devreye girerek bunu sağlayacak tedbirleri alması gerekmektedir.

1961 Anayasası' nın 21. maddesine dayanarak 8 Haziran 1965 tarihinde Özel Öğretim Kurumları Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile yüksekokulların çoğu ticari şirketler bazen de adi şirketler tarafından kurulmuşlardır¹. Bu okullar genelde kişiyi mesleğe hazırlayan yüksekokullar ve akademiler görünümündedir. Genellikle üniversitelerde yer almayan konuların işlendiği bu kurumlarda mesleki beceri ve uzmanlığa önem verilmekteydi².

Özel yükseköğretim artan talebin şiddeti ve niteliği bakımından bir zorlama sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Bu bakımdan yükseköğretimde artan kapasiteyi özel yükseköğretim kurumları büyük ölçüde etkilemiştir³.

1 KISAKÜREK; a.g.e., s. 6.

2 F. VARİŞ; **Eğitim Politikamız ve Sorunları**, AÜ Eğitim Fakültesi, Ankara-1970, s. 72.

3 KISAKÜREK; a.g.e., s. 13.

Eğitim ve nitelikli insan g¼c¼ için yapılan harcamaların yatırım ¼zelliđi taşıdığı ve milli gelirin artışını sağlayan unsurlardan biri olduğu d¼ř¼n¼l¼rse, ¼zel kesimin bu katkıya ortak olmasını ve devlet kaynaklarını desteklemesini beklemekte ekonomik bir davranış olacaktır.

Tablo 50' de g¼r¼ld¼đ¼ gibi 1960-61 ¼đretim yılında ¼zel y¼ksekokul ¼đretim kurumlarındaki ¼đrenci sayısı devlet kurumlarındakilerin % 1' i iken, 1969-70 d¼neminde % 42 gibi çok y¼ksek bir orana ulaşmıştır. Y¼ksek¼đretim ¼đrencilerinin yarısına yakın kısmı ¼zel y¼ksek¼đretim kurumlarında yer almaktadır.

On yıl gibi çok kısa bir zamanda meydana gelen bu sonuç, ¼zel y¼ksek¼đretim kurumlarının y¼ksek¼đretimdeki ¼nemli yerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, devlet kesiminde esaslı bir durgunluk g¼r¼lmektedir. ¼đrenci sayısında % 10' dan fazla ¼nemli bir artış g¼r¼lmemektedir.

Tablo No: 50

1960-1970 D¼nemi Y¼ksek¼đretim ağ N¼fusunun Devlet ve ¼zel Y¼ksek¼đretim Kurumlarındaki ¼đrenci Sayısı

Yıllar	ağ N¼fusu Artış Oranı %	¼zel Y. okulların Toplam ¼đrenci Sayısı	Artışı Oranı %	Devlet Y.¼đretim Kurumları ¼đrenci Sayısı	¼zel/Devlet Y. ¼đretim Oranı %
1960-1961	-	917	-	64.380	1
1961-1962	26	725	3	64.359	1
1962-1963	67	1.078	10	69.751	2
1963-1964	100	2.626	10	74.655	4
1964-1965	155	4.093	10	80.242	5
1965-1966	208	8.533	11	88.776	10
1966-1967	182	15.560	10	93.147	17
1967-1968	172	26.897	5	96.786	28
1968-1969	131	35.299	9	104.701	34
1969-1970	122	43.184	-2	103.991	42

Kaynak: DİE, DPT Verileri.

Bu kurumların ortaya çıkmasındaki ¼nemli nedenlerin başında, y¼ksek nitelikli insan g¼c¼ açıklarının kapatılmasının devletın imkan ve kaynaklarını son

derece zorlaması halinde dahi yakın bir gelecekte mümkün olamayacağıdır¹. Bu nedenle söz konusu yetersizliğin ancak özel yükseköğretim kurumlarının artırılması ile kapatılacağı düşünülmüştür².

Özel yükseköğretim kurumlarında yaşanan bu sayısal gelişmenin, beraberinde kanuni düzenlemeleri getirmediği görülmektedir. Bunun sonucunda, bu kurumların etkili hizmet vermeleri de imkan dahilinde olamamıştır. Bu kurumların 1968-69 yıllarındaki sayısı 44' e ulaşmıştır. Bunlardan 19' u İstanbul' da, 12' si İzmir' de, 10' u Ankara' da, 2' si Eskişehir' de, biri de Adana' da kurulmuştur³.

Özel yükseköğretim kurumları ile ilgili 10 yıllık deneyim, bu kurumların özellikle devlet tarafından yeterli kanuni düzenlemelerin zamanında yapılmaması nedeniyle bir çok tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar sonucunda 1971 yılında Anayasa Mahkemesinde bu kurumlar için açılan dava sonucunda, Mahkemenin bu kurumların Anayasaya aykırı olduğunu belirtmesi ile, 1972 yılında 1471 sayılı kanun ile özel yükseköğretim kurumlarının kamulaştırılması kararı alınmıştır.

Türkiye' de uygulanan özel yükseköğretim uygulamasında, bu kurumların en çok eleştirilen yönü olan tamamen kâr amacını taşımaları olmuştur. Elbette yükseköğretim gibi çok önemli bir konunun tamamen kâr amacını taşıması düşünülemez. Ama aynı zamanda özel bir işletme olarak çalıştığını da kabul etmek gerekmektedir. Özel işletmelerin kuruluş amacının kâr elde etmek olduğu olduğu herkesce kabul edilmektedir. Bu kurumlar tamamen piyasadaki talep karşısında ortaya çıkmış, kâr amaçlı kurumlar olmasında da herhalde bir yanlış olmasa gerekir. Eğitimin kalitesi ile ilgili tedbirlerin denetimini devletin yapması gerekirken, bunun yapılmadığı görülmektedir.

¹ DPT; *Türkiye' de Eğitimin Hedefleri*, 1960-1975, Ankara-1962, s. 8.

² KISAKÜREK; a.g.e., s. 14.

³ KISAKÜREK; a.g.e., s. 23.

Bu kurumların gelir kaynakları tamamen öğrenci ücretleri olmuştur. Bu dönemde özel bir İktisadi ve Ticari Bilimler Yüksekokulu'nda bir öğrencinin ücreti, 1970 yılında 2.750.-TL'dir. Çeşitli öğretim dalları itibarıyla, 2.500-6.000.- TL arasında öğrenim ücreti alınmaktaydı¹. Kamu yükseköğretim kurumlarının yıllık masraflarına baktığımızda (İktisat Fakültesi: 2.000.-TL) bu miktarın çok fazla olmadığı görülmektedir. Ayrıca bu kurumların ücretleri MEB tarafından tesbit edilmekteydi. Bu kurumlar içinde bu gelirler ile harcamalarını ancak karşılayanlar bulunduğu gibi, zarar edip kapanan kurumlarda bulunmaktaydı.

Kamu yükseköğretim kurumları üniversite bazında düşündüğümüzde, bir öğrencinin maliyeti 10.000-20.000.-TL arasında değişirken, bu kurumların 2.500-2.600.-TL arasında ücret almalarının da, bu kurumların aşırı kâr eden kurumlar olarak düşünülmemesi gerektiği ifade edilmektedir.

Tablo No: 51

**1969-1970 Öğretim Yılında
Özel Yükseköğretim Öğrencilerinden
Öğrenim Ücreti Olarak Alınan Toplam
Gelir Kaynakları**

Okul Adı	Öğrenci Sayısı	Toplam Gelir Kaynağı (TL)
I.T.I.A.	7.077	17.692.500
Gazetecilik	1.578	3.945.000
Tat.Güzel San.	268	67.000
Eczacılık	3.992	15.968.000
Dişçilik	1.610	9.660.000
Müh.Mim.	20.627	103.135.000
Genel Toplam	35.152	151.070.500

Kaynak: MEB İstatistikleri, Yükseköğretim 1967-1970;
Yayın No: 646, Ankara-1972.

Tablo 50' de görüldüğü gibi kamu kurumlarının toplam yükseköğretim ödenekleri 987.756.221.-TL² gibi % 15 oranında bir paya sahiptir. Öğrenci sa-

¹ DİKMEN; a.g.e., s. 27.

² MGB; Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri(1923-1991).

yısı % 48' lik bir orana sahipken, finansman konusunda daha düşük orana sahip olması, bu kurumların az maliyetle çalıştıklarının da bir göstergesi olsa gerekir.

Bu dönemde bu kurumlar devletten maddi manada hiç bir yardım almamışlardır. Tamamen kendi sermayeleri ile kurularak öğrenci ücretleri ve çok az bir miktarda bağışla hayatiyetlerini devam ettirmişlerdir. Bütün dünyadaki özel kurumların devlet yardımı aldığını da düşünürsek, bu kurumların önemi daha iyi anlaşılabilir.

1967-1971 yılları arasında uygulanan özel yükseköğretim kurumlarına karşı yürütülen ve kapatılmasına neden olan eleştirilere kısaca göz atacak olursak, bu tenkitlerin belli kimseler ve çevrelerin duydukları tepkiyi belli bir takım esaslara bağlamak gayreti ile bu okullar hakkında sözde objektif, gerçekte ise subjektif karakterde olan bir takım itiraz ve eleştiriler olduğu¹ görülmektedir.

Bu eleştirilerin ilki, özel yükseköğretim kurumlarının paralı olduğu ve kâr amacı taşıdığı şeklindedir. Bu itirazda bulunanlara göre özel yükseköğretim kurumları yeterli bir öğretim seviyesi tutturamazlar. Bunlar bir nevi diploma ticareti yapmaktadırlar. Nitekim verdikleri öğretimin düşük seviyede olduğu, aldıkları ücretlerle sabittir. O dönemde kamu yükseköğretim kurumlarında bir öğrenci yılda 10.000 ila 20.000 TL' sına mal olurken, özel yükseköğretim kurumlarında 2.500-6.000 TL' sı arasında ücret² alınması yapılan öğretimin kalitesizliğinin bir işaretidir.

Bu şekilde yapılan itirazlar incelendiğinde, bunların tutarlı tarafı olmadığı ve ilk ve orta öğretimdeki diğer özel okullar gibi paralı olmasının normal olduğu ortadadır. Kaldı ki 1961 Anayasası' nın 50. maddesi gereğince, "devletin başta gelen ödevlerinden sayılan öğretim ve eğitim, ancak kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburi olan ilk öğretim seviyesindeki devlet okullarında pa-

¹ DİKMEN; a.g.e., s. 24.

² KISAKÜREK; a.g.e., s. 14.

rasıdır". Öyleyse, orta ve yüksek öğretim kurumlarındaki devlet okullarının dahi paralı olabilir. Bütün gelişmiş ülkelerde bu kurumlar paralıdır. Bu durumda, ülkemizde de özel yükseköğretim kurumlarının paralı olmaması mümkün değildir. Bunlar elbette paralı olacaktır. Nitekim özel ana, ilk ve orta okullar ile lise ve kolejler de paralıdır.

Kâr amacı taşımalarına gelince, bunun özel sektörün karakteristik bir özelliği olduğu söylenebilir. Ancak, vakıf ve dernekler gibi kâr amacı olmayan bir takım özel kurumlar olduğu da bir gerçektir. Özel okullarında bu bakımdan bir özelliği olduğunu kabul etmek gerekir. Bunlar kâr ile seviyeli eğitim amaçlarını bir arada yürütmek mecburiyetinde olan kurumlardır. Başka bir deyişle, özel okullar bu açıdan karma amaç taşımaktadır ve böyle de olmak zorundadır diyebiliriz. Bunların sadece ticari amaçla idare edilmeleri mümkün değildir. Bu şekilde hareket etmiş olan bir takım özel liseler bugün ortadan kalkmıştır. Şu halde azami kâr esas ve tek amaç olamaz. Bunu denetleyecek olan kurumları kurmakta devletin görevidir.

Diğer taraftan özel okullarda azami kâra yönelmek imkanına da sahip değildirler. Bunların gelir kaynağını teşkil eden öğrenci okul ücretleri MEB' nca tesbit edilmekteydi. Harcamalarını oluşturan kalemleri de yine aynı bakanlığın denetim ve gözetimi altındadır. Bina durumları, ders alet ve araçları, ders programları, öğretim kadroları ve ücretleri vb., diğer esaslı harcama kalemleri de aynı denetim altındadır¹.

Öyleyse, özel yükseköğretim kurumları kapitalist işletmelerin kâr maksimizasyonuna sahip değildirlere. Bu bakımdan da tam manası ile serbest kapitalist işletmeler olmayıp, çeşitli yönlerden tesbit edilmiş ücret ve fiyatlarla çalışan karma amaçlı kurumlar olarak kabul edilmeleri gerekir.

Özel yükseköğretim kurumlarının herşeye rağmen yeterli bir öğretim seviyesine yükselmeyeceği şeklindeki iddialarda doğru değildir. Çünkü bu ku-

¹ MEB; **Yıllık Denetim Raporları**, 1971-1991, Ankara.

rumların ömrü sadece dört sene gibi çok kısa bir döneme sahiptir. Bugün dünyanın neresine bakarsınız bakın, en seviyeli kurumların geçmiş en eski kurumlar olduğunu görürsünüz. Öyleyse bu kurumların da imkan tanınmış olması durumunda bugün belki de bir Harvard olabilme imkanları bulunabilirdi.

Diğer taraftan bu kurumların öğretim seviyesini yükseköğretim kurumlarında öğrenci başına düşen harcama ile bu kurumların yıllık ücretlerini karşılaştırmak suretiyle de belirtmek mümkündür. Bir defa bu kurumların harcamaları arasında bu kurumların esas iki amacından biri olan araştırma faaliyetlerinin gerektirdiği harcamalar büyük bir miktar tutmaktadır. Bir öğretim laboratuvarı ile bir araştırma laboratuvarının kuruluş ve işletme giderleri arasında muazzam farklar bulunmaktadır. Ayrıca, araştırma için geniş kadrolara ihtiyaçta vardır.

Bunun yanısıra yükseköğretim kurumlarında öğrenci başına harcamanın yüksek görünmesine yol açan kurumların başında tıp fakülteleri gelmektedir. En pahalı öğretim dallarından biri olan tıp fakülteleri alanında özel yükseköğretim kurumu bulunmaması da, öğrenci başına harcamalarda görülen farkın da bir sebebidir.

Yoksa özel yükseköğretim kurumlarında aynı branşta öğretim yapan fakülte, akademi ve yüksek okullar arasında sırf öğretim harcamaları itibarı ile fazla bir fark yoktur. Bu konuda bir fikir verebilecek olan aynı türden kurumların karşılaştırılmasıdır. Mesela, kamuya ait iktisat fakültesinde öğrenci başına düşen yıllık harcama tutarı 2.000 lira civarında iken, özel iktisat yüksek okulunda MEB' nca tesbit edilen öğrenim ücreti de 2.750 liradan ibarettir¹. Şunu da belirtmek gerekir ki, özel yükseköğretim kurumları aldıkları ücretler dışında başka bir gelire sahip değildiler. Devletin belirlediği bir ücret bağımlılığı olduğu için bir kısmı giderlerini zor karşılarken bir kısmı da kapanmak zorunda kalmıştır.

¹ MEB; **Özel Okullar Denetim Raporları**, 1970, s. 15.

İkinci olarak, özel kurumların kültür emperyalizmine bir açık kapı teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Bu iddianın gerçek mana ve amacını anlamak çok zor ve hatta imkansızdır. Çünkü, bu kurumların hepsi milli karakterde kurumlardır. Öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun asli görevleri kamudaki yükseköğretim kurumlarında bulunmaktadır. Bu bakımdan, eğer bu kimseler kültür emperyalizmine alet olabilecek kimseler ise, neden bu kurumlarda görev yapmaktadırlar. Bu kurumlarda hiç bir yabancı öğretim üyesi yoktur. Ayrıca, bir çok kamu kurumu yabancı sermaye ve yabancı hoca ile görevini yürütmüştür. Bu nedenle, özel yükseköğretim kurumlarının kültür emperyalizmine alet oldukları ve olabilecekleri şeklindeki eleştirilerin ne kadar yersiz olduğu görülmektedir.

Üçüncü olarak, özel yükseköğretim kurumlarına yöneltilen bir diğer iddia da, bu kurumların açılması ve öğretimde bulunması ile, Anayasa' nın 120. maddesinde yer alan yükseköğretim kurumlarının devlet eli ile kurulması hükmünün hile ile değiştirilmiş olduğu şeklindedir. Bu iddiada yer alan hüküm sadece üniversite statüsündeki yükseköğretim kurumları için geçerlidir. Bu nedenle yüksek okul statüsünde kurulan özel yükseköğretim kurumları bu alanın dışında yer almadığı belirtilmektedir.

Dördüncü eleştiri konusu özel yükseköğretim kurumlarının fırsat eşitliğini bozduğu şeklinde ileri sürülmektedir. Şöyleki, yükseköğretim kurumlarının giriş veya merkezi sistemde sıralama imtihanlarında düşük puan alanlar fakir ise yükseköğretimden vazgeçmek durumunda kalmakta, halbuki zengin olanlar özel yükseköğretim kurumlarına devam edebilmektedirler. Bu durum fırsat eşitliğine aykırıdır, demektirler. Bu iddianın geçersiz olduğunu yapılan anketler ve devletin sağladığı yükseköğretimin aslında bir gölge fiyatının olduğu ve devlet parasıyla zenginlerin bu haktan faydalandığını geçen bölümlerde açıklamıştık. Ayrıca, özel yükseköğretim kurumlarının her yıl sağlayacağı ek kontenjan ile bu kurumların önünde görülen yığılma da bir ölçüde önlenebilecektir. Bu durum özel yükseköğretim kurumlarının zengin çocuklarını okut-

makta ve bunlar lehine ve fakirler aleyhine olarak fırsat eşitliğini bozacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yukarıda özel yükseköğretim kurumları ile ilgili yapılan eleştirilere baktığımızda gerçekten bunların hiç te tutarlı olmadığı görülmektedir. Türkiye nüfusunun büyük bir hızla arttığı ve bu nedenle de özellikle genç nüfusun % 60' lar da bulunduğu günümüzde, yükseköğretime olan talepte sürekli artmakta ve daha da artacaktır. 2000 yılında 568.800 genç liseyi bitirip, yükseköğretim kurumlarına girmek isteyecektir. Devletin bugün mevcut kapasiteyi karşılama imkanı yok iken, bu talebi nasıl karşılayacaktır. Bugün olduğu gibi açıköğretimin geliştirilip talebin bu şekilde karşılanacağı düşünülüyor. Fakat bu durum o kadar gencimizin zamanını boşa harcamaktan başka bir işe yaramayacaktır. "İstersen açıköğretime gir, istersen dışarıda kal" zihniyeti yanlıştır. Dünyanın hiç bir yerinde bizim gibi genç bir nüfus açıköğretimde yoktur.

Devlet bugün örgün öğretimde talebin ancak üçte birini dahi karşılayamaz durumdadır. Devletin yeni kurduğu yükseköğretim kurumlarının yatırım ihtiyacını dahi karşılayamaz durumda olduğu halde sağlıklı yeni kurumlar açmasına imkan yoktur.

Sonuç olarak, devlet kamu hizmetleri dengesi ve dengeli bir kalkınma sağlama görevi çerçevesinde, bütün imkanlarını seferber etse bile, yinede çığ gibi artan yükseköğretim talebini tek başına karşılayabilecek durumda değildir. Kaldı ki devletin çok çeşitli alanlardaki diğer kamu hizmet ve görevlerini dahi yapamadığı ortada iken, bütün kuvvetini yükseköğretim görevine yönelttiğini kabul etsek bile, acaba bütün bu ek imkanların yükseköğretim lehine kullanılması doğrumudur?

Bilindiği gibi devlet, bugün Anayasa gereği olan kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburi olan ilk ve orta öğretimi dahi gerçekleştirmekten çok uzaktır. Devlet bugünkü ve yakın gelecekteki mali imkanları ile, temel mahiyetteki bu öğretimleri istenilen seviyede veremediği halde, ondan bir de

yükseköğretim ihtiyacının tamamını karşılamasını istemek, ard niyetli olarak değilse bile, en az hesapsız ve insafsız olarak vasıflandırmak icap edecektir.

Bu durumda, devletin tam olarak veremediği ve vermesine imkan bulunmayan yükseköğretimin finansmanında yaşanan krizin, kamu eliyle çözülmesine imkan yoktur. Bu nedenle mevcut boşluğun, vakıflar ve kâr amaçlı yüksek öğretim kurumları ile doldurulması gerekmektedir. Bu konudaki talep, şu anda oldukça yoğundur. Bir çok müteşebbis, vakıf ve birlikler kâr amaçlı özel yükseköğretim kurulabilmesine imkan sağlayan kanunun çıkmasını beklemektedirler. Böyle bir durumda, devletin trilyonlarca kazancı yanında, Türk gençliğine de yeni imkanlar tanınmış olabilecektir. Bu kurumların sağlayacağı burslar veya bedelsiz kontenjanlar vasıtasıyla, eğitim fırsatlarının daha da eşitlenmesine katkıda bulunabileceklerdir.

Türkiye' de çok kısa bir dönemde hayatta kalan ve eğitim sistemimizin içerisinde örnek bir uygulama olarak yer alan özel yükseköğretim kurumlarının kapatılmasından sonra, 1982 yılına kadar bu konuda uzun müddet hiç bir şekilde adım atılmamıştır. 1982 Anayasası ile tekrar bu konu gündeme gelerek, biraz değişik bir şekilde kâr amacı gütmeyen vakıf şeklindeki özel yükseköğretim kurumlarının kurulmasına imkan tanındığı görülmektedir.

B- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDA ÖZEL VAKIF YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI

Vakıf kişilerin menkul veya gayri menkul bir kıymeti hiçbir tesir, mecburiyet ve mükellefiyet altında kalmaksızın, sırf kendi rıza, rey ve kararları ile şahsı mülkiyetinden çıkarıp hayır ve yardım amacı ile yine kendileri tarafından tayin olunan hayır ve hizmetlerin yapılması için ebedi olarak tahsis etmesi şeklinde tarif edilmektedir¹. Maddi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım

¹ Aydın TUNCAY; **Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, No:1, İstanbul-1984, s. 18.

etmek gibi ulvi ve insani bir düşüncenin mahsulü olan vakıf kurumu¹, Türk toplumunun en önemli sosyal kurumlarından biri olmuştur. İnsana ya da diğer canlılara yardım gayesi ile kurulmuş bu kurumların, gelirleri ve giderleri ile diğer şartları vakıf-Nâme adı verilen belgelerde gösterilmektedir².

1- Özel Vakıf Yükseköğretim kurumlarının Hukuki Altyapısı

Cumhuriyet döneminde Medeni Kanununun kabulü ile vakıf kurumu, "tesis" adı altında yeni bir hukuki esasa bağlanması ile birlikte, bu kurumlar önemini kaybetmiştir. Bu kurumlara işlerlik kazandırmak amacıyla 1967 yılında 903 sayılı kanun çıkarılmıştır. Böylece vakıf kurumunun yeniden başvurur bir hale getirmek ve kamu hizmetlerinin yükü konusunda devlete yardımcı olmak amacının güdüldüğü görülmektedir.

1982 Anayasası' nın 130. maddesi, "kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir. Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, mali ve idari konular dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasa' da belirtilen hükümlere tabidir"³ demektedir.

Anayasanın bu amir hükmü çerçevesinde ilgili kanunlarda vakıf yükseköğretim kurumları hakkında düzenlemeler yapılmıştır. 2880 sayılı kanun ek madde 2: "Vakıflar kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile, mali ve idari hususlar dışında akademik çalışmalar, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden bu kanunda gösterilen usul ve esaslara uymak kaydı ile, yükseköğretim kurumları veya bunlara bağlı birimlerden birini veya birden fazlasını kurabilir. Vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumlarının en az iki fakülte-

¹ Ziya KAZICI; "Vakıflar ve Hizmet Sahaları", **Türkiye Gazetesi**, 17 Aralık 1990, s. 4.

² Mehmet ŞEKER; "Vakfiyelerin Önemi Ne Zaman Anlaşılacak", **Türkiye Gazetesi**, 5 Aralık 1990, s. 4.

³ TC. Anayasası; a.g.e., s. 196.

den oluşması, fen ve edebiyat alanlarıyla ilgili eğitim programlarının bulunması ve eğitim-öğretim ve araştırma seviyesinde olduğunun tesbiti halinde, kanunla üniversite adı verilir"¹ şeklinde düzenlenmiştir.

Bu kurumların kanunla sağlanan mali kolaylıklardan istifade edebileceği, eğitim ve öğretim bakımından kanunlarda belirtilen esaslara uymanın gerektiği ve YÖK' ün gözetim ve denetimine tabi olması ilgili kanunlarla düzenlenmiştir.

2- Özel Vakıf Yükseköğretim Kurumlarının Gelişimi

Cumhuriyet döneminde bir vakıf yükseköğretim kurumu kurulması fikrinin sahibi olan sayın İhsan Doğramacı, bu fikrin gelişimini şu şekilde açıklamaktadır." 1958 yılında bu amaçla kurulan Ankara Çocuk Sağlığı Derneğinin, 1963 yılında Hacettepe Tıp Merkezi Tesisine devredilmiştir. Bu tesis Hacettepe Vakfı' na dönüştürülerek, üniversite kurulması amacıyla Ankara' nın Çankaya kazası' na bağlı Beytepe Köyü' nde 21.600 m²' lik arazi alınmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi kararıyla faaliyetlerine son verilen özel yükseköğretim kurumlarından sonra, böyle bir kuruluşun gelişemeyeceği düşüncesi ile 1967 yılında vakıf mal varlığı Hacettepe Üniversitesi' ne devredilmiştir. Ancak 1982 Anayasası ile bu fikrin tekrar canlanması, 1984 yılında Bilkent Üniversitesi ile hayat bularak sonuçlanmıştır. Bilkent Üniversitesini, 1991 yılında Bezm-i Alem, 1992 yılında Koç, Kadir Has, Başkent ve Galatasaray üniversiteleri izlemiştir.

Bu kurumlardan Bilkent Üniversitesi 1986-1987 öğretim yılında, Koç ve Galatasaray yükseköğretim kurumlarında 1993-1994 öğretim yılında eğitim ve öğretim faaliyetine başlamışlardır. Bezm-i Alem, Has ve Başkent Üniversiteleri henüz daha eğitim ve öğretim faaliyetine başlayamamışlardır.

Günümüzde eğitim ve öğretim hizmeti faaliyetine yeni başlayan Koç ve Galatasaray yükseköğretim kurumları dışında, yedi senedir faaliyet gösteren

¹ 2880 Sayılı Yükseköğretim Kanunu.

tek vakıf yükseköğretim kurumu Bilkent Üniversitesi olması nedeniyle, bu çalışmada bu kurum üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

3- Özel Vakıf Yükseköğretim Uygulamasında Bilkent Vakıf Üniversitesi

Bilkent Üniversitesi, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği hükümleri uyarınca, Hacettepe Üniversitesi Vakfı, Hacettepe Tıp Merkezi Vakfı ve Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü Vakfı tarafından 20 Ekim 1984 tarihinde kurulmuştur¹. 1986-1987 eğitim ve öğretim yılında da faaliyetine geçmiştir. Bilkent Üniversitesi, Türk Kızılay Derneği, Rockefeller ve Ford Vakıfları, Unicef ve US AID gibi uluslararası kuruluşların da yardımıyla, eğitim ve öğretime başlayabilmiştir².

Bilkent Üniversitesi 1986 yılında eğitim ve öğretime başlamasına rağmen, ancak 1992 yılında tüzel kişilik kazanabilmiştir. Türkiye' de mevzuat bakımından özel üniversite kurmak için bir imkan sağlanmış olsa bile başarılı bir denemenin gerçekleştirilmesinin zorluğunu da bu durum ortaya koymaktadır. Üniversitenin 1992 -1993 öğretim yılı başlangıç kılavuzunda üniversitenin amacının; eğitim düzeyi, bilimsel araştırma ve yayınları, kültür ve sanat faaliyetleri ile dünyanın önde gelen yükseköğretim kurumları arasında yer almak³, olduğu ifade edilmektedir.

Bilkent Üniversitesinde; bir kampüs üniversitesi olarak, akademik binaları, kütüphanesi, bilgisayar merkezi, yurtları, spor ve sosyal tesisleri, konser ve tiyatro salonları bulunmaktadır. Eğitim-öğretim paralıdır. Ancak burs imkanı da sağlanmaktadır. Burslu olarak eğitim ve öğretime devam edecek öğrencilerin hangi bölümlere ne kadar alınacağı her yıl ÖSYM sınav kılavuzunda açıklanmaktadır.

¹ KARATAŞ; a.g.e., s. 90.

² Bilkent Üniversitesi; Fizibilite Raporu, 1987, s. 4.

³ Bilkent Üniversitesi; 1992-1993 Öğretim Kılavuzu, s. I.

1986-1987 eğitim-öğretim yılında üç fakülte bir yüksekokul, bir enstitü, hazırlık okulu ve toplam 43 akademik personel ile 412 öğrenciyle faaliyete başlayan Bilkent, bugün yedi fakülte, beş yüksekokul ve yedi enstitü, 740 akademik personel ve 8.400 öğrenci ile bu faaliyetini sürdürmektedir.

4- Özel Vakıf Yükseköğretim uygulaması Olarak Bilkent Vakıf Üniversitesinin Finansmanı

Üniversite yönetmeliğinde gelir kaynakları olarak şunlar sayılmıştır¹.

- Kurucu vakıflarca üniversiteye tahsis edilmiş kuruluşlardan yapılacak yardımlar ile üniversitenin yatırımlarından elde edilecek gelirler,
- Araştırma ve geliştirme projelerinden elde edilecek gelirler,
- Öğrencilerden alınacak ücretler,
- Devlet bütçesinden ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından yapılacak yardımlar,
- Bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirlerdir.

Bilkent' in finansman ihtiyacını karşılaması bakımından şu anda dört vakıf, bir holding ve yirmi üç şirket üniversite ile işbirliği halindedir. Yukarıda sayılan gelir kaynaklarının esas kısmı bu vakıflar tarafından karşılanmaktadır².

Üniversiteye devlet tarafından 5.000.000 m²' lik arazi tahsis edilmiştir. Bu arazi de üniversiteye gelir sağlamak amacıyla konut, vb. tesisler yapılarak değerlendirilmektedir³. Bilkent' te öğretim ücrete tabidir. 1986-1987 öğretim yılında yıllık ücret 3.164.500.-TL iken, bu miktar 1993 yılında 24 milyon TL' sine yükselmiştir.

¹ Bilkent Üniversitesi; **Ana Yönetmelik**, Mali Hükümler Bölümü, Madde 16-17.

² ÇAKIR; a.g.e., s. 98.

³ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Ümit Berkman ile yapılan görüşme.

1992-1993 öğretim yılı bütçesi 540 milyar TL' sı olmuştur. Bu miktarın 186 milyar TL' sı öğrenci ücretlerinden karşılanırken, geriye kalan miktar üniversitenin emrindeki vakıf ve şirketler ile özellikle son iki yılda sağlanan devlet yardımlarıyla karşılanmıştır.

10 Nisan 1991 tarih 20841 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 2547 sayılı kanunun ek 8. maddesine göre¹, "vakıflarca kurulmuş yükseköğretim kurumlarından eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerini en az iki eğitim-öğretim yılı sürdürmüş olanlara, talep etmeleri halinde o yükseköğretim kurumunun eğitim-öğretim, araştırma, kütüphane ve yatırım harcamaları ile diğer cari harcama kalemleri için, YÖK' ün önerisi üzerine MEB' nin görüş ve aracılığı ile, Bakanlar Kurulu' nca tesbit edilecek esaslara göre kendi bütçesinde öngörülen miktarın % 45' ini geçmemek üzere her yıl devlet yardımı yapılır. Bakanlar Kurulu' nca esaslar tesbit edilirken yardımın yapılacağı yükseköğretim kurumunun araştırma çalışmalarının seviyeleri de dikkate alınır. Devlet yardımı MEB görüş ve aracılığı ile Bütçe Kanunu' nda her yıl bu maksatla tesis olunan ödenekten iki eşit taksit halinde MGB' nca yapılır". denilmektedir.

Devlet Bilkent' te 1991 yılında 30 milyar TL' sı, 1992 yılında da 60 milyar TL' sını ilgili mevzuat gereğince vermiştir². Bilkent son iki yılda yıllar itibariyle % 15 kadar bir miktarı devlet yardımı olarak almıştır³. Ayrıca YÖK' e ait devletçe yaptırılan araştırma görevlileri lojmanı ve İngilizce öğrenim merkezi' de Bilkent' e devredilmiştir.

Bilkent ile ilgili elde edebildiğimiz bilgiler bu kadarla sınırlı kalmaktadır. Bizzat Rektör Yardımcısı Ümit Berkman ile yaptığımız görüşmede, özellikle maliyet ve finansman yönünün dağılımı konusundaki bilgiler için."ben kendi dekanıma bile vermiyorum" ifadesi ile karşılaştık. Bu kadar modern ve ilmi araştırmalara önem veren bir üniversitenin daha şeffaf olması gerekmektedir.

¹ YÖK; 2547 Sayılı Yükseköğretim kanunu, s. 77.

² MGB; Eğitim Hizmetleri (1980-1992).

³ MGB; 1991-92 Mali Yılı Kesin Hesap Kanunu.

Görüldüğü gibi Bilkent' in gelir kaynakları onun hayatiyetini devam ettirmesine şu anda yetmektedir. Herhangi bir şekilde finansman kaynaklarının yetmemesi, eğitim-öğretim ve bütün mal varlığının Hacettepe Üniversitesi' ne devredilmesi için protokol yapılmıştır.

Bilkent, özel yükseköğretim konusunda bugün bir örnek kuruluş olarak görevini sürdürmekte ve yükseköğretimde barındırdığı öğrenci sayısı ile bu alana önemli bir katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Diğer taraftan, özel yükseköğretim kurumları rekabet ortamının doğmasına da neden olacaktır. Böylece, eğitimde daha kaliteli olma yönünden bir rekabet ortamında doğacaktır. Daha kaliteli ve daha ucuz eğitim kamu kurumlarının israfçı eğitim metodu sağlamalarını terk etmelerini de sağlayabilecektir.

1960' lı yıllarda özel yükseköğretim kurumlarına en büyük eleştiri, eğitimlerinin kalitesizliği idi, Bugün Bilkent deneyimi ile bunun aşıldığını görüyoruz. Kuruluşundan bu yana hemen hemen her yıl ÖSYM ikinci basamak sınavı Türkiye birincileri Bilkent'i seçmişlerdir. 1987 yılından 1993 yılına kadar en yüksek puanı kazanan yüz öğrencinin ortalama yarısından fazlasının da, Bilkent' i tercih ettikleri görülmektedir¹.

Vakıf yükseköğretim kurumu olarak kurulan altı üniversiteye rağmen, özel yükseköğretim kurumlarının Türk yükseköğretim sistemi içindeki payı halen % 1' in altındadır. Özel kaynakların bu şekilde harekete geçirilmesi gerek yükseköğretimin finansmanına katkıda bulunma, gerekse elit yükseköğretim kurumları oluşturma yönünde yararlıdır. Bunun için, akılcı politikalar tespit edilerek özel yükseköğretim kurumlarının bu doğrultularda özendirilmeleri ve bu tür kurumlara kamu kaynaklarından belirli kriterlere göre mali yardım yapılması bir çok ülkede başvurulan bir yoldur.

¹ ÖSYM verileri.

Vakıf yükseköğretim kurumlarının özellikle ABD' de olduğu gibi iş çevreleriyle bütünleşmeleri amacına dayalı girişimler şeklinde oluşturulmalıdır. İş çevrelerinin özellikle araştırma ve geliştirme vakıf üniteleri şeklinde örgütlenerek, fakülte ve enstitü gibi kurumların kurulmasına destekleri de sağlanabilir.

Diğer taraftan kâr amacı gütmeyen bir tesisin yaşayabilmesi için ya dini bir özelliği ya da devlet desteği ile yaşayacağı ortada iken, bunun gözardı edilmesi de vakıf üniversitelerinin kurulmasına olan ilginin istenilen seviyede gerçekleşememe nedeni olarak görülmektedir. Fakat yine de özellikle 1992 yılından itibaren YÖk Başkanı' nın değişmesi sonucunda, vakıf yükseköğretim kurumlarının sayısının her geçen gün artmaya başladığı da bir gerçektir. Bu gelişmenin yükseköğretim alanında yaşanan darboğazın aşılmasında gelecek günlerde etkili olacağına hiç şüphe yoktur.

VI- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA ÖZERKLEŞTİRME

Türkiye' de yükseköğretim kurumlarının finansmanının % 97.5' unun devlet tarafından karşılandığını daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Devlet merkezîyetçi tutumunu yükseköğretimde de göstererek, belirli ilkeleri ve görüşleri öğretmek mantığı içerisinde hareket ederek herşeyi kendi elinde tutmak istemesi nedeniyle bu merkezîyetçi yapının oluştuğu görülmektedir. Bugün yükseköğretim alanında yaşanan sıkıntının kaynağının da burada yatığını söyleyebiliriz.

Bu nedenle yükseköğretime ilişkin en önemli tartışma alanı özerklik kavramı çerçevesinde oluşmaktadır. Çünkü yükseköğretimde bir ileriki aşama olan özelleştirmenin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle yönetimde devlet hakimiyetinin bu kurumlardan kaldırılması gerekmektedir. Elbetteki özerklik deyince ülkemizde bazı çevrelerce ısrarla ileri sürüldüğü gibi; "seçimle gelen rektör ve dekanların görevleri kurullara başkanlık etmek ve kurullara kararlarını

uygulatmak, yükseköğretim kurumlarının faaliyetleri bakımından topluma karşı olan sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiğinin denetlenmesine ilişkin herhangi bir mekanizmaya gerek yoktur", şeklindeki idari özerklik yanında kurumların kaynaklarının ön siyasi ve idari kayıtlar içermemek şartıyla kullanması, kaynaklarını kullanırken sadece kurumsal iç kararlara ve zorunlu denetim kurallarına uyması olarak ifade ettikleri mali özerklik¹ gibi kavramlar dünyanın hiçbir ülkesinde yoktur. Dolayısıyla özerklik kavramı yerine, özerkliğin derecesinden veya bağıl özerklikten söz etmek gerekmektedir².

OECD' ye bağlı Institutional Management in Higher Education (IMHE) tarafından 1980 yılında 12 OECD ülkesindeki 52 yükseköğretim kurumunda yönetimle ilgili 20 konuda kararların hangi mercilerce alındığının değerlendirilmesi suretiyle yapılan bir çalışma sonucunda, "Bağıl Özerklik Endeksi" adlı nicel bir gösterge geliştirilmiştir. Bu göstergede birinci sırada %100 ile İngiltere ve % 20 ile de en sonda İsviçre gelmektedir³.

Kaynak tahsisi konusunda hükümetin belirlediği politikalar dahilinde güçlü yetkilere sahip bölgesel ara kuruluşların bulunduğu ve üyelerinin büyük çoğunluğunun yükseköğretim kurumu mensubu olmayan kişilerin oluşturduğu Council' ler tarafından atanan rektörlerce yönetilen İngiltere yükseköğretim kurumları bu tür ara kuruluşları bulunmayan ve rektörleri seçilen Alman yükseköğretim kurumlarına göre yaklaşık dört misli daha özerktir. Buna karşılık İsviçre' deki federal yükseköğretim kurumlarının özerkliği oldukça kısıtlıdır⁴. Özetle özerklik, kaynak kullanma yetkisinin ağırlık taşıdığı bağıl bir kavram olarak ifade edilmektedir.

1 Selçuk ÖZÇELİK; "Anayasamız Muvacehesinde Üniversite Muhtariyeti (Özerkliği) meselesi", **İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 35, S. 1-4, 1970, s. 2

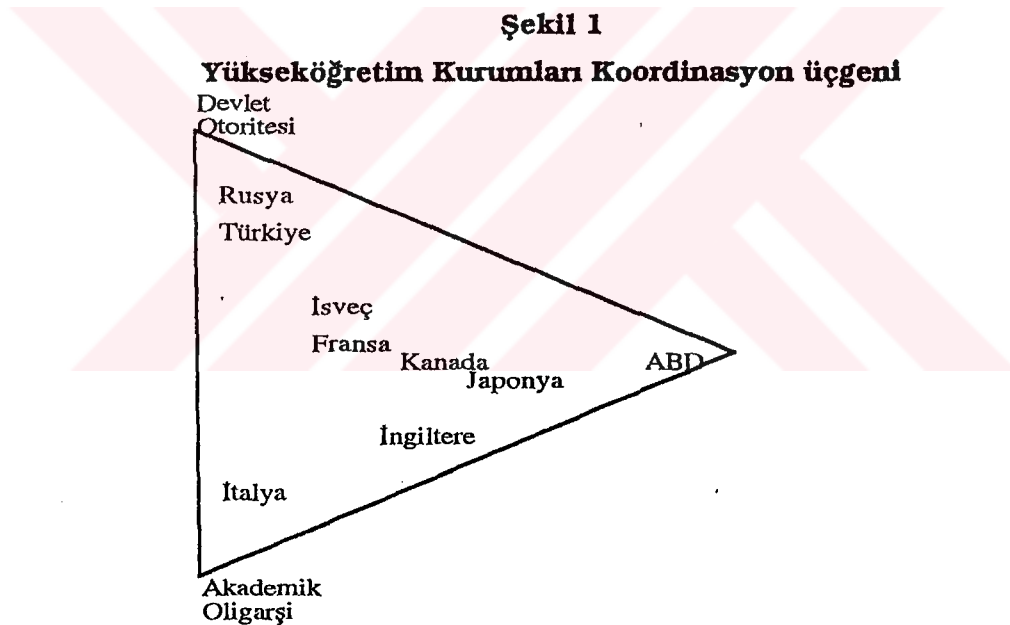
2 GÜRÜZ ve Diğerleri; a.g.r., s. 141.

3 J. JADOT; "Survey of The State -of- the- Art- and Likely Future Trends of University Management in Europe", **OECD- CER**, Paris-1980.

4 JADOT; a.g.e., s. 23.

Ülkemizde ise yükseköğretimde özerklik ile birlikte sözü edilen bir diğer ifade ise, bilimsel özerkliktir. Avrupa' da bu tanım en iyi 1988 yılında İngiltere Eğitim Reformu Kanunu' nda görülebilir. Buna göre, "yükseköğretim kurumu öğretim üyeleri bilimsel özerkliğe sahiptir" ibaresi yerine, "yükseköğretim kurumu öğretim üyeleri bu nedenden dolayı işini kaybetme tehlikesine maruz kalmaksızın, bilinenleri sorgulama ve çelişkili görüşlere sahip olma hakkına sahiptir"¹, şeklindeki bir ibareye yer verilmiştir.

Dünyadaki yükseköğretim kurumlarında uygulanan özerkliği özellikle "koordinasyon üçgeni" adı verilen üçgen üzerinde göstermek mümkündür. Bu üçgenin bir köşesinde akademik oligarşi ve bir köşesinde de pazar ve toplum bulunmaktadır².

ABD, Japonya ve İngiltere gibi yönetim sisteminin muhtelif kademele-
rinde yükseköğretim kurumu mensubu olmayan toplumda temayüz etmiş kişi-

¹ GÜRÜZ ve Diğerleri; a.g.r., s. 143.

² B. R. CLARK; "The Organizational Dynamics of The America Research University", *Higher Education Politics*, 3(2), 1990, pp. 31-35.

lerin ağırlıklı olarak yer aldığı ve özel yükseköğretim kurumlarının yaygın olduğu ülkelerdeki kurumlar piyasa modeli kurumlar modeline yakın olup, bu ülkelerdeki kurumların devlet otoritesi ile akademik oligarşi modeline kayma tehlikesi azdır. Buna karşılık, doğrudan eğitim bakanlıklarına bağlı olan ve seçilmiş fakat yetkileri kısıtlı rektörler tarafından yönetilen Kıta Avrupası yükseköğretim kurumları, devlet otoritesi-akademik oligarşi arasında sıkışıp kalmışlardır.

Yukarıda ifade edildiği gibi bütün ülkelerde yükseköğretim kurumları piyasa modeli yönünde gelişmektedir. Bu kurumlar müteveli heyetlerince yönetilmekte, rektörler sadece bu kurumları temsil eden ve bu heyetçe seçilen kişilerden oluşmaktadır.

Türkiye' de de bir an önce mevcut yükseköğretim kurumlarının, devlet otoritesi ile akademik oligarşi arasında kaldığı ortamdan çıkması için öncelikle mevcut modelin bırakılarak, yerine toplumun her kesiminden insanın temsil edildiği müteveli heyetleri eli ile yürütülmeleri sağlanmalıdır. Bu heyetler % 97.5 oranında devletin sağladığı finansman ile yönetilen bu kurumları öncelikle denetimlerini mevcut denetim kuralları çerçevesinde yaptırarak devlete sunmaları yanında, bu devletçi finansman sistemleri yerine mali kaynakları çeşitlendirmeye zorlayarak, böylece idari özerklik, mali özerklik ile desteklenerek gerçek bilimsel özerkliğe ulaşılabilir.

Bu görüş doğrultusunda, ödeneklerin bütçeye konulmasında ve bu kaynakların harcanmasında yükseköğretim kurumları özerk olmalı, ancak denetimini bu finansmanı sağlayan devlet tarafından gerçekleştirilmelidir¹. Öncelikle mali konulara ilişkin tüm kanuni hükümleri yükseköğretim kanunu içerisinde yer alması sağlanarak, mali özerklik konusundaki çalışmalara başlangıç teşkil etmelidir. Çünkü şu anda Türk yükseköğretim sisteminde kaynakların % 97.5' u devletten sağlanan, ancak % 2.5' ğü özel gelir kaynağı olması nedeniyle, dene-

¹ Naci KIRSAÇOĞLU; "Üniversitelerin Mali Özerkliği Sorunu", **Cumhuriyet**, 17.9.1981.

timini de elbette devlet yapacaktır. ABD' de yapılan bir araştırmada mali özerklik için devlet katkısının % 30' lar seviyesine inmesi gerektiği ifade edilmektedir¹. Bu nedenle şu anda mali özerklik çok zor görünmektedir.

Bugün rektör yükseköğretim kurumlarının tek sahibidir. Mali egemenlik tamamen rektöre aittir. Satın alma yetkisi de yine ita amiri olan rektöre aittir. Rektör kurumun bütçesini istediği gibi düzenleyebilir. Dekanlar ise rektörler tarafından atandıkları için onların dediklerini yerine getirmek zorundadırlar. Kurum içerisinde iç denetim mekanizmasının da oluşturulmamış olması sonucunda tek hakim olan rektör, verilen kaynakların her zaman rasyonel dağıtma ve kullanma imkanına sahip olmadığı gibi, yaptığı uygulamalardan dolayı -maddi hata hariç- kimseye hesap vermeyen bir yapıdadır. Bu nedenle yükseköğretim kurumlarının mütevelli heyetler eliyle yürütülerek denetiminin sağlanması gerçekleştirilebilecektir.

Mütevelli heyetler bütçeden aldıkları ödeneklerin nereye, ne için harcanacağını kendilerine sunan rektörü, aynı zamanda denetleyici bir organ olarak izleyeceklerdir. şu anda öncelikle yeni bütçe düzenlemelerine gidilerek, yeni gelir imkanları özellikle öğrenci harçlarından başlamak gerekmektedir. Fayda-maliyet analizleri çerçevesinde belirlenecek harç uygulamaları yanında, bu kurumların topluma açılarak ticaret ve sanayi ile iç içe getirilmesi de sağlanarak yeni gelir kaynaklarına ulaşılabilecektir.

Bugün demokratik rejimlerle yönetilen ülkelerin hiçbirinde herhangi bir denetimin dışında kalarak, hesap sorulmadan kaynak tahsis edilmemektedir. Ancak yükseköğretim kurumlarının bilimsel özerkliğe kavuşabilmeleri için öncelikle harcayacağı her kalemin belirlenmesi şeklindeki bütçe uygulaması yerine, az sayıda fasıldan oluşan, bir çok ülkede uygulandığı şekli ile fasılsız bile olabilen, genel bir bütçenin verilmesi esası getirilmelidir. Bunun yanında, bu kurumların biran önce kendilerinin kaynak bulmaları özendirilmelidir. Çünkü,

¹ FALAY; a.g.m., s. 358.

ancak kendi buldukları kaynakları ölçüsünde mali özerkliğe sahip olabileceklerdir.

VII- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA ÖZELLEŞTİRME

Özerkleştirmenin bir sonraki aşaması olarak ele aldığımız özelleştirme, itici telaffuzuna rağmen, günlük konuşma dilimize büyük bir hızla girmiş yeni bir kelimedir. İlk olarak 1983 yılında bir sözlükte yer alan özelleştirme kelimesi, çok dar bir tanımla; "özel hale getirmek, sınai veya ticari hayattaki denetim ve mülkiyeti kamu kesiminden, özel kesime aktarmak" olarak tarif edilmiştir¹. Ancak kelime sonradan daha geniş bir anlam kazanmış ve toplumsal ihtiyaçların devlet tarafından karşılanması konusunda yeni bir düşünce şeklini ve yeni bir bakış açısını simgeler hale gelmiştir. Bunun anlamı ihtiyaçların karşılanmasında devlete daha az, toplumun özel kurumlarına daha çok itimat edilmesidir². Bu bağlamda özelleştirmeyi, kamu ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması veya tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik yapılan uygulamalar olarak tanımlamak mümkündür. Bugün özelleştirme en azından refah devleti kadar merhametli olabilmek dahası gerektiği gibi uygulandığında içimizdeki daha az şanslılar için daha çok fırsatlar ortaya koyabilmektedir.

Özelleştirme her biri farklı ekonomik ve politik etkileri olan bir çok değişik yöntemlerle gerçekleştirilebilmektedir. Geniş anlamda ele alınan özelleştirme başlıca şu yöntemleri içermektedir;

- Yasal Kurumsal Serbestleşme,
- Fiyatlama Yöntemi,

¹ Websters New Collegiate Dictionary, 9. th. ed. (spring Field, Mass, Merriam, 1983), s. 936.
² EKER; "Özelleştirmenin Gereçeleri", **Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme (Seçme Çeviriler)**, (Ed.) Aytaç Eker-C. C.Aktan, Takav Matbaası, İzmir-1993, s. 265. Çev. E.S. Savas; "privatization-The Key to Better-Government New Jersey, Chethem Hause, P. 1, Inc. 1987, pp. 3-12.

- Tüketicinin Desteklenmesi (Kupon Yöntemi),
- Üreticinin Desteklenmesi (sübvansiyonlar),
- İhale Yöntemi,
- İmtiyaz Yöntemi,
- Ortak Girişim Yöntemi,
- Yönetim Devri Yöntemi,
- Kiralama Yöntemi,
- Yap İşlet Devret Yöntemi,
- Gönüllü Organizasyonlar.

Özelleştirme benzeri düşüncelerin ülkemizdeki tarihçesi Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanmakta ise de, bu konudaki ciddi çalışmalar 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programının yürürlüğe girmesinden bir süre sonra başlamıştır. Ancak özelleştirme dar manada ele alınarak, sadece KİT'lerin satışı şeklinde gündeme gelmiştir. Daha sonraki devrede özelleştirme konusu geniş manada ele alınarak, yasal kurumsal serbestleşme, yap-işlet-devret, belediye hizmetlerinin ihalesi, karayollarının paralı hale getirilmesi şeklindeki özelleştirme yöntemlerinin uygulandığı görülmektedir.

Yasal kurumsal serbestleşme yönünde eğitim hizmetlerinde de 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun' da yapılan değişiklikler ile özel okulların açılması teşvik edilmiştir. Mesela; söz konusu kanununun 3. maddesinde şu hüküm yer almıştır, "Özel kreşler, anaokulları ve meslek okulları ve kalkınmada öncelikli yerlerde açılacak özel okullar öğretime başladıkları tarihten itibaren 5 yıl süre ile gelir vergisi ve kurumlar vergisinden muaf tutulurlar". Böylece

ana, ilk ve ortaöğretim kurumlarının, piyasada artması ve böylece devlet okullarıyla rekabetin ilerletilebilmesi amaçlanmıştır¹.

Bunun dışında özellikle yükseköğretim alanında ancak vakıf şeklindeki gönüllü kuruluşların yükseköğretim kurumu açabileceği hükmü ile de özelleştirmenin bir türü olan gönüllü organizasyonların devreye sokulması amaçlanmıştır fakat, ticari amaçlı özel yükseköğretim kurumu kurulmasına izin verilmemiştir. Diğer taraftan yükseköğretim kurumlarında paralı öğretimin başlatılacağı çeşitli raporlarda belirtilmişse de, ikinci öğretim dışında paralı öğretime geçiş henüz tam olarak gerçekleştirilememiştir.

Bugün yükseköğretimin % 99' u devlet tarafından sunulmaktadır. Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, özellikle kişisel getirisi, sosyal getirisinden oldukça yüksek olan yükseköğretimin tamamen devlet tarafından sunulması, yükseköğretimde okuyanlara devletin verdiği bir çeşit sübvansiyondur. Her ne kadar ülke kalkınması için eğitilmiş nüfusun önemi büyük ise de, esas faydası kişinin kendisine olan yükseköğretimin, devletin mevcut kaynaklarının başka alanlara aktarılması yanında, bu alanda yaşanan yetersizliklerin özellikle son yıllarda artan talebi karşılamak için çıkartılan açıköğretim gibi uygulamalar ile kaliteden oldukça ödün verilerek, bilgisiz yükseköğretim mezunları vermek yerine, bu kurumların özelleştirilerek piyasaya açılması sağlanmalıdır.

Bunun içinde öncelikle Anayasa' nın 130. maddesinin değiştirilerek vakıflar dışındaki diğer kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerin de özel yükseköğretim kurumları kurabilmelerine imkan hazırlanmalı ve bu konudaki kanuni düzenlemeler yerine getirilmelidir. Böylece, mevcut yükseköğretim kurumlarının, hem özel hem de gönüllü organizasyonlarca ve çeşitli yarı kamusal nitelikteki -TOBB, TÜSİAD, TTB, MMOB ve Esnaf ve Sanatkarlar Birliği- kurumlarca alınarak, devlet zihniyeti ile yönetilmekten kurtarılmasının sağlanması yanı sıra, bu alana yeni finansman kaynaklarının da devreye girerek bu finansman

¹ C. C. AKTAN; **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme**, Akli Selim Matbaası, İzmir-1992, s. 188.

krizinin çözülmesinde etkili olabilecektir. Aynı zamanda girişimci ve piyasaya hizmet eden, piyasa ile iç içe olmuş gerçek yükseköğretim kurumları oluşturularak kaliteli eğitimin de önünün açılması sağlanabilir.

Yükseköğretimde özelleştirmenin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle yukarıda bahsettiğimiz özerkleştirmenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Böylece kurumların devlet ile olan idari bağı kesilerek, yeniden yapılandırılmaları sağlanmalıdır. Kurumlar mütevellî heyetler vasıtasıyla piyasaya dönük olarak çalışmalarını gerçekleştirmeleri sonucunda, bunlar için piyasadaki talep gelmeye başlayacaktır. Bu kurumların fakülte, enstitü ve yüksekokul şeklinde üretimde buldukları alanlara göre özelleştirmelerine imkan verilerek, ilgili kurum ve kişilerin bu kurumlara sahip olmaları gerçekleştirilebilir.

Özelleştirmeye muhalif olanların belirttikleri gibi, fakirlerin artık yüksek öğretime devam edemeyeceği şeklindeki görüşleri de tamamen gerçek dışı olduğu dünyanın bir çok ülkesindeki uygulamalar ile görülmektedir. İkinci bölümde belirtmeye çalıştığımız gibi şu anda fakirler bu sistemin dışındadır. Devlet zengin olanlara bu hizmeti ancak sunabilmektedir. Dershane, özel okul, özel öğretim şeklindeki uygulamalardan fakirler değil zenginler faydalanabilmektedir.

Ayrıca, devlet özelleştirdiği kurumlara devam edecek olan fakir öğrencilere, kredi, burs ve kupon yöntemlerini devreye sokarak hizmeti finanse etmeyi sürdürebilecektir. Devlet fakir öğrencilere kupon vererek onların eğitimlerini sürdürmesini sağlayarak, sisteme yöneltilen eleştirilere set çekilebilecektir.

Özelleştirme ile devlet elbette tamamen bu alandan çekilmeyecektir. Geliştirilmesini istediği alanlarda ve yerlerde bu kurumların kurulmasını sağlayarak sistemin içerisinde yer alabilecektir. Ayrıca sistemin denetimini, bugün orta öğretim kurumlarında ve vakıf yükseköğretim kurumlarında olduğu gibi kendi sağlayabilecektir. Devlet, özellikle bugün oldukça yetersiz durumda olan

AR+GE hizmetlerine daha fazla önem vererek, yükseköğretim kurumlarını bu alanda destekleyici bir kurum olarak görev yapabilir. Özelleştirme yükseköğretim alanında rekabeti geliştirerek, daha canlı ve daha kaliteli eğitimin de yolunu açabilecektir.

VIII- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETLERİNİN FİNANSMANINDA ÜNİVERSİTE - SANAYİ İŞBİRLİĞİ

1970-1985 yılları arasında meydana gelen küresel ekonomik sıkıntılar, 1973 yılında başlayan petrol fiyatlarındaki ani yükselişlerle ilişkilendirilmiştir. Ancak bir çok ülkenin enflasyon artışını önlemedeki hatalı politikaları ve imalat sanayi üretkenliğindeki izahi ve mutlak düşüşler gözardı edilmiştir.

İşte bu yıllar arasını kapsayan bu sıkıntılı dönemin aşılması çabaları, Avrupa' da yeni teknolojilere yönelmeyi beraberinde getirmiştir. Bu yapısal değişiklik özellikle AR+GE faaliyetleri ile yeni bilgi ve yönetimde profesyonellik çabaları içinde bulunan üniversiteleri sanayinin gündemine sokmuştur. Ancak, ekonomik durgunluğun beklenenden uzun sürmesi, kamu kaynaklarını derinden etkilemiş ve yükseköğretim kurumları da bu durgunluktan paylarını almışlardır.

Yükseköğretim kurumlarındaki AR+GE faaliyetlerine devam edebilmesi için finansal desteğe olan ihtiyaç her zamankinden daha fazla gerekmiştir. Üniversite-Sanayi işbirliğinin gelişmesinde bu durum zorlayıcı olmuştur. Yükseköğretim kurumları küreselleşen dünyada yabancı ortak arayışlarına da, bu nedenle daha çok önem verir olmuşlardır.

Yükseköğretim kurumlarının özellikle AR+GE faaliyetlerinin gerektirdiği finansmanı kamu kaynaklarından belirli programlar dahilinde sağlayabileceklerini ve bu faaliyetlerin gerektirdiği kaynakların bir kısmını da sanayiden sağ-

lamak zorunda olduklarını kabul etmeli¹ ve buna göre programlar yapmalıdırlar. Dünya' daki araştırma kurumlarının başlıca finansman kaynakları şunlardır²; ABD' de National Science Foundation (NSF), İngiltere' de Science and Engineering Research Council (SERC), Fransa' da Centre National de la Recherche Scientifique, Almanya' da Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) gibi araştırma fonları tarafından sağlanmaktadır.

Özellikle Anglo Sakson ülkelerindeki öğretim üyelerinin çoğu araştırmalarının cari, yatırım ve personel giderlerini üniversite dışından proje önerisi sunarak sağlayacakları fonlardan karşılamak zorundadırlar. Öğretim üyesi olarak göreve başlayan bir yardımcı doçente, bir çalışma odası ve boş bir laboratuvar mekanı ile kaynağı genellikle yukarıda sayılan üniversite dışı araştırma destekleme kurumları olan küçük miktarda bir araştırma başlangıç fonu(Seed Money) tahsis edilir³.

Yükseköğretim kurumlarının araştırma faaliyetlerinin bu tür yöntemlerle karşılamaya çalışmaları aynı zamanda, bu kurumların topluma karşı olan sorumluluklarının da bir gereği olması yanında, bu kurumlarla sanayi arasındaki ilişkileri geliştirmek ve bu kurumlardaki büyük bilgi ve beceri birikimini, teknolojilerin temelini teşkil eden uygulamalı bir araştırmalara kanalize etme amaçlarını da taşımaktadır⁴.

Yükseköğretim kurumları ile sanayi kuruluşlarının ilişkilerini geliştirmek amacıyla son yıllarda yaygınlaşan bir uygulamada kısmen bu araştırma fonları kısmen de ilgili sanayi kuruluşlarınca finanse edilen ve nisbeten de uzun süreli

¹ J. M. SENKER; "Conflict and Cooperation: Industrial Funding of University Research", **J. General Management**, 15(3), Spring-1990, ss. 55-62.

² C. M. MORIARTY and J. B. PURDY; "University Research: Planning for the 1990' s", **Educational Record**, Summer-1990, ss. 51-55.

³ J. IRUINE and B. R. MARTIN and P. ISARD; "Investing in the Future How Much Governments Pay for Academic Research", **Physics Today**, September-1990, s. 79.

⁴ GÜRÜZ ve Diğerleri; a.g.e., s. 79.

ve kalıcı bir yapıya sahip enstitü, merkez ve bağlı laboratuvarlar gibi AR+GE birimlerinin kurulmasıdır¹.

Tablo No: 52

Sanayi Kesiminin Üniversiteler İçindeki Payı

Ülkeler	%	Ülkeler	%
Kore	82	Danimarka	53
İsviçre	75	Avusturya	53
Belçika	74	Macaristan	52
Almanya	74	Norveç	52
Japonya	70	Kanada	52
ABD	69	Tayvan	51
İsveç	65	G.Afrika	41
İngiltere	65	Avustralya	41
Finlandiya	62	Y.Zelanda	40
Fransa	61	Portekiz	23
İrlanda	60	Yunanistan	22
Singapur	58	Türkiye	21
Hollanda	58	Brezilya	19
İspanya	55	Taylan	18
İtalya	55	Hindistan	12

Kaynak: Unesco; Statistical Yearbook, 1992.

Sanayi kesiminin üniversite içindeki çeşitli ülkelerdeki payı Tablo 52' de gösterilmiştir. Bu tabloya göre, G. Kore % 82' lik pay ile birinci sırada yer almaktadır. G. Kore' yi, İsviçre % 75, Belçika ve Almanya % 74, Japonya % 70 ve ABD % 69 ile izlemektedir. Türkiye ise % 21 ile, Brezilya, Tayland ve Hindistan' ın önünde sondan dördüncü sırada gelmektedir.

**A- DÜNYA' DA ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN
YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDAKİ ETKİSİ**

Avrupa ülkelerinde üniversite-sanayi işbirliğini artırıcı bir diğer unsurda, yükseköğretim kurumlarına rektör olmak için profesör olma ünvanının kaldırılarak, yükseköğretim kurumu mensubu olmayan kişilerin ve özellikle iş adamlarının yükseköğretim kurullarında ağırlığını artırılması ve bu kurumlara daha

¹ H. C. K. ALLEWEL; "Financing Universities in the Federal Republic of Germany", 44 (2), 1990, ss. 123-141.

fazla mali özerklik tanınması için araştırma ile eğitim bütçeleri arasındaki ayırımın daha belirgin hale getirilerek araştırma fonlarının öncelikli alanlara tahsis edilmesi amaçlanmıştır¹.

Almanya' da 1986 yılında Ulm Üniversitesi' nin bilgisayar işletmecileri ve mühendisler için yeni çalışma şartları oluşturma girişimleri bu ülkenin en önde gelen sanayi kuruluşlarından Daimler Benz' in ilgisini çekmiş ve işletme AR+GE çalışmaları için bir merkez kurmuştur. Ortak işbirliğine dayanan bu merkez, üniversitenin mezunlarından meydana gelecek bir AR+GE' ci potansiyel ile desteklenecektir. Söz konusu merkezin yıllık harcaması 70 milyon mark olarak hesaplanmıştır. Ulm Üniversitesi bu programla fen, matematik ve iki tıp fakültesinden oluşan kampüsüne bilgisayar, yüksek frekans ve enerji tekniği ünitelerini de ekleme fırsatı bulmuştur. Gerekli olan laboratuvar malzemeleri ise çeşitli firmalar arasında Daimler Benz ve onun yan kuruluşu olan AEG' nin de bulunduğu işletmelerden temin edilmiştir. 1990' lı yılların ortalarında ise tıp tekniği ile ilgili bir fakültenin Daimler Benz' in kardeş firması Dornier tarafından finanse edilmesi beklenmektedir².

Daimler Benz' in bu ilişkiden faydası, geliştirilen yeni bilgisayar teknolojilerini ve kaynaklarını öncelikli olarak kullanma imkanına sahip olmaktır. Diğer taraftan, Daimler Benz' in uyguladığı bir burs sistemi ile de başarılı öğrenciler bu laboratuvarlarda tez hazırlayabilecekler ve mezuniyetlerinde burada istihdam edilebileceklerdir. Karşılıklı fayda sağlama bu programla gözetilmektedir³.

Avrupa' dan bir diğer örnek te Belçika' dan verilebilir⁴. Belçika' da 1968 yılında Louvain-la-Neule bölgesi üniversite ve teknoloji merkezi olarak tesbit

¹ The Times ;Higher Education Supplement, June 25 1993.

² Kemal GÜLEÇ; "Üniversite-Sanayi İşbirliğinde Almanya Örneği", **Dünya-Ekonomi-Politika**, 20 Kasım 1988, s. 12.

³ Mehmet KÜÇÜKÇIRKIN; **Üniversite-Sanayi İşbirliği (Ülke Sanayi ve Ekonomisi Açısından Önemi)**, TOBB Yayın No: 158., s. 21.

⁴ Commission of The E. C.; Proposal for a Council decision A Copting the Second Phase of the Programme on Cooperation Between Universities and Enterprises Regarding Training in the Field of Technology (**comett II**), Brussels, 25 June 1988, s. 13,17.

edilmiştir. Bu tarihte bu bölgenin bir bilim şehri haline getirilmesi planlanmıştır. Yaklaşık 150 hektar üzerine kurulan bu merkezin en önemli özelliği, tek bir üniversite tarafından plânlanması ve kurulmuş olmasıdır. En büyük amacı üniversiteyi, sanayiye ve yöresel ekonomik kalkınmayı desteklemektir. Merkezde halen binin üzerinde AR+GE faaliyeti içinde bulunan işgücü 36 firma bünyesinde çalışmaktadır.

ABD' de ise, yükseköğretim 1970' li yılların sonunda mali açıdan bir krize girince, bu kurumların giderek özel sektöre yönelme durumunda kalmaları ile başlamıştır. Bir çok kurum özel sektör ortaklığını aramaya başlamıştır. Bu çabaları gösteren örneklerden biri Connecticut üniversitesi' dir¹. Bu kurum ihtiyacı olan 25 milyon doları bağış olarak toplama çabalarında, 1983 yılında -özel sektörden bağış toplanması konusunda çok az bir deneyime sahip olunarak- başlatılmıştır. Tarihsel olarak AR+GE yatırımlarının tamamı eyalet ve federal ödeneklere dayalı idi. Connecticut Üniversitesi iki buçuk yıldan biraz fazla bir sürede, 56 milyon dolar toplamayı başarmıştır ki, bu paranın üçte ikisinden fazlası üniversite mezunlarını çalıştıran veya üniversite araştırma hizmetlerinden yararlanmak isteyen şirketlerin katkısı ile sağlanmıştır.

Üniversitelerin mali kaynak ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıkan şirketlerin durumu, belki en iyi şekilde, Connecticut Üniversitesi' ne karşı çok cömert davranan kaynakların incelenmesi ile anlaşılabilir. Aslında bir tarım kenti eyaleti olan Connecticut' lı çiftçilerin altın aramak üzere batıya gitmesi ile nüfusun azalmasından dolayı temel ekonomik sektörü olan tarımdan uzaklaşarak, imalat sektörü ile karışık faaliyetler bölgesi haline gelmiştir. Daha sonraki dönemde ise, bütün bu faaliyetler ülkedeki teknolojik gelişmelerle rekabet edemediği için kapanmaya başlamışlardır.

Bu krizden Waterburg pirinç endüstrisi de oldukça etkilenecek ve özellikle yeni teknolojiler için gerekli ek yatırım imkanının olmaması nedeniyle de

¹ J. R. CASTEEN;" Higher Education in USA", **Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Sempozyumu**, 3 Mart 1989.

bu yarıştan çekilmek üzere gelmiş bir kuruluştur. Waterburg connecticut piring firması üniversiteye başvurarak, üniversitenin metalürji ile ilgili disiplinlerde kapsamlı bir yatırıma girmesini önermesi ile bugün uluslararası güç haline gelen Materyal Bilimleri Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü' de elektrikli izolasyon, metalürji gibi teknolojiler ve daha yenilerde de endüstrideki uygulamaları üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. İşbirliği yaptıkları müşterileri kendilerini kâra götüren ürünleri kullanmaya başlamışlardır. Daha önceleri yaşanan ekonomik sıkıntılardan sonra, Connecticut şimdi ABD' de işsizlik oranı en düşük ve kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu eyalettir. Son yıllarda bu kurumda araştırma yapmak veya yaptığı araştırmalardan ücret karşılığı yararlanmak isteyen uluslararası müşterileri bulunmaktadır.

Materyal Bilimleri Enstitüsü' ne yapılan çalışmalardan yararlanan firmalar, üniversitenin bağış kampanyasına en önemli katkıyı yapan firmalardır. Bu yaklaşımların her biri parasal yardım sağlamada geleneksel yolların dışına çıkma çabalarını temsil etmektedir.

Dünya' da yaşanan bu gelişmeler karşısında üniversite-sanayi işbirliği konusunda ülkemizdeki durumu da vermek gerekmektedir

B- TÜRKİYE' DE ÜNİVERSİTE- SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDAKİ ETKİSİ

Üniversite- Sanayi işbirliği gelişmiş ülkeler için olduğu kadar ülkemiz içinde hem ekonomik kalkınmanın sağlanması hem de yükseköğretim kurumlarına yeni imkanlar kazandırılması açısından çok önemlidir. Bir ülkenin sanayileşebilmesi için gerekli olan yetişmiş insan gücü ve bilgi birikiminin kaynağı olan yükseköğretim kurumları ile, finansman kaynağı olan sanayinin iyi bir diyalog içinde olmaları şarttır¹. Bu şekilde yükseköğretim kurumlarının sanayiye, sanayide yükseköğretim kurumlarına çok önemli faydalar sağlayacaktır.

¹ Halim DOĞRUSÖZ; "İdeal Bir Sanayi Üniversite İlişkisine Doğru", **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Ocak-Şubat 1988, yıl.12, S. 90, s. 23.

Ülkemizde gerçekleştirilmeye çalışılan üniversite-sanayi işbirliği yaklaşık 40 yıldır üzerinde durulmakta fakat bir türlü gerçekleştirilememektedir. Yükseköğretim kurumlarının üç temel işlevi olan, eğitim öğretim ve AR+GE faaliyetleri ülkemizde % 98' ini yükseköğretim kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kurumların AR+GE faaliyetleri için gerekli olan araştırmacı kadrosu ve bilgi birikimi mevcuttur. Ancak çok önemli bir diğer etmen olan finansal kaynakları sınırlı ve yetersizdir. Bu durumda yükseköğretim kurumlarımızın bu işlevlerini tam olarak yapabilmek için finansal desteğe ihtiyaçları bulunmaktadır¹.

Bu uygulama sonucunda yükseköğretim kurumlarımız bugüne kadar atıl olan kapasitelerini harekete geçirerek, ülke ekonomisine katkıda bulunmaları yanısıra, sanayiye vermiş oldukları bu hizmetler karşılığında elde edecekleri gelirlerle çok pahalı olması dolayısıyla alamadıkları modern laboratuvar alet-edevat ve cihazları alma şansına ve arzuladıkları araştırmaları rahatça yapma imkanına kavuşmuş olacaktırlar². Aynı zamanda, bu kurumların bugün içine düştükleri arz yetersizliklerinin de bir ölçüde önüne geçilebilecektir. Böylece, bu tür bir işbirliğinin gerçekleşmesi yükseköğretim kurumlarının teorik ve sanayiye dönük uygulamalı AR+GE çalışmalarını güçlendirecek, kapsam ve mahiyetini genişletecek ve araştırma ortamını canlandıracaktır³.

Üniversite-Sanayi işbirliği konusundaki ilk uygulamalardan birisi 1952 yılında İTÜ tarafından başlatılmıştır. "Türk Teknik Haberleşme Merkezi" adı altında kurulan kurum, uzun yıllar faaliyetlerini verimli bir şekilde sürdürmüş, daha sonra personel yetersizliğinden faaliyetlerini durdurarak, bu görevi İTÜ "Dış İlişkiler Müdürlüğüne" devretmiştir⁴. Bu çalışmalar 1986 yılında İSO ile hazırlanan işbirliği protokolü ile yeniden canlanacağı düşünülmüşse de, maale-

¹ Oğul ZENGİNGÖNÜL; **Üniversite-Sanayi İşbirliği (Avrupa Topluluğu Comett Programı Çerçevesinde)**, TOBB Yayın No: 271, 1993, s. 18.

² Küçükçirkin; a.g.e., s. 35.

³ Ali Rıza BERKEM; "Üniversite-Sanayi İşbirliği", **İSO Dergisi**, 15 Ekim 1986, s 23.

⁴ Mustafa GEDİKTAŞ; "Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Türkiye' deki Tarihçesi", **Üniversite-Sanayi İşbirliği Semineri**, Türkiye Kimya Derneği, Mart 1983, İstanbul.

şef bugüne kadar bu çalışmalarını istenilen ölçüde gitmediği görülmektedir. İTÜ-Sanayi işbirliği çalışmaları içerisinde en son gerçekleştirilen işbirliği 20.12.1990 tarihinde İTÜ ile Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) arasında imzalanan protokoldür. Bu işbirliği içinde bugüne kadar alınan kararlar henüz uygulama safhasına geçmiş deđildir¹.

Tablo No: 53

ODTÜ Tarafından 1973-1987 yılları Arasında Yürütölen Sözleşmeli Araştırma Çalışmaları

Yıllar	Proje Sayısı	Toplam Bütçe		Ortalama Bütçesi Cari Fiyatları ile	Proje 1963 Fiyatları ile
		Cari Fiyatlar ile	1963 Fiyatları ile		
1973	20	3845	1602	192	80
1974	24	6911	2216	288	92
1975	43	9911	2890	230	67
1976	61	18688	4706	306	77
1977	47	23092	4691	491	100
1978	35	14575	1941	416	55
1979	49	36559	2995	752	61
1980	41	64801	2540	1580	62
1981	87	254718	7302	2928	84
1982	30	20033	459	688	15
1983	52	355770	6233	6242	109
1984	43	473795	5460	11018	127
1985	92	973834	8018	10585	87
1986	64	1254993	8156	19609	127
1987	120	1600000	7500	13333	62

Kaynak: ODTÜ; Dış İlişkiler Müdürlüğü, 1989.

Üniversite-Sanayi işbirliği konusunda önemli gelişmelerinin kaydedildiği bir başka yükseköğretim kurumu da ODTÜ' dür. Bu konudaki çalışmalar 1971 yılında başlamış ve kısa sürede 18 araştırma birimi kurularak faaliyete geçirilmiştir. Bu birimler hala başarılı bir şekilde araştırma faaliyetlerini sürdürmektedirler. Tablo 53' de görüldüğü gibi ODTÜ tarafından gerçekleştirilen sözleşmeli araştırmaların 1973-1987 yılları arasındaki gelişimine baktığımızda üniversite bütçesinin % 0.8' ini oluşturduğu görülmektedir.

¹ ZENGİNGÖNÜL; a.g.e., s. 35.

ODTÜ' de son olarak 1993 yılında kurulan Araştırma Kurumu (ODAK), üniversite-sanayi işbirliğinde sanayinin tüm birimlerine etkin bir hizmet vermeyi yaygınlaştırmak amacıyla kurulmuştur. Bu kurum 1992 yılında 125 milyar lira tutarında yurtiçi ve yurtdışı araştırma projesi gerçekleştirmiştir.

Ülkemizde üniversite-sanayi işbirliği alanında çalışmalar yapan bir başka yükseköğretim kurumumuz da, Ege Üniversitesi' dir. Bu çalışmalar için 1986 yılında Ege Bölgesi Sanayi Odası ile birlikte üniversite-sanayi İşbirliğini Geliştirme Merkezi (ÜSİGEM) kurulmuştur. Ayrıca Ege Üniversitesi Rektörlüğü' ne bağlı Teknoloji Uygulama ve Araştırma merkezi' de 1993 yılında kurularak, kuruma yeni imkanlar kazandırılması amaçlanmaktadır.

Bu kurumları son yıllarda Gazi Üniversitesi bilgi depoları, Dokuz Eylül Üniversitesi' nin İTO ve Ticaret Borsası ile yaptığı işbirliği takip etmektedir. Ülkemizin henüz üniversite-sanayi işbirliğinde geldiği aşamanın oldukça yetersiz bir konumda olduğu görülmektedir. Diğer taraftan ülkemizin özellikle AR+GE faaliyetlerinin tamamını yükseköğretim kurumları tarafından yürütüldüğü dikkate alınır, sanayinin bu alana teşvik edilmediği de ortaya çıkmaktadır.

1985 yılı itibariyle sanayileşmiş ülkelerin AR+GE harcamalarının GSMH' ya oranı % 2.5-3' lere varırken, Türkiye' de bütçeden AR+GE için ayrılan payın GSMH içindeki payı sadece% 022 olmuştur. 1993 verilerine göre ise sanayi sektöründe AR+GE için yapılan toplam harcama sadece 4.400.000.000.- TL' dir. Bu sınırlı hasılanın sadece % 02' sini oluşturmaktadır. Oysa ileri sanayi ülkelerinde bu oran % 10' un üzerindedir¹.

Ülkemizde üniversite-sanayi işbirliği şu anda kamuoyunda ve sanayi kesiminde yeterince anlaşılammıştır. Ayrıca yükseköğretim kurumlarımızın kendi içine kapanık yapıları nedeniyle, sanayi kesimi üniversiteyi tanıyamamaktadır.

¹ Nimet M. ÖZDAŞ;"Dünyadaki Bilim-Teknoloji Yarışı ve Türkiye", İnsan ve Kainat Aylık Bilim ve Teknoloji Dergisi, Ekim-1985.

Onun için öncelikle yükseköğretim kurumlarının bizzat sanayicilere giderek kendilerini tanıtmaları, imkanlarını, neler yapabileceklerini anlatmaları gerekmektedir. Bunun içinde öncelikle bu kurumların merkezîyetçi yapılarının dışına çıkarak, topluma dönük, piyasaya hizmet eden kurumlar haline gelmeleri gerekmektedir. Böylece, yükseköğretim kurumlarına yeni finansman ve gelişme imkanı da sağlanmış olacaktır.

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız, finansman yöntemlerinin yüksek öğretimin finansmanında ne oranda etkin olabileceğini ve bu etkinlik yanında yükseköğretimde adaleti sağlayıp sağlayamayacağını da incelenmesi gerekmektedir.

IX- TÜRKİYE' DE YÜKSEKÖĞRETİM HİZMETİNİN FİNANSMANINDA ADALET VE ETKİNLİK

Türkiye' de yükseköğretim hizmetinin % 99' unu sağlayan kamu kesiminin içine düştüğü finansman sıkıntısı nedeniyle etkinlik ve adaletten uzaklaşmıştır. Yükseköğretimde adalet ve etkinliğin sağlanabilmesi amacıyla kamu kaynaklarını geliştirerek, faydalanan öder ilkesinin uygulanması gerekmektedir. Aynı zamanda özel kesime de bu alanda yeni roller verilerek, fırsat eşitliğinin sağlanmasında hem özel hem de kamu kesiminin beraber karma finansman yöntemleri ile bunun sağlanması gerekmektedir.

A- YÜKSEKÖĞRETİMİN KAMU KESİMİNCE FİNANSMANINDA ADALET VE ETKİNLİK

Daha öncede belirtildiği gibi devlet en belli başlı ortak ihtiyaçların karşılanması görevini üzerine almış ve bunları birer kamu hizmeti şeklinde düzenlemiştir. Devletin bu hizmetleri yürütebilmesi için, toplumun çeşitli sınıflarına mensup kişilerin gelirlerinin bir kısmını tüketim için harcamaktan veya tasarruf etmekten vazgeçmesi, daha doğrusu vazgeçirtilerek gelirinin bir kısmının,

devlet hizmetlerine harcamak amacıyla vergi şeklinde toplanması gerekmektedir¹.

Devlet topladığı bu kaynakları çeşitli hizmetler arasında dağıtırken, hizmetlerin herbirine yapılan harcamadan toplum için en yüksek fayda ve verimi sağlamak zorunluluğundadır². Ülkemizde devletin yürütülmesini üzerine aldığı, yükseköğretim hizmetlerine yeteri kadar veya diğer hizmetlere nazaran oransal olarak daha fazla kaynak sağlaması için, bu hizmetin topluma azami faydayı sağlaması, hatta en azından pek çok hizmete göre daha verimli olması gerekmektedir.

Bu açıdan ülkemizdeki yükseköğretime baktığımızda 1993 yılı itibariyle GSMH' dan % 1.36 pay alırken, konsolide bütçeden de % 4.01 gibi bir pay aldığını düşünürsek, bu hizmette ortaya çıkan kalite ve etkinlik gibi problemlerin çözülmesindeki güçlükler ortadadır.

Diğer taraftan yükseköğretimin hemen hemen tamamı (özel vakıf üniversiteleri % 1) devlet tarafından bedavaya yakın sağlanması nedeniyle adalet ve etkinlik açısından olumlu sonuçlar vereceği yerde bunun tam aksi bir şekilde geliştiği görülmektedir. Çünkü, yükseköğretime yapılan kamu tahsisinden çoğunlukla yüksek ve orta gelir grubuna mensup öğrenciler faydalanırken, devletin topladığı vergi gurubu olarak ağırlık ise düşük gelir gurubuna girenlerden oluştuğu görülmektedir. Gelir vergisinin ücretliler içindeki payı 1991 yılı itibariyle % 56.3, kurumlar vergisi içindeki payı % 41.9, toplam vergi gelirleri içindeki payı % 5 olmuştur. Dolaysız vergilerinde vergi gelirleri içindeki payının % 40 olduğunu düşünürsek³, toplam vergi gelirlerinin % 60' ını ücretli kesim dediğimiz, alt gelir grubunun ödediği ortaya çıkmaktadır.

¹ SERİN; a.g.e., s. 101.

² AKALIN; a.g.e.,s. 225.

³ MGB; Vergi İstatistikleri Yılığ 1982-1991, Gelirler Genel Müdürlüğü, Ankara-1992

Üniversiteye girişte ise bunun tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Devletin % 60 gelirini alt ve orta kesim karşılarken, üniversiteye giriş üst gelir grubuna mensup öğrencilerin daha başarılı olduğu ÖSYM anket sonuçlarına göre ifade edilmektedir¹. Diğer taraftan, üniversiteye devam etmenin bedava olması nedeniyle de aşırı talep meydana gelmektedir. Bu durum her isteyenün üniversiteyi okuyabileceği düşüncesi nedeniyle, özellikle üniversiteye girmeyi başaran öğrencileri yanıltmakta, sanki serbest malmış gibi davranmalarına yol açmaktadır. Böylece tatmin edilemeyen bir aşırı talep varken bir de aşırı israf olayı ile karşılaşılmaktadır².

Kamu finansmanına dayalı devlet kontrolündeki yükseköğretimde, müşteri durumundaki öğrencilerin söz hakları bulunmadığından, bu kurumların düşük maliyetle etkin bir eğitim vermelerini isteyecek bir mekanizmada bulunmamaktadır. Özellikle yükseköğretim kurumlarının devlet tarafından sayısının çoğaltılmasının istendiği durumlarda, bu durum sayının artması, kalitenin azalması ile sonuçlanmaktadır.

Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısına baktığımızda bu durum daha açık görülmektedir. Kurum sayısı artıyor, öğrenci sayısı artıyor öğretim elemanı aynı oranda artmıyor. Bunun dışında, ülkemizde açıköğretim uygulaması ile de bu sayı artırılmaya çalışılmaktadır. Böylece bina, alet, araç, öğretim elemanı olmadan bir çok kişiye, yükseköğretim imkanı sunulmaktadır. Ama, bu durum kaliteden fedakarlık etmek zorunda kalınarak gerçekleşmektedir. Devletin bedava üniversite imkanı sunması hem adalet hem de etkinlik açısından istenilen sonuçları vermediğini ifade edebiliriz.

B- YÜKSEKÖĞRETİMİN ÖZEL KESİMCE FİNANSMANINDA ADALET VE ETKİNLİK

Yükseköğretimin özel kesimce sunulmasında bu kurumlara girişin büyük ölçüde fertlerin gelirlerine bağlı olacağı ifade edilmektedir. Bu durum özellikle

¹ ÖSYM; 1993-1994 Öğrenci Kılavuzu Anket Sonuçları.

² AKALIN; a.g.e., s. 225.

bizim gibi gelişmekte olan ÷lkelerde daha fazla hissedilecektir. Bunun yanında yükseköğretim sosyal hasıla oranı gözönüne alındığında, kamu kaynaklarından bedelsiz finansmanda yukarıda belirtilen doğrultuda bu eğitimin yüksek gelirli kişilere önemli fayda sağladığı da bir gerçektir.

1960' lı yıllarda uygulanan özel yükseköğretim deneyiminde, yüksek gelir sahibi olan öğrencilerin toplam öğrencilere oranı % 15 olmuştur. Geriye kalan orta gelir grubuna dahil öğrencilerdir¹. Aynı zamanda ilave kontenjan imkanı nedeniyle, fırsat eşitliği yönünden olumlu avantajlarında beraberinde getirmiştir.

Bugün özel üniversite statüsündeki Bilkent' te okumak isteyen öğrencilere tanınan burs imkanı da eşitliği sağlayıcı yöndedir. 1992-1993 öğretim yılı itibariyle 722 öğrenciye burs imkanı sağlanmaktadır.

Ülkemizde bugün bir milyon kişinin ben yükseköğretimde okumak istiyorum derken, hayır bu işi sadece devlet yapabilir ve ancak üçyüz bin kişi okuyabilir diyerek, bir imtihanla bu kadar kişiye, yükseköğretim imkanı tanınmamasının özel okulların adaleti sağlayamayacağı mantığı ile özel okulların açılması daha adaletsiz değildir?

Yükseköğretim ulaştığı boyut itibariyle bu işi kamunun tek başına çözebileceği bir problem olmaktan çıktığı görülmektedir. Kamunun ayırabileceği kaynağın ne kadar yetersiz olduğunu yukarıda gördük. Bu nedenle kamunun yeni alternatif finansman yöntemlerine ihtiyacı vardır. Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede uygulanan bu finansman yöntemlerinin vakit geçirmeden ülkemizde de kullanılması gerekmektedir.

¹ DİKMEN; a.g.e., s. 31.

SONUÇ

Günümüzde eğitim ve bilhassa yükseköğretim, tüm ülkelerin başta gelen problemlerinden birini oluşturmaktadır. Büyük bir hızla değişen ekonomik, sosyal ve teknolojik durumlar, eğitim sistemlerinde değişim ve gelişimini zorunlu kılmaktadır. Çünkü, bugün ülkeler açısından en önemli yatırım, o ülkenin insanına yapılan yatırım olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bir ülkenin ekonomik gücü; kalkınmışlığı ve tabii zenginliği ile orantılı gibi görünse de, temelde bütün bunları işleyecek, şekillendirecek, çeşitli buluş ve imkanları ortaya çıkaracak ana kaynak insan olmaktadır.

Bugün teknolojinin üretim araç ve gereçleri hızla gelişmektedir. Bunların verimli ve güvenli bir biçimde kullanılması; gereken bilgi, beceri ve tavırların kazandırılması ile mümkün olabilir. Bu ise özellikle genç kuşakların bilinçli ve fonksiyonel biçimde eğitilmesini gerektirmektedir. Kalkınma ve büyümenin esas etkeni olan teknik insan gücünün yetiştirilmesi de böylece bir kat daha önem kazanmaktadır.

Beşeri sermaye, bireye mal olmuş hünerler ve kazanılmış diğer vasıfların değeri olarak kabul edilmektedir. Kalkınma ve gelişme çabalarında beşeri sermayenin ne kadar önemli olduğu günümüzde artık anlaşılmuş durumdadır. Beşeri sermayenin iyileştirilmesi bakımından da, yükseköğretim önem arz etmektedir. Bu bakımdan çağdaş yükseköğretimden beklenen, eğitim-öğretim ve temel bilimsel araştırmalar yanında bir başka önemli fonksiyonda uygulamalı teknolojik araştırmalar, danışmanlık ve yetişkinlerin eğitimi ve hatta tedavi hizmetlerine kadar uzanan toplum hizmetleridir

Sosyal talebi yansıtan tercihler, insan gücü ihtiyacını niceliksel olarak göstermek yanında, bu ihtiyacın niteliksel yönünü de yansıtmaktadır. Bu çerçevede uzun ve kısa dönem açısından her alanda nitelikli insan gücü ihtiyacının sonsuz olduğu söylenebilir. Kaliteli insan gücünün karşılanmasında, aynı alanda yetiştirilmiş çok sayıda insan arasından yapılacak seçimin, bazı hallerde az sayıda insanın daha iyi yetiştirilmesinden daha etkilidir. Dolayısıyla insan gücü ihtiyacının karşılanmasında sayısal olarak insan gücü

ihtiyacının ortaya çıkması, sakıncalı veya kaynak israfına yol açan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Bir ekonomik mal olarak da yükseköğretim, karma mal olarak kabul edilmektedir. Yükseköğretim karma malı kişisel ve sosyal bölümleri bulunan bir ilişkiye sahiptir. Bu ilişkinin bir bölümünden sadece mezun olanlar faydalanırken, dışsallık niteliği nedeniyle de toplum faydalanmaktadır. Yükseköğretilmi karma mal olarak ele alan, bu ikinci niteliği oluşturan dışsal ekonomiler bölümü olmaktadır. Devletin sunduğu yükseköğretim karma malının, karma finansman ile karşılanması esastır. Başka bir anlatımla, karma malın salt sosyal mal kesimi vergilerle, kişisel mal kesimi ise harçlarla finanse edilmesi uygun olan yönüdür. Kısaca vergi+harç karma malların finansmanında başvurulması gerekli olan yoldur. Bu anlamda fayda ve ödeme gücü ilkelerinin birlikte uygulanması arzu edilmektedir. Özel eğitim kurumlarında ise, yükseköğretim bir piyasa malı gibi alınmakta ise de, yine de devlet yardımları ve bağışlar nedeniyle öğrencilere maliyetinin altında sunulmaktadır.

Dolayısıyla, yükseköğretim hizmetinin sağlanmasında maliyetleri paylaşacak finansman metodunun sözkonusu fayda dağılımını birinci derecede dikkate alması gerekmektedir. Bu durum dikkate alınmadığında, aşırı bir taleple karşılaşmaktadır. Karma bir mal tamamen vergilerle karşılandığında, eşitliğin sağlanması amaçlandığında bunun da tam olarak yerine getirilemediği görülmektedir. Çünkü, üstün nitelikli bir karma malın tahsislerini üst gelir grupları gölge fiyatlar oluşturarak (paralı öğretim, paralı kurslar) kendi faydalarına çevirme imkanına sahip olmaktadırlar. Bunun nedeni karma malın kişisel olan bölümünün tüketiminin, rakip olma ve dışarıda tutulabilme özelliklerine sahip olmasıdır. Bu parasız yükseköğretimin üstün nitelikli bir karma mal olması; rakipleri dışarıda tutabilme imkanı sağlayabilmek için gölge fiyat mekanizmalarına başvurulması eğilimini hızlandırmaktadır. Fakat kıt kaynaklarla üretilen bu karma malın parasız olması, öğrencileri yanıltmakta, onları serbest malmış gibi davranmaya itmektedir. Böylece, aşırı talebe bir de aşırı israf dahil olmaktadır.

Kayıtlı öğrenci rasyoları dikkate alındığında, bu gelişmiş ülkeler açısından durgunlukla açıklanabilse de, özellikle gelişmekte olan ülkeler için, kamu kaynaklarından bu alana ayrılacak tahsislerde en üst limite gelmiş olmasının bir sonucudur. Sözkonusu kaynak problemi üzerinde gerek hızlı bir talep artışı, gerekse yüksek maliyetler nedeniyle yükseköğretimin payı büyüktür. Bu nedenle, yükseköğretime yönelik yatırımları arttırmak ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde öğrenci rasyosunu hedeflenen rakamlara çıkarabilmek için uygulanacak finansman yönteminde alternatif kaynakların dikkate alınması gereği de ortaya çıkmaktadır.

Yükseköğretimde uygulanacak finansman metodunu tesbit edebilmek için, öncelikle kamu kaynaklarından finansman konusu ele alınmıştır. Kamu kaynaklarından finansman konusu özellikle yükseköğretimin diğer eğitim seviyelerinde olduğu gibi tam kamusal mal olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu konudaki uygulamalara bakıldığında genelde yükseköğretimin bütçe ödeneklerinden yaklaşık, ilk ve orta öğretim kadar pay aldığı görülmektedir. Diğer taraftan, ABD ve Japonya dışında, bütçe ödenekleri yükseköğretim kurumlarının gelirlerinin % 90' ını oluşturmaktadır.

Bu büyük miktardaki kaynak tahsisatının temelinde, sosyal ve kültürel fonksiyonları yanında, yükseköğretime özellikle ekonomik kalkınma açısından verilen önem bulunmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler yönünden ise daha bir ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin değerlendirildiği araştırmalarda, bu etkinin olumlu yönde olduğu kabul edilmekle birlikte, bu etkinin nasıl ve ne oranda gerçekleştiği ve yükseköğretimin payının ne olduğu konularında kesin hüküm vermek mümkün değildir. Yapılan araştırma sonuçları daha çok ilköğretimin yüksek sosyal getiri sağladığı, bu nedenle de ekonomik kalkınma üzerinde, diğer eğitim seviyelerine göre daha çok etkili olabileceği şeklindedir. Bu nedenle yukarıda belirtilen ölçüde bir kamu kaynak tahsisatının ihtiyacını ortaya koyan düşüncelerin geçerliliğinin tam olarak olamayacağını belirtmek gerekir.

Yükseköğretimin özel kesim tarafından sunulması konusunda ise, öncelikle tam maliyeti yansıtan bir fiyat sisteminin öngörüldüğü serbest piyasa

yaklaşımı ele alınmıştır. Bu yaklaşım ile öncelikle kaynak bakımından, kamu tahsisatlarına bağımlılığın ortadan kaldırılabilirliği beklenmektedir. Ayrıca, fiyatın eğitimin ve eğitimi alacak fertlerin, serbest piyasa şartlarında rekabetçi yükseköğretim tarafından, en iyi şekilde belirleneceği, öğrencilerden gereksiz masraflardan kurtarılıp, idarenin israfının önleneyeceği, dolayısıyla etkinliğin ve her konuda optimalitenin kendiliğinden sağlanacağı şeklindeki diğer beklentileri de teşkil etmektedir. Ancak, sermaye piyasasının yetersizliği, tüketici bilgisizliği, dışsallıkların mevcudiyeti, tabii tekellerin varlığı ve bunlarla birlikte gelir dağılımındaki adaletsizliklerin yaygın olduğu bir dünyada, yükseköğretimden faydalanmayı kişilerin gelirine bırakmanın adil olmayacağı gerçeğinden hareketle, fiyat mekanizmasına dayalı serbest piyasa sisteminin bir çok alandakinin aksine yükseköğretim alanında çalışmasını önlemekte ve optimal üretim ve tüketimi sağlamadığı ortaya çıkmaktadır.

Teorik tartışmalar yanında, günümüzde bir çok ülkede değişik özelliklerde faaliyet gösteren özel yükseköğretim kurumları analiz edildiğinde, elde edilen bulguların yukarıdaki sonuçları doğruladığı görülmektedir. Bunun sonucunda, sadece kâr amaçlı yükseköğretim kurumları dışında, vakıf ve dini cemaatlere bağlı olarak faaliyet gösteren bir çok özel yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlarında sermaye ve gelir yapılarına bakıldığında, kamu yükseköğretim kurumları kadar olmasa da, tamamının devlet yardımı aldığı ortaya çıkmaktadır. Öyleyse, yükseköğretimin finansmanında serbest piyasa çözümünün optimal olmayacağı kadar böyle bir sistemin geçerliliğinin teorik tartışmalardan ileriye gidemeyeceğini de söylemek yanlış olmayacaktır.

Kamu finansmanına dayalı kupon yönteminde ise, finansman kaynağından çok, kullanımın ön plana çıktığı görülmektedir. Yükseköğretim kurumlarının kamu tahsisatlarını öğrenciler vasıtasıyla almaları öngörülerek, bu kurumların öğrenci taleplerine karşı daha duyarlı hale gelmeleri amaçlanmaktadır. Ancak, talebin yüksek ve kontenjanların sınırlı olduğu durumlarda bu yöntemin, bürokratik işlemleri artırmaktan öteye geçemediği gözlemlenmiştir.

Yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin mezuniyetten sonra ödemek üzere borçlanarak eğitim maliyetlerini karşılamaları temel düşüncesi üzerine kurulan borçlanma yöntemi de bir finansman kaynağı olarak incelenmektedir. Bu yöntemin hem piyasa yaklaşımının ve hem de kamusal finansmanın bir takım özelliklerini bünyesinde taşıdığı görülmektedir. Borçlanma yöntemine kaynak sıkıntısı ve maliyetlerin teorik çerçeveye uygun olarak paylaşılması gibi konularda, kamusal finansman metodunun gösterdiği yetersizlik ile piyasa etkinliğinin sağlanmasına yönelik taleplerin bir ürünü olarak bakılmaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler çerçevesinde Türkiye' de de yükseköğretimde yaşanan krizin çözümü finansman darboğazının giderilmesine bağlı görülmektedir. Şüphesiz Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede kaynakların kıt ve hiç bir alana sınırsız ve ölçüsüz kaynak aktarılmasının mümkün ve istenilir olamayacağı açıktır. Burada finansman darboğazından bahsedilirken Türkiye' nin nüfusu, milli geliri, ihtiyaçları ve öncelikleri gözönünde bulundurularak, sosyal faydası sosyal maliyetinden yüksek olan optimum kaynak tahsisinin yapılamadığı kaydedilmektedir. Finansmanda optimalitenin sağlanıp sağlanamadığı bir sosyal fayda maliyet analizi çerçevesinde ortaya koymak oldukça güçtür ve bu şekilde güvenilir sonuçlara ulaşılabileceği şüphelidir. Ancak uluslararası mukayeseler yapılarak zaman içindeki gelişim trendleri incelenerek ve yükseköğretimde sosyal talebin karşılanma seviyesi gözönüne alınarak finansman darboğazının olup olmadığı konusunda bazı sonuçlara ulaşmak imkanı bulunmaktadır.

Türkiye' de yükseköğretim teknik nitelikleri itibariyle karma mal olarak kabul edilen ve tüketimden alıkonulabilme ve tüketimde rakip olmama özelliklerini gösteren bir mal olduğu halde, arzın yeterli seviyede olmaması nedeniyle, tüketimde rakip olma ve tüketimden alıkonulamama özelliğini taşıyan salt sosyal mal veya erdemli mal olarak ele alındığı veya yükseköğretimde finansman ve kaynak tahsisi sisteminin ancak salt sosyal mallarda veya erdemli mallarda görülen bir biçimde oluşturulduğu bir gerçektir. Bunun nedeni de yükseköğretimin kamu finansmanına dayanan merkeziyetçi bir kaynak tahsisi ve mekanizması bulunmasıdır. Diğer bir ifade ile

yükseköğretim esas itibariyle uzun süreden beri salt bir sosyal mal gibi veya erdemli bir mal gibi finanse edilmesinden ve yükseköğretimin özel bir tüketim ve yatırım malı olabilme özelliklerinin tamamen gözardı edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye' de yükseköğretimle ilgili hedef, ilke ve politikaların belirlenmesinde karşımıza çıkan ilk soru bu anlayışı ve yaklaşımın gelecekte değişip değişmeyeceğidir. Bu, tamamen politik iktidarların karar alanı içine girmektedir. Ancak, burada hemen şunu vurgulamak gerekir ki, teknik açıdan yükseköğretimin salt bir sosyal mal olarak ele alınması hatalı bir yaklaşımdır. Aynı şekilde yükseköğretimin erdemli bir mal olarak ele alınması için gerekli şartlarda yoktur. Bu nedenle bugünkü durumun ve anlayışının devam etmesi halinde yükseköğretimden kaynak tahsisinin etkin olmayan bir biçimde yönlendirilmesi adeta kaçınılmazdır.

Türkiye' de yükseköğretim sisteminin ekonomik kalkınma için gerekli nitelikli insan yetiştirme bakımından ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çünkü ekonomik gelişme, özel öğretim ve eğitime ihtiyaç gösteren yeteneklerin eskiye nazaran daha fazla geliştirilmesini gerektirmektedir. İlk ve orta öğretim, bu gelişmeyi sağlamada ne kadar önemli olursa olsun, yeterli değildir. Ancak, yükseköğretim ile bugün ekonominin ihtiyaç duyduğu teknik ve bilimsel insan gücünün yetiştirilmesi mümkün olabilecektir.

Bugün Türkiye' de ki okullaşma oranlarına baktığımızda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin genelde ulaştıkları % 20-30' lar seviyesindeki oranlara henüz ulaşamadığı görülmektedir. Türkiye' nin okullaşma oranı 1993 yılı itibariyle açıköğretim dahil % 17.3 olmuştur. Sadece örgün öğretim gözönüne alındığında ise bu oran % 10.1' dir. Bu oran ABD' de % 75, Çin' de ise % 2' dir. Türkiye açıköğretimin yükseköğretim sistemi içindeki %42' lik pay ile, Tayland(% 50)' ın ardından ikinci sırada gelmektedir.

Yükseköğretim çağ nüfusunun artışı ve yükseköğretim okullaşma oranının yükseltilmesi hedefi karşısında çağın sonunda yükseköğretim öğrenci sayısının 1.5 milyon seviyesine çıkartılması zorunlu olmaktadır. Bunun anlamı, bugünkü yükseköğretim öğrenci sayısını ikiye katlamak gerektiğidir.

Bu oranı sağlarken, özellikle eğitimde sayıdan çok kalitenin de önemli olduğu da gözardı edilmemelidir.

Türkiye' de bugün nüfusun % 60' ın genç nüfus olması nedeniyle yaşanan yükseköğretime talep ve arz problemide bu yönüyle büyük önem taşımaktadır. Ülkemizin sosyo-kültürel yapısı ile orta öğretim kademesinin özelliğinden kaynaklanan yükseköğretim önündeki yığılma probleminin özellikle 1982 yılından sonra kayıt kontenjanlarında sağlanan artışa rağmen önemini koruduğu görülmektedir. Ülkemizde kamuoyu yükseköğretime meslek edinme ve kazanç sağlama dışında büyük bir ilgi duymaktadır. Halk diğer sebepler yanında, sadece sosyal statü sağlama bakımından bile olsa, çocuğunun yükseköğretim görmesini istemekte ve ilgili karar organlarına bu amaçla devamlı baskı altında tutmaktadır. Bunun sonucunda da, Türkiye' de yükseköğretim ile ilgili olarak, gerek yükseköğretim kurumu sayısının artırılması gerekse bu kurumlara ayrılacak öğrenci kontenjanlarının çoğaltılması bakımından, sayısal büyümeyi teşvik edici bir ortam geçmişte olduğu gibi bugünde mevcuttur. Özellikle 1974' ten bugüne kadar, hiç bir yıl yükseköğretim kurumlarına başvuran öğrenci sayısının üçte birinden fazlası yerleştirilememiştir.

Türk yükseköğretim sistemini etkileyen başlıca girdilerden biri finansman yönüdür. Yükseköğretim kurumlarının yıllık toplam gelirlerinin % 97.5' u devlet bütçesinde yer alan ödeneklerden karşılanmaktadır. Yükseköğretimde mevcut finansman sistemi merkezi bütçe ile finansmandan kaynaklanan tüm sakıncaları göstermektedir. Bu nedenle mevcut finansman sisteminin iyileşmesi herşeyden önce kamu harcamaları sisteminde köklü bir reformun yapılmasını gerektirmektedir. Merkezi bütçe ile finansman yükseköğretim bütçesinin genel maliye ve iktisat politikalarından doğrudan doğruya etkilenmesine neden olmaktadır. Yüksek düzeyde fiyat istikrarsızlıklarının yaşandığı dönemlerde uygulanan kısıtlayıcı politikalar özellikle yatırım harcamalarının olumsuz etkilenmesine ve aksamasına yol açmaktadır. Bu nedenle gerek cari harcamalarda gerekse yatırım harcamalarında öngörülen reel artışların sağlanabilmesi için yükseköğretim bütçesinin kesinlikle kısıtlama programlarının dışında tutulması gerektiği

gibi öngörülen artışların sağlanabilmesi için özel bir özen ve çaba sarfedilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile bütçesinin gelecek yıllarda bir çeşit ayrıcalıklı muameleye tabi tutulması gerekmektedir.

Tüm kamu kurumları gibi yükseköğretim kurumları da ödenek taleplerinde çeşitli stratejilere başvurarak bütçe harcamalarının rasyonel dağılımını ve önceliklerin rasyonel bir biçimde belirlenmesini engellemektedir. Bu durum kaynak tahsisinde israfa ve öncelikli harcamaların yapılmamasına yol açmaktadır. Nihayet tesis edilen ödeneklerin yükseköğretim kurumlarınca harcanmasında aşırı merkezîyetçilik ve bürokratik engellerde mevcut kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasını engellemektedir. Tüm bu nedenlerle 1960' lı yıllardan beri gündemde olan bütçe sisteminin rasyonelleştirilmesi, yükseköğretimde yaşanan finansman krizinin hafifletilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bütçe ödenekleri gözönüne alındığında Türkiye' de örgün öğretimdeki öğrenci başına düşen maliyetlerinden özellikle yeni kurulan kurumlarda çok yüksek olduğu görülmektedir. Açıköğretim sisteminin gerek yükseköğretim kapasite artışı, gerekse ortalama birim maliyetin düşürülmesi açısından yararları sözkonusu olmakla birlikte, yükseköğretim çağındaki nüfusa yönelik olması ve örgün eğitim sistemine göre kapasitesini giderek daha fazla artırması sağlıksız ve sakıncalı bir gelişme gibi görülmektedir.

Ele alınan dönemler içinde MEB bütçe ödenekleri ile YÖK bütçe ödenekleri sayısal olarak artış göstermekle birlikte, bu ödeneklerin konsolide bütçe içindeki paylarındaki azalma, ancak son yıllarda artış yönünde olmuştur. Yükseköğretim ödeneklerinin bileşimi incelendiğinde de, ödeneklerin büyük bir kısmının hazine yardımı tarafından karşılandığı, ancak özellikle 1985 yılından itibaren yükseköğretim kurumlarının öz gelirlerinin ödenekler içindeki payında artışlar olduğu görülmektedir.

1984-1985 yılında başlayan harç uygulaması, yükseköğretim kurumlarının öz gelirlerinde ortaya çıkan artışa yol açan faktörlerden biri olurken, harç gelirleri bu kurumların öğrencilere yönelik sosyal hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için önemli bir kaynak sağlamıştır. Özellikle 1992 yılında

başlatılan ikinci öğretim uygulaması bu kaynağın artışında önemli bir etkisi olmuştur. Harç uygulaması olarak başlayan uygulama katkı payı adını alarak devam etmektedir. Ancak, normal öğretimde alınan harçlar öğrenci cari maliyetlerinin %1-5 arasındaki oranı kadar alınabilmektedir. Bu oranın mutlaka cari maliyetler seviyesine getirilmesi gerekmektedir. Bu miktarı ödeyemeyecek olanlara da devlet tarafından kredi, burs ve daha başka destekler verilerek yükseköğretimin bedava sunulmasına son verilmelidir.

Yükseköğretim ödeneklerinin kurumlar arasındaki dağılımında toplam ödeneklerin ortalama % 26' sının sadece İstanbul, Ankara ve Hacettepe Üniversitesinin ödenekleri oluşturmaktadır. Ödenek dağılımında kuruluşunu yeni tamamlamış yükseköğretim kurumlarının yükseköğretim bütçesi içindeki payları genellikle ya aynı kalmış ya da azalmıştır. Ayrıca son yıllarda yeni kurulan yükseköğretim kurumlarının ödenekleri, daha kuruluşunu henüz tamamlayamamış kurumların ödeneklerinin azalması yönünde olumsuz bir etkide bulunmuştur. Bunun için öncelikle bu kurumların 10 yıldan daha uzun bir süreden beri kuruluşlarını tamamlamaları sağlanarak ondan sonra yeni kurumların açılması yoluna gidilmelidir.

Yükseköğretim ödeneklerinin harcamalara göre dağılımı incelendiğinde harcama türü açısından cari harcamaların en büyük paya sahip olduğu ve toplam ödeneklerin ortalama % 70' ini oluşturduğu görülmüştür. Toplam ödeneklerin yaklaşık % 80' i yatırım dışı harcamalar olan cari ve transfer harcamaları oluşturmaktadır. Harcama kalemi açısından ödeneklerin dağılımında personel giderlerinin en fazla ağırlığı sahip harcama kalemi olduğu ve toplam ödeneklerin ortalama % 50' sinin personel giderlerine ayrıldığı gözlenmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu' da bulunan kurumlarda bu oran daha da artmaktadır. Harcama programlarına göre ödeneklerin dağılımı ele alındığında, en fazla ödeneğin tahsis edildiği harcama programının; genel yönetim ve destek hizmetleri, en az ödeneğin tahsis edildiği harcama programının ise, kütüphane, araştırma ve yayın hizmetleri olduğu görülmüştür.

Yükseköğretimde ortalama birim maliyet hesaplaması yapıldığında, öğrenci başına düşen birim maliyet 1983 yılında 567 bin TL iken, 1993 yı-

linda 23.328 bin TL olduğu bulunmuştur. Açıköğretim dahil edildiğinde birim maliyet tutarları 1983 yılında 345 bin TL, 1993 yılında ise 22.756 bin TL olarak hesaplanmıştır. Birim maliyet açısından üniversite bazında yapılan incelemede, yeni kurulan üniversitelerde birim maliyetlerin Türkiye ortalamasının yaklaşık 2 kat üstünde olduğu görülmüştür. Bu durum bu üniversitelerin halen öğrencilerinin az, yatırımlarının ise fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Fakülte bazında birim maliyetler araştırıldığında, birim maliyetin en yüksek olduğu fakültenin tıp fakülteleri olduğu ortaya çıkmıştır. 1993 yılında toplam yükseköğretim öğrencilerinin % 6.6' sının okuduğu tıp fakültelerinde ortalama birim maliyet 94.270 binTL' dir. En düşük birim maliyet ise, açıköğretim fakültesine aittir. Bu fakültede 1993 yılında toplam öğrencilerin % 42' si okurken, bir öğrencinin maliyeti 530 bin TL olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti döneminden önce yükseköğretimin finansmanı büyük ölçüde devlet dışında yer alan vakıf kurumları eliyle karşılanırken, Cumhuriyet sonrasında bu uygulama terk edilerek yerini tamamen kamu finansmanına dayalı sistemi bırakmıştır. Bunun sonucunda da yükseköğretimde büyük ölçüde finansman sıkıntısından kaynaklanan arzın talebi karşılayamaması problemi ortaya çıkmıştır. Bir nevi milli gelirdeki artışın yaklaşık % 80'lik bir bölümünün bilimsel ve teknik ilerlemenin dolayısıyla eğitimin gelişmesine doğrudan ve dolaylı olarak bağlı bulunduğu söylenebilir. Bu durumda ekonomik ve sosyal gelişmenin motoru olan eğitime en azından toplumdaki bireylerin taleplerini tam olarak karşılayacak seviyede kaynak ayrılamıyorsa bir finansman probleminin olduğu söylenebilir.

Yükseköğretimin finansman yetersizliği içerisinde olduğunu belirten bir diğer olguda, yükseköğretim ödeneklerinin konsolide bütçe içindeki payının öğrenci artış ile orantılı olarak artırılmamış olmasıdır. Ayrıca, yükseköğretim kurumu bütçelerinde yer alan ödeneklerin GSMH ve konsolide bütçe içindeki payları 1991 yılında ancak 1980 yılı değerine ulaşabilmiştir. 1993 yılında yeni kurulan 22 üniversite ve iki yüksek teknoloji enstitüsü ile birlikte yükseköğretimde yatırım ihtiyacı daha da artmıştır. Yeni kurulan üniversiteler ile mevcutlar içinde açık fakülte ve yüksek okulların tam anlamıyla eğitim ve öğretime geçebilmeleri için 1993 yılı fiyatları ile asgari 30

trilyon TL sadece yatırım finansmanına ihtiyaç bulunacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye' de yükseköğretim hizmetinin finansmanı çeşitli kamu kaynaklarından karşılanmaktadır. Yükseköğretimin finansman sistemi esas olarak katma bütçe metodu uygulanmaktadır. Bunun yanında, Kredi ve Yurtlar Kurumu ile TÜBİTAK' ın verdiği AR+GE yardımları da yükseköğretimin finansmanı içerisinde yer almaktadır.

1960' lı yıllarda kısa bir dönem uygulanan özel yükseköğretim kurumları dışında, 1984 yılından itibaren özel vakıf yükseköğretim kurumlarının devreye girmesi ile birlikte kamunun dışında özel kurumlarda yükseköğretim sistemi içinde yer almaya başlamıştır. Ancak kamu kesiminin finansman olarak toplam hacmine baktığımızda % 97.5' ler seviyesinde olduğu görülmektedir. Türkiye' de yükseköğretim öğrencisi başına kamu kaynaklarından yapılan harcamanın kişi başına milli gelirin % 69' u gibi çok yüksek bir oranda gerçekleşmektedir.

Yükseköğretimin devlet tarafından sunulması sonucunda, kamu kaynakları dışında, döner sermaye işletmeleri, öğrenci harçları ve üniversite vakıfları gibi, özel kaynaklardan da faydalanılmaktadır.

Bu kurumların en eski özel finansman kaynağını döner sermaye işletmeleri oluşturmaktadır. Ancak, bu işletmeler yükseköğretim kurumlarında henüz önemli bir finansman kaynağı haline gelmediği görülmektedir. Döner sermaye gelirlerinin yükseköğretim kurumlarının cari, yatırım ve araştırma-geliştirme harcamalarında kullanılması sağlanarak, özellikle tıp fakültesi ve mühendislik gibi belli bilim dallarını himaye etme amacı dışına çıkarılmalıdır. Bu amaçla üniversite-sanayi işbirliği doğrultusunda bu kurumların yeniden yapılandırılmaları gerekmektedir. Böylece, gerçek katma bütçe uygulamasında olduğu gibi kendisine ait özel gelirlerinin, toplam ödeneklerinin en az % 30 seviyesine getirilerek, mali özerklik alanında aşama kaydederek kamuya bağlı finansmandan kurtulmaları sağlanabilecektir.

Yükseköğretimin parasız sağlanması aşırı talep meydana getirmekte ve bu durum, arzu edilen eşit tüketim imkanını ortadan kaldırarak, giderek gelir dağılımını bozması yanında, kişisel tüketimi de artırarak kaynak israfına yol açmaktadır. Bu amaçla yükseköğretim hizmetinin kamu kesimi tarafından sunulmasında paralı öğretime geçiş bir zorunluluk ve olması gereken bir uygulama olarak finansman sıkıntısını aşmada kullanılabilecek bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugün Türkiye' de harç ve katkı payı uygulaması ile ikinci öğretim uygulamaları ile paralı öğretime giriş yapılmıştır. Böylece, yükseköğretime ayrılan ödeneklerin daha etkin bir şekilde kullanılabilmesine imkan sağlamak için teorik olarak yarı toplumsal hizmet şeklinde düşünülen eğitim hizmetinin gerektirdiği harcamalara öğrencilerinde katılımlarını sağlamayı zorunlu hale getirmek ve toplumsal mal ve hizmet kavramı ile bu mal ve hizmetlerin finansmanında ortaya çıkmış bulunan katma bütçe sisteminin etkili olarak çalışabilmesi de sağlanmış olacaktır.

Ancak bugün uygulanan harç uygulaması ile bu mümkün görülmemektedir. Çünkü, harç uygulaması olarak başlayan ve katkı payı olarak devam eden uygulama öğrenci maliyetlerinin ancak % 1-5' i arasında alınabilmektedir. Bu nedenle bir an önce bu uygulamanın cari maliyetlerin tamamının alınması şekline getirilerek, gerçek finansman imkanına bu kurumlar kavuşturulmalıdır. Ayrıca, maliyetlerinde bu kurumların bizzat kendilerince belirlenerek gerçek maliyetlerin oluşturulması sağlanmalıdır.

Paralı öğretimde başarılı bir uygulama olarak yer alan ikinci öğretim uygulaması 1992 yılından itibaren uygulamaya başlanmıştır. Öğrenci cari maliyetlerinin en az yarısından az olamayacağı hükmü ile, bu maliyetlerin yarısının alındığı görülmektedir. İkinci öğretim ile hem ek kapasite meydana getirmek hem de paralı öğretime geçişin bir nevi denemesini yapmak amaçlanmıştır. Bu uygulamanın normal öğretim öğrencilerine de uygulanarak, geliştirilmesi sağlanarak, finansman sıkıntısının hafifletilmesinde başarılı olunabilir. Artık yükseköğretim kurumlarında okumak isteyenlerin bunun bedeline katlanacağını bilerek bu kurumlara gelmeleri sağlanmalıdır.

Paralı öğretimin bir diğerk şekli de borçlanma uygulamasıdır. Bu uygulama yükseköğretimin sosyal faydası yönü ile vergilerle finanse edilmesi ve kişisel faydasının ise hizmetten yararlanana ödettirilmesi düşüncesinin borçlanma yolu ile sağlanmasını içermektedir. Bu amaçla YÖK bünyesinde oluşturulacak bir fondan yükseköğretim kurumları öğrenci cari maliyetleri için borçlanacaklardır. Bu fon öğrencilerin ödeyecekleri öğrenim bedelleri ile çalışarak, öğrencilere mezuniyet sonrasında faiziyle birlikte geri ödemek şartıyla kredi verecektir. Borçlanma sistemi ile paralı öğretime geçiş sağlanabilecektir. Borçlanma imkanı sadece YÖK tarafından oluşturulan fondan değil aynı zamanda, ticari bankalarında bu programa katılmalarının sağlanması gerekmektedir.

Yükseköğretimin finansmanında özellikle 1982 sonrasında kurulmaya başlayan ve giderek artan oranda büyüyen üniversite vakıf kuruluşlarının yükseköğretim kurumlarının finansmanı içerisindeki payı % 1' ler seviyesindedir. Bu kuruluşlar yeni ticari şirketler kurarak finansman kaynaklarını genişleterek büyümektedirler. Bu kurumların özellikle sanayi ile daha yakın ilişki içine girerek daha fazla bağış toplamaları sağlanmalıdır. Üniversite vakıflarının daha da genişletilerek, mevcut üniversitelerin bu vakıf kurumlarına devredilebilir. Bu kurumların cari finansmanı öğrencilerden, yatırım finansmanı ise devletten sağlanabilir. Böylece yükseköğretim kurumlarının paralı hale getirilmesi gerçekleştirilerek, hem bu kurumlar özerk hale getirilecek hem de devletin üstündeki finansman yükü ortadan kalkmış olacaktır. Bu yöntemin kısa zaman içerisinde devreye girmesiyle yükseköğretimde yaşanan finansman krizinin aşılması gerçekleştirilebilir.

Yükseköğretimde Türkiye Cumhuriyeti ile başlayan devlet tekeli, 1960' lı yılların sonunda özel yükseköğretim kurumlarının ortaya çıkması ile birlikte kısa bir dönem içinde olsa ortadan kaldırılmıştır. 1962 yılından 1969' yılına kadar geçen dönemde 44 adet kâr amaçlı özel yükseköğretim kurumu kurulmuştur. Bu alanda devletin yeterli tedbirleri almaması sonucunda bu kurumlar Anayasa Mahkemesi' nin kararı ile kamulaştırılarak veya kapatılarak öğrenime devam etmeleri yasaklanmıştır. Bu kurumların öğrenci sayısı devlet kurumlarının % 42' si gibi çok yüksek bir oranda gerçek-

leşmiştir. Türkiye' de çok kısa bir dönemde hayatta kalan ve eğitim sisteminin içerisinde örnek bir uygulama olarak yer alan kâr amaçlı özel yüksek öğretim uygulaması tekrar sisteme alınarak, devletin bu alanda yaşadığı sıkıntının azaltılmasında etkili olabilecektir.

1984 yılından itibaren kurulan Özel Bilkent Vakıf Üniversitesi ile tekrar özel üniversiteler sistem içerisine alınmıştır. Özel yükseköğretim kurumu sayılmakla beraber, kâr amacı gütmeyen vakıf yükseköğretim kurumlarının geçmişte ve günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde başarılı hizmet sundukları bir gerçektir. Vakıflar tarafından kurulmaları ve işletilmeleri bu kurumların özerkliğinin de teminatı olarak görülebilir. Kişinin kendi iradesiyle kâr amacı gütmeyen gelirini ya da servetini toplumun hizmetine sunması, neticede bir düşünce ve anlayış meselesidir. Zorlama ya da başka vesilelerle bu katkının sağlanması söz konusu değildir. Ancak insanların bu yönde bir davranışta bulunmaları de tabii bir durumdur. Fakat, belirli kişisel nedenlerle bu alanda sadece Bilkent deneyiminden başka bir kurum 1992 yılına kadar kurulamamıştır. 1992 yılından itibaren kurulmaya başlayan özel vakıf yükseköğretim kurumlarının sayısı altıya ulaşmıştır. Bu sayının daha da artırılabilmesi için devletin bu alana yeni teşvikler ve kuruluş şartlarını hafifletici tedbirler getirmesi gerekmektedir.

Türkiye' de yükseköğretim kurumlarının % 99' un devlet tarafından sunulması sonucunda merkezîyetçi bir yapının oluştuğu görülmektedir. Bunun sonucunda yükseköğretim kurumları devlet otoritesi ile akademik oligarşi arasında sıkışıp kalmıştır. Bugün bu ortamdan çıkmak için öncelikle mevcut modelin bırakılarak, yerine toplumun her kesiminden insanın temsil edildiği mütevellî heyetleri eli ile yürütülmeleri sağlanmalıdır. Üniversite vakıfları bu organizasyon için kullanılabilir. Mevcut yükseköğretim kurumları bu vakıf kurumlarına devredilerek, devletin merkezîyetçi yapısına son verilecektir. Devlet ancak yardımlarla destek veren bir kurum olarak kalmalıdır. Bu kurumlar ile ilgili bütçe düzenlemelerine gidilerek, yeni gelir imkanları özellikle öğrenci harçlarından başlayarak fayda maliyet analizleri çerçevesinde belirlenecek harç uygulamaları yanında, bu kurumların topluma açılarak, ticaret ve sanayi ile iç içe getirilmesi sağlanabilir. Çünkü, bu

kurumlar ancak kendi gelir kaynakları ölçüsünde mali özerkliğe sahip olabileceklerdir.

Diğer taraftan vakıf kurumları yanında, mevcut devlet yükseköğretim kurumlarının belirli meslek odalarına ve ticaret şirketlerine belirli şartlarla verilerek, bunların özelleştirilmeleri de gündeme getirilmelidir. Bu amaçla Anayasa'nın 130. maddesinin değiştirilerek, vakıflar dışındaki kurumlarında yükseköğretim kurumu kurabilmelerine imkan tanınmalıdır.

Mevcut finansman sıkıntısını aşmada bir diğer alternatif yöntemde üniversite-sanayi işbirliğinin arttırılarak devam etmesi yönündedir. Bütün dünyada yükseköğretim kurumları bu ilişkiyi başarıyla uygulanmaktadır. Bugün üniversite-sanayi işbirliği şu anda kamuoyunda ve sanayi kesiminde yeterince anlaşılammıştır. Ayrıca yükseköğretim kurumlarımızın kendi içine kapanık yapıları nedeniyle sanayi kesimi üniversiteyi tanımamaktadır. Onun için öncelikle yükseköğretim kurumlarının bizzat sanayicilere giderek kendilerini tanıtmaları, imkanlarını, neler yapabileceklerini anlatmaları gerekmektedir. Bunun içinde öncelikle bu kurumların merkeziyetçi yapılarının dışına çıkarak, topluma dönük, piyasaya hizmet eden kurumlar haline gelmeleri gerekmektedir. Böylece yükseköğretim kurumlarına yeni finansman ve gelişme imkanı da sağlanmış olacaktır.

Kamu finansmanına dayalı devlet kontrolündeki yükseköğretimden, bugün artık etkinliği ve adaleti gerçekleştirmediği görülmektedir. Bu nedenle devletin artık sadece bu işi ben yapabilirim ve ancak bu kadar yapabilirim diyerek, özel okulların adaleti sağlayamayacağı mantığı ile açılmaması düşüncesi daha adaletsiz bir durum ortaya çıkarmaktadır. Yükseköğretimin ulaştığı boyut itibarıyla bu işi kamunun tek başına çözebileceği bir problem olmaktan çıktığı görülmektedir.

Bu nedenle yükseköğretimin karma mal olarak ele alınması ve yükseköğretim finansman sisteminin ve kaynak tahsisi mekanizmalarının bu doğrultuda değiştirilerek yükseköğretimden faydalananların yükseköğretimin finansmanına daha kapsamlı ve arzın talebe uyumunu sağlayacak bir biçimde katılmalarının sağlanması gerekmektedir.

Bu konuda yapılacak bir değişikliğin bazı politik maliyetlerinin olacağı açıktır. Türkiye yıllarca yükseköğretimde kamu finansmanına dayandırıldığı ve harçlar yoluyla finansmana katılımında anlamlı bir artırma yapılmasının bile kamuoyunda meydana getireceği tepkiler nedeniyle ertelendiği bir ülkedir. Böyle bir ortamda yükseköğretimde kaynak tahsisi sisteminde özel katkıyı önemli ölçüde artırmaya yönelik yaklaşımların politik iktidarlarca benimsenmesinin zorlukları ortadadır. Ancak bugünkü yaklaşımların sürdürülmesi halinde, uzun dönemde yükseköğretimde kaynak tahsisinde gözle görülür iyileşmelerin yapılması zor olduğu gibi, daha kötüye gidişin engellenebilmesi bile şüpheli görülmektedir.

Bu amaçla öncelikle bir rasyonel bütçe sisteminin uygulanması sağlanmalıdır. Kamununun Araştırma Fonu, Yurtkur ve Tübitak gibi kurumlarının bugün olduğu gibi göstermelik değil, gerçekten yükseköğretim kurumlarına belirli oranda destek veren kurumlar haline getirilmelidir. Devletin bir an önce fayda-maliyet analizleri çerçevesinde tesbit edeceği maliyet miktarlarının en az cari harcamaları oranında, öğrenci katkısının sağlanarak yükseköğretimde paralı öğretime geçilmesi gerekmektedir. Bu geçiş esnasında gelir seviyesi düşük öğrencilerin mağdur olmaması için Yurtkur yeniden yapılandırılarak YÖK bünyesine alınmalıdır.

Aynı zamanda özel yükseköğretim kurumları başta vakıflar olmak üzere, kâr amaçlı kurumların da bu alanda faaliyet göstermelerine imkan sağlayacak yasal değişiklikler bir an önce yapılmalıdır. Diğer taraftan, mevcut yükseköğretim kurumlarının öncelikle üniversite vakıflarına devredilerek özerk kurumlar haline getirilmelidir. Daha sonraki aşamada, bu kurumların rekabet ortamına girebilmeleri için özelleştirmeleri gerçekleştirilmelidir. Bunun içinde bu görüşler doğrultusunda, siyasi iktidarların oy kaygısına kapılmadan yükseköğretimde gerçek bir finansman reformu yapmaları gerekmektedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- ADEM, Mahmut; **Türk Eğitiminin Ekonomik Politikası**, Ankara-1977.
- Kalkınma Planlarında Eğitimimizin Hedefleri ve Finansmanı**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayın no: 109, Ankara-1982.
- Eğitim Planlaması**, A.ü. Eğitim Fakültesi EFAM Yayın No: 1, Ankara-1981.
- Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Yayın No: 172, Ankara-1993.
- AKALIN, Güneri ; **Kamu Ekonomisi**, A.Ü. S.B.F. Yayın No: 486, Ankara-1981.
- Yükseköğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması**, A.Ü. SBF. Yayın No: 444, Ankara-1980.
- AKHUN, İlhan ve Diğerleri; **Yurtkur Yurtlarında Barınan Öğrencilerin Beklenti ve Problemleri**, Yurtkur Yayını, Ekim-1988, Ankara.
- AKKUTAY, Ülker ; **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayın No: 38, Ankara-1984.
- AKSOY, Şerafettin; **Kamu Maliyesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul-1991.
- AKTAN, Coşkun Can ; **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme**, Akli Selim Matbaası, İzmir-1992.
- AKYOL, Avni; **Amerikan Eğitim Sistemi Üzerine Bir İnceleme**, MEB Yayını, Ankara-1991.
- AKYÜZ, Yılmaz ; **Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1985' e)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1985.
- ATAÇ, Engin ; **Türkiye' de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi**, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayın No: 216/140, Eskişehir-1980.
- ATAÜNAL, Aydoğan; **Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler**, MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara-1993.
- AUERBACH, A. J. and FELDSTEİN, M. ; **Handbook of Public Economics**, Elsvier Science, Amsterdam-1985.

- BALOĞLU, Zekai ; **Türkiye' de Eğitim**, TÜSIAD Yayını, İstanbul-1990.
- BARNES, J. and BARR, N. ; **Strategies For Higher Education, The Alternative White Paper**, Aberdan University, Aberdan-1988.
- BATIREL, Ömer Faruk ; **Kamu Bütçesi**, Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, Yayın no: 414-648, İstanbul-1987.
- **Kamu Kesimi Ekonomisi**, İkinci Baskı, Marmara Üniversitesi Yayın No: 549, İstanbul-1994. Çev. J. E. Stiglitz, Economic of The Public Sector, 2nd ed. New York,1988.
- BAYUR, Hikmet ; **XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerindeki Etkileri**, T.T.K. Yayın No:24, Ankara-1989.
- BECKER, G. S. ; **Human Capital, National Bureau of Economic Research**, New York-1964.
- BİRCAN, İsmail ; **Eğitimde Maliyet ve Harcamalar**, DPT, S.P.D., Haziran 1988.
- BLAUG, M. ; **An Introduction to The Economics of Education**, Penguin Books, London-1970.
- BOWMAN, M. J. ve Diğerleri; **The Political Economy of Public Support of Higher Education: Studies in Chile, France and Malaysia**, World Bank, Education Department, Washington-1984.
- BULUTOĞLU, Kenan ; **Kamu Ekonomisine Giriş**, İkinci Basım, Ankara-1977.
- CARTER, C. ; **Higher Education For The Future**, Basil Blacwell, Oxford-1980.
- COHN, Elchanan ; **The Economics of Education**, 2nd Eds., Ballinger, Massachusetts-1979.
- COLEMAN, James S.-HOFFER, Thomas and KILGORE, Sally; **High School Achievement: Public, Catholic and Private Schools Compared**, New York-1982.
- CORREA, H. ; **The Economics of Human Resources**, North Holland Publishing Company, Amsterdam-1963.
- COŞKUN, Gülay ; **Devlet Bütçesi**, Turhan Kitabevi, İstanbul-1989.

- CREW, M.-A. and YOUNG, A. ; **Paying by Degrees**, Institute of Economic Affairs, London-1977.
- ÇAKIR, İlyas ; **Türkiye' de Özel Yüksek Öğretim Kurumları ve Bilkent Üniversitesi**, DPT. SPB. Uzmanlık Tezi, Ankara-1993.
- ÇÖMLEKÇİ, Necla ; **Türkiye' nin İktisadi Kalkınmasında Eğitimin Rolü**, Sevinç Matbaası, Ankara-1971.
- DAVIS, Lance E.-NORTH, D. ; **Institutional Change and American Economic Growth**, Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1971.
- DENISON, E. F. ; **The sources of economic Growth in The United States and The Alternatives Before U.S.**, Committee For Economic Development, New York-1962.
- DİKMEN, Orhan ; **Özel Yüksek Okullar Meselesi**, Türkiye Özel yüksek Öğretim Kurumları Derneği Yayını, İstanbul-1971.
- DİKMELİK, Ayşe Berrin; **Türkiye' de üçüncü ve Dördüncü Plan Döneminde Eğitim Harcamalarının Gelişimi**, MGB. BMKGM. Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporları Dizisi, Sıra No: 1, Ankara-1987.
- EIEDE, Kjell ; **The Cost Structure of Turkish Higher Education, Republic of Turkey Prime Ministry State Planning Organisation**, Pub. No: SPO 822, October 1969, Ankara.
- EKER, Aytaç ve TÜĞEN, Kamil; **Kamu Maliyesine Giriş**, Takav Matbaası 6. Baskı , Ankara-1995.
- ENGÜR, Hatice; **Türkiye' de Kamu Döner Sermaye İşletmeleri Uygulaması**, MGB. Devlet Bütçe Uzmanları Araştırma Dizisi, sıra No: 5, Ankara-1987.
- ERKAN, Hüsnü; **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Genel yayın No: 326, Doğuş Matbaacılık, Ankara-1994.
- ERKİLET, Şaban; **Vakıflar ve Derneklerin Vergilendirilmesi**, Mars Matbaası, Ankara-1991.
- ERTÜRK, Selahattin ; **Eğitimde Program Geliştirme**, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara-1972.
- FABRICANT, S. ; **The trend of Government Activit in The United States Since 1900**, **National Bureau of Economic Resarch**, New York-1952, s.s. 15-16. Riuh, A.M., Resarch in the Economics of Higher Education and Welfare, Economics of Higher Education New York-1959.

- FRIEDMAN, M. ; **Capitalism and Freedom**, The University of Chicago, Chicago-1962.
- FRIEDMAN, M. and FRIEDMAN, R. ; **Free to Choose**, Martin Seckerand Warbus, London-1980.
- FROMM, G. and TAUBMAN, P. ; **Public Economic Theory and Policy**, Mac Millian, New York-1973.
- GEIGER; **Private Sectors in Higher Education: Structure, Function and Change in Eight Countries**, The University of Michigan, Michigan-1986.
- GÜRER, Bora; **Eğitim Harcamalarının Verimliliği**, DPT. SPD. Yayın No: 331, Ankara, 1981.
- GÜVENÇ, Bozkurt; **Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretime Geçiş**, ÖSYM Yayınları, Ankara-1992/4
- GÜRÜZ, Kemal ve Diğerleri; **Türkiye' de ve Dünyada yükseköğretim Bilim ve Teknoloji**, TÜSIAD Yayın No: T/94, 6-167, İstanbul, Haziran 1994.
- HALLAK, J. ; **The Analysis of Educational cost and Expenditure**, Unesco: International Institute For Educational Planning, Netherland-1969.
- HARBISON, F. and MYERS, C. A. ; **Education, Manpower and Economic Growth**, Mc Graw- Hill Publication, New York-1964.
- HARRIS, S. ; **Higher Education: Resources and Finance**, Mc Graw-Hill, New York-1962.
- HARTMAN, R. W. ; **Credit For College**, Mc Graw-Hill, New York-1971.
- HERBER, B. P. ; **The Study of Public Sector Economics**, Richard D. Irwin, Home Wood, 1971.
- HEWAGAMA, L. D. ; **A Study on the University Loan Scheme Study' s Bank**, Colombo, 1978.
- HICKS, N. ; **Economic Growth and Human Resources**, World Bank Staff Working Paper, No: 408, Washington-1980.
- HINCHLIFFE, K.; **Higher Education in Sub-Saharan Africa**, Croom Helm, London-1987.

- HOUGH, J. R. ; **Education and The National Economy**, Croom Helm, New York-1987.
- JALLADE, J. P. ; **Public Expenditures on Education and Income Distribution in Colombia**, John Hopkins University, Baltimore-1974.
- JENCKS, C. ; **Education Vouchers0 A Report of Financing Elementary Education by Grants to Parents**, Centre For The Study of Public Policy, Cambridge-1970.
- KABASAKAL, Ö. ; **Üniversite Yönetimi ve Özerklik, Tarihi Gelişmeler ve Uluslararası Mukayeseler**, DPT. SPB., Ankara-1986.
- KAPTAN, Saim ; **Türkiye' de Yüksek Öğretim Reformu ve İnsan Gücü Potansiyeli**, DPT. SPB.Yayın No: 389, Mart-1986.
- KAYA, Y. K.- KABASAKAL, Ö. ; **Milli Eğitimin Durumu ve Özel Yükseköğretim Kurumları**, DPT yayın No: 1824, Ankara-1982.
- KAYA; **İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Politika, Eğitim, Kalkınma**, Hacettepe Üniversitesi, 4. Baskı, Ankara-1984.
- KISAKÜREK, M. A. ; **Üniversitelerimizde Yenileşme "Program ve Öğretim Açısından"**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1976.
- Özel Yüksek Okullarda Öğretime İlişkin Problemler**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Kürsüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1970.
- KORKMAZ, Esfender ; **Yükseköğretimde Etkinlik**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul-1975.
- KORKUT, Hüseyin ; **Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara-1984.
- KUNTER, H. Baki ; **Türk Vakıfları ve Vakfiyeler**, İstanbul-1939.
- KUZNETS, S. ; **National Income: A Summary of Findings**, National Bureau of Economic Research, New York-1946.
- KUZU, Burhan ; **Anayasa Metinleri ve Gerekçeleri**, İstanbul-1988.
- KÜÇÜKÇIRKIN, Mehmet ; **Üniversite-Sanayi İşbirliği (Ülke Sanayi ve Ekonomisi Açısından Önemi)**, TOBB Yayın No: 158.
- MACHLUP, Fritz; **Education and Economic Growth**, Lincoln University of Nebreska Press, 1970.

- MAYNARD, A. ; **Experiment With Choice in Education**, Institute of Economic Affairs, London-1975.
- MCKEOWN, Mary P.- ALEXANDER, Kein; **Values In Conflict**, Ballingers Publishing, Cambridge, Massachusetts-1986.
- MEERMAN, J. ; **Public Expenditure in Malaysia: Who Benefits and Why?**, Oxford University, New York-1979.
- MEESOOK, O. A. ; **Financing and Equity in The Social Science in Indonesia**, World Bank Staff Working Paper, No: 703, Washington-1984.
- MUSGRAVE P. B. and MUSGRAVE, R. A.; **Public Finance in Theory and Practice**, Mc Graw Hill, 4th. Eds. New York-1984.
- MUSGRAVE, P. W. ; **The Sociology of Education Models For Analysis**, U.S.A.-1970.
- MUSGRAVE, R. A. ; **The Theory of Public Finance**, Mc Graw-Hill, Tokyo-1959.
- MUTER, Naci B.; **Türkiye Ekonomisinde Mali Yapı (Kurumsal ve Kuramsal Bir Yaklaşım)**, 2. Baskı, Manisa-1994.
- NADAROĞLU, Halil ; **Kamu Maliyesi Teorisi**, 6. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul-1985.
- OĞUZKAN, A. Ferhan ; **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, T.D.K., Ankara-1941.
- OĞUZKAN- AKGÜN, A.- UYSAL, Ş.; **Yükseköğretim**, MEB. Basımevi, Ankara-1965.
- ÖZMEN, M. Taner; **Türkiye' de Katma Bütçe Uygulaması, İncelenmesi, Değerlendirilmesi ve Katma Bütçeli Kuruluşlardan Bir Örnek**, MGB. APK. Yayın No: 1991/321.
- ÖZELLİ, Tunç; **Cost and Returns of Education Investmens in The First Turkish Republic**, New York-1968.
- POWELL, W. W. (Edt.); **The Non-Profit Hand Book**, Yale University, New Haven-1987.
- PSACHAROPOULOS, G. ; **Returns to Education: An International Comparison**, Elsevier, London-1973.
- PSACHAROPOULOS, G. and WOODHALL, M. ; **Education For Development**, World Bank, Washington-1985.

- ROBINS, L. ; **Higher Education Revisited**, London, Mac Millan, 1980.
- RUDY, W. ; **Higher Education in Transition**, 2nd Eds. ,Harper and R. W. New York-1968.
- SAMUELSON, Paul A. ; "The Pure Theory of Public Expenditure", **The Review of Economics and Statistics**, Vol. xxxvi, November-1954.
- SAVAŞ, V. - ERTEL, N.; **Türk Yükseköğretim Sisteminin Ekonomik Açıdan Genel Bir Analizi**, Marmara Üniversitesi, Türkmer Araştırma Merkezi Yayını, No:1, İstanbul-1987.
- SCHULTZ, T. W.; **Investment in Education: The Equity, Efficiency, Quandary**, University of Chicago-1972.
- The Economic Value of Education**, Colombia University, New York-1937,
- SERİN, Necdet ; **Eğitim Ekonomisi**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayın No:77, Ankara-1979.
- SEXTON, S. ; **Our Schools: A Radical Policy**, Institute of Economic Affairs, London-1987.
- SHEEHAN, J. ; **The Economics of Education**, George Allen and Unwin, London-1973.
- SMITH, Adam ; **An Inquiry in to The Nature and Causes of Wealth of Nations**, Random House, Inc. 1937.
- SÖNMEZ, Nezihe ; **Kamu Bütçesi ve Bütçe Politikası**, Anadolu Matbaacılık, İzmir-1994.
- SÖNMEZ, Sinan ; **Kamu Ekonomisi Teorisi**, Teori Yayınları, Ankara-1987.
- STIGLITZ, J. E. ; **Economics of The Public Sector**, 2nd. Eds. W. W. Norton and Company, New York-1988.
- ŞENER, Orhan; **Kamusal Mallar Teorisi**, Doktora Tezi, Bursa İ.T.İ.A. Yayın No: 15, İstanbul-1977.
- TAŞDURMAZ, Ramazan ; **Türkiye' de Yüksek Öğretimle İlgili Verilerin Değerlendirilmesi**, DPT. SPB. Yayın No: 343, Kasım-1982.
- TATLIOĞLU, İsmail ; **Yüksek Öğretimde Finansman Sorunu ve Borçlanma Yöntemi**, Doktora Tezi, Bursa-1990.

- TAYLOR, W.; **Orta Öğretim sonrası Eğitim Politikası ve Planlanması: Avrupadan Genel Görünüm**, Avrupa Eğitim Bakanları yedinci konferansı, Brüksel, 8-10 Haziran 1971.
- TEKİR, Sabri ; **Public Finance in Turkey**, Abam Yayın No: 8, Anadolu Matbaacılık, İzmir-1993.
- TULLOCK, G. ; **Economics of Income Redistribution**, Boston, Kluwer-Nishoff-1983.
- TUNCAY, Aydın ; **Eski Vakıf hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, No:1, İstanbul-1984.
- TÜRKOĞLU, Adil; **Fransa, İsveç ve Romanya Eğitim Sistemleri**, Ankara-1983.
- UNAT, F. Reşit ; **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara-1964.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı ; **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**, İstanbul-1945.
- VARIŞ, F. ; **Eğitim Politikamız ve Sorunları**, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Ankara-1970.
- WEST; **Education and The State**, 2nd. Ed. Institute of Economic Affairs, London-1970.
- WHEELER, D. ; **Human Resource Development and Economic Growth in Developing Countries: A Simultaneous Model**, World Bank Staff Working Paper, No: 407, Washington-1980.
- WHITELEY, D. L. ; **The Poor Student and The University: A Report on The Scholarship System**, George Allen and Unwin, London-1971.
- YALIKAYA, M. Şerafettin ; **Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler**, İstanbul-1940.
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul ; **Üniversite-Sanayi İşbirliği (Avrupa Topluluğu Comett Programı Çerçevesinde)**, TOBB Yayın No: 271, 1993.

MAKALELER

- ADEM, Mahmut; "Türkiye' de Yükseköğretim Harcamalarının Çözümlemesi", **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1965-1975 Onuncu Yıla Armağan.
- AKALIN, Güneri; Eğitim Ekonomisi Açısından Türkiye' de Üniversitelerin Paralı Olması, **Ekonomide Ankara**, Ağustos 1990.
- ALBRECHT, D. and ZIDERMAN, A. ; "Financing Universities in Developing Countries", **The World Bank**, Document No: PHREE/92/61, Washington, D.C., 1992.
- ALLEWEL, H. C. K. ; "Financing Universities in the Federal Republic of Germany", 44(2), 1990.
- ALTUĞ, Figen ; "Yükseköğretimde Özel Maliyetler", **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Onsekizinci Seri, Y. 1988-89, İstanbul-1990.
- ARCELUS, F. J. ; "Merit Goods and Public Choice:The Case of Higher Education", **Public Finance**, Vol. 41, No: 3, 1986.
- ATAÇ, B.- ATAÇ, E.; "Türkiye' de 1965-1991 Döneminde Personel, Eğitim, Sağlık ve Savunma Harcamalarının Analizi", **III. Türkiye İktisat Kongresi**, İzmir-1992.
- AYTAÇ, Mustafa; "1983-1984 yılında U.Ü. İ.İ.B.F.' kayıt Yaptıran Öğrenciler Üzerinde Uygulanan Anket Sonuçları", **U.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, C. VI, S. 1, Nisan-1985.
- BALKIR, Nihat ; "Üniversitelere Ayrılan Ödenekler Gülünç", **Cumhuriyet**, 23.8.1986.
- BARR, Nicholas; "Alternatif Funding Resources For Higher Education", **Economic Journal**, 103 (May) 1993.
- BATIREL, Ömer Faruk; "ABD Notları", Türkiye Gazetesi, 11-17 Ekim 1994.
- BERKEM, Ali Rıza; "Üniversite-Sanayi İşbirliği", **İSO Dergisi**, 15 Ekim 1986.
- BERLIE, J. ; "Higher Education in Vietnam: Historical Background, Policy and Prospects", **Higher Education Policy**, 6 (2), 1993.
- BLAUG, M. ; "Where are We Now in The Economics of Education?", **Economics of Education Review**, Vol. 40. No: 1, 1985.

- BLAUG, M. and WOODHALL, M.; "Patterns of Subsidies of Higher Education in Europe", **Higher Education**, vol. 2, No: 3, 1982.
- BLAUG; "Declining Subsidies to Higher Education: An Economic-Analysis", **The Economics of Education and The Education of an Economist**, (Edt.) Mark Blaug - Edward, Elgar, Bradford-1987.
- "Distributional Effects of Higher Education Subsidies", **Economics of Education Review**, Vol. 2, No: 3, 1982.
- BOWMAN, M. J. ; "The Human Investment Revolution in Economic Thought", M. Blaug(Edt.), **Economics of Education**, Vol. 1.
- BRAY, Mark; "Student Loans For Higher Education", **Higher Education**, 1986, No:15
- BRUNNER, J. J. ; "Chile' s Higher Education: Between Market and State", **Higher Education**, 25, 1993.
- BURSALIOĞLU, Ziya; "Dünya Bankası ve Eğitim Bankamız", **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 21, S. 1-2.
- BÜLBÜL, A. Sudi; " Dünya Eğitim Bunalımı ve Eğitimin Finansmanı Sorunu", **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1988, C. 21, S. 1-2.
- CASTEEN, J. R. ;" Higher Education in USA", **Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Sempozyumu**, 3 Mart 1989.
- CASTGNOS, C. and ECHEVIN, C. ;"The Myth of The Competitive Market: Linkage With The Private Sector and Problems For Higher Education Reform", **Higher Education**, Vol. 13, 1984.
- CİNGİ, Selçuk ; "Yükseköğretimde Yeni Bir Umut, İkinci Öğretim", **Ekonomide Ankara**, Ocak-Şubat 1993.
- "Eğitim Üzerine Düşünceler", **Ekonomide Ankara**, Nisan-Mayıs 1993.
- CLARK, B.R. ;"The Organizational Dynamics of The America Research University", **Higher Education Politics**, 3(2), 1990.
- STAPLETON, D. C. ; "External Benefits of Education An Assesment of The Effect of Education on Political Participation", **Sociological Methodology**, 1978.

- CROOSLAND, E. F. ; "Foundations and Higher Education", **The Crisis in Higher Education**, (Edt.) Joseph Fromkin, Academy of Political Science, New York-1983.
- DENISON, E. F. ; "Proportion of Income Differentials Among Education Groups Due to Additional Education", **The Residual Factor and Economic Growth**, (Edt.) J. Vaizey, OECD, Paris-1964.
- "Why Growth Rates Differ Postwar Experience in Nine Western Countries", **Brookings Institution**, Washington-1967, s. 45.
- DEVİRİM, Fevzi ve TOSUNER, Mehmet; "Türkiye' de Eğitim Hizmetlerinin Finansmanında Son Gelişmeler", **III. Türkiye Maliye Eğitim Sempozyumu**, Gebze-1987.
- DOĞRUSÖZ, Halim ;"İdeal Bir Sanayi Üniversite İlişkisine Doğru", **Ankara Sanayi Odası Dergisi**, Ocak-Şubat 1988, Yıl.12, S. 90.
- DURAN, Mahmut ;"Yüksek Öğretim Harcamalarının Finansmanı ve Etkinliği" **III.Türkiye Maliye Eğitim Sempozyumu**, Gebze-1987.
- DURMAZ, Bahattin ; "Özel Öğretim Kurumları Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Türkiye' de ve Dünyada Özel Öğretim Kurumlarının Eğitimdeki Yeri Semineri**, 14 Ekim 1992, İ.T.O. Yayın No: 1993/2, İstanbul-1993.
- EL-AGRAA, A. M. and LEHLL, A. ; "The Japanese System With Specials Emphasis on Higher Education", **Higher Education**, Vol. 14, 1985.
- ERDOĞMUŞ, Zeki; "Vakıfların Sosyal Fonksiyonları", **Fırat Üniversitesi Dergisi**, 1990, 14 (1).
- FALAY, Nihat ; "Üniversitelerin Maddi Sorunları", **Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, ÜÖÜD Yayını, İstanbul-1990.
- FERRIS, M. ; "Competition and Regulation in Higher Education": A Comparision of The Netherlands and The United States", **Higher Education**, 22, 1991.
- FİŞEK, M. Hamit; "Şablon Üniversite İle 21. Yüzyıl", **TüSİAD Görüş Dergisi**, Mart 1993.
- FRACKMAN, Edgar; "Perspective of Financing Higher Education In Germany", **Higher Education Management**, November 1991, Vol. 3, No: 3.

- FRANKEL, Charles ; "Yüksek Öğretimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi", **Ekonomik Gelişmeyi Hızlandıran Etken Olarak Eğitim**, İstanbul-1966.
- GARDNER, D. P. ; " Issues Confronting American Higher-Education", **Higher Education Quaterly**, Vol. 42, No: 3, 1988.
- GEDDES, A. ; "The Quest for Institutional Autonomy in the Dutch Higher Education Sector", **Higher Education**, 20, 1990, s. 1-10. H. de Groot; "Financing Higher Education: The Dutch Case", **Higher Education Management**, 3(3), 1991.
- GEDIKTAŞ, Mustafa;"Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Türkiye' deki Tarihçesi", **Üniversite-Sanayi İşbirliği Semineri**, Türkiye Kimya Derneği, Mart 1983, İstanbul.
- GEIGER, R. L. ; "Public and Private Sectors in Higher Education A Comparison of International Patterns", **Higher Education**, vol. 17, 1988.
- GURWITZ, A. Samuel ; "The Captalization of School Finance Reform", **Journal of Education Finance**, 5 Winter 1980.
- GÜLEÇ, Kemal; "Üniversite-Sanayi İşbirliğinde Almanya Örneği", **Dünya-Ekonomi-Politika**, 20 Kasım 1988.
- GÜRÜZ, Kemal; "Herkese Üniversite Mümkün mü", **Cumhuriyet Bilim-Teknik**, 4 Eylül 1993.
- HALSEY, A. H. ;"Social Mobility and Education", **Education and Equality**, (Edt.) D. Rubenstein, Penguin, London-1979.
- HANSEN, W. L. and WEISBORD, B. A. ;"TheDistribution of The Costs and Benefits of Public Higher Education: The Case of California", **Journal of Human Resources**, Vol. 4, No: 2, 1969.
- HANSEN; "Income Distribution Effects of Higher Education", **American Economic Review**, Vol. 60, No: 2, 1970.
- HARDING, S. ; "Adams Smith in The School Classroom", **Economic Affairs**, Vol. 5, No: 6. 1985.
- HILL, G. ; "Education For The Enterprising", **The Scottish Entenprise Culture: A Radical Re-Affirmation**, Coopers and Lybrand Gleneaples Conference, May-26 1989.

- INAN, Aykut- ÖZEN, Haldun; "Üniversite Reformu Kısa Bir Tarihçesi ve Yeni Bir Yaklaşım", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Aralık 1992, S. 150, 27. yıl, C. xvii.
- IRUINE, J. and MARTIN, B. R. and ISARD, P. ; "Investing in the Future How Much Governments Pay for Academic Research", **Physics Today**, September-1990.
- JADOT, J. ; "Survey of The State -of- the- Art- and Likely Future Trends of University Management in Europe", **OECD- CER**, Paris-1980.
- JALLADE, J. P. ; "Financing Higher Education The Equity Aspects", **Comparative Education Review**, vol. 22, No: 4, 1978.
- JAMES, E. ; "Benefits and Costs of Privatised Public Services", **Lessons From The Dutch Educational Riview**, Vol. 28, No: 4, 1984.
- JOHANSON, E. A. ; "The Pleace of Learning Science, Vocational Training and Art in Pre-Smithian Economics Thought" **Unesco, Readings in The Economics of Education**, Paris-1968.
- KARATAŞ, Şaban ; "Vakıf Üniversitesi", VII. Vakıf Haftası, **Vakıf Mevzuatının Aksayan Yönleri, Kıbrıs Vakıf İdaresi Çalışmaları ve Türk Vakıf Medeniyetinde Eski Eserlerin Restarasyonu Seminerleri**, Ankara-1989, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- KARMEL, P. ; "The Role of Central Government in Higher Education", **Higher Education Quaterly**, Vol. 42, No: 2, 1988.
- KATZMAN, M.; "Pricing Primary and Secondary Education", **Public Prices For Public Products**, Urban Institute, Washington-1972.
- KAUSEL, E. B. ; "Alternative Policies For Financing Higher Education", **The Financing of Education in Latin America**, FDB, Washington, 1978.
- KAZDAĞLI, Hasan ; "Türk Yüksek Öğretiminde Kapasite Artırma Politikası Üzerine Bir Değerlendirme", **Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt. 9, Yıl. 1991.
- KAZICI, Ziya ; "Vakıflar ve Hizmet Sahaları", **Türkiye Gazetesi**, 17 Aralık 1990.
- KIRATLI, Metin ; "Devletin Eğitim ve Kültür Ödevleri ve Faaliyetleri", **Amme İdaresi Dergisi**, Mart 1973.

- KIRSAÇOĞLU, Naci ; "Üniversitelerin Mali Özerkliği Sorunu", **Cumhuriyet**, 17.9.1981.
- KORKUT, Hüseyin ; "Türkiye' de Üniversite Açma Politikası", **Amme İdaresi Dergisi**, cilt.25, S. 4, Aralık 1992.
- "Türkiye' de Üniversiteler İçin Bir Model Arayışı", **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1990, C. 23.
- KÜLAHÇI, Şadiye G. ; "Amerikan Yükseköğretimi ve Ülkenin Uluslararası Rekabet Gücü", **Fırat Üniversitesi Dergisi**, 1990, 4 (1).
- KÜLAHÇI, Mehmet; "Öğretim Maliyetleri ile Öğrenci Masraflarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Fırat Üniversitesi Dergisi**, 1990, 4, (2).
- LAPOVSKY, L. and ALLARD, S. ; "State Support to Private Higher Education", **Values in Conflict**, (Edt.) Marky Mckeown and Kern Alexander, Ballinger, Massachusetts-1986.
- LEVIN, Henry M.; "Educational Vouchers and Social Policy", **In School Finance Policies and Practices: The 1980' s**, Edited by James Guthrie, Cambridge, Mass: Ballinger, 1980.
- LEVY, D. C. ; "Latin America' s Private Universities: How successful Are They? **Comparative Education Review**, Vol. 29, No: 4, 1984.
- LOTT, John R. ; "The Institutional Arrangement of Public Education; The Puzzle of Exclusive Territories", **Public Choice** 54 (1987a).
- "Why Is Education Publicly Provided? A Critical Survey", **Cato Journal**, Vol.7, No:2, 1987. Çev; Metin Meriç, Eğitim Niçin Devlet Tarafından Sağlanmaktadır? Eleştirisel Bir Yaklaşım, **Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme**,(Edt.) A. Eker-C.Can Aktan, İzmir-1992.
- MCCARTHY, J. R. and HINES, E. R. ; "Public and Private Funding of USA Higher Education, 1840-1985", **Values in Conflict**, (Edt.) Mary Mc Keeoven and Kern Alexander, Ballinger, Massachusetts-1986.
- MIKLUIS, W.;"The Distributional Effects of Public Higher Education: A Comment", **Higher Education**, Vol. 4, 1975.
- MISHAN, E. ; "Some Heritical Thoughts on University Reform: The Economics of Chaning The System", **Higher Education**, March 1969.

- MORIARTY, C. M. and PURDY, J. B.; "University Research: Planning for the 1990' s", **Educational Record**, Summer-1990.
- MORRIS, R. ; "Higher Education and The Mixed Economy: The Concept of Competition", **Studies in Higher Education**, Vol. 119, No: 2, 1986.
- "Higher Education and The Mixed Economy: The Concept of Competition", **Studies in Higher Education**, Vol. 11, No: 2, 1986.
- OKÇABOL, Rifat ; "Özel Öğretim Kurumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Özel Öğretim Kurumları, Türkiye' de ve Dünyada Özel Öğretim kurumlarının Eğitimdeki Yeri**, İ.T.O. Yayın No:1993/2.
- OKYAR, Osman ; "Türkiye' de Yeni Üniversitelerin Kurulması", **Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 2, Ekim 1970.
- ÖNDER, İzzettin ; "Pareto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları", **Maliye Enstitüsü Konferansları**, 23. seri, İstanbul-1975.
- ÖZÇELİK, Selçuk ; "Anayasamız Muvacehesinde Üniversite Muhtariyeti (Özerkliği) meselesi", **İ.Ü.Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 35, S. 1-4, 1970.
- ÖZDAŞ, Nimet M. ; "Dünyadaki Bilim-Teknoloji Yarışı ve Türkiye", **İnsan ve Kainat Aylık Bilim ve Teknoloji Dergisi**, Ekim-1985.
- ÖZKAYA, Necdet ; "Özel Yükseköğretim Kurumlarının Eğitim Sistemimizdeki ve Sosyo Ekonomik Yapı İçindeki Yeri", **Türkiye' de ve Dünyada Özel Öğretim kurumlarının Eğitimdeki Yeri**, İ.T.O. Yayın No:1993/2.
- PSACHAROPOULOS; "The Economics of Higher Education in Developing Countries", **Comparative Education Review**, Vol. 26, No:2, 1982.
- "The Perverse Effects of Public Subsidization of Education, Or How Equitables is Free Education", **Comparative Education Review**, Vol. 21, No: 1, 1977.
- SAVAS, E. S. ; "privatization-The Key to Better-Government" New Jersey, Chethem Hause, P. 1, Inc.1987. Çev. Aytaç Eker; "Özelleştirmenin Gereçekleri", **Kamu Ekonomisinin Genişlemesi ve Özelleştirme (Seçme Çeviriler)**, (Ed.) Aytaç Eker-C. C. Aktan, Takav Matbaası,İzmir-1993.
- SCHULTZ, T.W. ; "Investment in Human Capital", M. Blaug(Edt.), **Economics of Education**, U.S.A.-1968.

- SCHEFBEIN, E. ; "Chile: Economic Incentives in Higher Education", **Higher Education Policy**, 3(3), 1990.
- SENKER, J. M. ; "Conflict and Cooperation: Industrial Funding of University Resarc", **J.General Management**, 15(3), Spring-1990.
- SHERMAN, D. R. and NICHOLS, R. ; "Capital Funding in Higher Education", **Values in Conflict**, (Edt.) Mary Mckeown and Kern Alexander, Ballinger, Mussachusetts-1986.
- SINGER, Neil ; "Criteria For Public Investment in Education", **In Joint Economic Committee Report, U.S. Congress**, The Economics and Financing of Higher Education in The United States, Washington D.C. Government Office, 1972.
- SOLMON, L. C. ; "New Findings on the Link Between College Education and Work", **Higher Education**, Vol. 10, 1981.
- ŞEKER, Mehmet ; "Vakfiyelerin Önemi Ne Zaman Anlaşılacak", **Türkiye Gazetesi**, 5 Aralık 1990.
- TEKİR, Sabri ; "Bir Kamusal Hizmet Olarak Eğitim-Beşeri Sermaye Yatırımlarının Önemi", **DEÜ İİBF Dergisi**, Cilt. 2, S. 1, Yıl. 1987.
- TAŞDEMİRCİ, Ersoy; "Osmanlı İmparatorluğunda Medreselerin Bozulmaları, Medreseleri İslah Etme Teşebbüsleri ve Kapatılmaları", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 4, Y. 1990.
- TAYLOR, Michael G. ; "New Financial Models, Summary Report", **Higher Education Management**, November 1991, Vol. 3, No: 3.
- TULLOCK, G.; "No Public Choice in State Education", **Economic Affairs**, Vol. 6, No: 4, 1986.
- TURNEY, J.; "85 Million Fillip For New Projects", **The Times Higher Education Supplement**, 10 February 1989.
- ULUSOY, Gündüz; "Geleceğin Üniversitesi", **TÜSIAD Görüş Dergisi**, Mart 1993.
- VICKREY, W. ; "A Proposal For Student Loans", **Economic of Higher Education** (Edt.) S. J. Mushkin, U. S. Department of Health, Education and Welfare, Washington-1962.

WATSON, K.; "The Contribution of Education in The United Kingdom to National Development and International Cooperation", **Education and Development**, (Edt.) M. Roger-C. Helm, New York-1984.

WEILER, H.; "The Political Economy of International Cooperation in Educational Development", **Educational and Development.**, (Edt.) m. Roger-H. Croom.

WEST, E. G. ; "The Political Economy of American Public school Legislation", **Journal of Law and Economics** 10 (1967).

WILLIAMS G. ; "The Problems of Financing Higher Education", **Higher Education For All**, (Edt.) Gordon Rederick and Michael Stephens, Falmer, Hong kong-1979.

-----"Markets and Higher Education", **Higher Education Management**, November 1991, Vol. 3, No: 3.

WOODHALL, M. ;"Loans For Learning: The Loans Versus Grants Debate in International persrective", **Higher Education Quarterly**, Vol. 43, NO: 1, 1989.

YÜCE, Demet; "İktisadi Analizde Beşeri Sermaye Kavramı", **ÜİİBF Dergisi**, Cilt. VI, Sayı. 2, Kasım 1985.

ZARAKOL, Necla; "Eğitim Reformu Hükümetin Kararını Bekliyor", **TÜSİAD Görüş Dergisi**, Kasım 1992.

RESMİ YAYINLAR VE İSTATİSTİKLER

Bilkent Üniversitesi; **1992-1993 Öğretim Kılavuzu**.

----- **Ana Yönetmelik**, Mali Hükümler Bölümü.

----- **Fizibilite Raporu**, 1987.

----- **Tanıtım Katoloğu**, 1993-1994 Öğretim Yılı.

Commission of The E. C.; Proposal for a Council pecision A Copting the Second Phase of the Programme on Cooperation Between Universities and Enterprises Regarding Training in the Field of Technology (**comett II**), Brussels, 25 June 1988.

Cornegie Commission; **Higher Education: Who Pays? Who Benefits? Who Should Pay?**, Mc Graw Hill, Newyork-1973.

DİE; Türkiye' de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50. Yılı, Yayın No: 683, Ankara 1973,

DPT; I,II, III, IV, V, VI. Beş Yıllık Kalkınma Plânları.

----- **Plânlı Dönemde Yükseköğretim**, SPD Yayın No: 289, Ankara-1976.

----- **Türkiye' de Yüksek Öğretimle ilgili Verilerin Değerlendirilmesi**, SPD., DPT. Yayın No:1822, Ankara-Kasım 1982.

----- **Türkiye' de Eğitimin Hedefleri**, 1960-1975, Ankara-1962.

----- **Türkiye' de Yükseköğretim ve İnsangücü Hedefleri.**

----- **Yüksek Öğretim Gelişme Perspektifi ve Finansman İhtiyacı**, DPT Yayını, Ekim-1992.

DPT- YÖK; Yükseköğretim, Ekim-1992, Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

----- **Yükseköğretim**, Ekim-1993, Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Higher Education; Report of The Committee on Higher Education, London-1965.

MEB; Özel Okullar Denetim Raporları, 1970.

----- **Yıllık Denetim Raporları**, 1971-1991, Ankara.

----- **Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol' un1991 Mali Yılı Bütçesi Sunuş Konuşması**, 12-13 kasım 1990.

MGB- 1050 Sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu.

----- **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1923- 1992)**, MB, BMKGM, 1993.

----- **Döner Sermaye İşletmeleri ve Mali Tabloları 1984-1988**, T.C. MGB. Muhasebat Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara-1989.

----- **Eğitim Hizmetleri(1980-1992)**, Gider, Gelir, Tablolar, BMKGM, Sayı. 1992/10.

----- **Fonlar Mevzuatı ve Konsolide Bütçe ile İlişkileri**, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, S. 1993/3, Ankara, Haziran 1993.

----- **Vergi İstatistikleri Yıllığı 1982-1991**, Gelirler Genel Müdürlüğü, Ankara-1992.

- National Advisory Body; **A Strategy For Higher Education in The Late 1980 and Beyond**, September 1984,
- OECD; **Conference on Economic Growth and Investment in Education**, Paris-1962.
- Education In OECD Countries, 1986-87**, Paris, 1989.
- Financing Higher Education Current Patterns**, OCDE., Paris, 1990,
- Public Expenditure on Education**, Paris-1976.
- Post-Graduate Education In The 1980' s**, OCDE, Paris 1988
- Public Expenditures on Education**.
- Education and The Economy In a Changing Society**, OCDE, Paris 1988.
- ÖSYM; **1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994 Öğretim Yılları Yükseköğretim İstatistikleri**, ÖSYM Yayınları, No: 1993-3 Ankara.
- Resmi Gazete; 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun 2880 Sayılı Kanunla değişik 46. maddesi, Sayı: 18140.
- RIHE; **Higher Education Expansion in Asia**, Research Institute For Higher Education, Hiroshima University, 1985.
- The Times ; **Higher Education Supplement**, June 25 1993.
- T. C. Başbakanlık; **Başbakan Süleyman Demirel Başkanlığındaki Rektörler Toplantısı**, 22 Şubat 1992, Başbakanlık Basımevi, Ankara-1992.
- Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Başbakanlık Basımevi, Ankara-1992.
- UNESCO; **Statistical Yearbook 1988**.
- Statistical Year Book, 1991**.
- Statistical Yearbook, 1992**.
- Higher Education In Turkey**, December 1990, ÖSYM, Bilkent, Ankara-Turkey.
- Websters; **New Collegiate Dictionary**, 9. th. ed. (spring field, Mass, Merriam, 1983).

World Bank; **Education Sector Paper**, IBRD, Washington-1980.

----- **World Development Report**, 1988.

----- **Education and Its Relation to Economic Growth, Poverty and Income Distribution**, Resarch paper Number 3, Washington 1990.

----- **Public Scholls and Private Which are more efficent?**, January-February 1992, Bulletin, World Bank Policy Resarch, Vol. 3, No: 1.

----- **Education For Development An Analysis of Investment Choices**, A Wolrd Bank Publication, May 1985.

----- **Rebuplic of Turkey Education and Training Sector Survey, General and Higher Education**, September 1986, Report No: 6249-TU.

Yapı ve Kredi Bankası; **Üniversite Gençlik Kredisi Katoloğu**, 1994.

YÖK- **1993 Yılı Öğrenci Cari Maliyetleri**, Ankara-1993.

----- **Araştırma Fonu Kullanım Esasları**, 1984 YÖK Talimatnamesi.

----- **Master Plânı**, Temmuz-1989.

----- **Öğrenci Cari Maliyetleri 1993**.

----- **Türk Yüksek Öğretiminde On Yıl 1981-1991**, "1981 Reformu ve Sonuçları", Kasım-1991.

----- **YÖK Başkanı Mehmet Sağlam' ın 1993-1994 Öğretim Yılı Açış Konuşması Metninin Özeti** , 1993.

----- **Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler, Kasım, 1981-Kasım, 1988 Döneminde**, YÖK yayını, 7 Kasım 1988

-----**Yükseköğretim Kurumlarının On yılı 1981-1991**.

-----**Son Değişiklikleriyle 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu**, Yök yayın No: 2, Eylül 1983.

-----**1988-1989 Öğretim Yılı Öğrenci Harclarının Düzenlenmesi ve Uzun Dönemde Yükseköğretimin Finansmanı ile İlgili Rapor**, Ağustos 1988.

-----**Türkiye' de Yükseköğretim Kurumlarının Yurt Sathına Yaygınlaştırılmasının Sınırları**, Ara Rapor, Eylül 1988.

-----**Yükseköğretim Kurumlarının 1985-86-87-88-89-90-91 92-93 Mali yılları Bütçe Teklifleri Raporları**.

- Öğrencilerin Cari Hizmet Maliyetine katkı Payları ile İlgili Sosyal Hizmetler Bütçesinin Uygulama Esasları**, Aralık 1990.
- Üniversite Yönetim Sistemleri ve Özerklik Kavramı**, Mart 1991.
- Yükseköğretim Kurumlarında İkili öğretim ve Gece Öğretimi İçin Tahmini Mali Portresi Raporu**, Eylül 1992.
- Yükseköğretim kurumlarında İkinci Öğretim Öğrencilerinden Alınan Yükseköğretim Ücretlerinin Kullanım ve harcanmasına İlişkin Esas ve Usuller**, Ocak 1993.
- Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetine Öğrenci Katkısı ile Diğer Faaliyetlerden Elde Edilen Gelirlerin Kullanım ve Harcanmasına İlişkin Esas ve Usuller**, Ocak 1993.
- Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Sosyal Hizmetler Bütçesi Hazırlama Rehberi**, Haziran 1993.
- YÖK-MEB; **Yüksek Öğretim Gelişme Planı 1992-2012**, Ders Atelyeleri Matbaası, Ankara-1991.
- YÖK-MEB- DPT; **Yükseköğretimin Gelişme Perspektifi ve Finansman İhtiyacı**, Ekim 1992.
- YÖK-MEB- DPT; **Yükseköğretimin Gelişme Perspektifi ve Finansman İhtiyacı**, Ekim 1993.
- YÖK-DPT-MEB; **Yeni Üniversitelerin Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler**, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Mart-1990, Ankara.
- Yurtkur; **Kredi Yönetmeliği** 1993.

EK - I

**Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi' nde Okuyan
Yükseköğretim Öğrencilerinin Bir Yıllık Özel Öğretim Maliyetlerini
Belirleme Anketi**

ANKET FORMU

1- Okulunuzun Adı?

.....

2- Hangi Sınıftasınız?

a) 1. Sınıf b) 2. Sınıf c) 3. Sınıf d) 4. Sınıf e) Bekelemeli

3- Yaşınız?

a) 17-18 b)19-20 c) 21-22 d) 22 ve üzeri

4- Cinsiyetiniz?

a) Bay b) Bayan

5- Ailenizin İkamet Ettiği Bölge Aşağıdakilerden Hangisidir?

a) Akdeniz b) Doğu ve Güneydoğu c) Ege d) İç Anadolu
e) Marmara f- Karadeniz

6- Ailenizin Aylık Ortalama Geliri kaç TL' dir?

a) 1 Milyon b) 1-3 Milyon c) 3-5 Milyon d) 5-10 Milyon
e) 10 Milyon üstü

7- Öğrenim Gideriniz Aileniz Tarafından mı Karşılıyor?

a) Evet b) Hayır c) Belirli Bir Kısım

8- Bir İşyerinde Çalışıyormusunuz?

a) Evet b) Hayır c) Belirli Dönemde

9- Yükseköğretime Girmek için Dersaneye Gittiniz mi?

a) Evet b) Hayır

10- Dersaneye Ödediğiniz Bir Yıllık Ücret Kaç TL' dir?

.....TL.

11- Öğrenim Kredisi Alıyormusunuz?

a) Evet b) Hayır

12- Harç Kredisi Alıyormusunuz?

a) Evet b) Hayır

- 13- Burs Alıyormusunuz?
a) Evet b) Hayır
- 14- Burs Aldığınız Kurum?
a) Kamu Kurumu b) Özel sektör c) Vakıf, Dernek ve vb.
- 15- Aşağıdakilerden Hangisinde İkamet Ediyorsunuz?
a) Ev b) Yurt
- 16- Ödediğiniz Aylık Ev veya Yurt Ücreti Kaç TL' dir.
.....TL.
- 17- Ödediğiniz Aylık Yemek ve Ulaşım Masrafınız Kaç TL' dir?
.....TL.
- 18- Kitap, Kültürel ve Sportif Etkinlikler İçin Ödediğiniz Aylık
Harcama Kaç TL' dir?
.....TL.
- 19- Okuduğunuz Yükseköğretim Kurumunda kaliteli Eğitime Aldığınıza
İnanıyormusunuz?
a) Evet b) Hayır
- 20- 19. soruda Cevabınız Hayır ise, Daha İyi Eğitim İmkânı Sunması
Karşılığında, Yükseköğretimin Paralı Olmasını İstemişiniz?
a) evet b) Hayır

EK - 2

**Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Okuyan
Yükseköğretim Öğrencilerinin Bir Yıllık Özel Öğretim Maliyetlerini Belirleme Anket
Çalışması Sonuçları**

Soru: 2

Sınıf Sayısı	Frekans	Yüzde
1. Sınıf	196	72.18
2. Sınıf	15	3.76
3. Sınıf	117	12.78
4. Sınıf	15	3.76

“Hangi sınıftasınız?” sorusuna 196 kişi birinci sınıfta, 15 kişi ikinci sınıfta, 117 kişi üçüncü sınıfta ve 15 kişide dördüncü sınıfta olduğu şeklinde cevap vermiştir. Öğrencilerin genelde birinci sınıfta olması, okul öncesi maliyetlerin daha gerçekçi belirlenmesi amacıyla seçilmiştir.

Soru: 3

Yaş	Frekans	Yüzde
17-18	124	18.05
19-20	164	48.12
21-22	129	21.80
22 ve Üzeri	115	11.28

“Yaşınız?” kaç şeklindeki sorusuna, 124 kişi 17-18, 164 kişi 19-20, 129 kişide 21-22 ve 115 kişide 22 yaş arasında olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızda da yükseköğretim genç nüfusu olarak ele aldığımız yaş döneminin 18-22 yaş arası olduğu anket çalışması ile de belirlenmiş olmaktadır.

Soru: 4

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Bay	276	57.14
Bayan	256	42.11

“Cinsiyetiniz?” sorusuna, 276 kişi bay, 256 kişide bayan olduğu şeklinde anketi cevaplandırmıştır.

Soru: 5

Bölge	Frekans	Yüzde
Akdeniz	117	12.78
Doğu ve Güneydoğu	110	7.52
Ege	154	40.60
İç Anadolu	116	12.03
Marmara	129	21.80
Karadeniz	17	5.26

"Ailenizin ikamet ettiği bölge aşağıdakilerden hangisidir?" sorusuna 117 kişi Akdeniz, 110 kişi Doğu ve Güneydoğu Anadolu, 154 kişi Ege, 116 kişi İç Anadolu, 129 kişi Marmara ve 17 kişide Karadeniz bölgesinde ikamet ettiğini belirtmiştir. Anket yaptığımız yükseköğretim kurumunun Ege Bölgesi' nde olması nedeniyle çoğunluk ege bölgesi lehinde görülmektedir.

Soru: 6

Aylık Ortalama Gelir (TL)	Frekans	Yüzde
1 Milyon	114	10.53
1-3 Milyon	133	24.81
3-5 Milyon	138	28.57
5-10 Milyon	127	20.30
10 Milyon Üstü	120	15.04

"Ailenizin aylık ortalama geliri kaç TL' dir?" sorusuna 114 kişi bir milyon, 133 kişi bir ile üç milyon, 138 kişi üç ile beş milyon, 127 kişi beş ile on milyon ve 120 kişide on milyon üstünde aylık ortalama gelirleri olduğunu belirtmişlerdir. Anketin yapıldığı yıl olan 1993 yılı gözönüne alınırsa, yükseköğretim mezunu bir memurun aylık ortalama maaşının 2 milyon olduğunu düşünürsek, öğrencilerin ailelerinin ortalama gelirinin yedi milyon civarında olduğu görülmektedir. Bu demektirki yükseköğretim kurumunda okuyan öğrencilerin ailelerin orta ve yüksek gelir seviyesinde yer aldıkları ortaya çıkmaktadır.

Soru: 7

Oğrenim Gideri Ailesi Tarafından Karşılanan Öğr.	Frekans	Yüzde
Evet	304	78.20
Hayır	19	6.77
Belirli Bir Kısım	28	13.53

“Öğrenim gideriniz aileniz tarafından mı karşılanıyor?” sorusuna, 304 kişi evet, 19 kişi hayır ve 28 kişide belirli bir kısmı şeklinde cevaplandırmışlardır. Öğrencilerin % 78’ inin gelirlerinin aileleri tarafından karşılandığı ortaya çıkmaktadır.

Soru: 8

İşyerinde Çalışıyormu	Frekans	Yüzde
Evet	22	9.02
Hayır	205	78.95
Belirli Dönemde	25	11.28

“Bir işyerinde çalışıyormusunuz?” sorusuna, 22 kişi evet derken, 205 kişi hayır ve 25 kişide belirli dönemlerde çalıştığını belirtmiştir. Bu yukarıdaki anket cevabını onaylar niteliktedir. Çünkü öğrencilerin büyük bir bölümü aileleri tarafından finanse edilmektedirler.

Soru: 9

Dersaneye Gittinizmi	Frekans	Yüzde
Evet	298	73.68
Hayır	133	24.81

“Yüseköğretim kurumuna girmek için dersaneye gittinizmi?” sorusuna, 298 kişi evet cevabı verirken, 133 kişi gitmediklerini belirtmiştir. Oran olarak baktığımızda % 73’ ünün bir dersaneye gittiği görölmektedir.

Soru: 10

Dersaneye Ödenen Yıllık Ücret(TL)	Frekans	Yüzde
1-2 Milyon	154	40.60
3 Milyon	117	12.78
4 Milyon	114	10.53
5 Milyon	118	13.53
6 Milyon	115	11.28

“Dersaneye ödediğiniz bir yıllık ücret kaç TL’ dir?” sorusuna, 154 kişi bir ile iki milyon arasında, 117 kişi üç milyon, 114 kişi dört milyon, 118 kişi beş milyon ve 115 kişide 6 milyon TL.’ sı ücret ödediklerini bildirmişlerdir.

Soru: 11

Öğrenim Kredisi Alanlar	Frekans	Yüzde
Evet	263	47.37
Hayır	270	52.63

“Öğrenim kredisi alıyorsunuz?” sorusuna, 263 kişi evet diye cevaplarırken, 270 kişi bu krediyi almadığını belirtmiştir. Bu sonuca göre öğrencilerin yarısının bu krediden faydalandığı görülmektedir.

Soru: 12

Harç Kredisi Alanlar	Frekans	Yüzde
Evet	263	47.37
Hayır	270	52.63

“Harç kredisi alıyorsunuz?” sorusuna 263 kişi evet, 270 kişide hayır diye cevap vermişlerdir. Öğrenim kredisi alanlar ile harç kredisi alanlar aynı orandadır.

Soru: 13

Burs Alanlar	Frekans	Yüzde
Evet	50	18.80
Hayır	205	78.95

"Burs alıyorsunuz?" sorusuna 50 kişi evet derken, 205 kişi hayır cevabını vermiştir. Öğrencilerin burs ile yeterince desteklenmedikleri ortaya çıkmaktadır.

Soru: 14

Burs Veren Kurumlar	Frekans	Yüzde
Kamu	4	3.01
Özel	8	6.02
Vakıf, Dernek, vb.	38	90.98

"Burs aldığınız kurum?" sorusuna 4 kişi kamu kurumu, 8 kişi özel kuruluş ve 38 kişide vakıf, dernek, vb. gönüllü kuruluşlardan burs aldıklarını belirtmiştir. Burs konusunda öğrencilere gönüllü kuruluşların büyük bir desteği bulunmaktadır.

Soru: 15

İkamet Edilen Yer	Frekans	Yüzde
Ev	188	66.17
Yurt	141	30.83

"Aşağıdakilerden hangisinde ikamet ediyorsunuz?" sorusuna, 188 kişi ev' de diye cevap verirken, 141 kişide yurttaki şekilde cevap vermiştir.

Soru: 16

Aylık Ev veya Yurt Ücreti (Bin TL)	Frekans	Yüzde
25- 100	138	28.57
100-500	135	26.32
500-1.000	139	29.32
1.000-4.000	111	8.27
4.000-10.000	100	7.40

"Ödediğiniz aylık ev veya yurt ücreti kaç TL' dir?" sorusuna, 138 kişi 25 bin ile 100 bin TL' sı, 135 kişi 100 bin ile 500 bin TL' sı, 139 kişi 500 bin ile 1 milyon, 111 kişi 1 milyon ile 4 milyon TL' sı ve 100 kişide 4 milyon ile 10 milyon arasında ev veya yurt ücreti ödediklerini belirtmişlerdir. Devlet yurtlarının 1993 yılı ücretinin 60 bin olduğunu düşünürsek, ilk gruba giren bu kişiler % 28.57' lik bir orana tekabül etmektedir.

Soru: 17

Aylık Yemek ve Ulaşım Masrafı (Bin TL)	Frekans	Yüzde
100- 300	120	15.04
300-500	140	30.08
500-1.000	151	38.35
1.000 -1.500	121	16.29

“Ödediğiniz aylık yemek ve ulaşım masrafınız kaç TL’ dir?” sorusuna, 120 kişi 100 bin ile 300 bin TL’ sı, 140 kişi 300 bin ile 500 bin TL’ sı, 151 kişi 500 ile 1 milyon TL’ sı ve 1 milyon ile 1.5 milyon TL’ sı harcamada bulduklarını belirtmişlerdir.

Soru: 18

Aylık Kitap, Kültürel ve Sportif Etkinlik Masrafı (Bin TL)	Frekans	Yüzde
100- 300	139	29.32
300-500	160	45.11
500-1.000	129	21.80
1.000-1.500	5	3.75

“Kitap, Kültürel ve sportif etkinlikler için ödediğiniz aylık harcama kaç TL’ dir?” sorusuna, 139 kişi 100 bin ile 300 bin TL’ sı, 160 kişi 300 bin ile 500 bin TL’ sı, 129 kişi 500 bin ile 1 milyon TL’ sı ve 5 kişide 1 milyon ile 1.5 milyon TL’ sı olarak cevaplandırmışlardır.

Soru: 19

Yükseköğretimde Kaliteli Eğitim Varmı	Frekans	Yüzde
Evet	26	19.55
Hayır	204	78.20

“Okuduğunuz yükseköğretim kurumunda kaliteli eğitim aldığınıza inanıyorsunuz?” sorusuna, 26 kişi evet derken, 204 kişi hayır demektedir. Genel eğilim mevcut yükseköğretim kurumlarının kaliteli eğitim vermediği yolundadır.

Soru: 20

Yükseköğretimin Paralı Olması	Frekans	Yüzde
Evet	13	17.29
Hayır	296	82.71

“ 19. soruda cevabınız hayır ise, daha iyi eğitim imkanı sunması karşılığında, yükseköğretimin paralı olmasını istermisiniz?” sorusuna 13 kişi evet diyebilirken, 296 kişi hayır diye cevaplamıştır. Böylece parasız ama kalitesiz eğitimi kabul ettiklerini belirtmektedirler.

EK III-

Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanında Borçlanma Yöntemi Uygulamasında Bankaların Rolünü Belirleme Anketi

ANKET FORMU

Sayın

Bugün, ülkemizde yaşanan yükseköğretim kurumlarındaki finansman sıkıntısını aşmak amacıyla klasik finansman yöntemleri dışında geliştirilen finansman yöntemlerinden biriside borçlanma yöntemidir. Borçlanma yöntemi; eğitim kurumlarındaki öğrencilerin mezuniyet sonrasında ödenmek üzere, eğitim maliyetlerini kısmen veya tamamen karşılamak için finansman kurumlarından borç alınması şeklinde tanımlanmaktadır. Bugün ABD, İsveç, Kanada, İngiltere, Latin Amerika Ülkeleri ve Afrika ülkelerinin finansal kurumları tarafından başarı ile uygulanan bu yöntem, ülkemizde ise kredi ve yurtlar kurumu tarafından kısmen uygulanmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde üniversitelerin paralı olması durumunda veya bugünkü şekli ile artırılarak maliyetlerin tamamını karşılayacak harç uygulaması durumunda borçlanma yöntemi uygulamasında görev alabilecek finansal kurumların başında bankalar gelecektir.

Nasıl ki konut veya tüketim kredisi alanında yaptığınız uygulamalar başarı ile devam etmektedir. Bu alanda kredi açmanız durumunda yapabileceğiniz hizmetleri belirleyebilmek amacıyla, hazırlamaya çalıştığım anket çalışmasından, "Türkiye' de Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanına Alternatif Yaklaşımlar" konulu Doktora Tezimde faydalanmak istiyorum.

Bu konudaki düşüncelerinizden faydalanmak amacıyla hazırladığım anket formunu inceleyip cevaplayarak, tarafıma gönderme imkanınız olursa sevinirim.

Şimdiden gösterdiğiniz ilgiye teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Arş.Gör. Metin MERİÇ
D.E.Ü. İ.İ.B.F. Maliye Bölümü

1- Yüksek Öğretim Öğrencilerinin Öğrenim maliyetlerinin bir kısmını veya tamamını karşılamak amacıyla konut, tüketim ve taşıt benzeri bir kredi uygulaması düşünürmüsünüz?

E () H ()

2- Bu konuda daha önce benzer bir uygulama ile karşılaştınız mı?

E () H ()

3- Karşılaştı iseniz kısaca ana hatlarıyla açıklarmısınız?

4- Bu konuda kredi vermeyi düşünürseniz, kaç yıl vadeli verebilirsiniz?

1 () 5 () 10 () Daha Uzun ()

5- Kredi geri ödeme şartları sizce nasıl olmalıdır?

a) Öğrenci çalışmaya başladığında gelirinin belirli bir kısmından kesilmesi

b) Sabit bir ödeme miktarı belirlenmesi

c) Devletin, öğrenci çalışmaya başladığında aldığı vergi üzerinden, devlet tarafından bankaya ödenmesi

6- Vereceğiniz kredinin faiz oranı nasıl düzenlenmelidir?

a) Faizsiz b) Cari faiz haddi c) Devletin belirlediği bir faiz haddi üzerinden

7- Verdiğiniz Kredi karşılığında, taahhüt olarak nasıl bir uygulama düşünürsünüz?

a) kefil b) Maddi teminat c) Devlet güvencesi

8- Bu şekildeki bir kredi uygulamasında sizce devletin rolü ne olmalıdır?

.....

.....

EK - IV

Yükseköğretimin Finansmanında Borçlanma Yöntemi Uygulamasında Bankaların Rolünü Belirleme Anket Çalışması

Sonuçları

Soru 1: "Yükseköğretim Öğrencilerinin Öğrenim maliyetlerinin bir kısmını veya tamamını karşılamak amacıyla konut, tüketim ve taşıt benzeri bir kredi uygulaması düşünürmüsünüz?" sorusuna, 10 bankadan üçü evet cevabını verirken, üç ülke ihtisas bankası olduklarını belirterek hayır cevabını vermişlerdir.

Soru 2: " Bu konuda daha önce benzer bir uygulama ile karşılaştınız mı?" sorusuna, 10 bankadan hayır cevabı alınmıştır.

Soru 3: "Karşılaştı iseniz kısaca ana hatlarıyla açıklarmısınız?" sorusuna, bu uygulama ile ilk defa karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Soru 4: "Bu konuda kredi vermeyi düşünürseniz, kaç yıl vadeli verebilirsiniz?" sorusuna, 7 bankadan 5' i 1 yıl vadeli derken, ikisi 5 yıl vadeli kredi verebilecekleri cevabını vermişlerdir.

Soru 5: "Kredi geri ödeme şartları sizce nasıl olmalıdır?" sorusuna, üç banka, öğrenci çalışmaya başladığında gelirin belirlenen bir kısmından kesilmesi şeklinde cevap verirken, dört banka devletin, öğrenci çalışmaya başladığında aldığı vergi üzerinden, devlet tarafından bankaya ödenmesini kabul etmişlerdir. Hiç bir banka, sabit bir ödeme miktarı belirlenmesini kabul etmemişlerdir. Ancak iki banka Dolar ve Mark gibi döviz üzerinden ödemelerin yapılabileceğini belirtmişlerdir.

Soru 6: "Vereceğiniz kredinin faiz oranı nasıl düzenlenmelidir?" sorusuna, altı banka cari faiz haddi üzerinden bir faiz oranı isterken, bir banka, devletin belirlediği bir faiz haddi üzerinden alınmasını kabul etmiştir.

Soru 7: "Verdiğiniz Kredi karşılığında, taahhüt olarak nasıl bir uygulama düşünürsünüz?" sorusuna, yedi bankada kefil, maddi teminat ve devlet güvencesi cevaplarına olumlu cevap vermişlerdir.

Soru 8: "Bu şekildeki bir kredi uygulamasında sizce devletin rolü ne olmalıdır?" sorusuna, üç banka devletin bu kredilere güvence vererek bu sistem içerisinde yer almasını belirtirken, dört banka ise, geri ödemelerin bankalara devlet tarafından ödendikten sonra, devletin öğrencilerden alması şeklinde olabileceğini belirtmişlerdir.